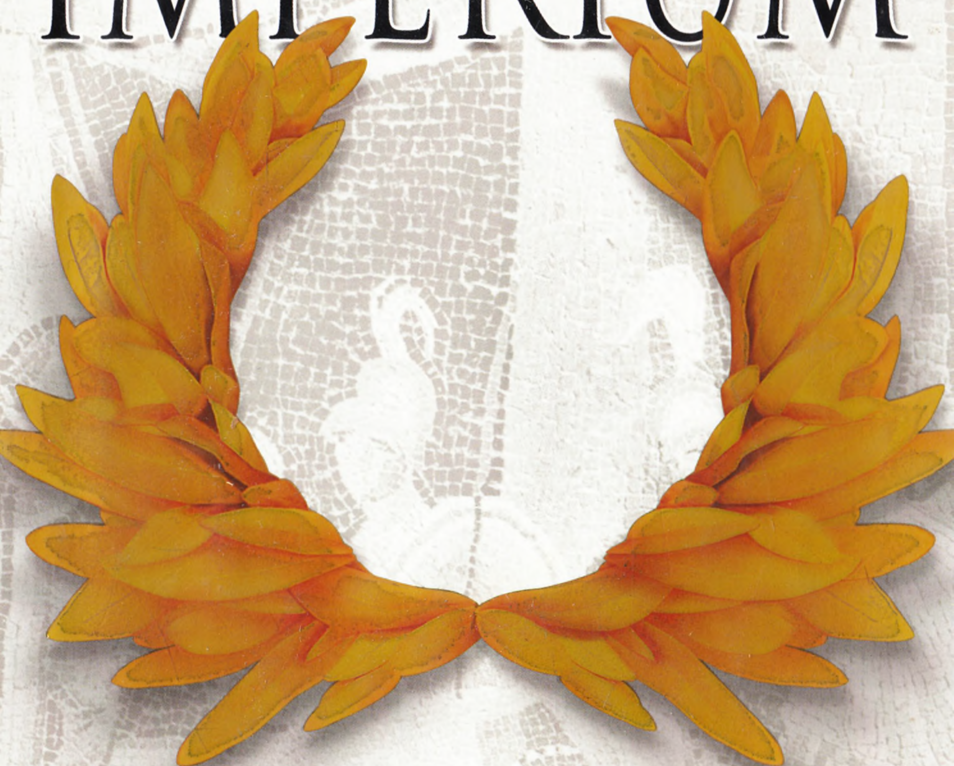
IMPERIUM

ROBERT HARRIS

BESTSELERIŲ POMPĖJA, FATERLANDAS AUTORIUS

ROBERT
HARRIS

IMPERIUM

Jotema

UDK 820-3
Ha331

Robert Harris
IMPERIUM
Hutchinson, London, 2006

Harris, Robert
Ha331 Imperium: [romanas] / Robert Harris; [vertė Arvydas Malinauskas]. — Kaunas: Jotema, 2007. — 360 p.
ISBN 978-9955-13-124-3

Britų rašytojo Robert Harris, lietuvių skaitytojams pažįstamo iš romanų „Pompėja“ (2004) ir „Faterlandas“ (2005), naujausias kūrinys — biografinis romanas „Imperium“ (*lot.* – valdžia) — pasakoja apie Marko Tulijaus Cicerono (106 m. pr. Kr.–43 m. pr. Kr.), įžymaus senovės Romos valstybės veikėjo, filosofo ir rašytojo, neprilygstamo oratoriaus, teisininko gyvenimą nuo jo politinės veiklos pradžios iki aukščiausio Romos imperijoje — konsulo posto.

UDK 820-3

Redaktorius *Jonas Vabuolas*
Viršelio dailininkė *Vilūnė Grigaitė*
Maketavo *Elvyra Laipanova*

Knyga atspausdinta ant Munken Pocket Cream 19 70g popieriaus.
Arctic Paper išduoda sertifikatus pagal FSC patvirtintus reikalavimus.

SL 250. 22,5 sp. l. Užsak. Nr. 7.586
UAB „Jotema”, Algirdo g. 54, 50157 Kaunas
Tel. 337695, el. paštas: info@jotema.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys”, Gedimino g. 10, 44318 Kaunas

Odrės Haris
1920–2005
atminimui
ir
Semui

M. Tulijus Tironas, Cicerono metraštininkas. Jis buvo ne tik oratoriaus metraštininkas ir pagalbininkas literatūrinėje veikloje, bet ir žymus rašytojas, taip pat stenografijos pradininkas, išradęs metodą, kaip teisingai užrašyti visus oratorių žodžius, kad ir kokia greita būtų jų dikcija. Po Cicerono mirties Tironas įsigijo ūkį pačioje Puteolių pašonėje, kur galiausiai persikėlė gyventi ir, anot Jeronimo, sulaukė šimto metų. Askonijus Pedijanas (*pro Milone, 38*) mini ketvirtąją Tirono knygą apie Cicerono gyvenimą.

Iš *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Vol. III, redaktorius L. Smith, Londonas, 1851.

„Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia, in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris...“

„Esi man suteikęs begalę paslaugų — namie ir svetur, Romoje ir provincijoje, asmeniniuose ir valstybiniuose reikaluose, mano studijose ir literatūrinėje veikloje...“

Ciceronas. Laiškas Tironui. 50 m. pr. Kr., lapkričio septintoji.

ROMOS RESPUBLIKA

Porta Collina
QUIRINAL
VIMINAL
ESQUILINE
SAEPTA
(balsavimo aptvaras)
MARSO LAUKAS
Villa Publica
Tiber
ARGILETUM
Senato rūmai
CAPITOLINE
FORUM
Kastoro šventykla
VICUS TUSCUS
VIA SACRA
PALATINE
Emiliano tiltas
CIRCUS MAXIMUS
CAELIAN
AVENTINE
Porta Capena
VIA APPIA
Tiber
Miesto vartai
0 500 1000 metrai
0 500 1000 jardai

PIRMA DALIS

SENATORIUS

79–70 m. pr. Kr.

„Urbem, urbem, mi Rufe, cole et in ista luce viva!“

„Darbuokis Romoje, tik Romoje, mielasis Rufai, ir mėgaukis jos šlovės spinduliais!“

Ciceronas. Laiškas Celijui, 50 m. pr. Kr.

I

Mano vardas Tironas. Trisdešimt šešerius metus ištikimai ėjau Romos politiko Cicerono metraštininko pareigas. Iš pradžių buvo labai įdomu, vėliau — nuostabu, dar vėliau — sunku, o galiausiai — nepaprastai pavojinga. Esu tikras, kad per visą šį laiką su manimi jis praleido daugiau valandų negu su bet kuo kitu, daugiau negu su savo šeimos nariais. Aš lydėdavau jį į slaptus susitikimus ir gabendavau jo konfidencialius laiškus. Užrašinėjau jo kalbas, laiškus, literatūros veikalus ir netgi poeziją, o nenorėdamas paskęsti tokiame žodžių sraute turėjau išrasti tai, kas vadinama stenografija, — iki šiol tebenaudojamą sistemą, kai pergamente reikia išdėstyti senato posėdžių eigą, — už kurią man ne per seniausiai buvo paskirta kukli senatvės pašalpa. Gaudamas ją, taip pat paveldėjęs šiokio tokio turto ir turėdamas gerų draugų, gyvenu gana gerai. Man daug nereikia. Daugelis mano metų žmonių išvis neturi lėšų pragyventi, o aš esu labai senas, beveik šimtametis — na, bent jau taip man sako.

Po jo mirties manęs dažnai klausinėdavo, tiesa, dažniausiai pašnibždomis, koks gi buvo tas Ciceronas, bet aš tylėdavau. Iš kur galėjau žinoti, kas yra valdžios šnipas, o kas — ne? Kiekvieną akimirką laukdavau susidorojimo. Tačiau dabar, kai mano gyvenimas jau eina į pabaigą ir aš daugiau nebeturiu ko bijoti, netgi kankinimų, — vis tiek egzekutoriaus arba jo pagalbininkų rankose neištverčiau nė akimirkos, — nusprendžiau šį savo veikalą pateikti kaip atsakymą. Jame vadovausiuosi savo atmintimi ir man patikėtais dokumentais. Gyventi man liko jau nebedaug, todėl pasistengsiu rašyti kuo greičiau, pasinaudodamas savo paties sukurtu stenografijos metodu, ant kelių tuzinų puikiausio pergamento — ne bet kokio, o *Hieratica* — ri-

tinėlių, ilgai mano saugotų šiam tikslui. Iš anksto meldžiu atleisti man už visas klaidas ir nevykusį stilių. Aš meldžiu dievus, kad iki savo dienų pabaigos suspėčiau užbaigti pradėtą darbą. Paskutinieji Cicerono man skirti žodžiai buvo prašymas kalbėti apie jį tiesą, ir aš pasistengsiu įvykdyti jo valią. Jeigu jis ne visuomet pasirodys kaip dorybių įsikūnijimas, tiek jau to. Valdžia žmogui suteikia daugybę malonumų, tačiau švarias rankas — retai.

Apdainiuosiu valdžią ir žmogų. Sakydamas „valdžia", turiu omenyje viešąją, politinę, valdžią, kurią lotyniškai vadiname *imperium*, — gyvenimo ir mirties valdžią, valstybės suteiktą vienam asmeniui. Jos aukštumas buvo pasiekęs ne vienas šimtas žmonių, tačiau Cicerono atvejis respublikos istorijoje unikalus tuo, kad šis vyras valdžios siekė vien tik savo talento dėka. Priešingai negu Metelas arba Hortenzijus, jis nebuvo kilęs iš garsios aristokratų šeimos ir per rinkimus negalėjo tikėtis jos užtarimo. Jis neturėjo nė galingos kariuomenės, kuri būtų parėmusi jo kandidatūrą kaip Pompėjaus arba Cezario atvejais. Jis neturėjo tokių turtų kaip Krasas ir negalėjo savo kelio į sostą grįsti pinigais. Ciceronas teturėjo balsą, kuris tik jo valios pastangomis tapo pačiu garsiausiu visame pasaulyje.

Savo tarnybą pradėjau būdamas dvidešimt ketverių. Ciceronui tuo metu suėjo dvidešimt septyneri. Aš buvau šeimynykštis, gimęs netoli Arpinumo, kalvose įsikūrusiame dvare, ir niekada nebuvau regėjęs Romos. Jis, tuomet dar visiškai jaunas advokatas, kentėjo nuo nervinio išsekimo ir stengėsi įveikti šią į akis kritusią įgimtą negalią. Nedaug kas būtų ryžęsi statyti už mūsų šansus.

Tuo metu Cicerono balsas — šaižus ir retsykiais mikčiojantis — nė iš tolo nepanėšėjo į tą galingą ginklą, kokiu jis tapo vėliau. Esu tikras, kad pagrindinė šios bėdos priežastis buvo aibė jo galvoje knibždančių žodžių, kurie svarbiais momentais užstrigdavo gerklėje tarsi pora bandos spaudžiamų avių, bandančių vienu metu prasisprausti pro vartus. Šiaip ar taip, jo žodžiai dažnai skambėdavo pernelyg pompastiškai, tad auditorija, į kurią Ciceronas kreipdavosi,

nelabai jį suprasdavo. Netekę kantrybės klausytojai jį pravardžiuodavo „mokslininku" arba „graiku", bet tai toli gražu nebūdavo komplimentai. Nors jo, kaip oratoriaus, talentu niekas neabejojo, tačiau kūnas neatitiko toli siekiančių ambicijų, o balso stygos po kelių valandų kalbėjimo, ypač atvirame ore ir šaltuoju metų laiku, taip nuvargdavo, kad paskui keletą dienų geriausiu atveju būdavo girdėti tik gergždimas. Prie visų jo bėdų dar reikėtų paminėti chronišką nemigą ir virškinimo sutrikimus. Kalbant tiesiai šviesiai, siekdamas politiko karjeros, o šito jis tiesiog desperatiškai troško, Ciceronas turėjo kreiptis pagalbos į gerą specialistą. Būtent todėl jis nusprendė kuriam laikui išvykti iš Romos — norėjo prasiblaškyti ir pasikonsultuoti su žymiausiais retorikos mokytojais, kurių dauguma gyveno Graikijoje ir Mažojoje Azijoje.

Kadangi prižiūrėjau nedidelę jo tėvo biblioteką ir gana gerai mokėjau graikų kalbą, Ciceronas pasiteiravo, ar jis negalėtų manęs pasiskolinti, tarytum būčiau bibliotekos knyga, ir pasiimti kartu su savimi į Rytus. Aš turėsiąs pasirūpinti kelionės planais bei priemonėmis ir mokėti atlyginimą jo mokytojams, o po metų sugrįžti atgal pas savo ankstesnįjį šeimininką. Tačiau galiausiai, kaip ir daugelis naudingų knygų, nebesugrįžau ten, iš kur mane pasiskolino.

Mes susitikome Brindizio uoste prieš pat išplaukiant. Tai įvyko prie konsulų Servilijaus Vatijos ir Klaudijaus Pulchero, šeši šimtai septyniasdešimt penktais metais po Romos įkūrimo. Pažvelgęs į Ciceroną, nebūtumei įtaręs, kad šis žmogus vėliau taps tokia įspūdinga ir visiems gerai žinoma asmenybe, kad nepastebėtas negalės praeiti net pačia nuošaliausia gatvele. (Koks likimas ištiko, klausiu aš, tūkstančius biustų ir atvaizdų, kadaise puošusių daugybę privačių namų ir visuomeninių pastatų? Nejaugi iš tikrųjų jie *visi* buvo sudaužyti ir sudeginti?) Aną pavasario rytą prieplaukoje stovėjo jaunas, laibas ir pakumpęs vyras nenatūraliai ilgu kaklu, kuriuo aukštyn žemyn slankiojo vaikiško kumščio dydžio Adomo obuolys. Jo akys buvo išvirtusios, oda išblyškusi, o skruostai įdubę; trumpai tariant, jo išvaizda bylojo apie ne itin gerą sveikatą. *Ką gi, Tironai,* — pamenu,

tada pagalvojau, — *tau reikėjo labiau pasirūpinti šia kelione, nes ji nebus ilga.*

Pirmiausia mes nuvykome į Atėnus, nes Ciceronas ketino Akademijoje studijuoti filosofiją. Nugabenęs jo bagažą į paskaitų salę, jau sukausi eiti atgal, kai jis pasišaukė mane panoręs sužinoti, kur aš einąs.

— Į pavėsį, pasėdėti drauge su kitais vergais, — tariau jam, — nebent gaučiau kokį darbą.

— Žinoma, kad gausi, — atsakė jis. — Turiu tau numatęs vieną daug pastangų reikalaujantį darbą. Noriu, kad eitumei kartu su manimi į vidų ir pasimokytumei filosofijos — mūsų laukia ilga kelionė, todėl man reikės pašnekovo.

Aš nusekiau jam iš paskos, ir man nusišypsojo laimė išgirsti patį Antiochą iš Aškelono, kuris kalbėjo apie tris esminius stoicizmo principus: laimei užtenka dorybės; nėra nieko gero, išskyrus dorybę; emocijomis pasitikėti nevalia. Tai trys paprastos taisyklės, kurios, jei tik žmonės jų laikytųsi, padėtų išspręsti daugumą pasaulio problemų. Nuo to laiko mudu su Ciceronu dažnai diskutuodavome šiomis temomis, o intelektualiame lygmenyje mūsų visuomeninė padėtis neturėdavo jokios reikšmės. Pas Antiochą mes išbuvome šešis mėnesius, o paskui išvykome ten, kur mūsų laukė svarbiausias kelionės tikslas.

Tuo metu retorikoje dominavo vadinamasis „Azijos“ metodas. Jis pasižymėjo įmantrumu, pompastiškomis frazėmis ir skambia ritmika, o pats oratorius nenustygdavo vietoje. Romoje šiai retorikos mokyklai atstovavo Kvintas Hortenzijus Portalas, visuotinai pripažintas geriausiu to meto oratoriumi ir dėl savo nuolatinio judėjimo kalbant pramintas Šokių mokytoju. Ciceronas, tikėdamasis atrasti savo stilių, nutarė aplankyti visus Hortenzijaus mokytojus — Meniną iš Stratonikėjos, Dionizą iš Magnezijos, Eschilą iš Knido ir Ksenoklį iš Adramatiumo, apie kurių stilių bylojo netgi jų vardai. Pas kiekvieną iš jų Ciceronas praleido po keletą savaičių, kantriai studijuodamas jų metodiką, kol galiausiai pasijusdavo ją perpratęs.

— Tironai, — kreipėsi jis į mane vieną vakarą, lėkštėje knibinėdamas jam įprastą patiekalą — virtas daržoves, — iš šitų išsikvepinusių šoklių aš jau pakankamai pasimokiau. Pasirūpink laiveliu iš Lorymos į Rodą. Išmėginsime kitą kelią ir užsirašysime į Apolonijaus Molono mokyklą.

Taigi vieną ankstyvą pavasario rytą, vos tik patekėjus saulei, kai Karpatų jūros sąsiauris savo švelnumu ir pieno spalva priminė perlą (atleiskite man už šias retkarčiais pasitaikančias įmantrybes: esu skaitęs pernelyg daug graikų poezijos, todėl sunkoka išlaikyti sausą lotynišką stilių), valtimi buvome perkelti iš žemyno į seną atšiaurią salą, kurios prieplaukoje jau iš tolo pastebėjome mūsų laukiantį kresno sudėjimo oratorių Moloną.

Molonas buvo iš Alabandos kilęs teisininkas, kuris tiesiog nuostabiai gindavo savo klientus Romos teismuose ir buvo pakviestas kalbėti netgi Graikijos senate, — negirdėtas dalykas, — o vėliau, atsistatydinęs, persikėlė į Rodą ir įkūrė ten retorikos mokyklą. Jo oratorinio meno teorija buvo labai paprasta ir visiška priešingybė „Azijos“ metodui: judėk ne per daugiausiai, galvą laikyk tiesiai ir nesiblaškyk, leisk auditorijai juoktis, leisk verkti, o užkariavęs jos simpatijas staiga atsisėsk, nes niekas, anot Molono, nenudžiūsta taip greitai kaip ašaros. Šis mokymas Ciceronui buvo kur kas artimesnis, todėl jis visiškai atsidavė Molono auklėjimui.

Mokytojas tą vakarą pirmiausia jį pavaišino kietai virtais kiaušiniais su ančiuvių padažu, o kai Ciceronas juos suvalgė, — galiu pasakyti, kad mano šeimininkas neparodė didelio pasitenkinimo, — atnešė didelį gabalą raudonos mėsos, paskrudintos virš medžio anglių, o po visko dar ir puodelį ožkos pieno.

— Tau, jaunuoli, reikia priaugti svorio, — paragino Molonas, suduodamas sau į statinės didumo krūtinę. — Iš mažos dūdelės dar niekam nepavyko išgauti gero garso.

Ciceronas dėbtelėjo į jį, tačiau pareigingai kramtė, kol ištuštino jam padėtą lėkštę; tą naktį, pirmą kartą po kelių mėnesių pertraukos, jis neprabusdamas išmiegojo iki pat ryto. (Aš tai žinau, kadangi visuomet miegodavau ant grindų už durų.)

Švintant jo laukė kūno lavinimo pratybos.

— Kalbėti forume, — tarė Molonas, — tai tarsi bėgti lenktynėse. Tam reikia ištvermės ir jėgų.

Tada jis dėjosi smogiąs Ciceronui, kuris, riktelėjęs *„uf!"*, susverdėjo, žengė atatupstas ir vos nepargriuvo. Molonas liepė jam stovėti išskėstomis kojomis ir, nesulenkus kelių, rankomis dvidešimt kartų pasiekti abiejų kojų pirštus. Paskui paguldė jį aukštielninką, paliepė sukabinti už galvos rankas ir keletą kartų atsisėsti nesulenkiant kojų. Tada liepė apsiversti ant krūtinės ir, įsirėmus į žemę vien tik rankomis, pasikelti dvidešimt kartų, ir vėl nesulenkiant kojų per kelius. Tokia mankšta jam buvo skirta pirmąją dieną, tačiau vėliau Molonas pridėdavo vis naujų pratimų ir prailgindavo jų trukmę. Ciceronas miegodavo kietai, o ir virškinimo problemos dingo.

Retorikos įgūdžiams lavinti Molonas savo uolųjį mokinį išsivedė iš pavėsingo kiemo į vidudienio kaitrą ir liepė jam sakyti ginamąją kalbą arba deklamuoti Menandro monologą lipant stačiu kalvos šlaitu aukštyn. Tokiu būdu, po kojomis šmirinėjant driežams ir alyvmedžiuose krebždant cikadoms, — kitos auditorijos jis neturėjo, — Ciceronas stiprino savo plaučius ir mokėsi, kaip vienu atsikvėpimu ištarti kuo daugiau žodžių.

— Kalbėk vidutiniu diapazonu, — patarė Molonas. — Tame glūdi visa jėga. Nei per aukštai, nei per žemai.

Po pietų, norėdamas praktiškai paaiškinti apie kalbėjimo projekciją, mokytojas išsivedė jį į gargždu padengtą jūros pakrantę, atsitraukė maždaug per keturiasdešimt sieksnių (tai didžiausias atstumas, kurį sklinda žmogaus balsas) ir liepė kalbėti smarkaus jūros ošimo fone, nes, pasak jo, toks fonas labiausiai atitinka trijų tūkstančių žmonių murmėjimą atviroje vietoje arba kelių šimtų klausytojų niurnėjimą senate. Ciceronui reikėjo pratintis prie tokių sąlygų.

— O koks turėtų būti mano kalbos turinys? — pasiteiravo Ciceronas. — Juk auditorijos dėmesį turėčiau prikaustyti savo argumentų tvirtumu?

Molonas patraukė pečiais.

— Turinys manęs nedomina. Prisimink Demosteno žodžius: „Iškalboje svarbu trys dalykai. Kalbėjimas, kalbėjimas ir dar kartą kalbėjimas.“

— O mano mikčiojimas?

— M-m-mikčio-o-jimas manęs t-t-taip pat nejaudina, — atsakė Molonas, šyptelėdamas ir mirktelėdamas akį. — Iš tiesų, tai klausytojus tik sudomina ir sukuria oratoriui svarbų nuoširdumo įspūdį. Pats Demostenas nežymiai švepluodavo. Auditorija įsidėmi šiuos defektus. Nieko nėra nuobodžiau už tobulumą. O dabar paeikite pakrante tolyn ir pamėginkite kalbėti taip, kad aš išgirsčiau.

Kaip matote, man jau iš pat pradžių teko privilegija stebėti, kaip vienas mokytojas perduoda oratorinius sugebėjimus kitam.

— Venk, lyg būtum moteris, palenkti sprandą ir nežaisk pirštais. Nekraipyk pečių. Jei vis dėlto reikia parodyti kokį nors gestą, pabandyk vidurinį pirštą sujungti su nykščiu, o kitus tris pirštus ištiesk — štai taip, gerai. Akys, be abejo, *visada* turi būti nukreiptos gesto kryptimi, išskyrus atvejus, kai reikia prieštarauti: „O, dievai, atitraukite šią nelaimę!“ arba „Nemanau, kad nusipelniau tokios garbės“.

Molonas neleido užsirašinėti, nes joks oratoriaus vardo vertas vyras nedrįstų nė pagalvoti, kad savo kalbą galima skaityti iš teksto arba naudotis užrašais. Jis pirmenybę teikė tradiciniam metodui tekstą įsiminti — įsivaizduojamai kelionei per oratoriaus namą.

— Pirmąją mintį įkurdink prieškambaryje ir įsivaizduok, kad ji ten ir apsigyveno; antrąją — atriume, ir taip toliau. Pereik per visą savo namą taip, kaip esi įpratęs, ir priskirk atskiras savo kalbos dalis ne tik atskiriems kambariams, bet ir nišoms, ir statuloms. Įsivaizduok savo namą gerai apšviestą, kad kuo aiškiau įsidėmėtumei kiekvieną detalę. Priešingu atveju teks vaikščioti apgraibomis kaip įkaušusiam šeimininkui, grįžusiam namo po vaišių ir nerandančiam savo lovos.

Tą pavasarį ir vasarą Ciceronas nebuvo vienintelis mokinys Molono akademijoje. Vėliau prie mūsų prisidėjo jaunesnysis Cicerono brolis Kvintas ir jo pusbrolis Liucijus, taip pat ir du jo

draugai, išrankus teisininkas Servijus, svajojęs tapti teisėju, ir Atikas — gražuolis puošeiva, kuriam retorika nė kiek nerūpėjo, nes gyveno Atėnuose ir visiškai netroško tapti politiku, tačiau jam patiko leisti laiką Cicerono draugijoje. Visi stebėjosi mano jaunojo šeimininko sveikatos ir išvaizdos pokyčiais, o paskutinį vakarą prieš atsisveikinant, — buvo jau ruduo, todėl reikėjo grįžti atgal į Romą, — visi susirinko įsitikinti, kokius vaisius davė Molono mokymas.

Labai norėčiau prisiminti, ką tuomet po vakarienės kalbėjo Ciceronas, tačiau esu gyvas įrodymas ciniškos Demosteno tezės, jog kalbos turinys yra niekis prieš patį kalbėjimą. Aš laikiausi pagarbaus atstumo, kad niekam nekrisčiau į akis, ir visa, ką dabar prisimenu, tėra aplink deglus skraidantys naktiniai drugiai, virš kiemo žibančios žvaigždės ir į Ciceroną atgręžti dėmesingi jaunų vyrų veidai, apšviesti ugnies. Tačiau gerai pamenu Molono ištartus žodžius, kai jo proteguojamasis linktelėjo galvą įsivaizduojamiems prisiekusiesiems ir atsisėdo. Po ilgokos pauzės Molonas atsistojo ir kimiu balsu prabilo:

— Ciceronai, aš sveikinu tave ir reiškiu nuostabą. Man liūdna dėl Graikijos ir jai tekusios lemties. Mes iki šiol galėjome didžiuotis savo iškalba, deja, dabar jūs atėmėte ir ją.

— Grįžk, — tęsė jis, mostelėdamas trimis išskėstais pirštais per nušviestą terasą į tolumoje plytinčią tamsią jūrą, — grįžk, mano berniuk, *ir užkariauk Romą*.

Ką gi, puiku. Lengva pasakyti. Tačiau kaip tai įgyvendinti? Kaip galima „užkariauti Romą“, neturint jokio kito ginklo, išskyrus balsą?

Pirmas žingsnis aiškus: reikia tapti senatoriumi.

Tuo metu, kad taptum senato nariu, turėjai būti ne jaunesnis kaip trisdešimt vienerių metų ir milijonierius. Kalbant konkrečiai, tik milijono vertės turtas, kurį reikėjo parodyti valdžios atstovams, leido iškelti savo kandidatūrą kasmet liepos mėnesį vykstančiuose senato rinkimuose, kai į mirusių bei finansiškai nusigyvenusių

senato narių vietas buvo išrenkama dvidešimt naujų narių. Iš kur Ciceronui gauti milijoną? Žinoma, jo tėvas tokių pinigų neturėjo: jų dvaras buvo mažas ir vargu ar įkeičiamas. Taigi jam liko trys tradiciniai problemos sprendimo būdai. Tačiau eidamas šiuo keliu jis būtų per ilgai užtrukęs, o vogdamas būtų pernelyg rizikavęs. Todėl, mums sugrįžus iš Rodo, jis gana greitai milijoną vedė. Terencija buvo septyniolikmetė, vaikiškai plokščia krūtine ir trumpomis juodomis garbanomis. Jos įseserė tarnavo šventyklos vestale, o tai jos šeimai suteikė tam tikrą socialinį statusą. Tačiau buvo dar svarbiau, kad jai priklausė pora apšiurusių gyvenamųjų namų kvartalų Romoje, truputis miško priemiesčiuose ir ūkis, o visos šios nuosavybės vertė — vienas milijonas du šimtai penkiasdešimt tūkstančių. (Ech, Terencija, — negraži, kilminga ir turtinga, — ir kas per būtybė tu buvai? Mačiau ją vos prieš keletą mėnesių, nešamą atvirais neštuvais pajūrio keliu į Neapolį, spiegiančią ant ją nešusių tarnų, kad šie paspartintų žingsnį, — jos plaukai buvo visiškai balti, oda — graikinio riešuto spalvos, bet daugiau ji atrodė nepasikeitusi.)

Taigi Ciceronas, kaip ir derėjo, tapo senatoriumi, teisingiau sakant, laimėjo rinkimus, nes dauguma žmonių jį laikė geriausiu advokatu Romoje po Hortenzijaus, o po rinkimų, prieš užimdamas vietą senate, turėjo atlikti privalomąją valdininko tarnybą, todėl išvyko į Sicilijos provinciją. Kvestoriaus pareigos, kurias jis oficialiai ėjo, buvo žemiausios magistratūroje. Žmonos negalėdavo vykti su savo vyrais į jų paskyrimo vietą, todėl Terencija, — esu tikras, kad dideliam jo džiaugsmui, — liko namuose. Tačiau šeimininkas į šią kelionę išvyko kartu su manimi, nes tuo metu jam buvau tapęs tarsi papildoma kūno dalimi, dar viena ranka arba koja. Išvykau kartu su juo iš dalies dėl to, kad išradau metodą užrašyti visus jo berte beriamus žodžius. Pradėjęs nuo pačių paprasčiausių ženklų, — galiu drąsiai pareikšti, jog išradau ženklą, atstojantį jungtuką „ir“, — galiausiai sukūriau apie keturis tūkstančius ženklų ir juos surašiau į vadovėlį. Aš nustačiau, pavyzdžiui, kad Ciceronas mėgsta kartoti kai kurias frazes, todėl jas išreikšdavau paprasčiausia linija arba tiesiog keliais taškais, įrodydamas tai, ką dabar daugelis žmonių jau žino:

politikai iš esmės nuolat kartoja tą patį dalyką. Jis diktuodavo man maudydamasis vonioje ir gulėdamas lovoje, važiuodamas vežimu ir eidamas pėsčiomis. Jam niekada nepristigdavo žodžių, o man — simbolių, kuriais gaudydavau ir įamžindavau jo kalbas. Mes buvome tiesiog vienas kitam sukurti.

Tačiau sugrįžkime į Siciliją. Būgštauti nėra dėl ko — aprašydamas mūsų veiklą, į detales nesigilinsiu. Kaip ir didesnė politikos dalis, tai buvo nuobodus ir monotoniškas užsiėmimas, net ir žvelgiant į jį po šešiasdešimties su viršum metų. Įsimintina ir reikšminga buvo tik kelionė namo. Ciceronas sąmoningai delsė ir, užuot išvykęs balandžio mėnesį, į Romą iškeliavo gegužės mėnesį, tikėdamasis keliauti per Puteolius senato atostogų metu, kai visi sumaniausi politikai Neapolio įlankoje mėgausis mineralinėmis voniomis. Gavau nurodymą išsinuomoti geriausią kokią tik galėsiu rasti dvylikos irklų valtį, kad jis galėtų įspūdingai pasirodyti uoste, pirmąkart vilkėdamas purpuru siuvinėta Romos respublikos senatoriaus toga.

Ciceronas save įtikino, kad Sicilijoje jam taip gerai sekėsi, jog sugrįžęs į Romą jis turi būti visų dėmesio centre. Juk jis tvankiose turgaus aikštėse ir dulkėtų Sicilijos platanų, kuriuose be perstojo zvimbė vapsvos, šešėlyje nešališkai ir garbingai įgyvendino Romos teisę. Sugrįžęs į sostinę, ketindamas pamaloninti rinkėjus, buvo įsigijęs didelį kiekį grūdų, kurį pavyko labai pigiai pergabenti. Jo kalbas, kurias Ciceronas sakydavo įvairiose provincijos ceremonijose, galima laikyti tikru taktiškumo šedevru. Jis netgi apsimetė besidomįs vietos gyventojų problemomis. Mano šeimininkas žinojo, kad Sicilijoje pasirodė gerai, todėl siųsdamas pranešimus senatui neužmiršdavo pasigirti savo laimėjimais. Turiu prisipažinti, kad retsykiais, prieš perduodamas juos pasiuntiniui, ištrindavau kai kurias nesantūriai atrodančias vietas ir užuominomis bandydavau priminti, kad Sicilija galbūt nėra pasaulio centras. Jis į tai nekreipė jokio dėmesio.

Dar ir dabar akyse matau, kaip jis, mums grįžtant atgal į Italiją, stovi laivelio pirmagalyje, įsmeigęs žvilgsnį į Puteolių įlanką. Ko jis tikėjosi? Galiu tik spėlioti. Kad jį krante pasitiks su muzika? O gal laurų vainiko, kurį įteiks konsulo atstovas? Iš tiesų krante būriavosi

minia, bet ji laukė ne jo. Keliuose ištaiginguose, ryškiaspalviuose, pramogoms skirtuose laiveliuose, prišvartuotuose netoliese, vyko pokylis, surengtas į konsulo postą nusitaikusio Hortenzijaus, todėl svečiai laukė, kad juos perkeltų į vaišes. Į krantan išlipusį Ciceroną niekas nekreipė dėmesio. Jis sumišęs apžvelgė susirinkusiuosius, iš kurių keletas, pastebėję naujutėlaičius senato nario apdarus, nuskubėjo prie jo. Pamalonintas dėmesio, jis pasitempė.

— Senatoriau, — kreipėsi kažkuris iš jų, — kas naujo Romoje?

Ciceronas vis dėlto sutramdė šypseną.

— Aš atvykau ne iš Romos, mano mielasis. Grįžtu iš savo provincijos.

Raudonplaukis vyras, akivaizdžiai įkaušęs, šūktelėjo:

— Ooo! *Mano mielasis!* Jis grįžta iš savo *provincijos*...

Pasigirdo kone atviras aplinkinių prunkštimas.

— O kas gi čia juokinga? — įsiterpė trečiasis, bandydamas sušvelninti situaciją. — Argi jūs nežinote? Jis buvo Afrikoje.

Ciceronas didvyriškai nusišypsojo.

— Jei konkrečiai, tai Sicilijoje.

Nepamenu — galbūt jie dar persimetė keliais žodžiais. Tačiau žmonės, supratę, kad neišgirs jokių gandų iš miesto, suskato trauktis; netrukus pasirodė Hortenzijus ir pakvietė paskutiniuosius iš savo svečių į valtis. Jis gana mandagiai linktelėjo Ciceronui, bet aiškiai leido suprasti, kad jo į pokylį nekviečia. Mes likome vieni.

Gal šis incidentas jums ir atrodo nereikšmingas, tačiau pats Ciceronas teigė, jog tąsyk jo ambicijos buvo stipriai užgautos. Jį pažemino, teisingiau — jo tuštybę, ir negailestingai priminė akivaizdų faktą, kad jis yra tik mažas, eilinis žmogus. Jis dar ilgai ten stovėjo, stebėdamas iškylaujantį su draugais Hortenzijų, klausydamasis linksmos fleitų muzikos, tačiau po kurio laiko atsisuko pasikeitęs. Aš nė kiek neperdedu. Viską išskaičiau jo akyse. Jo išvaizda tarytum bylojo: *linksminkitės sau, kvailiai, linksminkitės, o aš dirbsiu.*

„Esu įsitikinęs, kad ši patirtis, gerbiamieji, man buvo naudingesnė už audringiausius aplodismentus. Nuo tos dienos lioviausi rūpintis tuo, ką pasaulis apie mane girdi, ir ėmiau kasdien rodytis

viešumoje. Pradėjau gyventi taip, kad būčiau nuolat visų matomas. Lankydavausi forume. Mano durys buvo atviros visiems net ir tada, kai miegodavau. Net ir neturėdamas ką veikti, kažką veikdavau, todėl galiausiai užmiršau, ką reiškia tikras laisvalaikis.“

Ne per seniausiai perskaičiau šiuos vienos jo kalbos žodžius ir nesvyruodamas galėčiau patvirtinti jų teisingumą. Ciceronas užsisvajojęs paliko uostą, perėjo Puteolius ir pasiekė pagrindinį kelią, nė karto neatsigręžęs atgal. Aš sekiau jam iš paskos, sunkiai tempdamas šeimininko mantą. Iš pradžių jis ėjo neskubėdamas ir susimąstęs, bet tolydžio spartino žingsnius, kol galų gale nudrožė Romos link tokiu tempu, kad aš vos ne vos suspėjau jam pavymui.

Tuo baigiasi pirmasis mano ritinys ir prasideda tikroji Marko Tulijaus Cicerono istorija.

II

Diena, turėjusi ženklinti lemtingą posūkį Cicerono gyvenime, prasidėjo kaip įprastai, mano šeimininkui pirmajam atsikėlus valandą prieš auštant. Aš kurį laiką dar gulėjau tamsoje, klausydamasis, kaip virš galvos girgžda grindys, Ciceronui atliekant Rode išmoktus pratimus, — nuo to laiko buvo praėję šešeri metai, — paskui suvyniojau savo šiaudų čiužinį ir nusiprausiau veidą. Lapkričio pirmoji, šaltoka.

Ciceronas gyveno dviaukščiame vidutinio dydžio name Eskvilinos kalvos viršūnėje, kurį iš vienos pusės spaudė šventykla, o iš kitos — daugiabutis pastatas. Jei būtumėte nepatingėję užsiropšti ant namo stogo, prieš jus būtų atsivėręs puikus vaizdas per dulsvą slėnį į didžiąsias šventyklas, stūksančias Kapitolijaus kalvoje, maždaug už pusantros mylios į vakarus. Tiesą sakant, šis namas priklausė jo tėvui, tačiau senasis mano šeimininkas tuo metu sunkiai sirgo ir retai kada atvykdavo iš užmiesčio. Todėl jame apsigyveno Ciceronas kartu su Terencija, penkerių metų dukrele Tulija ir tuzinu vergų: be manęs, jam tarnavo dar du metraštininkai, mano pagalbininkai, Sositėjus ir Laurėjas, prievaizdas Erosas, Terencijos ūkvedys Filotimas, dvi tarnaitės, auklė, virėjas, patarnautojas ir durininkas. Čia taip pat gyveno ir senas neregys filosofas Diodotas Stoikas, kuris retkarčiais apgraibomis ateidavo iš savo kambario pas vakarieniaujantį Ciceroną, kai šiam prisireikdavo intelektualinės mankštos. Taigi, iš viso dvare buvo penkiolika gyventojų. Terencija be perstojo skundėsi netikusiomis gyvenimo sąlygomis, tačiau Ciceronas nė neketino kur nors keltis, nes tuo metu jam labiau už viską rūpėjo „tautos žmogaus“ įvaizdis, prie kurio šis namas labai derėjo.

Pirmiausia, kaip ir visuomet, ant kairiojo riešo užsimoviau iš plonos virvės surištą kilpą, prie kurios buvo pritvirtinta nedidelė mano paties sumanyta užrašų knygelė. Ją sudarė ne vienas ar du kaip įprastai, bet keturi dvigubi vaško lapai, kiekvienas įrėmintas bukmedžio rėmelyje, plonyčiai ir taip lengvai atlenkiami, kad galėdavau juos nesunkiai užversti ir vėl atversti. Tokiu būdu per vieną susitikimą galėdavau užrašyti daug daugiau negu kiti metraštininkai; vis dėlto Cicerono žodžių srautas būdavo toks stiprus, kad visada, prieš eidamas užrašinėti jo kalbų, pasitikrindavau, ar neužmiršau į kišenes įsidėti atsarginių lapų. Paskui atitraukiau savo mažojo kambarėlio uždangą ir per kiemą nuėjau į tabulinumą, uždegiau žibintus ir patikrinau, ar viskas paruošta. Vienintelis baldas čia buvo indauja, ant kurios stovėjo vaza su vištų plunksnomis. (Cicerono vardas kilęs nuo žodžio *cicer*, reiškiančio vištos plunksną, todėl manydamas, kad neįprastas vardas yra politiko privalumas, jis įdėjo nemažai pastangų, kol pagaliau atkreipė į jį žmonių dėmesį.) Įsitikinęs, kad viskas paruošta, per atriumą perėjau į koridorių; prie durų, uždėjęs ranką ant didelės metalinės spynos, jau laukė durininkas. Žvilgtelėjęs pro siaurą langą ir pamatęs, kad jau pakankamai šviesu, linktelėjau durininkui, ir šis nedelsdamas atšovė skląsčius.

Lauke, kaip įprastai, jau lūkuriavo sužvarbusių ir nelaimingų žmonių minia; jiems žengiant per slenkstį, užsirašiau kiekvieno atvykusiojo vardą. Daugumą jų pažinojau, o anksčiau nematytų pasiklausdavau, tačiau beviltiškų išvis neįleisdavau. Man buvo nurodyta įleisti kiekvieną turintį balsavimo teisę, todėl tabulinume netrukus bruzdėjo gausus būrys lankytojų, besitikinčių patekti pas senatorių. Stovėjau prie durų, kol užrašiau visus laukusius eilėje, ir jau ketinau grįžti atgal, kai tarpduryje pasirodė gedintis vyras dulkinais drabužiais, išsidraikiusiais plaukais ir nekirpta barzda. Jis mane gerokai išgąsdino, tačiau leidau jam įeiti vidun.

— Tironas! — sušuko jis. — Dėkoju dievams!

Pervargęs svečias atsirėmė į durų staktą ir nužvelgė mane negyvu žvilgsniu. Spėju, kad jam galėjo būti penkiasdešimt. Iš pradžių jo nepažinau, tačiau viena iš politikams tarnaujančių metraštininkų

pareigų yra susieti žmonių vardus su jų veidais, todėl nepaisant jo varganos išvaizdos mintyse pamažu ėmė ryškėti matytas vaizdas: didelis namas su langais į jūrą, dekoratyvinis sodas, bronzinių statulų kolekcija; miestas kažkur Sicilijoje, jos šiaurėje, o pavadinimas — Termos.

— Stenijus iš Termų, — atpažinau atvykėlį ir ištiesiau jam dešinę. — Prašom užeiti.

Ne mano reikalas buvo komentuoti jo išvaizdą ar kamantinėti, ką jis čia, už kelių šimtų mylių nuo savo namų, veikia, juolab kad pati jo išvaizda bylojo, jog jis išgyvena kažką labai sunkaus. Palikęs jį tabulinume, nuėjau tiesiai pas Ciceroną į jo darbo kambarį. Senatorius, tąryt turėjęs keliauti į teismą ginti tėvažudyste kaltinamo jaunuolio, o po pietų dalyvauti senato sesijoje, rankoje laikė odinį kamuoliuką, kuriuo mankštino pirštus, ir, padedamas patarnautojo, rengėsi savo togą. Tuo pat metu jis klausėsi laiško, kurį jam skaitė Sositėjus, ir diktavo pranešimą Laurėjui; šį buvau išmokęs savo sukurtos stenografijos subtilybių. Man įėjus, jis metė į mane kamuoliuką — sugavau jį nė nemirktelėjęs — ir ištiesė ranką į lankytojų sąrašą. Perskaitė jį godžiai, kaip ir buvo įpratęs. Kas gi jo iš po nakties laukė? Galbūt kuris nors iškilus miestietis iš įtakingos giminės? Gal Sabatinis? Pomptinis? O gal koks turtuolis, kurio turtai leidžia jam balsuoti konsulų rinkimuose tarp pirmųjų šimtų rinkėjų? Deja, šįkart, kaip ir dažniausiai, sąrašą sudarė paprasčiausias mailius, todėl Cicerono veidas vis niuko, kol akis užkliuvo už paskutinio įrašyto vardo.

— Stenijus? — jis liovėsi diktavęs. — Juk jis iš Sicilijos, ar ne? Turtuolis, turintis daug bronzos? Reikėtų pasidomėti, ko gi jis nori.

— Tačiau Sicilijos gyventojai negali balsuoti, — priminiau aš.

— *Pro bono,* — ištarė jis griežtu veidu. — Be to, jis turi bronzinių statulų. Pirmiausia išklausysiu jį.

Aš įvedžiau Stenijų vidun, pas Ciceroną, kuris jį pasitiko tradicine šypsena, vyrišku rankos paspaudimu ir nuoširdžiu žvilgsniu, o paskui, pakvietęs atsisėsti, pasidomėjo, kokie vėjai jį atnešę į Romą. Tuo metu aš pradėjau prisiminti šį žmogų. Mums porą kartų teko

apsistoti pas jį Termose, kai Ciceronas sprendė miestelėnų bylas. Tada Stenijus buvo vienas iš svarbiausių visoje provincijoje, tačiau dabar jo smarkumo ir pasitikėjimo savimi nebebuvo likę nė kvapo. Jis pranešė, kad jam reikia pagalbos. Jis atsidūrė ant pražūties slenksčio. Jo gyvybei grėsė didžiulis pavojus. Jį apiplėšė.

— Nejaugi? — pratarė Ciceronas, viena akim žvelgdamas į gulintį ant stalo dokumentą ir lankytojo pasakojimui neteikdamas ypatingos reikšmės, nes darbštus advokatas išklauso daug nelaimingų istorijų. — Noriu pareikšti užuojautą. O kas gi apiplėšė?

— Sicilijos valdytojas Gajus Veris.

Senatorius staiga pakėlė akis.

Toliau Stenijus tęsė savo pasakojimą nė neatsikvėpdamas. Pagaliau, Stenijui stabtelėjus įkvėpti oro, Ciceronas pažvelgė tiesiai man į akis ir žvilgsniu parodė imtis plunksnos, — jis norėjo, kad visa tai būtų užrašyta, — ir kreipėsi į lankytoją, prašydamas sugrįžti beveik tris mėnesius atgal, į tą dieną, kai jis gavo Verio laišką.

— Ir ką?

— Truputį susirūpinau. Juk jis turėjo... *reputaciją*. Žmonės jį vadina — jo vardas reiškia šerną — Šernu kruvina knysle. Vargu ar aš galėjau jam paprieštarauti.

— Ar turi tą jo laišką?

— Taip.

— Ir jame Veris konkrečiai mini tavo meno kolekciją?

— O taip. Jis rašė, kad yra daug kartų apie ją girdėjęs ir norįs ją pamatyti.

— Ar greitai jis po šito atvyko?

— Labai greitai. Nepraėjo daugiau kaip savaitė po laiško.

— Jis buvo vienas?

— Ne, kartu su juo buvo atvykę ir jo liktoriai. Todėl turėjau ir jiems parūpinti kambarį. Asmens sargybiniai visada būna storžieviai, bet šitie buvo blogiausi iš visų mano kada nors sutiktų galvažudžių. Vyriausias jų, Sekstijus, yra oficialus visos Sicilijos budelis. Jis reikalauja kyšių, grasindamas savo aukoms, kad šie neteks darbo, jei iš anksto nesumokės jam duoklės.

Stenijus nutilo ir ėmė giliai kvėpuoti. Mes laukėme, kol jis tęs toliau.

— Neskubėk, — nuramino jį Ciceronas.

— Maniau, Veris po kelionės norės išsimaudyti, o tada galėsime kartu papietauti, bet aš apsirikau, nes jis pareiškė, kad nori iškart pamatyti mano kolekciją.

— Taip, aš prisimenu, kad turėjai keletą puikių meno kūrinių.

— Tai buvo visas mano gyvenimas, senatoriau. Geriau negalėčiau paaiškinti. Trisdešimt metų rinkau šią kolekciją. Korinto ir Delo bronza, paveikslai, sidabras — visa tai surinkau pats savo rankomis. Pas mane stovėjo Mirono *Disko metikas* ir Polikleto *Ieties nešikas*. Keletas sidabrinių Mentoro taurių. Veris negailėjo komplimentų. Jis tvirtino, jog tokia kolekcija nusipelnė platesnės auditorijos. Kalbėjo apie pakankamai aukštą jos lygį, kad ją būtų galima viešai eksponuoti. Aš nekreipiau dėmesio į šias kalbas, tačiau po kurio laiko, kartu su juo nuėjęs į terasą vakarieniauti, išgirdau iš vidinio kiemo sklindantį triukšmą. Mano prievaizdas paaiškino, kad privažiavo jaučių traukiamas vežimas, į kurį Verio liktoriai krauna viską, kas tik papuola po ranka.

Stenijus vėl nutilo, ir aš galėjau labai nesunkiai įsivaizduoti, kokią gėdą patyrė šis išdidus žmogus: jo žmonos aimanas, namiškių patirtą sukrėtimą ir dulkinus kontūrus, kur prieš tai stovėjo statulos. Patalpoje nesigirdėjo jokio kito garso, išskyrus mano rašomosios lazdelės krebždesį vaško lape.

Ciceronas paklausė:

— Ir niekam nesiskundei?

— Kam? Valdytojui? — Stenijus nusijuokė. — Ne, senatoriau. Juk aš buvau gyvas, o tai svarbiausia. Jei viskas būtų tuo užsibaigę, būčiau nurijęs kartėlį, ir jūs niekada nebūtume išgirdęs mano inkštimo. Tačiau kolekcionavimas gali tapti liga, ir aš jums sakau: valdytojas Veris ja sunkiai serga. Ar pameni statulas miesto aikštėje?

— Žinoma, kad pamenu. Trys puikios bronzinės statulos. Tačiau tikriausiai neketini pasakyti, kad Veris ir jas pavogė?

— Jis bandė. Tai atsitiko trečią jo viešnagės po mano stogu dieną. Veris pasiteiravo, kam jos priklauso. Atsakiau, kad jos nuo neatmenamų laikų yra miesto nuosavybė. Tikriausiai teko girdėti, kad jos keturių šimtų metų senumo? Tada jis kreipėsi į mane, sakydamas, jog norėtų leidimo perkelti jas į savo rezidenciją Sirakūzuose, pasiskolinti jas, todėl pageidautų, kad aš kreipčiausi su šiuo prašymu į tarybą. Tada supratau, kas jis per žmogus, ir atsakiau, kad net ir jį gerbdamas negaliu padaryti tokios paslaugos. Tą vakarą jis išvyko. Po kelių dienų gavau šaukimą į teismą, kuris turėjo įvykti spalio penktąją; buvau kaltinamas klastojimu.

— Kas pateikė kaltinimą?

— Mano priešas, vardu Agatonas. Jis yra Verio globotinis. Pirma galvon atėjusi mintis buvo duoti jam atkirtį. Neturėjau ko bijoti, nes esu doras žmogus. Per visą savo gyvenimą nesuklastojau nė vieno dokumento. Tačiau netrukus sužinojau, kad teisėjas bus pats Veris, jau iš anksto numatęs man bausmę. Už savo įžūlumą turėjau būti nuplaktas viso miesto akivaizdoje.

— Ir tu pabėgai?

— Tą patį vakarą. Sėdau į valtį ir pakrante nuplaukiau į Mesaną.

Ciceronas sėdėjo ranka parėmęs smakrą ir tylėdamas žvelgė į Steniją. Aš nutuokiau, ką tai reiškia. Jis bandė perprasti liudininką.

— Sakai, kad į teismą turėjai vykti spalio penktąją. Ar negirdėjai, kas atsitiko vėliau?

— Būtent todėl ir atvykau. Buvau nuteistas už akių, man paskyrė nuplakimą ir penkių tūkstančių baudą. Bet girdėjau ir dar blogesnę žinią. Per teismo posėdį Veris pareiškė, kad man pateiktas dar vienas kaltinimas — šįkart dėl šnipinėjimo Ispanijos maištininkų naudai. Gruodžio pirmąją Sirakūzuose turėtų įvykti naujas teismas.

— Betgi už šnipinėjimą skiriama mirties bausmė.

— Senatoriau, patikėk manimi, jis žada mane nukryžiuoti. Veris atvirai tuo giriasi. Tačiau mano atvejis nebūtų pirmasis. Man būtinai reikia pagalbos. Maldauju. Ar padėsi man?

Pamaniau, kad jis netrukus parpuls ant kelių ir ims bučiuoti senatoriaus kojas, tačiau tikriausiai tą patį pagalvojo ir Ciceronas, kadangi tučtuojau pakilo iš savo krėslo ir leidosi žingsniuoti po kambarį.

— Tavo byla, Stenijau, turi dvi puses. Pirma, vagystė iš namų. Būsiu atviras — nežinau, kaip šį klausimą išspręsti. Kodėl, tavo manymu, tokie žmonės kaip Veris veržiasi tapti valdytojais? Ogi suprasdami, kad galės be jokios dingsties savintis tai, kas jiems patinka. Antroji šio klausimo pusė — manipuliavimas juridine galia; šiuo atžvilgiu mūsų situacija yra geresnė.

Akimirką patylėjęs, jis kalbėjo toliau:

— Pažįstu keletą Sicilijoje gyvenančių kompetentingų teisininkų, o vieną netgi iš pačių Sirakūzų. Šiandien pat parašysiu jam laišką ir paprašysiu suteikti man paslaugą — imtis tavo bylos. Aš jam netgi patarsiu, ką reikėtų daryti. Jis turėtų kreiptis į teismą ir pareikalauti, kad šis tau mestą kaltinimą paskelbtų negaliojančiu, kadangi pats teisme nedalyvavai ir negalėjai apsiginti. Jei mums nepavyktų ir Veris vis tiek laikytųsi savo, tavo advokatas turėtų keliauti į Romą ir paliudyti, kad tau pateikti kaltinimai yra suklastoti.

Tačiau sicilietis tik papurtė galvą.

— Jei man reikėtų tik teisininko iš Sirakūzų paslaugų, gerbiamas senatoriau, aš nebūčiau keliavęs į Romą.

Pastebėjau, kad tokia eiga Ciceronui nepatinka. Ėmęsis šios bylos, jis turėtų kuriam laikui atidėti savo kasdieninę praktiką, o siciliečiai, kaip aš ir priminiau, neturėjo balsavimo teisės. Iš tikrųjų, *pro bono*!

— Klausyk, — prabilo jis, — tavo atvejis labai sudėtingas. Be abejo, Veris yra nedorėlis. Jis piktnaudžiauja svetingumu. Jis yra vagis. Jis neteisingai apkaltina. Jis, prisidengęs teise, planuoja įvykdyti žmogžudystę. Jo elgesys nepateisinamas. Sirakūzuose gyvenantis advokatas iš tiesų lengvai su tuo susidorotų, ir aš tai pažadu. Tačiau dabar, tau leidus, aš jau eisiu — suprask, manęs laukia dar daug lankytojų, o mažiau kaip po valandos jau turėsiu būti teisme.

Ciceronui linktelėjus, aš žengiau į priekį ir, palietęs Stenijaus ranką, jau ketinau jį išvesti, tačiau sicilietis ją atitraukė.

— Bet man reikia tavo pagalbos, — jis atkakliai laikėsi savo.

— Kodėl?

— Todėl kad vienintelė mano viltis susilaukti teisingumo yra čia, o ne Sicilijoje, kur visi teismai po Verio padu. Be to, visi man tvirtina, jog Markas Ciceronas yra antrasis Romos teisininkas.

— Iš tikrųjų taip kalbama? — Cicerono balse pasigirdo sarkazmo gaidelė — jis negalėjo pakęsti šio epiteto. — Tai kodėl gi kreipiesi į antrąjį? Kodėl nenuėjus tiesiai pas Hortenziją?

— Aš apie tai jau galvojau, — atvirai, be užuolankų atsakė lankytojas, — tačiau jis atsisakė man padėti. Jis atstovauja Veriui.

Parodęs siciliečiui, kaip išeiti, sugrįžau į darbo kambarį ir radau Ciceroną sėdintį krėsle — atsilošusį ir iš rankos į ranką mėtantį odinį kamuoliuką. Ant jo stalo gulėjo krūva vadovėlių. Hostilijaus *Gynybos precedentai* ir Manilijaus *Prekybos sąlygos* buvo atversti.

— Ar prisimeni aną girtą raudonplaukį Puteolių įlankoje tądien, kai sugrįžome iš Sicilijos?

„Ooo! *Mano mielasis!* Jis grįžta iš savo *provincijos...*“

Aš linktelėjau.

— Tai buvo Veris. — Kamuoliukas toliau judėjo iš vienos rankos į kitą, pirmyn atgal, pirmyn atgal. — Šis žmogus gerokai pakenkė savo reputacijai.

— Stebiuosi, kad Hortenzijus su juo susidėjo.

— Nejaugi? O manęs tai nė kiek nestebina. — Jis liovėsi mėtęs kamuoliuką ir, laikydamas jį ištiestame delne, atidžiai apžiūrinėjo. — Šokių mokytojas ir Šernas...

Ciceronas susimąstė.

— Mano vietoje tik kvailys vaidytųsi su išvien veikiančiais Hortenzijumi ir Veriu. Ir dėl ko? Dėl kažkokio siciliečio, neturinčio Romos pilietybės.

— Tiesa.

— Tiesa, — pakartojo jis, bet jo balse išgirdau kažkokį keistą netikrumą. Jį prisiminęs kartais pagalvoju, ar jis jau tada nenumatė visumos — visų prieš jį atsiversiančių galimybių ir pasekmių, kurios viena prie kitos vėliau sudarė ištisą mozaiką.

Jeigu Ciceronas tai ir numatė, aš šito nebūčiau sužinojęs, nes tuo metu įbėgo jo dukrelė Tulija, tebevilkinti naktiniais marškiniais, rankoje laikydama piešinį, kurį atnešė parodyti tėvui. Ciceronas tą pačią akimirką visą savo dėmesį nukreipė į dukrą, pakėlė ją ir pasisodino sau ant kelių.

— Ar tai tu nupiešei? Tu *iš tikrųjų* tai pati padarei?..

Aš nepastebimai pasišalinau palikdamas juodu vienus ir nuėjau atgal į tabulinumą pranešti, kad mes vėluojame, ir senatoriui jau reikia išvykti į teismą. Stenijus, kuris nukabinęs nosį tebeslampinėjo aplink, paklausė manęs, kada galės sužinoti atsakymą, tačiau aš tegalėjau pasiūlyti jam prisidėti prie visų kitų. Netrukus pasirodė Tulija vedinas pats Ciceronas, kuris linktelėjo ir su visais pasisveikino, į kiekvieną lankytoją kreipdamasis vardu („Pirmoji taisyklė, kurios reikia laikytis politikams, Tironai, yra ši: neužmiršk nė vieno žmogaus veido.“) Jis atrodė kaip visuomet puikiai. Plaukai sutepti ir sušukuoti atgal, oda kvepėjo, toga buvo ką tik išlyginta, ant išblizgintų raudonų odinių batų nesimatė nė menkiausios dėmelės; nuo ilgo laiko, praleisto sakant ginamąsias kalbas atvirame ore, veidas atrodė tarsi bronzuotas; jis buvo dailus, lieknas ir tvarkingai apsirengęs — Ciceronas tiesiog *spindėjo*. Susirinkusieji nusekė paskui jį į prieškambarį, kuriame jis kilstelėjo aukštyn švytinčią iš laimės mergaitę ir visiems ją parodė, paskui atsuko į save ir garsiai pabučiavo. Pasigirdo ilgas „Ach!“ ir pavieniai aplodismentai. Ne, jis nenorėjo pasirodyti — lygiai tą patį būtų padaręs ir be liudininkų, nes savo brangiąją Tuliją mylėjo labiau už bet ką kitą pasaulyje. Be abejo, jis gerai žinojo, kad Romos elektoratas yra gana sentimentalus, todėl kalbos apie jo tėvišką meilę, jei tik jos pasklistų, jam tikrai nepakenktų.

Netrukus kupini vilties aną šviesų lapkričio rytą išėjome į miesto triukšmą — priekyje dideliais žingsniais žengė Ciceronas, o

aš su paruošta vaško lentele ėjau greta jo; mums iš paskos bidzeno Sositėjus ir Laurėjas, nešdamiesi dėklus su parodymais, kurių jam prisireiks teisme, o greta mūsų, stengdamiesi pagauti senatoriaus žvilgsnį ir didžiuodamiesi galimybe pabūti jo auroje, skubėjo kokie du tuzinai atrinktų prašytojų ir įkyruolių, tarp kurių buvo ir Stenijus, lydėdami mus lapuočiais apaugusiu Eskvilinos kalvos šlaitu į dvokiančią, padūmavusią ir triukšmingą Suburą. Namai čia buvo tokie dideli, kad netgi užstojo saulę, o minios zujančių žmonių suardė mūsų palydovų falangą, iš kurios beliko atskiros grupelės po kelis žmones, vis dar sugebančios sekti mums iš paskos. Ciceronas čia buvo gerai žinomas, krautuvėlių savininkai ir prekeiviai, kurių interesus jis gynė, o dabar ėjo pro šalį, laikė jį kone didvyriu. Nemažindamas tempo, savo mėlynomis akimis registravo kiekvieną palenktą galvą, kiekvieną sveikinimosi gestą, o man tik retkarčiais tekdavo šnibžtelėti jam į ausį vieną kitą vardą, nes savo rinkėjus Ciceronas pažinojo geriau negu aš.

Nežinau, kokia situacija yra šiandien, tačiau tuo metu beveik ištisai veikė šeši ar septyni teismai, kurių kiekvienas buvo kitoje forumo vietoje, todėl iš ryto, juos atidarius, pro advokatus ir kitus teismo tarnautojus būdavo sunku prasibrauti. Padėtį dar labiau komplikuodavo kiekvieno teismo pretorius, kuriam kelią į darbą pralaisvindavo koks pustuzinis liktorių, o tąsyk mes su savo palyda į forumą keliavome tą valandą, kai pro šalį į senato rūmus iškilmingai žygiavo Hortenzijus, tuo metu buvęs vieno iš teismų pretoriumi. Sargyba mus sulaikė, kad didikas galėtų netrukdomai praeiti, tačiau aš ir šiandien nemanau, kad jis, būdamas rafinuotas ir pasižymėdamas kone moteriškomis manieromis, būtų ignoravęs Ciceroną — Hortenzijus greičiausiai jo nepastebėjo. Vis dėlto vadinamasis antrasis Romos advokatas negalėjo nesureaguoti — nuoširdus pasisveikinimas sustingo jo lūpose, o kupinas neapykantos žvilgsnis taip smigo geriausiajam advokatui į nugarą, kad man neliko nieko kito, kaip tik nustebti, kodėl Hortenzijus nė nepasikasė po mentikauliais.

Tą rytą mums reikėjo būti centriniame kriminalinių nusikaltimų teisme už Emilijos bazilikos, kuriame penkiolikmetis Kajus Popilijus Lėnas buvo kaltinamas metaline rašomąja lazdele užbadęs savo tėvą. Aš jau iš tolo pastebėjau aplink tribunolą besibūriuojančią minią. Ciceronas turėjo sakyti baigiamąją kaltinamojo advokato kalbą. Tai buvo neblogas masalas žmonėms. Tačiau jeigu jam nepavyks įtikinti teisėjo, Popilijus, kaip tėvažudis, bus išrengtas nuogai ir nuplaktas iki kraujo netekimo, o paskui užsiūtas maiše su šunimi, gaidžiu ir gyvate ir įmestas į Tiberį. Pakvipo krauju. Smalsuoliams prasiskyrus ir praleidus mus vidun, sugavau žiaurumu pagarsėjusio dar visiškai jauno vaikino, Popilijaus, žvilgsnį. Jis sėdėjo šalia savo dėdės kaltinamojo gynėjui skirtame suole ir piktai dėbčiojo į visus susirinkusiuosius, spjaudydamas į kiekvieną priėjusį pernelyg arti.

— Privalome pasirūpinti, kad jis būtų išteisintas, — pareiškė Ciceronas, — jau vien dėl to, kad šuniui, gaidžiui ir gyvatei netektų būti užsiūtiems maiše kartu su Popilijumi.

Jis laikėsi nuomonės, kad advokatui nedera sukti galvos, ar jo ginamasis yra kaltas, ar ne. Tai yra teismo reikalas. Jam rūpėjo kuo geriau atlikti savo pareigą, kad Popilijus Lėnas, galėjęs pasigirti keturiais iš savo giminės kilusiais konsulais, vėliau atsidėkotų jam, balsuodamas už jį rinkimuose.

Sositėjus ir Laurėjas padėjo dėklus su parodymais, ir aš jau norėjau pirmąjį atrišti, bet Ciceronas mane sulaikė.

— Nesivargink, — tarė jis, stuksendamas sau į galvą. — Mano kalba yra čia.

Paskui, mandagiai linktelėjęs savo ginamajam, pasisveikino:

— Laba diena, Popilijau. Tikiuosi, mes greitai viską išspręsime.

Tada vėl atsigręžė į mane ir tyliai pasakė:

— Aš tau turiu daug svarbesnę užduotį. Duok man savo vaško lentelę. Nueik į senato rūmus, surask valdytoją ir išsiaiškink, ar būtų galima štai šį klausimą įtraukti į popietinę darbotvarkę, — paaiškino Ciceronas, kažką skubiai rašydamas. — Mūsų bičiuliui iš Sicilijos

kol kas nieko nesakyk. Gresia didelis pavojus. Turime būti atsargūs ir neskubėti.

Tik išvykęs iš tribunolo ir nuėjęs pusę atstumo per forumą senato rūmų link išdrįsau žvilgtelėti, ką gi Ciceronas buvo parašęs. *Baudžiamasis persekiojimas už mirties bausmės vertus nusikaltimus, kai sprendimas priimamas nedalyvaujant įtariamajam, senato rūmų potvarkiu turėtų būti panaikintas.* Supratęs, ką tai reiškia, pajutau smarkiau suplakant širdį. Gudriai, nedrąsiai ir užuolankomis Ciceronas pagaliau rengėsi mesti iššūkį savo didžiajam konkurentui. Nešiau žinią apie karo paskelbimą.

Lapkričio mėnesį vyriausiojo konsulo pareigas ėjo Gelijus Publikola. Tai buvo seno kirpimo nenuovokus ir kvailokas kariuomenės vadas. Sklido kalbos, — bent jau Ciceronas taip kalbėjo, — kad Gelijus, prieš dvidešimt metų su savo armija žygiuodamas per Atėnus, pasisiūlė tarpininkauti dviem konfliktuojančioms filosofijos mokykloms ir sušaukti konferenciją, kurios metu jie galėtų visiems laikams nuodugniai išgvildenti gyvenimo prasmės klausimą ir ateityje išvengti nereikalingų ginčų. Aš gana gerai pažinojau jo metraštininką, o kadangi popietinėje darbotvarkėje buvo numatytas tik pranešimas apie karinę padėtį, jis sutiko į ją įtraukti ir Cicerono pasiūlymą.

— Tačiau galėtumei savo šeimininką įspėti, — patarė jis, — kad konsulas, išgirdęs jo anekdotą apie filosofus, *ne itin apsidžiaugė.*

Tuo metu, kai sugrįžau atgal į kriminalinį teismą, Ciceronas jau buvo bebaigiąs ginamąją kalbą. Tai nebuvo iš tų kalbų, kurias jis prašydavo užrašyti, todėl aš neturiu jos teksto. Galiu prisiminti tik tiek, kad jis labai gudriai laimėjo šią bylą, pažadėjęs, jog jaunasis Popilijus, jei tik jis bus išteisintas, visą savo likusį gyvenimą pašvęs karinei tarnybai. Šis pažadas labai nustebino kaltintoją, teisėją ir patį kaltinamąjį. Vis dėlto gudrybė pavyko, todėl po nuosprendžio paskelbimo Ciceronas, negaišdamas laiko nei su Popilijumi, nei valgymui, tučtuojau nudrožė vakarų kryptimi, senato rūmų link,

vis dar lydimas garbės sargybos, sudarytos iš ištikimų gerbėjų, kurių dar padaugėjo pasigirdus gandams, jog įžymusis advokatas šiandien sakys dar vieną kalbą.

Ciceronas buvo įsitikinęs, kad svarbiausieji respublikos klausimai sprendžiami ne pačiuose senato rūmuose, bet lauke, atviroje patalpoje, vadinamoje senakulumu, kur senatoriai turėdavo laukti, kol susirinks kvorumas. Šis kasdieninis baltais drabužiais vilkinčių žmonių sambrūzdis, kuris tęsdavosi valandą ir daugiau, buvo vienas iš labiausiai miestelėnų mėgiamų reginių, todėl, Ciceronui prisidėjus prie lūkuriuojančių senatorių, drauge su Stenijumi atsistojome kitoje forumo pusėje, kur buvo susirinkę nemažai smalsuolių. (Vargšelis Stenijus vis dar nesuprato, kas vyksta.)

Savaime suprantama, kad ne visi politikai tampa įtakingais. Iš šešių šimtų vyrų, senato narių, kasmet tik aštuoni galėdavo tapti pretoriais, o konsulo *imperium* tekdavo tik dviem iš jų. Kitaip tariant, daugiau negu pusė vaikštinėjančių po senakulumą žmonių buvo pasmerkti niekuomet taip ir negauti eiti pareigų, į kurias buvo išrinkti. Aristokratija juos niekinamai vadindavo *pedarijais*, balsuojančiais kojomis, nes jie kaskart, kai tik vykdavo balsavimas, uoliai pėdindavo tai į vieną, tai į kitą salės pusę. Šiaip ar taip, bet šie piliečiai buvo respublikos ramstis: bankininkai, prekybininkai ir žemvaldžiai iš visos Italijos; pasiturintys, apdairūs ir savo tėvynei atsidavę patriotai; įtariai žvelgiantys į aristokratų pasipūtimą ir paradiškumą. Daugelis jų, kaip ir Ciceronas, atstovavo „naujajai kartai“, tai yra buvo pirmieji savo giminėje, nugalėję senato rinkimuose. Tai buvo jam gerai pažįstami žmonės, o aš, stebėdamas senatorių būryje besisukiojantį savo šeimininką, jaučiausi taip, tarytum būčiau stebėjęs po savo studiją vaikštinėjantį meistrą arba skulptorių tarp savo akmenų — štai jo ranka švelniai paliesdavo kažkieno alkūnę, o po kurio laiko stipriai plekšnodavo per kažkieno plačius pečius; žiū, su vienu jis vulgariai pajuokaudavo, o kitam, sukryžiavęs ir prie krūtinės prisispaudęs rankas, pareikšdavo užuojautą; jeigu jį sulaikydavo koks nors nuoboda, atrodydavo, kad Ciceronas jo ne mažiau nuobodžios istorijos galėtų klausytis ištisą dieną, bet po kurio laiko jis ištiesdavo ranką ir, sulaikęs

kurį nors pro šalį einantį senatorių, grakščiai lyg šokėjas apsisukdavo ir, apgailestaujančio žmogaus žvilgsniu atsiprašęs savo pašnekovo, užkalbindavo kitą. Retsykiais jis mostelėdavo mūsų pusėn, o kuris nors iš senatorių pažiūrėdavo į mus ir greičiausiai iš nuostabos pakraipydavo galvą arba linktelėdavo pažadėjęs savo paramą.

— Ką jis apie mane kalba? — pasiteiravo Stenijus. — Ką jis ketina daryti?

Aš nieko jam neatsakiau, nes ir pats nežinojau.

Tuo tarpu Hortenzijus jau suprato, kad kažkas vyksta, bet negalėjo pasakyti kas. Įprastoje vietoje, šalia senato durų, buvo iškabinta darbotvarkė. Netrukus išvydau, kaip Hortenzijus stabtelėjo ir ėmė skaityti: *Baudžiamasis persekiojimas už mirties bausmės vertus nusikaltimus, kai sprendimas priimamas nedalyvaujant įtariamajam, senato rūmų potvarkiu turėtų būti panaikintas.* Perskaitęs užrašą, suglumęs nusisuko. Gelijus Publikola, apsuptas patarnautojų, sėdėjo raižytame dramblio kaulo krėsle, nekantraudamas sužinoti, ką lems avino žarnos, ir tada senatorius bus galima kviesti į vidų. Hortenzijus, eidamas artyn, klausiamai ištiesė delnus. Gelijus gūžtelėjo pečiais ir nervingai mostelėjo Cicerono pusėn. Hortenzijus apsidairė ir išvydo savo ambicingąjį konkurentą, apsuptą į sąmokslininkus pretenduojančių senatorių. Jis susiraukė ir nuskubėjo prie Hortenzijui palankiai nusiteikusių aristokratiškos kilmės draugų: tai buvo trys broliai Metelai, — Kvintas, Liucijus ir Markas, — du vyresnieji ekskonsulai, kurie iš tikrųjų ir valdė imperiją, — Kvintas Katulas (Hortenzijus buvo vedęs jo seserį) ir dukart rinkimus laimėjęs Publijus Servilijus Vatija Izaurikas. Net ir praėjus tiek daug metų, rašydamas jų vardus, jaučiu, kaip piestu šiaušiasi plaukai, nes tai buvo rūstūs ir nepalenkiami senosios respublikos tvarkos šalininkai, kokių Roma daugiau nebematė. Tikriausiai Hortenzijus jiems užsiminė apie naują punktą darbotvarkėje, nes visi penki neskubėdami atsigręžė į Ciceroną. Netrukus nuaidėjo trimitas, skelbiantis sesijos pradžią, ir senatoriai subruzdo eiti vidun.

Senasis senato pastatas buvo šalta, tamsi, urvą primenanti valdžios vyrų šventykla, kurią į dvi dalis dalijo plati centrinė nava

iš juodų ir baltų tuščiavidurių plytų. Iš abiejų pusių stovėjo ilgos medinių suolų eilės — senatoriai sėdėjo šešiuose giliuose suoluose, o konsulų krėslai buvo paaukštinti. Tą lapkričio popietę pro atvirus langus palubėje vidun skverbėsi blyškūs melsvi šviesos pluoštai. Senatą buvo pamėgę balandžiai, kurie burkuodavo sutūpę ant palangių arba skraidydavo tiesiai virš senatorių, apiberdami juos smulkiomis plunksnelėmis, kartais netgi išmatomis. Vieni sakydavo, kad balandžio ekskrementai, pataikę ant kalbančiojo, reiškia sėkmę, kiti tvirtino, jog tai yra bloga lemiantis ženklas, o dar kiti aiškino, esą viskas priklauso nuo spalvos. Prietarų, kaip ir jų interpretacijų, buvo begalė. Ciceronas nekreipdavo į juos dėmesio, jam nerūpėjo, ką rodo avies žarnos, neklausydavo, ar perkūnas dunda jam iš kairės, ar iš dešinės, ir nesidomėdavo paukščių skrydžio trajektorija — visa tai jis laikė nesąmonėmis, nors vėliau, prieš iškeldamas savo kandidatūrą rinkimuose, vis dėlto kreipėsi į augūrų tarybą.

Tuo metu dar buvo laikomasi senos tradicijos senato rūmų duris laikyti atviras, kad norintieji galėtų klausytis debatų. Minia, kurioje buvome ir mudu su Stenijumi, metėsi per forumą rūmų slenksčio link, tačiau čia mus sulaikė paprasčiausia virvė. Tuo metu išgirdome kalbant Gelijų, skaitantį armijos vadų pranešimus iš mūšio lauko. Iš visų trijų frontų mus pasiekė geros žinios. Savo turtais garsėjantis Markas Krasas — tasai, kuris kadaise gyrėsi, jog vadinti save turtingu gali tik iš savo pajamų pajėgiantis išlaikyti penkių tūkstančių legioną, — Pietų Italijoje žiauriai nuslopino Spartako vergų sukilimą. Ispanijoje Pompėjus Didysis po šešerius metus užsitęsusios kovos baigė sunaikinti maištininkų kariuomenės likučius. Mažojoje Azijoje Liucijus Lukulas iškovojo ne vieną pergalę prieš karalių Mitradatą. Perskaičius raportą, paeiliui atsistojo kiekvieno iš trijų vadų rėmėjai ir suskato girti savo globėjo laimėjimus, podraug subtiliai sumenkindami konkurentų laimėjimus. Ciceronas mane buvo supažindinęs su politikos užkulisiais, todėl tyliai paaiškinau Stenijui, ką visa tai reiškia:

— Krasas nekenčia Pompėjaus ir stengiasi kuo greičiau sumušti Spartaką, kol Pompėjus dar negrįžęs iš Ispanijos ir neprisi-

ėmęs sau visų nuopelnų. Pompėjus negali pakęsti Kraso ir tikisi, kad laurai už pergalę prieš Spartaką atiteks jam. Tačiau jie abu — Krasas ir Pompėjus — neapkenčia Lukulo, nes šis yra laikomas geriausiu karvedžiu.

— O ko nekenčia Lukulas?

— Na, žinoma, kad Pompėjaus ir Kraso, nes šie prieš jį rezga intrigas.

Jaučiausi toks savimi patenkintas kaip vaikas, ką tik teisingai atsakęs išmoktą pamoką, nes tuomet man visa tai atrodė tik žaidimas, kuriame mums patiems neteks dalyvauti. Debatai virto padrikomis kalbomis, o joms pasibaigus, balsavimas buvo nereikalingas, todėl senatoriai ėmė šnekučiuotis tarpusavyje. Gelijus, tuo metu tikriausiai jau įkopęs į septintą dešimtį, pakėlė lapą su darbotvarke arčiau akių ir, dirstelėjęs į ją, apžvelgė patalpą, norėdamas pamatyti Ciceroną, kuris, kaip jaunesnis senatorius, sėdėjo paskutiniame suole netoli durų. Ciceronui atsistojus, Gelijus atsisėdo į savo vietą, senatoriai nuščiuvo, o aš čiupau rašomąją lazdelę. Ciceronas kurį laiką tylėjo — tai buvo senas triukas, naudojamas siekiant sudominti auditoriją. Išlaukęs momento, kai senato nariai sukruto žvalgytis, manydami, kad kažkas negerai, prabilo — iš pradžių labai tyliai ir neryžtingai, taip priversdamas klausytojus ištempti ausis, o žodžių ritmu juos tarsi užburdamas.

— Garbingieji senato nariai, apgailestauju, kad, palyginti su ką tik girdėtais jaudinamais pranešimais apie mūsų karių laimėjimus, mano kalba pasirodys nereikšminga.

Po šios įžangos jis pradėjo kalbėti garsiau.

— Tačiau jei išmušė tokia valanda, kad šie didingi rūmai nebegirdi nekalto žmogaus maldavimų, tuomet visi žygdarbiai, apie kuriuos ką tik buvo paliudyta, yra beverčiai, o mūsų kariai veltui lieja kraują.

Iš gretimų suolų pasigirdo pritariamas murmesys.

— Šįryt pas mane atvyko būtent toks nekaltas žmogus, nukentėjęs nuo vieno iš mūsų tokio gėdingo ir žiauraus poelgio, kad girdėdami jo istoriją turėtų raudoti patys dievai. Aš kalbu apie

gerbiamąjį Stenijų iš Termų, gyvenantį vargingoje ir nustekentoje Sicilijos provincijoje.

Paminėjus Siciliją, Hortenzijus, kuris sėdėjo išsidrėbęs priekiniame suole arčiausiai konsulo, nežymiai krustelėjo. Neatitraukdamas akių nuo Cicerono, jis pasisuko į Kvintą, vyriausiąjį iš brolių Metelų, ir jam kažką sušnibždėjo, o šis atsilošė atgal ir pirštu pamojo savo broliui Markui. Jauniausias iš brolių priėjęs atsitūpė, išklausė nurodymą ir, linktelėjęs senato posėdžiui vadovaujančiam konsului, per navą nuskubėjo manęs link. Vieną akimirką pamaniau, kad jis ateina manęs sumušti, — tiesą sakant, Metelai buvo tvirto sudėjimo pagyrūnai, — bet jis nė nežvilgtelėjo mano pusėn. Priėjęs prie virvės, kilstelėjo ją, pralindo pro apačią ir, prasibrovęs pro susirinkusią minią, išnyko.

Tuo tarpu Ciceronas jau buvo įsibėgėjęs. Prisiminęs Molono žodžius „Kalbėjimas, kalbėjimas ir dar kartą kalbėjimas", jis nemažai valandų praleido teatre, įdėmiai studijuodamas aktorių metodiką, ir galiausiai puikiai įvaldė mimikos bei mėgdžiojimo meną. Jam užtekdavo menkiausio gesto arba balso stygų virptelėjimo, kad savo žodžiams tarytum suteiktų žmonių, apie kuriuos kalbėdavo, savybes. Senatui tą popietę jis surengė tikrą spektaklį: pasipūtėliškai Verio arogancijai jis priešpriešino Stenijaus ramybę ir garbingumą, o kenčiantys pažeminimus siciliečiai jo kalboje tiesiog krūpčiojo prieš žiaurų budelį Sekstijų. Tiesą sakant, Stenijus negalėjo patikėti tuo, ką matė ir girdėjo. Tai buvo pirmoji jo diena sostinėje, tačiau jis jau tapo debatų Romos senate objektu. Hortenzijus nuolat žvilgčiojo į duris, o Ciceronui artėjant į pabaigą — „Stenijus maldauja, kad mes jį apgintume ne tik nuo vagies, bet ir nuo žmogaus, kuris pats turėtų bausti vagis!" — staiga pašoko ant kojų. Pagal senato reglamentą pretorius turėjo pirmumo teisę prieš eilinį *pedarijų*, todėl Ciceronui neliko kitos išeities, kaip tik baigti kalbą.

— Senatoriai, — nugriaudėjo Hortenzijaus balsas, — mes jau pakankamai išgirdome! Tai, be abejo, yra vienas iš baisiausių prisitaikėliškumo atvejų, su kuriais šiems garbingiems rūmams teko susidurti! Mums pateiktas miglotas prašymas, susijęs tik su vienu

asmeniu. Mums nieko nebuvo paaiškinta, apie ką čia kalbama. Mes neturime galimybės patikrinti, ar tai, ką girdėjome, yra tiesa. Buvo suterštas geras Gajaus Verio, visų gerbiamo žmogus, vardas, nesuteikiant jam jokios galimybės apsiginti. Todėl aš kreipiuosi į senatą, siūlydamas šį posėdį nedelsiant nutraukti!

Hortenzijus atsisėdo, o aristokratai jo kalbą palydėjo aplodismentais. Dabar atsistojo Ciceronas. Jo veidas atrodė visiškai ramus.

— Atrodo, senatorius neskaitė pasiūlymo, — kreipėsi jis, tariamai sumišęs. — Kur jūs matėte bent menkiausią užuominą į Gajų Verį? Gerbiamieji, aš neprašau, kad būtų balsuojama dėl Gajaus Verio. Būtų negarbinga balsuoti nedalyvaujant pačiam Gajui Veriui. Gajus Veris nedalyvauja ir negali apsiginti. Kadangi prisiminėme šį principą, tai galbūt Hortenzijus malonėtų jį pritaikyti mano ginamajam ir pripažintų, kad jam už akių taip pat nevalia priimti jokio sprendimo? O galbūt vienoks įstatymas galioja aristokratijai ir visiškai kitoks — mums, likusiems?

Tai padarė nemažą įspūdį, todėl aplink Ciceroną susibūrę *pedarijai* ir prie durų stovinti minia iš pasitenkinimo suūžė. Pajutau, kaip kažkas už manęs braunasi į priekį, ir išvydau Marką Metelą, kuris alkūnėmis prasiskynė sau kelią į posėdžių salę ir per navą nuėjo tiesiai prie Hortenzijaus. Iš pradžių Ciceronas stebėjo jį nustebęs, bet netrukus suprato, kas čia vyksta. Jis staiga kilstelėjo ranką, prašydamas tylos.

— Puiku. Kadangi, Hortenzijaus nuomone, mano pradinis pasiūlymas skamba miglotai, suformuluokime jį taip, kad neliktų jokios abejonės. Siūlau pataisą: *atsižvelgdami į tai, jog Stenijus buvo apkaltintas jam pačiam nedalyvaujant, pareiškiame, kad joks teismas negali įvykti jam už akių, o jeigu toks teismas jau įvykęs, jis yra negaliojantis.* Todėl aš siūlau balsuoti ir, ištikimai laikantis garbingų Romos senato tradicijų, išgelbėti nekaltą žmogų nuo siaubingos bausmės nukryžiuojant!

Aidint pritarimo šūksniams ir švilpiant, Ciceronas atsisėdo, o Gelijus atsistojo kalbėti.

— Pateiktas pasiūlymas, — tarė konsulas. — Ar dar yra norinčių kalbėti senato narių?

Hortenzijus, broliai Metelai ir keletas kitų jų partijos narių — Skribonijus Kurijus, Sergijus Katilina ir Emilijus Alba buvo susispietę aplink priekinį suolą ir atrodė, kad tuojau pat įvyks balsavimas, kurio Ciceronas taip norėjo. Deja, aristokratams aprimus ir užėmus savo vietas, senato rūmuose liko stovėti vienas liesas ir kaulėtas žmogus — tai buvo Katulas.

— Manau, kad aš kalbėsiu, — prabilo jis. — Regis, turiu ką pasakyti.

Katulas atrodė kietas ir bejausmis lyg titnagas, jis buvo Katulo, Pirmajame Punų kare nugalėjusio Hamilkarą, proproproproprovaikaitis (tikiuosi, kad nepraleidau ir nepadauginau nė vienos kartos), o jo irzliame balse aidėjo dviejų šimtmečių istorija.

— Aš kalbėsiu, — pakartojo jis, rodydamas į Ciceroną, — nes pirmiausia noriu pasakyti, kad šis jaunuolis ničnieko nenutuokia apie „garbingas Romos senato tradicijas", nes jeigu jis šias tradicijas žinotų, tai žinotų ir tai, kad joks senatorius niekada nekritikuos kito senatoriaus, nebent pasakytų tiesą jam į akis. Tai rodo jo išsiauklėjimo stoką. Stebiu jį, tokį protingą ir nekantrų, ir žinote, garbieji senatoriai, ką aš manau? Aš prisimenu seną išmintingą posakį: „Uncija paveldėjimo verta svaro nuopelnų!"

Šįkart juoktis pratrūko aristokratai. Katilina, apie kurį vėliau turėsiu daugiau ką pasakyti, pirštu parodė į Ciceroną ir paskui perbraukė juo sau per kaklą. Ciceronas išraudo, tačiau susitvardė ir netgi šyptelėjo. Katulas patenkintas atsisuko į sėdinčiuosius jam už nugaros, ir aš iš profilio išvydau plačią pašaipią šypsena bei kumpą tarsi erelio snapas nosį, kuri man priminė monetoje įspaustą atvaizdą. Tada jis atsigręžė į salę ir pasitikinčio savimi žmogaus balsu prabilo:

— Kai pirmą kartą prie konsulų Klaudijaus Pulchero ir Marko Perpernos patekau į šiuos rūmus...

Ciceronas sugavo mano žvilgsnį ir kažką be garso pasakė, pažiūrėjo aukštyn į langus ir galva mostelėjo į duris. Aš iškart supratau,

ką jis norėjo man pasakyti, o braudamasis pro susirinkusią minią forumo link spėjau, kad Markas Metelas greičiausiai vykdė tokį pat pavedimą. Tuomet, kai į punktualumą buvo žiūrima griežčiau negu dabar, saulei vakaruose pasislėpus už Menėjaus kolonos, buvo laikoma, kad prasidėjo paskutinė posėdžio valanda. Jaučiau, kad ji jau čia pat, o mano nuojautą patvirtino už tvarką senate atsakingas tarnautojas, jau einąs pas konsulą pranešti, kad saulė leidžiasi. Įstatymas draudė senatui posėdžiauti po saulės laidos. Žinoma, Hortenzijus kartu su savo draugais planavo likusį posėdžio laiką prakalbėti, kad tik neliktų laiko balsuoti dėl Cicerono siūlomos pataisos. Iš tikrųjų, vos tik suspėjau pasižiūrėti, kokiame aukštyje yra saulė, ir pro minią yriausi atgal į senato salę, Gelijus paskelbė: „Paskutinė valanda!“

Ciceronas tuoj pat pašoko ant kojų, norėdamas priminti svarstomą klausimą, bet Gelijus jam neleido, nes Katulas dar nebuvo baigęs savo ilgos ir išsamios istorinės apžvalgos, kurią pradėjo nuo tų laikų, kai vilkė žindė Romulą. (Katulo tėvas, taip pat senato narys, ne šiaip sau mirė, o užsirakinęs užantspauduotame kambaryje susikūrė medžio anglių laužą ir uždusko jo dūmais. Ciceronas sakydavo, kad jis šitaip pasielgė greičiausiai nenorėdamas klausytis eilinės sūnaus kalbos.) Pagaliau, išsakęs kažką panašaus į išvadas, nedelsdamas perdavė estafetę Kvintui Metelui. Ciceronas ir vėl atsistojo, bet turėjo paklusti senato taisyklėms, pagal kurias pirmenybė kalbėti suteikiama vyresniam senato nariui. Metelas buvo pretorius, todėl Ciceronas turėjo teisę prabilti tik tuo atveju, jei pirmesnis kalbėtojas būtų jį užleidęs, tačiau šis to daryti nė neketino. Ciceronas kurį laiką dar stovėjo ignoruodamas vis garsėjantį nepatenkintų senatorių murmesį, tačiau jam iš abiejų pusių sėdėję kaimynai — vienas iš jų buvo Servijus, geras jo bičiulis teisininkas, kuris visa širdimi jam pritarė, bet suprato, kad Ciceronas šįkart gali labai apsijuokti, — patraukė jį už togos skvernų, ir šis, nors ir labai nenoromis, turėjo atsisėsti.

Senato rūmuose degti žibintą arba naudotis žarijų indu buvo draudžiama. Leidžiantis sutemoms, darėsi vis šalčiau, o baltais drabužiais vilkintys senatoriai, sustingę lapkričio prieblandoje, at-

rodė tarytum vaiduokliai. Po monotoniškos ir ilgos kaip amžinybė Metelo kalbos Hortenzijaus naudai — šis vyras galėdavo apie bet ką kalbėti valandų valandas — visi suprato, kad debatai baigti, ir netrukus Gelijus paskelbė šios dienos senato darbo pabaigą. Išalkęs senukas nušlubavo per navą paskui keturis liktorius, kurie nešė jo *sella curulis*. Vos tik jis išėjo pro duris, jam įkandin puolė ir senatoriai, o mudu su Stenijumi truputį atsitraukėme į forumą palaukti, kol išeis Ciceronas. Minia pamažu išsiskirstė. Sicilietis nesiliovė klausinėti, kas atsitiko, bet aš pamaniau, kad šiuo atveju išmintingiau patylėti, todėl nieko jam neaiškinau. Įsivaizdavau, kad Ciceronas sėdi sau paskutiniame suole, laukdamas, kol salė visiškai ištuštės ir jis galės ramiai, niekieno neužkalbintas, grįžti namo. Bijojau, kad jis bus visiškai išėjęs iš veido, tačiau nustebau pamatęs jį vaikštantį ir besišnekučiuojantį su Hortenzijumi ir man nepažįstamu vyresnio amžiaus senatoriumi. Jie kurį laiką dar kalbėjosi sustoję ant senato laiptų, paskui atsisveikino, paspaudė vienas kitam ranką ir išsiskirstė.

— Ar žinote, kas tas vyras? — paklausė Ciceronas, eidamas į mus. Jis atrodė ne prislėgtas, o veikiau labai sumišęs. — Tai Verio tėvas. Jis pažadėjo parašyti savo sūnui laišką ir paraginti jį panaikinti kaltinimą — su sąlyga, kad mes nebekelsime šio klausimo senate.

Pamaniau, kad Stenijus numirs iš dėkingumo. Jis parpuolė ant kelių ir ėmė bučiuoti senatoriui rankas. Ciceronas susiraukė ir švelniai jį pakėlė.

— Brangusis Stenijau, neskubėk dėkoti, kol aš dar nieko nepadariau. Jis tik pažadėjo parašyti laišką, ir viskas. Nėra jokios garantijos.

— Ar priimsi šį pasiūlymą? — susirūpino Stenijus.

Ciceronas patraukė pečiais.

— Nejaugi mes turime iš ko rinktis? Net jeigu aš ir vėl iškelčiau savo pasiūlymą, jie užprotestuotų.

Negalėjau atsispirti pagundai ir nepaklausti, kodėl tokiu atveju Hortenzijus išvis pasiūlė šį sandėrį.

Ciceronas neskubėdamas linktelėjo galvą.

— Tai geras klausimas.

Virš Tiberio kilo rūkas, o krautuvėlėse palei Argileto kelią jau spindėjo gelsva žibintų šviesa. Jis įkvėpė vakaro drėgmės.

— Manau, todėl, kad jis Veriui skolingas. Žinoma, skola turėtų būti nemaža. Tačiau netgi *jis* būtų linkęs savo ryšius su tokiu baisiu nusikaltėliu kaip Veris nuslėpti. Todėl Hortenzijus ir nori šią temą kuo greičiau užmiršti. Įdomu, kiek jis iš Verio gauna — suma turėtų būti nemenka.

— Tačiau Verį užsistojo ne tik Hortenzijus, — priminiau aš.

— Taip, — sutiko Ciceronas, atsisukdamas atgal į senato pastatą, ir tą akimirką supratau, kad jam į galvą šovė kažkokia mintis. — Jie visi veikia išvien, ar ne? Broliai Metelai yra tikri aristokratai — jie mato tik save, o dėl kito žmogaus niekada nepajudintų nė piršto, jeigu jiems už tai nesumokėtų. O dėl Katulo, tai šis vyras yra godus aukso. Per pastaruosius dešimt metų jis buvo taip pasinėręs į statybas Kapitolijaus kalvoje, kad ji iš šventyklos Jupiteriui kone virto šventykla pačiam Katului. Man atrodo, Tironai, šiandien po pietų būsime prisikapstę prie kokio pusės milijono kyšio. Atleisk man, Stenijau, bet kelių statulų iš Delo bronzos, kad ir kokios jos būtų puikios, nepakaktų tokiai apsaugai užsitikrinti. Ką Veris norėtų nuslėpti?

Netikėtai jis ėmė mautis nuo piršto savo žiedą su antspaudu.

— Paimk jį, Tironai, ir, nuėjęs į Valstybinį archyvą, parodyk kuriam nors iš jo tarnautojų. Mano vardu pareikalauk pateikti visas Gajaus Verio finansines ataskaitas senatui.

Tikriausiai mano veidu perbėgo nerimo šešėlis.

— Betgi Valstybiniam archyvui vadovauja Katulo žmonės. Jis netrukus apie tai sužinos.

— Aš negaliu kitaip.

— Tačiau ko man ieškoti?

— Bet ko, kas tave sudomintų. Kai pamatysi, pats suprasi. Paskubėk, kol dar visiškai nesutemo.

Tai taręs, jis apsikabino sicilietį per pečius.

— O dėl tavęs, mielasis Stenijau, tai tikiuosi, kad sutiksi pavakarieniauti kartu su manimi? Aš valgau kartu su šeima, bet mano žmona veikiausiai apsidžiaugs su tavimi susipažinusi.

Aš tuo labai suabejojau, tačiau, savaime suprantama, nieko nepasakiau.

Valstybinis archyvas, kuris veikė dar tik šeštus metus, stūksojo netoli forumo ir tuo metu atrodė dar didesnis negu šiandien, nes aplink jį nebuvo tiek pastatų, kiek jų yra dabar. Užlipęs laiptais aukštyn iki pirmos galerijos, kurioje pastebėjau prižiūrėtoją, pajutau širdį plakant taip tankiai, kad, rodės, iššoks iš krūtinės. Ištiesęs žiedą su antspaudu, senatoriaus Cicerono vardu pareikalavau Verio ataskaitų. Iš pradžių jis pareiškė, kad apie jokį Ciceroną nėra nė girdėjęs, be to, archyvas jau uždaromas. Tačiau aš mostelėjau ranka Karcerio pusėn ir griežtai pareikalavau nedelsiant parodyti visus įrašus, jei jis nenorįs už trukdymą tyrimui kokį mėnesį praleisti miesto kalėjime. (Iš Cicerono buvau išmokęs, kaip slėpti susijaudinimą.) Prižiūrėtojas paniuro, trumpam susimąstė ir liepė sekti paskui jį.

Archyvas buvo Katulo valdos, šventykla, kurią jis įsirengė sau ir savo klanui. Virš požemio perskaičiau įrašą, skelbiantį, kad *Konsulas Kv. Lutacijus Katulas, sūnus Kvinto, vaikaitis Kvinto, senato nutarimu įgaliotas pastatyti Valstybinį archyvą ir sankcionavęs statybą*, o prie įėjimo stovėjo natūralaus dydžio statula, vaizduojanti Katulą gerokai jaunesnį ir didvyriškesnį, negu jis šiandien atrodė teisme. Daugelis prižiūrėtojų buvo jo vergai arba buvę vergai, jiems prie tunikų buvo prisiūtos šeimininko emblemos — maži šuniukai.

Trumpai papasakosiu, kas per žmogus buvo Katulas. Kaltę dėl savo tėvo savižudybės jis suvertė tolimam Cicerono giminaičiui, populistui pretoriui Gratidianui, ir po aristokratų pergalės pilietiniame kare tarp Marijaus ir Sulos pasinaudojo proga jam atkeršyti. Jo jaunasis statytinis Sergijus Katilina, gavęs Katulo įsakymą, suėmė Gratidianą ir gatvėmis nuvilko prie Katulų giminės mauzoliejaus. Ten jam buvo sulaužytos rankos ir kojos, nukirstos ausys ir nosis,

nupjautas liežuvis ir išbadytos akys. Paskui jam nukirto galvą, ir Katilina triumfuodamas įteikė ją forume laukiančiam Katului. Tikriausiai jūs jau supratote, kodėl taip nervinausi laukdamas, kol bus atidaryti požemiai?

Senato dokumentai buvo saugomi Kapitolijaus uolose iškirstose ugniai atspariose saugyklose; tarnams atidarius masyvias bronzines duris, išvydau tūkstančių tūkstančius į ritinius susuktų papirusų, išnykstančių šventosios kalvos šešėliuose. Tokiame nedideliame plote tilpo penkių šimtų metų istorija: pusė tūkstantmečio magistratų, gubernatorių ir prokonsulų įsakų bei teisinių potvarkių, skirtų didelei teritorijai nuo Liusitanijos iki Makedonijos, nuo Afrikos iki Galijos, kurių dauguma susijusi su tomis pačiomis giminėmis — Emilijų, Klaudijų, Kornelijų, Lutacijų, Metelų ir Servilijų. Tai paaiškina, kodėl Katulas bei jam artimos aplinkos žmonės iš aukšto žvelgė į tokius provincialus kaip Ciceronas.

Jie paliko mane laukti koridoriuje, o patys tuo tarpu ėmėsi ieškoti su Veriu susijusių dokumentų, kol galiausiai atnešė dėklą su geru tuzinu ritinių. Iš jų galuose prikabintų lentelių supratau, kad visi ritiniai, išskyrus vieną, buvo tų metų, kai jis ėjo miesto pretoriaus pareigas, ataskaitos. Na, o tame vieninteliameploname papiruso ritinyje, vargu ar vertame pastangų jį išvynioti, buvo pateikiami duomenys to laikotarpio, kai jis prieš dvylika metų, vykstant karui tarp Sulos ir Marijaus, buvo jaunesnysis teisėjas. Ant jo perskaičiau tik tris sakinius: *Gavau 2 235 417 sestercijų. Atlyginimams, grūdams, legatams, prokvestoriui ir pretorionų kohortai išleidau 1 635 417 sestercijų. 600 000 palikau Arminiume.* Prisiminęs daugybę ritinių su mano kruopščiai parengtomis Cicerono ataskaitomis iš to meto, kai jis ėjo jaunesniojo teisėjo pareigas Sicilijoje, aš vos susivaldžiau nenusikvatojęs.

— Nejaugi tai viskas?

Prižiūrėtojas patikino, jog tai yra visos ataskaitos.

— O kur ataskaitos iš Sicilijos?

— Jos dar neatiduotos į saugyklą.

— Dar neatiduotos? Betgi jis jau antrus metus eina Sicilijos valdytojo pareigas!

Vaikinas pasižiūrėjo į mane abejingu žvilgsniu, ir aš supratau, kad toliau ieškoti nebėra prasmės. Persirašęs šiuos tris Verio ataskaitos sakinius, išėjau į vakaro tamsą.

Kol viešėjau Valstybiniame archyve, Romą apgaubė sutemos. Cicerono šeima jau vakarieniavo. Tačiau šeimininkas prievaizdui Erosui buvo liepęs man pasakyti, kad vos tik sugrįžęs iškart pasirodyčiau valgomajame. Ciceroną radau gulintį ant lovos šalia Terencijos. Čia taip pat išvydau jo brolį Kvintą su žmona Pomponija. Trečiąją lovą buvo užėmę Cicerono pusbrolis Liucijus ir nešvariais gedulo drabužiais vilkintis nelaimingasis Stenijus, kuris čia jautėsi ne itin smagiai. Tik įėjęs vidun, pajutau tvyrančią įtampą, nors Ciceronas ir atrodė nusiteikęs gan gerai. Jis mėgo vakarieniauti su svečiais. Gera kompanija ir bendravimas jam buvo svarbiau už gerą maistą ir gėrimus. Na, o Kvintas ir Liucijus kartu su Atiku buvo tie trys žmonės, kuriuos jis mėgo labiausiai.

— Kaip sekėsi? — pasiteiravo Ciceronas.

Aš papasakojau viską iš eilės ir parodžiau Verio ataskaitas. Jis atidžiai peržiūrėjo, kažką suniurnėjo ir permetė vaškinę lentelę per stalą.

— Žvilgtelk, Kvintai. Šitas niekšas tingi net meluoti. Šeši šimtai tūkstančių, — kokia apvali suma, nė skatiko į šalį, — ir kurgi jis juos paliko? Mieste, kuris netrukus bus užimtas priešo kariuomenės, kad turėtų kam suversti kaltę! Per dvejus metus negauta jokios ataskaitos iš Sicilijos? Aš dėkingas tau, Stenijau, kad atkreipei mano dėmesį į šitą sukčių.

— *Tikrai* dėkingas, — paerzino Terencija. — *Kurgi ne!* Juk jis supriešino mus su puse pačių padoriausių Romos šeimų. Žinoma, tai nieko blogo, nes nuo šiol galėsime bendrauti su siciliečių šeimomis. Pakartok, iš kur tu esi?

— Iš Termų, gerbiamoji.

— Hm. Man dar neteko girdėti apie Termas, bet manau, kad ten yra gražu. Juk tu, mano mielasis Ciceronai, galėsi ten kalbėti

miestiečiams. O galbūt laimėsi vietos rinkimus, juolab kad Roma tau nuo šiol bus nepasiekiama. Galėsi būti Termų konsulu, o aš būsiu pirmoji miestelio ponia.

— Manau, brangioji, tu su savo žavesiu neprapulsi, — atsakė Ciceronas, plekšnodamas jai per ranką.

Jie ištisas valandas galėdavo šitaip gelti vienas kitam. Kartais man atrodydavo, kad jiems tai patinka.

— Vis dėlto aš nesuprantu, ką galėtum pakeisti, — tarė Kvintas. Jis buvo ką tik baigęs karinę tarnybą, ketveriais metais jaunesnis už savo brolį ir turėjo maždaug pusę jo proto. — Jei pasiūlysi Verio elgesį svarstyti senate, jie tavo pasiūlymą atmes. Jei pamėginsi atiduoti jį teismui, jie patikins, kad jis yra už viską atsiskaitęs. Aš patarčiau nekišti savo nosies kur nereikia.

— O kokia tavo nuomonė, Liucijau?

— Joks garbingas Romos senato narys negalėtų likti nuošalyje ir abejingai stebėti, kaip nekliudomai kerojasi korupcija. Kadangi žinai faktus, tavo pareiga — juos iškelti į viešumą.

— Bravo! — šūktelėjo Terencija. — Tikro filosofo, nežinančio, ką reiškia būti senato nariu, patarimas.

Pomponija garsiai nusižiovavo.

— Ar negalėtume pasikalbėti apie ką nors kita?

Ši nuobodi moteris turėjo vieną, neskaitant savo iškilios krūtinės, privalumą — ji buvo Atiko sesuo. Pastebėjau, kaip broliai susižvalgė, o mano šeimininkas nežymiai papurtė galvą, tarytum sakydamas: nekreipkite dėmesio, ginčytis neverta.

— Gerai, — sutiko jis, — gana politikuoti. Siūlau tostą.

Ciceronas pakėlė taurę, o jo pavyzdžiu pasekė visi.

— Už mūsų seną gerą bičiulį Stenijų! Tegul ši diena bus bent jau kovos už jo nuosavybę pradžia. Už Stenijų!

Siciliečio akyse sublizgo dėkingumo ašaros.

— Už Stenijų!

— Ir už Termas, Ciceronai, — pridūrė Terencija, žybčiodama savo mažomis tamsiomis furijos akimis. — Nepamirškime Termų!

*

Aš pavakarieniavau atskirai, virtuvėje, ir pavargęs nuėjau miegoti, vienoje rankoje nešdamasis žibintą, kitoje — filosofijos knygą, kurią skaityti jau nebeturėjau jėgų. (Aš galėdavau iš nedidelės šeimos bibliotekos pasiimti bet kurią man patikusią knygą.) Vėliau išgirdau, kaip skirstosi svečiai ir užšaunami paradinių durų skląsčiai. Paskui laiptais tylėdami užlipo Ciceronas su Terencija, kurie antrame aukšte išsiskyrė ir nuėjo skirtingomis kryptimis — ji jau senokai buvo persikrausčiusi miegoti į kitą namo dalį, nes, priešingai negu jos vyras, buvo linkusi ilgiau pamiegoti. Netrukus tiesiai virš mano galvos ėmė girgždėti lubos — Ciceronas vaikščiojo po savo kambarį. Užpūčiau savo žibintą, ir paskutinis garsas, kurį išgirdau, prieš nugrimzdamas į miegą, buvo Cicerono žingsniai.

Po šešių savaičių mus pasiekė naujienos iš Sicilijos. Veris nepaisė savo tėvo maldavimų. Gruodžio pirmąją, tą pačią dieną, kaip ir buvo grasinęs, Sirakūzuose, nedalyvaujant pačiam kaltinamajam, pripažino Stenijų kaltu dėl šnipinėjimo ir nuteisė jį nukryžiuoti, o savo atstovams Romoje įsakė jį suimti ir atgabenti, kad galėtų įvykdyti mirties bausmę.

III

Ciceronas nesitikėjo tokio įžūlaus Sicilijos valdytojo elgesio. Jis buvo įsitikinęs, kad Veris sulaužė garbingų žmonių susitarimą, kuris jo ginamajam galėjo garantuoti gyvybę. „Nors, tiesą sakant, — kartą su nuoskauda pasiguodė man, — nepasakyčiau, kad jie labai garbingi." Mano šeimininkas tiesiog siautėjo po namus, kas jam buvo nebūdinga. Jį apmovė! Jie pasielgė su juo kaip su paskutiniu kvailiu! Jis nedelsdamas nueis į senatą ir demaskuos jų niekšybes! Aš žinojau, kad šeimininkas greitai aprims, nes ir jis pats puikiai suprato savo padėtį, kuri neleidžia iš senato reikalauti, jog šis apsvarstytų Verio elgesį. Jis būtų labai rizikavęs būti pažemintas.

Nepaisant to, jautė pareigą apginti savo klientą, todėl iš pat ryto, Stenijui sužinojus apie jam paskelbtą teismo nuosprendį, savo darbo kambaryje jis sušaukė susirinkimą, norėdamas nuspręsti, kaip jam elgtis toliau. Tai buvo pirmas kartas, kai jis nepriėmė nė vieno lankytojo, o mes šešiese — Ciceronas, Kvintas, Liucijus, Stenijus, aš (metraštininkas) ir Servijus Sulpicijus, jau tuo metu laikytas geriausiu savo kartos teisininku, — susigrūdome į mažą patalpą. Susirinkimą pradėjo Ciceronas, paprašęs Servijų išsakyti savo, kaip teisininko, nuomonę.

— Teoriškai, — prabilo Servijus, — mūsų draugas turi teisę kreiptis į Sirakūzų valdytoją, o tai reiškia — į patį Verį; trumpai tariant, šis kelias ne mums. Iškelti bylą pačiam Veriui taip pat nepavyktų, nes būdamas valdytoju jis turi neliečiamumo statusą, be to, Hortenzijus iki sausio mėnesio eis teismo, kuriame svarstomos įtariamų sukčiavimu ir plėšimu asmenų bylos, pretoriaus pareigas. Negana to, teisėjų tarybą sudarys senato nariai, kurie niekada neteis

saviškio. Galima pamėginti į senato darbotvarkę įtraukti dar vieną pasiūlymą, bet kartą jau esi tai daręs, todėl, reikia manyti, ir antrą kartą susilauktumei tokios pat reakcijos. Stenijui atvirai gyventi Romoje negalima — kiekvienas, kuris kaltinamas padaręs nusikaltimą, vertą mirties bausmės, be jokių išimčių išvaromas iš miesto, todėl jis negali čia pasilikti. Be to, suteikdamas jam prieglaudą, Ciceronai, gali būti apkaltintas pagalba nusikaltėliui.

— Ir ką gi jūs man patartumėte?

— Savižudybę, — atsakė Servijus. Stenijus gailiai sudejavo. — Iš tiesų gaila, bet tau vertėtų gerai pamąstyti apie šią išeitį. Kol Veris dar nesučiupo. Savaime suprantama, kad tu nenori būti nuplaktas, deginamas įkaitusia geležimi arba patirti nukryžiavimo kančias.

— Dėkoju, Servijau, — įsiterpė Ciceronas, mandagiai atimdamas iš jo galimybę detaliai apibūdinti kankinimus. — Tironai, Stenijų reikia kur nors paslėpti. Jis negali ilgiau čia pasilikti. Pirmiausia jo bus ieškoma būtent pas mane. O dėl teisinio situacijos vertinimo, tai tavo, Servijau, atlikta analizė atrodo nepriekaištingai. Veris yra ne tik žiaurus, bet ir klastingas, todėl jis ir jaučiasi toks drąsus, paskelbdamas nuosprendį ir jo neatšaukdamas. Trumpai tariant, per naktį mąstęs apie visą šį reikalą, radau vienintelę, nors ir labai nedidelę galimybę.

— Kokią?

— Kreiptis į tribūnus.

Pasiūlymas sukėlė nuostabą, kadangi tribūno pareigos tuo metu buvo visiškai diskredituotos. Tradiciškai jie kontroliuodavo senatą ir išreiškė tautos valią. Tačiau prieš dešimtmetį, Sulai sumušus Marijaus kariuomenę, aristokratai panaikino jų galias. Jie nebegalėjo šaukti tautos susirinkimų, siūlyti įstatymų arba apkaltinti tokių nusikaltėlių kaip Veris. O didžiausias pažeminimas tribūnu tapusiam senato nariui — kad jis iškart netekdavo teisės eiti aukštesnes pareigas senate arba tapti konsulu. Trumpai tariant, tapti tribūnu reiškė politinę aklavietę, kurioje atsidurdavo rėksniai ir niurzgos, nekompetentingi ir neturintys šalininkų senatoriai. Joks gerbiamas arba ambicingai nusiteikęs senato narys į tribūnus nesiveržtdavo.

— Žinau, kad norite man paprieštarauti, — tarė Ciceronas kilstelėdamas ranką, kad susirinkusieji nutiltų. — Vis dėlto tribūnai dar turi šiokią tokią teisę. Ar aš klystu, Servijau?

— Tiesa, — sutiko Servijus. — Jiems palikta *potestas auxilii ferendi.*

Išvydęs mūsų nebylius žvilgsnius, jis liko patenkintas.

— Tai reiškia, — netrukus paaiškino mums šypsodamasis, — kad jie turi teisę suteikti pagalbą teismų nekaltai apkaltintiems privatiems asmenims. Tačiau noriu perspėti, kad tavo draugai, Ciceronai, kuriuo ir aš nuo seno turiu garbės vadintis, nebus apie tave geros nuomonės, jei susidėsi su prastuomene. Tik savižudybė. Prieštaraujate? Betgi mums visiems teks mirti. Tai tik laiko klausimas. O šis kelias yra bent jau garbingas.

— Pritariu Servijui dėl pavojaus, kuris mums iškils, jei kreipsimės į tribūnus, — prabilo Kvintas. (Apie savo vyresnįjį brolį jis visuomet kalbėdavo daugiskaita — „mes".) — Ar mums tai patinka, ar ne, bet įtaką Romoje šiandien turi senatas kartu su kilmingaisiais. Štai kodėl mes taip apdairiai stengėmės kelti tavo reputaciją, naudodamiesi tavo, kaip advokato, praktika. Bendraudami su šiais žmonėmis, mes patys sau kastume duobę, nes anksčiau ar vėliau pasklistų kalbos, jog esi tik paprasčiausias demagogas. Be to... Nenoriu kištis, Markai, bet ar tu pagalvojai apie Terencijos reakciją, tau pasirinkus šį kelią?

Tai išgirdęs Servijus nusikvatojo:

— Niekada neužkariausi Romos, jei nesuvaldysi savo žmonos.

— Patikėk, Servijau, Romos užkariavimas yra vaikų žaidimas, palyginus su Terencijos valdymu.

Užvirė diskusijos. Liucijus manė, kad reikėtų nedelsiant kreiptis į tribūnus, nesibaiminant galimų pasekmių. Stenijus buvo toks nelaimingas ir persigandęs, jog apie jo nuomonę šiuo klausimu negalėjo būti nė kalbos. Galiausiai Ciceronas pasiteiravo mano nuomonės. Kitoje draugijoje tai greičiausiai būtų sukėlę nuostabą, nes vergo nuomonė, daugelio romėnų įsitikinimu, nieko nereiškė, tačiau šie vyrai buvo įpratę, kad Ciceronas kartais kreipdavosi į mane pa-

tarimo. Aš, rūpestingai parinkdamas žodžius, atsakiau, kad, mano manymu, Hortenzijus ne itin apsidžiaugtų išgirdęs apie Verio elgesį, o šis paviešintas incidentas jį pastūmėtų sudrausminti savo klientą. Todėl, manding, kreiptis į tribūnus yra rizikinga, bet vis tiek verta. Ciceronas atsakymu liko patenkintas.

— Kartais, — prabilo jis, apibendrindamas mūsų diskusiją aforizmu, kurio niekada nepamiršiu, — dalyvaudamas politikoje privalai pradėti kovą net ir nežinodamas, kaip nugalėti, nes tai paaiškėja tik užvirus mūšiui. Dėkoju, gerbiamieji.

Šiais jo žodžiais susirinkimas baigėsi.

Laukti nebuvo kada, nes jeigu naujienos iš Sirakūzų pasiekė Romą, reikėjo manyti, kad Verio vyrai jau netoliese. Ciceronui tebekalbant, man į galvą šovė mintis, kur būtų galima paslėpti Stenijų, todėl susirinkimui pasibaigus aš nedelsdamas nuskubėjau ieškoti Terencijos ūkvedžio Filotimo. Tai buvo apkūnus ir gašlus jaunas vyras, laiką dažniausiai leisdavęs virtuvėje, kur versdavo tarnaites tenkinti kurią nors iš dviejų didžiausių jo silpnybių, o neretai ir abi. Radęs jį, paklausiau, ar kuriame nors iš jo šeimininkei priklausančių namų nėra laisvo kambario. Išgirdęs teigiamą atsakymą, priverčiau duoti man raktą. Apžvelgęs gatvę ir nepastebėjęs jokių įtartinų dykinėtojų, nurodžiau Stenijui sekti paskui mane.

Jis buvo visiškai prislėgtas, netekęs vilties sugrįžti į gimtinę ir nuolat bijojo būti suimtas. Manau, pirmą kartą išvydęs apleistą pastatą Suburoje, kuriame, kaip aš jam paaiškinau, galės apsigyventi, jis pagalvojo, jog ir mes jį apleidome. Laiptai buvo išklerę ir skendėjo prietemoje. Ant sienų matėsi dar neseni gaisro pėdsakai. Jo kambarys, įrengtas penktame namo aukšte, buvo ne ką didesnis už kalėjimo vienutę, jame ant grindų gulėjo šiaudų čiužinys, o pro mažą langelį nesimatė nieko daugiau, tik lygiai toks pat namas kitoje gatvės pusėje ir kambarys, su kurio gyventoju Stenijus, labai panorėjęs, būtų galėjęs pasisveikinti rankos paspaudimu. Išvietę jam turėjo atstoti kibirėlis. Nors čia jis nerado jokių patogumų, tačiau buvo sau-

gus — šiame lindynių labirinte jo niekas nepažinojo, todėl ir surasti jį čia buvo beveik neįmanoma. Pamenu, kaip jis gailiu balsu manęs paprašė nors valandėlę pabūti kartu su juo, bet man jau reikėjo grįžti atgal ir surinkti visą įmanomą su šia istorija susijusią medžiagą, kad Ciceronas galėtų pateikti ją tribūnams. Paaiškinau jam, kad turime paskubėti, ir tuojau pat išėjau.

Tribūnai buvo įsikūrę šalia senato rūmų, senojoje Porcijaus bazilikoje. Nors tuometinį beteisį tribūnatą galima palyginti su kevalu, iš kurio buvo ištrauktas visas branduolys, vis dėlto žmonės ir toliau aplink jį būriuodavosi. Pikti, praradę savo turtą, išbadėję ir karingai nusiteikę žmonės ir toliau liko nuolatiniais tribūnų bazilikos lankytojais. Abu su Ciceronu eidami per forumą, išvydome didžiulę minią žmonių, kurie stumdėsi ant laiptų, norėdami pamatyti, kas dedasi viduje. Aš ne tik nešiau dėklą su dokumentais, bet ir, eidamas pirma senatoriaus, stengiausi padaryti jam praėjimą, o už tai susilaukiau niuksų ir keiksmų, nes šie piliečiai ne itin mėgo purpuru siuvinėtas togas.

Pastato viduje, ant ilgo medinio suolo po freska, vaizduojančia kartaginiečių pralaimėjimą, sėdėdavo dešimt kasmet renkamų tribūnų. Nedidelėje patalpoje buvo pilna žmonių, triukšminga ir šilta, nepaisant gruodžio šalčio lauke. Mums įėjus, kažkoks basas keistuolis rėžė prakalbą susirinkusiems. Tai buvo nemalonus bebarzdis jaunuolis, kalbantis bjauriai gergždžiančiu balsu. Porcijaus bazilikoje nuolat sukiodavosi įvairiausių pamišėlių, todėl iš pradžių šį vyruką palaikiau vienu iš jų, nes jis, kiek aš supratau, įrodinėjo, kodėl nevalia nei nugriauti, nei per colį pastūmėti vienos iš čia stovinčių kolonų, norint suteikti tribūnams daugiau vietos. Vis dėlto kažkokiu būdu jis mokėjo patraukti dėmesį. Ciceronas ėmė labai atidžiai jo klausytis ir po kurio laiko, kalbančiajam nuolat minint „savo prosenelį“, jis suprato šią keistą būtybę esant provaikaitį garsiojo Marko Porcijaus Katono, kurio vardu pavadinta ši jo pastatyta bazilika.

Paminėjau jį neatsitiktinai, nes jaunasis Katonas — tuo metu jam buvo dvidešimt treji — vėliau taps svarbia figūra tiek Cicerono

gyvenime, tiek Respublikos mirtyje. Tačiau tada apie tai negalėjo kilti nė mintis. Atrodė, šio žmogaus laukia tik beprotnamis. Pagaliau jis baigė savo kalbą ir, nieko nematančiomis paklaikusiomis akimis eidamas pro šalį, atsitrenkė tiesiai į mane. Prisimenu nuo jo tarsi nuo gyvulio sklidusią stiprią smarvę, šlapius, susivėlusius plaukus ir lėkštės didumo prakaito dėmes ant tunikos. Vis dėlto savo tikslą jis pasiekė, ir ši kolona stovėjo tol, kol stovėjo visas pastatas.

Tiek to, sugrįžkime į mūsų istoriją. Dauguma tribūnų buvo neturtingi, tačiau talentu ir energingumu iš jų išsiskyrė Lolijus Palikanas. Tai buvo išdidus, bet žemos kilmės vyras iš Picenumo provincijos Italijos šiaurės rytuose — iš ten savo didįjį šuolį į politiką padarė Pompėjus Didysis. Buvo manoma, kad Pompėjus, sugrįžęs iš Ispanijos, pasinaudos savo įtaka ir padės žemiečiui tapti pretoriumi, todėl Ciceronas kaip ir visi kiti labai nustebo, kai vasaros pradžioje Palikanas netikėtai kandidatavo į tribūnatą. Tačiau aną rytą mano šeimininkas tuo tik apsidžiaugė. Nauja tribūnų vada savo pareigas pradėdavo eiti gruodžio dešimtąją, todėl jis šioje vietoje buvo dar naujokas.

— Ciceronas! — sugriaudėjo išvydęs mus. — O aš vis laukiau, kada gi tu apsilankysi!

Jį jau buvo pasiekusios naujienos iš Sirakūzų, todėl tribūnas norėjo pasikalbėti apie Verį. Tiesa, asmeniškai, nes kalbama, kaip jis mums paslaptingai užsiminė, ne tik apie vieno žmogaus likimą. Ciceronas sutiko su jo pasiūlymu po valandos susitikti pas jį namuose, Aventinos kalvoje, o Lolijus Palikanas tuo tarpu liepė vienam iš savo patarnautojų mus palydėti, pažadėjęs netrukus prisidėti prie mūsų.

Jis gyveno nuošaliai, — vieta atitiko jo padėtį, — netoli Lavernos vartų, tuoj pat už miesto sienos. Kaip šiandien prisimenu atriume stovėjusį didesnį negu natūralaus dydžio Pompėjaus biustą su Aleksandro Didžiojo šalmu ir šarvais.

— Hm, — įvertino biustą Ciceronas. — Ar tik ne Trys gracijos jį taip išpuošė?

Tai buvo vienas iš tų sąmojų, kurie greitai sklisdami po miestą

pasiekia nukentėjusiojo ausis. Laimė, niekas daugiau, išskyrus mane, to negirdėjo, tačiau aš, pasinaudojęs proga, perdaviau savo šeimininkui konsulo metraštininko žodžius apie anekdotą, kuriuo jis šaipėsi iš Gelijaus tarpininkavimo, sprendžiant filosofų ginčą. Ciceronas apsimetė susigėdęs ir pažadėjo ateityje elgtis apdairiau. Jis teigė suprantąs, kad žmonėms patinka nuobodūs politikai, bet greitai savo pasiryžimą pamiršo.

— Neblogai kalbėjai aną savaitę, — prabilo Palikanas, įėjęs pro duris. — Tu gerai kalbi, Ciceronai, tikrai gerai. Neieškai žodžio kišenėje. Deja, šitie šunsnukiai, besididžiuojantys savo mėlynu krauju, tave apmovė. Nepavydžiu tau. Ir ką gi toliau darysi?

(Neprisimenu jo žodis žodin, bet Palikanas kalbėjo labai panašiai. Jo žodžiai ir tarsena buvo šiurkštūs, todėl aristokratai dėl to šiek tiek pavargdavo.)

Aš atidariau savo dėklą, ištraukiau iš jo dokumentus ir padaviau Ciceronui, o šis, nieko nelaukdamas, paaiškino Stenijaus situaciją. Baigęs kalbėti pasiteiravo, ar tribūnai galėtų kuo nors padėti.

— Kaip čia pasakius... — prabilo Palikanas, lyžtelėdamas lūpas ir kreivai šypsodamasis. — Nagi, atsisėskim ir pamąstykim, ką būtų galima padaryti.

Jis nusivedė mus į mažą kambarėlį; ant sienos buvo nutapyta didžiulė freska, vaizduojanti laurais vainikuotą Pompėjų, šįkart primenantį Jupiterį, kuriam iš pirštų blyksėjo žaibai.

— Patinka? — pasidomėjo Palikanas.

— Įspūdinga, — atsakė Ciceronas.

— Iš tikrųjų, — patenkintas pritarė tribūnas. — Čia tai *menas*.

Atsisėdau kampe, tiesiai po Picėnų deive, tuo tarpu Ciceronas, kuriam į akis stengiausi nežiūrėti, ir šeimininkas įsitaisė priešinguose sofos galuose.

— Tai, ką dabar pasakysiu, neturi išeiti už šitų sienų. Pompėjus Didysis, — Palikanas galva linktelėjo freskos pusėn, kad neabejotume, ką jis turėjo omenyje, — greitai sugrįš į Romą, beje, pirmą kartą po šešerių metų. Jis įžengs su savo kariuomene, todėl mūsų

kilmingiesiems bičiuliams jų veidmainystės nebepadės. Jis sieks tapti konsulu. Ir juo taps. Be jokios kovos.

Jis pasilenkė pirmyn, tikėdamasis Cicerono veide išvysti nuostabą, tačiau šis sensaciją išklausė visiškai ramiai, tarytum oro prognozę.

— Vadinasi, už pagalbą Stenijui turėsiu padėti Pompėjui?

— Na ir gudrus gi tu, Ciceronai. Aš taip ir maniau, kad esi protingas vyras. Ką tu apie tai manai?

Ciceronas, parėmęs ranka smakrą, žiūrėjo tiesiai į Palikaną.

— Kvintas Metelas neapsidžiaugs. Ar prisimeni senas eiles — „Romą valdo Metelai, tokia jau jų dalia/Jiems skirta būti konsulais“? Dar nuo jo gimimo buvo numatyta, kad ateinančią vasarą jis taps konsulu.

— Nejaugi? Tegul pabučiuoja man į užpakalį. Kiek legionų turėjo Kvintas Metelas, kai paskutinį kartą jį matei?

— Užtat Krasas turi, — paaiškino Ciceronas. — Taip pat ir Lukulas.

— Lukulas per daug toli, be to, jo rankos jau pilnos. O dėl Kraso, tai tiesa, kad jis nekenčia Pompėjaus. Tačiau jis nėra tikras karys. Jis yra prekiautojas, o prekiautojams visada rūpi sudaryti naują sandėrį.

— Vis dėlto tai prieštarautų įstatymams. Konsulas turi būti ne jaunesnis kaip keturiasdešimt trejų metų, o kiek Pompėjui?

— Dar tik trisdešimt ketveri.

— Taigi. Beveik metais jaunesnis už mane. Be to, prieš tampant konsulu, reikia būti išrinktam į senatą ir paragauti pretoriaus duonos, tačiau Pompėjus neatitinka nė vieno iš šių reikalavimų: per savo gyvenimą jis nėra pasakęs nė vienos kalbos. Jeigu kalbėsime atvirai, mielasis Palikanai, retas kuris kandidatas būtų mažiau tinkamas šioms pareigoms.

Palikanas atsainiai mostelėjo ranka.

— Galbūt sakai tiesą, bet atkreipkime dėmesį į faktus: Pompėjus visus tuos metus kaip prokonsulas vadovavo ištisiems kraštams. Jis jau yra konsulas, tik kol kas dar nepripažintas oficialiai. Būkime

realistai, Ciceronai. Nejaugi tikiesi, kad toks žmogus kaip Pompėjus sugrįš į Romą ir viską pradės nuo nulio. Taps kvestoriumi, lyg būtų koks eilinis politikierius? Ir ką gi tai jam pridėtų?

— Visa tai aš suprantu, bet tu norėjai išgirsti mano nuomonę, ir aš tau ją pasakiau. Be to, aristokratai jo nepalaikys. Žinoma, jei jis prie miesto vartų atsives dešimt tūkstančių, jie neturės iš ko pasirinkti ir neprieštaraus jo ambicijoms tapti konsulu, bet anksčiau ar vėliau jo kariai grįš namo, ir kas tada? Cha!

Ciceronas staiga užvertė galvą ir nusikvatojo:

— Labai gudriai!

— Pagaliau supratai? — šaipydamasis paklausė Palikanas.

— Supratau, — pritariamai linktelėjo Ciceronas. — Puikiai.

Tuo metu visiškai nenutuokiau, apie ką jie kalba. Tačiau grįžtant namo Ciceronas viską paaiškino. Pompėjus ketino tapti konsulu kaip tribūnatas, bet pirmiausia reikėjo grąžinti tribūnams jų turėtas teises. Štai kodėl Palikanas, visų nuostabai, tapo tribūnu. Pasirodo, šis sumanymas gimė ne iš altruistinių Pompėjaus motyvų suteikti romėnams daugiau laisvės, — nors gali būti, kad gulėdamas savo maudyklėse Ispanijoje jis ir įsivaizdavo save piliečių teisių gynėju, — bet iš savanaudiškų paskatų. Pompėjus, kaip geras strategas, suprato, kad tokiu būdu aristokratai atsidurtų savotiškose žnyplėse: iš vienos pusės — už Romos sienų sutelkta jo kariuomenė, iš kitos — eiliniai Romos gyventojai miesto gatvėse. Hortenzijui, Katului, Metelui ir kitiems neliktų kito pasirinkimo, kaip tik pritarti Pompėjaus kandidatūrai į konsulo pareigas ir atstatyti tribūnų teises. Priešingu atveju jų lauktų triuškinamas pralaimėjimas. Pasiekęs savo tikslą, Pompėjus galėtų paleisti savo karius namo ir prireikus valdyti Romą, apeinant senatą ir kreipiantis tiesiai į tautą. Jį nuversti būtų neįmanoma. Anot Cicerono, šis smūgis būtų tobulas, ir jis tai suprato sėdėdamas ant Palikano sofos.

— O kas man iš to? — pasiteiravo Ciceronas.

— Tavo globotiniui bus atidėtas mirties nuosprendžio vykdymas.

— Ir daugiau nieko?

— Tai priklausys nuo to, kiek mums padėsi. Aš negaliu nieko konkrečiau pažadėti. Teks palaukti, kol sugrįš pats Pompėjus.

— Labai jau kukliai, drįstu sakyti, mielasis Palikanai.

— Ką gi, bet tavo padėtis, mano mielasis Ciceronai, drįstu sakyti, taip pat kukli.

Ciceronas atsistojo. Supratau, kad jis įsižeidęs.

— Aš bet kada galiu pasitraukti, — paaiškino jis tribūnui.

— Ir palikti savo globotinį agonijose ant vieno iš Verio kryžių? — Palikanas taip pat atsistojo. — Nemanau, Ciceronai. Nemanau, kad tu toks kietaširdis.

Tada jis palydėjo mus pro Pompėjų-Jupiterį ir Pompėjų-Aleksandrą.

— Lauksiu tavęs ir tavo ginamojo ryt iš ryto bazilikoje, — tarė Palikanas, ant slenksčio atsisveikindamas su Ciceronu. — Liksi mums skolingas, o mes pažiūrėsime.

Durys užsidarė.

Ciceronas apsisuko ant kulnų ir išėjo gatvėn.

— Jeigu tokius meno kūrinius Palikanas demonstruoja viešai, — pratarė jis, — tai kas, tavo manymu, kabo pas jį išvietėje? Tik nepriminк man, Tironai, kad liežuvį reikia laikyti už dantų, nes man visiškai nerūpi, ar kas nors mane girdi, ar ne.

Jis pirma manęs įėjo pro miesto vartus, sunėręs rankas sau už nugaros, palenkęs galvą ir susimąstęs. Be abejo, Palikanas buvo teisus. Ciceronas neturėjo iš ko rinktis. Jis negalėtų išduoti savo ginamojo. Esu tikras, kad jis bandė įvertinti politinę riziką, kuri gerokai padidės, jeigu jis, užuot kreipęsis į tribūnus, prisidės prie žūtbūtinės kovos už jų teisių atkūrimą. Žengdamas šį žingsnį, jis netektų nuosaikiųjų politikų, kaip antai Servijaus, paramos.

— Tiek jau to, — pareiškė jis kreivai šypsodamasis, kai pagaliau grįžome namo. — Norėjau kovos ir, atrodo, kad gavau, ko norėjau.

Jis pasiteiravo prievaizdo Eroso, kur yra Terencija, ir nudžiugo, sužinojęs, kad ji tebėra savo kambaryje. Tai bent jau kelioms valandoms atitolino naujienos pranešimą. Mes nuėjome į jo darbo kambarį, ir Ciceronas iškart suskato diktuoti savo kalbą tribūnams.

— Gerbiamieji, man didelė garbė pirmą kartą į jus kreiptis, — prabilo jis, tačiau tą pačią akimirką išgirdome nuo įėjimo sklindančius šūksnius ir kažką panašaus į duslius smūgius.

Mano šeimininkas, kuris visuomet galvodavo stovėdamas ir tuo pat metu vaikščiojo po kambarį, nubėgo pasižiūrėti, kas atsitiko. Aš išskubėjau paskui jį. Prieangyje stovėjo šeši įniršę vyrai su vėzdais rankose. Erosas, susiėmęs už pilvo, voliojosi ant žemės, o iš prakirstos lūpos bėgo kraujas. Vienas įsiveržėlis, ginkluotas ne lazda, bet oficialiu dokumentu, žengė Cicerono link ir pareiškė turįs leidimą apieškoti namą.

— Kieno leidimą? — Ciceronas atrodė ramus — ramesnis, negu aš būčiau buvęs jo vietoje.

— Leidimą Sirakūzuose gruodžio pirmąją išdavė Gajus Veris, Sicilijos propretorius. — Atvykėlis kilstelėjo dokumentą tiesiai Ciceronui prieš veidą, bet tuoj pat įžūliai nuleido. — Ieškau išdaviko Stenijaus.

— Čia jo nerasite.

— Aš pats nuspręsiu — yra jis čia ar jo nėra.

— O kas tu toks?

— Timarchidas, Verio išlaisvintasis. Tačiau aš atvykau ne aušinti burnos ir laukti, kol jis paspruks. Jūs, — kreipėsi jis į arčiausiai stovėjusius vyrus, — apžiūrėkite fasadą. O jūs abu — galą. Likusieji eikite su manimi. Pradėsime nuo jūsų, senatoriau, darbo kambario, jei neprieštarausite.

Netrukus po namą pasklido triukšmas — batų trepsėjimas ant marmuro plytelių ir medinių plokščių, tarnaičių šūksniai, pikti vyrų balsai, dūžtančių ir lūžtančių daiktų garsai. Ciceronui stovint tarpduryje, Timarchidas darė kratą jo darbo kambaryje, nepamiršdamas iškratyti dėklus su dokumentais.

— Nemanau, kad jis galėtų čia lindėti, — pastebėjo Ciceronas. — Nepanašu, kad jis būtų nykštukas.

Nieko nepešę darbo kambaryje, jie užlipo laiptais į spartietišką senatoriaus miegamąjį ir persirengimo kambarį.

— Įsidėmėk, Timarchidai, — mano šeimininkas vis dar buvo

ramus, bet matydamas, kaip sujaukiama jo lova, jam darėsi vis sunkiau tvardytis, — kad tu ir tavo šeimininkas sumokėsite man už tai šimteriopai.

— O tavo žmona? — pasiteiravo Timarchidas. — Kur jos miegamasis?

— Ech, — tyliai atsiduso Ciceronas. — Tavo vietoje šito tikrai nedaryčiau.

Tačiau Timarchidas netvėrė savam kailyje. Jis buvo sukoręs tokį ilgą kelią, nieko nesurado, o čia dar tas Ciceronas gadina jam nervus. Jis kartu su trimis savo sėbrais nubėgo koridoriumi šaukdamas: „Stenijau! Mes žinome, kad tu čia!" Netrukus jis atidarė Terencijos miegamojo duris. Per visą namą nuaidėjo skambus pliaukštelėjimas, — Terencija skėlė antausį įsibrovėliui, — kurį sekė riksmas. Tuojau pat pasipylė tirada keiksmų — tokiu valdingu tonu ir taip garsiai, kad tolimas Terencijos protėvis, prieš pusantro amžiaus vadovavęs romėnams Kanų mūšyje prieš Hanibalą, turėjo atsisėsti kape.

— Ji užsipuolė vargšelį tarytum tigrė iš medžio, — vėliau prisimindavo Ciceronas. Man jo kone pagailo.

Supratęs, kad jo misija žlugo, Timarchidas nusprendė trauktis, todėl netrukus kartu su savo banditais ėmė leistis laiptais. Jiems iš paskos sekė Terencija ir mažoji Tulija, motinos pavyzdžiu sugniaužusi savo mažus kumštelius. Timarchidas šūktelėjo savo palydovams, ir po akimirkos išgirdome skubiai tolstančius žingsnius ir durų trinktelėjimą. Netrukus senajame name vėl stojo tyla, išskyrus tolimą tarnaitės raudą.

— Ir visa tai... — giliai įkvėpusi oro ir atsigręždama į vyrą, prabilo Terencija, — *visa tai* todėl, kad senate užtarei šitą nelaimingą sicilietį?

Jos skruostai degė raudoniu, o smulki krūtinė tankiai kilnojosi.

— Manau, kad taip, brangioji, — liūdnai atsakė Ciceronas. — Jie nusprendė mane įbauginti.

— Ką gi, o tu, Ciceronai, jiems neleisk.

Ji uždėjo rankas jam ant galvos ir stipriai suspaudė — šis jos gestas reiškė ne švelnumą, bet aistrą. O tada, įsmeigusi jam į akis savo nuožmų žvilgsnį, tarė:

— Privalai juos *sutriuškinti.*

Šis incidentas persikėlė į kitą rytą, kai patraukėme į Porcijaus baziliką; Ciceronui iš vienos pusės ėjo Kvintas, iš kitos — Liucijus, o už jo, pasipuošusi oficialiais Romos matronos drabužiais ir nešama specialiai tam tikslui išsinuomotuose neštuvuose, keliavo Terencija. Tai buvo pirmas kartais, kai ji teikėsi pasiklausyti jo kalbos, ir aš prisiekiu, kad mano šeimininkas jaudinosi ne tiek dėl pasirodymo tribūnams, o dėl to, kad teks kalbėti jai girdint. Mums įkandin nusidriekė nemažas būrys žmonių, kurie tą rytą vylėsi būsią jo priimti, o prie jų pakeliui prisidėjo dar daugiau romėnų, ypač tuo metu, kai pusiaukelėje sustojome prie Stenijaus slėptuvės. Per forumą į salę, kurioje posėdžiaudavo tribūnai, nužygiavo šimtas ar net daugiau žmonių. Įkandin mūsų, stengdamasis per daug nepriartėti, sekė Timarchidas su savo gauja, tačiau mūsų buvo per daug, kad jis rizikuotų užpulti. Jis suprato, jog taip pasielgęs bazilikoje būtų suplėšytas į skutelius.

Ant suolo sėdėjo dešimt tribūnų. Patalpa buvo pilna žmonių. Palikanui atsistojus ir perskaičius pasiūlymą *„Tribunolo sprendimu Stenijui neturėtų būti taikomas įsakymas išvaryti jį iš Romos“*, priešais tribūnus išbalusiu nuo susijaudinimo veidu pasirodė Ciceronas. Prieš svarbias kalbas jam dažnai taip atsitikdavo, todėl prieš įeidamas į tribunolo pastatą jis buvo stabtelėjęs prie nutekamojo griovio išsivemti. Pirmoji kalbos dalis buvo panaši į pasakytą senato nariams, išskyrus tai, kad šįkart jis galėjo pasikviesti į priekį savo ginamąjį ir tokiu būdu sukelti tribūnų užuojautą. Tiesą sakant, Romos teismui tikriausiai niekada neteko išvysti graudžiau už Stenijų atrodančio nukentėjusiojo. Tačiau Cicerono kalbos pabaiga buvo visiškai nauja ir niekuo nepriminė jo įprastų kalbų teismuose, be to, akivaizdžiai liudijo politinės orientacijos pokytį. Ankstesnio jaudulio nebeliko, ir Ciceronas kalbėjo sklandžiai bei ugningai.

— Gerbiamieji tribūnai, Maceliumo pirkliai sako, kad žuvis pūva nuo galvos, todėl jei šiandien Romoje kas nors supuvę, — o kad taip yra, manau, neabejoja niekas, — aš jums tiesiai pareiškiu,

jog puvimas prasidėjo nuo galvos. Puvimas prasidėjo nuo viršūnės. Pirmiausia ėmė pūti senatas.

Pasigirdo garsūs pritarimo šūksniai ir trepsėjimas kojomis.

— Pirkliai jums pasakytų, kad dvokiančią, supuvusią žuvies galvą belieka nupjauti. Nupjauti ir išmesti!

Jo kalbą vėl pertraukė ovacijos.

— Tačiau galvai nupjauti reikės peilio, nes toji galva yra aristokratiška, o mes visi juos gerai pažįstame!

Žmonės ėmė kvatoti.

— Toji galva yra pilna nuodų ir išpampusi nuo puikybės ir arogancijos. O peiliui laikyti reikės tvirtos rankos ir stiprių nervų, nes šitų aristokratų sprandai yra variniai. Kartoju: jų visų sprandai yra variniai!

Vėl nuaidėjo garsus juokas.

— Ir šis žmogus ateis. Jis jau nebetoli. Aš jums pažadu, kad atgausite savo teises, nors ir kokia sunki būtų kova!

Keli nuovokesni žmonės ėmė skanduoti Pompėjaus vardą. Ciceronas kilstelėjo ranką ir išskėtė tris pirštus.

— Šiandien jūs turite galimybę įrodyti, kad esate verti šios kovos. Būkite drąsūs, gerbiamieji! Ženkite šį žingsnį jau šiandien! Suduokite smūgį tironijai. Išlaisvinkite mano ginamąjį. O paskui išlaisvinkite Romą!

Vėliau Ciceronas bus taip nusivylęs savo demagogiška kalba, kad paprašys sunaikinti vienintelę jos kopiją, todėl prisipažįstu, kad dabar rašau iš atminties. Vis dėlto prisimenu labai aiškiai stiprius žodžius, aistrą, su kuria jis kalbėjo, sukurstytos minios džiūgavimą, akies mirktelėjimą, kuriuo jis apsikeitė su Palikanu, išeidamas iš tribunolo, ir Terenciją, kuri nemirksėdama žvelgė pirmyn, tuo tarpu aplinkui stovintys miestiečiai netvėrė džiaugsmu. Salės gale stovėjęs Timarchidas nepastebėtas išsliūkino dar prieš nutylant ovacijoms; žinoma, jis nušuoliavo atgal į Siciliją pranešti šeimininkui, kas nutiko: už Cicerono pasiūlymą — negaliu neprisiminti — balsavo visa dešimtis tribūnų, ir Stenijus Romoje galėjo jaustis saugus.

IV

Ciceronas turėjo dar vieną maksimą: jei reikia pasielgti nepopuliariai, padaryk tai nuoširdžiai, nes politikoje baikštumas nieko vertas. Todėl, nors jis anksčiau niekuomet nebuvo išreiškęs savo nuomonės apie Pompėjų arba tribūnus, dabar buvo labiausiai pasišventęs jų šalininkas. Žinoma, Pompėjaus žmonės džiaugėsi, į savo gretas priėmę tokį puikų naujoką.

Tais metais žiema Romoje buvo ilga ir šalta, tačiau man atrodo, kad jos nagus labiausiai pajuto Terencija. Jos asmeninis garbės kodeksas reikalavo palaikyti vyrą kovoje prieš įsiveržėlius į jų namus, tačiau jai tekdavo sėdėti kartu su smirdančiais vargšais ir klausytis, kaip piktai Ciceronas atsiliepia apie jos padėties žmones bei pakęsti svetainę ir valgomąjį nuolat užėmusius naujuosius jo partiečius: žmones, atvykusius iš Šiaurės, kur jai niekada neteko buvoti, kalbančius keistu akcentu, mėgstančius susikelti kojas ant jos baldų ir iki vėlumos kažką rezgančius. Jiems vadovavo Palikanas, kuris sausio mėnesį, antrą kartą lankydamasis jų namuose, atsivedė vieną naują pretorių, Liucijų Afranijų, senatorių iš Pompėjaus gimtinės Picenumo. Ciceronas nėrėsi iš kailio stengdamasis jį sužavėti, o ir Terencija anksčiau būtų laikiusi garbe savo namuose priimti pretorių. Tačiau Afranijus neturėjo nei padorios šeimos, nei bent jau gero išsiauklėjimo. Jis buvo toks įžūlus, kad išdrįso jos pasiteirauti, ar ji mėgstanti šokti, o kai apimta išgąsčio Terencija atsitraukė atgal, pareiškė, kad šokiai jam patinka labiau už bet ką. Paskui kilstelėjo tuniką aukštyn, parodė jai savo kojas ir pareikalavo atsakyti, ar jai kada nors teko matyti gražesnes blauzdas.

Šie vyrai Romoje reprezentavo Pompėjų ir kartu su savimi

atsinešė kariuomenės kvapą ir manieras. Jų šiurkštumas peraugdavo į brutalumą, nors, turint omenyje jų planus, jie ir turėjo tokie būti. Kartais prie vyrijos prisidėdavo Palikano dukra Lolija, — nevalyva jauna mergiotė, kaip tik tokia, kokių nemėgo Terencija, — ištekėjusi už Aulo Gabinijaus, vieno iš Pompėjaus pavaduotojų, taip pat kilusio iš Picenumo, o tuo metu kartu su karvedžiu tarnavusio Ispanijoje. Gabinijus palaikė ryšius su legionų vadais, kurie jį informuodavo apie centurionų lojalumą, nes, kaip manė Afranijus, būtų beprasmiška žygiuoti su visa kariuomene tokį ilgą kelią į Romą, norint atkurti tribūnato teises ir galbūt sužinoti, jog legionai mielu noru pereitų aristokratų pusėn, jei tik šie pasiūlytų didesnę papirką.

Sausio pabaigoje Gabinijus pranešė, kad pagaliau paimtos paskutinės maištininkų tvirtovės Uksamoje ir Kalaguryje, todėl Pompėjus su savo legionais jau rengiasi grįžti namo. Ciceronas kelias savaites intensyviai darbavosi tarp *pedarijų*, atitraukdamas senatorius nuo debatų ir įtikinėdamas, kad šiaurės Italijoje sukilę vergai kelia grėsmę jų verslui ir prekybai. Jis šauniai pasidarbavo. Galiausiai, kai atėjo metas svarstyti šį klausimą senate, nepaisant stiprios aristokratų ir Kraso šalininkų opozicijos, jo senatorių dauguma balsavo už tai, kad Pompėjaus kariuomenė liktų neišformuota ir, sugrįžusi iš Ispanijos į gimtinę, sunaikintų Šiaurėje įsitaisiusius Spartako rekrutus. Konsulo titulas jam buvo jau beveik garantuotas, o pateikęs pasiūlymą Ciceronas grįžo namo plačiai šypsodamasis. Tiesa, aristokratai jį ignoravo, ir Ciceronas buvo labiausiai jų nemėgiamas žmogus visoje Romoje, o tuo metu senatui vadovavęs konsulas Publijus Kornelijus Lentulas Sura, didžiausias snobas iš visų snobų, jam atsistojus kalbėti, apsimetė jo nepažįstas. Tačiau ar tai galėjo ką nors pakeisti? Juk Ciceronas priklausė artimiausių Pompėjui *Didžiajam* žmonių ratui, o juk ir kiekvienas kvailys žino, kad geriausias būdas politikoje ką nors pasiekti — tai susidėti su esančiu populiarumo viršūnėje.

Gėda pripažinti, tačiau per tuos mėnesius mes apleidome Stenijų iš Termų. Jis dažnai pasirodydavo rytais ir visą dieną sukiodavosi aplink, tikėdamasis atkreipti į save senatoriaus dėmesį ir pasikalbėti. Jis tebegyveno tame pačiame apleistame, Terencijai

priklausančiame name. Jam baigėsi pinigai. Jis negalėjo iškelti kojos už miesto vartų, nes jo neliečiamumo statusas galiojo tik Romoje. Jis nesiskuto, nesikirpo plaukų ir, sprendžiant iš kvapo, nuo spalio mėnesio nekeitė drabužių. Jis buvo panašus ne tiek į pamišėlį, kiek į apsėstąjį, nes nuolatos kažką užrašinėdavo pergamento skiautelėse, kurias paskui mėtydavo gatvėje.

Ciceronas dažnai teisindavosi dėl to, kad nebesusitinka su juo. Be abejo, jis jautėsi jau atlikęs savo pareigas. Tačiau tai nebuvo vienintelė priežastis. Iš tikrųjų politikas yra kvailas kaimietis, pajėgiantis sutelkti dėmesį tik į vieną dalyką, o vargšas Stenijus buvo vakar dienos problema. Šiandien visiems rūpėjo vis stiprėjanti konfrontacija tarp Kraso ir Pompėjaus, o siciliečio likimas niekam neberūpėjo.

Pavasariui artėjant į pabaigą, Krasas, Italijos „kulne" galutinai sumušęs pagrindines Spartako sukilėlių pajėgas, nužudęs patį Spartaką ir paėmęs apie šešis tūkstančius vyrų į nelaisvę, ėmė judėti atgal į Romą. Netrukus Pompėjus, perėjęs Alpes, nuslopino sukilimą šiaurėje ir konsulams atsiuntė laišką, kuris buvo perskaitytas senate. Krasas jame buvo paminėtas tik tarp kitko, nors būtent jis „galutinai ir visiškai" sužlugdė vergų maištą. Tokiu būdu Pompėjus Didysis savo šalininkams nedviprasmiškai leido suprasti: šiemet triumfuos tik vienas karvedys, ir tai nebus Markas Krasas. Galiausiai, išsklaidydamas bet kokias abejones, Pompėjus savo laišką baigė pranešimu, jog jis irgi grįžta į Romą. Nieko nuostabaus, kad šių istorinių įvykių sūkuryje Stenijus liko užmirštas.

Tiksliai nepamenu — atrodo, kad tai atsitiko gegužės mėnesį, o galbūt birželio pradžioje. Į Cicerono namus atvyko laišku nešinas pasiuntinys. Truputį paabejojęs, ištiesė jį man, bet atsisakė išvykti, kol negavo atsakymo — toks esą jam duotas nurodymas. Nors šis vyras vilkėjo civiliniais drabužiais, buvau tikras, kad jis tarnauja kariuomenėje. Nunešęs laišką į Cicerono darbo kambarį, pastebėjau, kad šeimininko veidas, jam skaitant gautą žinią, ėmė niauktis. Perskaitęs padavė jį man, ir vos tik išvydęs antraštę supratau, kodėl jis taip susiraukė: „Nuo Marko Lisinijaus Kraso, imperatoriaus, Markui

Tulijui Ciceronui. Sveikinimai." Ne, laiške nebuvo jokio grasinimo. Tai buvo tiesiog kvietimas rytoj ryte sutikti į Romą grįžtantį nugalėtoją. Sutikimas buvo numatytas netoli Lanuvijaus, aštuonioliktoje mylioje.

— Ar aš galėčiau atsisakyti? — paklausė Ciceronas, bet netrukus pats sau atsakė: — Ne, negaliu. Tai būtų mirtinas įžeidimas.

— Galbūt jis ketina prašyti jūsų paramos?

— Nejaugi? — sarkastiškai atsakė Ciceronas. — Ir kodėl taip manai?

— Argi negalėtumėte suteikti jam nors truputį vilties, kol tai nesikerta su jūsų įsipareigojimais Pompėjui?

— Ne. Neįmanoma. Pompėjus leido tai aiškiai suprasti. Jis tikisi visiško lojalumo. Kai Krasas paklaus: „Ar tu už mane, ar prieš mane?", teks atsakyti be užuolankų. O tai politikui yra tikras košmaras, — jis atsiduso. — Tačiau mes turėsime jį pasitikti.

Kitą rytą, vos tik saulei patekėjus, susėdome į dviratį atvirą vežimą, Cicerono patarnautojas ta proga tapo vežiku, ir mes pajudėjome. Tai buvo pats geriausias dienos metas pačiu geriausiu metų laiku, kai buvo jau pakankamai karšta, kad būtų galima maudytis miesto tvenkinyje netoli Kapenos vartų, tačiau oras buvo dar ganėtinai gaivus. Kelias nedulkėjo. Jauni alyvmedžių lapai akį džiugino šviežia žaluma. Atrodė, kad, paliesti pirmųjų saulės spindulių, švyti net palei Apijaus kelią tankiai išrikiuoti mauzoliejai. Ciceronas įprastai mėgdavo atkreipti mano dėmesį į kurį nors paminklą ir papasakoti su juo susijusią istoriją, pavyzdžiui, apie Skipijo Afrikiečio statulą arba apie Horacijos, kurią nužudė brolis už tai, kad ši nepaprastai gedėjo dėl savo mylimojo mirties, mauzoliejų. Tačiau tą rytą gerosios dvasios buvo jį apleidusios. Jo mintys sukosi tik apie Krasą.

— Jam priklauso pusė Romos. Nesistebėčiau, jeigu šie mauzoliejai — taip pat. Kiekviename iš jų būtų galima sutalpinti visą šeimą! O kodėl gi? Krasas tai sugebėtų. Ar teko matyti, kaip jis veikia? Tarkime, jo ausis pasiekė žinia apie kilusį gaisrą, grasinantį persimesti į kaimynystę. Tuomet jis siunčia savo vergus į aplinkinius butus ir siūlosi juos nupirkti, žinoma, pusvelčiui. Vos tiktai nelai-

mingas žmogelis sutinka, jis nedelsdamas siunčia kitą būrį su vandenvežių vežimais gesinti gaisro! Tai tik vienas iš daugelio jo triukų. Ar žinai, kaip jį vadina Sicinijus, kuris šiaip jau nieko nesibijo? Jis Krasą vadina pavojingiausiu bandos jaučiu.

Ciceronas nuleido smakrą ant krūtinės ir nepratarė nė žodžio, kol privažiavome aštuntąją mylią ženklinantį akmenį ir atsidūrėme gamtos prieglobstyje, ne per toliausiai nuo Bovilių. Tada jis atkreipė mano dėmesį į kareivius, saugančius kažką panašaus į nedideles rąstų rietuves. Mes jau buvome pravažiavę keturias ar penkias tokias rietuves, išdėstytas vienodais pusės mylios intervalais, o važiuodami tolyn įsitikinome, kad darbas čia tiesiog virte verda: kalama, pjaustoma, kasama. Po kurio laiko Ciceronas suprato. Legionieriai darė kryžius. Netrukus priekyje pasirodė Kraso pėstininkų kolona, todėl teko pasitraukti kuo toliau į kelkraštį ir juos praleisti. Legionieriams iš paskos traukė ilga kalinių procesija — šimtai klupinėjančių vergų, kurie dar ką tik buvo sukilėliai, o dabar ėjo pažeminti, surištomis už nugaros rankomis. Šiurpą kelianti išsekusių, pilkų šmėklų armija tikriausiai nė nenujautė jos laukiančio likimo, o mes jį ką tik matėme savo akimis. Mūsų vežikas sumurmėjo burtažodį, turintį apsaugoti nuo blogio, pliaukštelėjo botagu arkliams, ir mes tuojau pat nurūkome pirmyn. Už kelių mylių prasidėjo žudynės — abejose kelio pusėse kaliniai buvo kalami prie jiems paruoštų kryžių. Nors ir stengiuosi nebeprisiminti anuomet regėto vaizdo, jis vis tiek išnyra mano sapnuose, o ypač kryžiai su ant jų pamautomis klykiančiomis aukomis, kareivių virvėmis keliami aukštyn ir dunksintys į jiems iškastas gilias duobes. Atmintyje įstrigo ir tai, ką išvydau, mums persikėlus per kalvagūbrį: vidurdienio karštyje raibuliuojančią ilgą, kelias mylias nusidriekusią kryžių alėją, mirštančiųjų dejones, musių zyzimą ir aplinkui ratus sukančių varnų krankimą.

— Štai kodėl jis ištempė mane iš Romos, — piktai sumurmėjo Ciceronas. — Norėdamas mane įbauginti.

Jis buvo labai išblyškęs, nes negalėdavo ramiai žiūrėti į skausmą ir mirtį, net jeigu tai būdavo ne žmonės, o gyvūnai — dėl šios priežasties mano šeimininkas vengdavo lankytis įvairiuose žaidimuose.

Manau, tuo galima paaiškinti ir jo bjaurėjimąsi visu tuo, kas kariška. Jaunystėje jis labai trumpai tarnavo kariuomenėje ir nepajėgė nei pakelti kardo, nei mesti ieties, todėl jam nori nenori teko susitaikyti su pajuoka dėl karinės tarnybos vengimo.

Prie aštuonioliktąją mylią ženklinančio akmens, apjuosto grioviu ir pylimu, išvydome šalia kelio apsistojusius Kraso legionus, nuo kurių iš tolo trenkė prakaitu ir oda — specifiniais kariuomenės kvapais. Virš įėjimo į karvedžio palapinę plazdėjo vėliavos, o Kraso sūnus Publijus, kuris tuo metu buvo smarkus jaunesnysis karininkas, laukė Cicerono, kad galėtų jį palydėti vidun. Mums atvykus, iš palapinės išėjo pora kitų senatorių, o netrukus išvydome ir patį Krasą; Plikio — kaip jį vadino kariai — buvo neįmanoma neatpažinti: nepaisydamas tvyrančio karščio, jis vilkėjo purpurinį karvedžio apsiaustą.

Jis atrodė labai mielas: pamojavo išvykstantiems lankytojams ir palinkėjo jiems laimingos kelionės, o paskui lygiai taip pat nuoširdžiai pasisveikino su mumis, netgi man draugiškai paspaudė ranką, tarsi būčiau senatorius, o ne vergas, galėjęs, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, kaboti ant vieno iš šiandien matytų kryžių. Prisimindamas šį susitikimą, aš manau, nerimą labiausiai kėlė būtent toks keistas jo draugiškumas, kurį Krasas būtų demonstravęs net ir ketindamas jus nužudyti. Ciceronas pasakojo, kad šis žmogus vertas mažiausiai dviejų šimtų milijonų, tačiau karvedys su kiekvienu žmogumi kalbėdavo paprastai, tarytum virš kiemo vartelių palinkęs ūkininkas, o jo palapinė, kaip ir namas Romoje, buvo kukli ir be jokių papuošimų.

Krasas mus įsivedė į vidų — netgi mane — ir atsiprašė už siaubingą reginį Apijaus kelyje, tvirtindamas, kad tai buvo neišvengiama. Jis ypač didžiavosi savo gebėjimu šešis tūkstančius vergų nukryžiuoti trijų šimtų penkiasdešimties mylių kelyje nuo laimėto mūšio lauko iki pat Romos vartų, nenaudojant, kaip jis pats pareiškė, „jokio smurto". Vienos mylios atkarpoje buvo septyniolika kryžių, o tai reiškė, kad kryžiai stovėjo kas šimtas septyniolika žingsnių, — jis labai gerai atsimindavo skaičius, — ir tuo buvo siekiama išvengti pa-

nikos tarp kalinių, nes priešingu atveju, anot Kraso, būtų tekę malšinti dar vieną vergų sukilimą. Todėl nuėjus mylią, o kartais ir dvi ar net tris, kad kaliniams nekiltų jokio įtarimo, nuo kolonos būdavo atskiriamas reikiamas skaičius vergų, tuo tarpu kiti traukdavo tolyn, o egzekucija prasidėdavo tik tuomet, kai kolona dingdavo iš akių. Tokiu būdu procesas vyko beveik nepertraukiamai, o atgrasomasis poveikis, turint omenyje Apijaus kelią, judriausią visoje Italijoje, buvo maksimalus.

— Nemanau, kad vergai, išgirdę, kas nutiko, pabandytų dar kartą sukilti, — nusišypsojo Krasas, gnybtelėdamas man į skruostą ir taršydamas plaukus. Jam prisilietus, kūnu perbėgo šiurpas.

— Ar jis parduodamas? — paklausė jis Cicerono. — Jis man patinka. Gerai sumokėčiau. Nagi, pažiūrėkime...

Jis ištarė dešimtį kartų didesnę sumą, negu buvau vertas, todėl pajutau baimę, kad mano šeimininkas gali sutikti su pasiūlymu, ir aš prarasčiau savo dalį Cicerono gyvenime. Tokios tremties nepakelčiau.

— Jis neparduodamas. Už jokią kainą, — atsakė Ciceronas. Kelionė ji nuvargino, o balsas atrodė užkimęs. — Beje, norėdamas išvengti nesusipratimų, imperatoriau, turiu jums iškart prisipažinti, kad pažadėjau savo paramą Pompėjui Didžiajam.

— Kokiam Pompėjui? — nusišaipė Krasas. — Pompėjui Didžiajam? Kokio jis dydžio?

— Norėčiau neatsakyti. Palyginimai gali būti šlykštūs.

Išgirdęs repliką, Krasas, nepaisant savo šaltakraujiškumo, šiek tiek atlošė galvą.

Yra politikų, kurie paprasčiausiai negali pakęsti vienas kito būdami greta, net ir iš savanaudiškų paskatų; netrukus įsitikinau, kad tas pat galioja ir Ciceronui su Krasu. Šito niekaip nesuvokia stoikai, tvirtinantys, kad žmogaus veiksmus turi lemti ne jausmai, o protas. Bijau, kad yra priešingai; ne tik yra, bet ir visada taip bus, o ypač tariamai racionaliame politiniame gyvenime. Na, o jeigu protas nieko nelemia politikoje, tai kokį vaidmenį jis vaidina kitose srityse? Krasas pasikvietė Ciceroną, norėdamas pasiūlyti draugystę. Cicero-

nas atvyko pasiryžęs priimti jo geranorišką gestą. Vis dėlto nė vienas iš jų nepajėgė nuslėpti antipatijos, ir susitikimas nuėjo perniek.

— Siūlau pereiti prie svarbiausio klausimo, — tarė Krasas ir pasiūlė Ciceronui atsisėsti. Nusivilkęs apsiaustą, ištiesė jį sūnui ir įsitaisė ant lovos. — Mielasis Ciceronai, norėčiau jums pateikti du klausimus. Pirma, dėl jūsų paramos konsulų rinkimuose. Man keturiasdešimt ketveri, amžiaus cenzą atitinku su kaupu ir esu tikras, kad jau pats metas kelti savo kandidatūrą. Antra, dėl triumfo eisenos. Sumokėčiau atskirai už paramą abiem atvejais tiek, kiek esate vertas. Kaip žinote, įprastai reikalauju visiško atsidavimo, bet atsižvelgdamas į jūsų ankstesnius įsipareigojimus manau, kad iš jūsų man užtektų ir pusės.

— Pusė Cicerono, — pridūrė jis, nežymiai linktelėdamas galvą, — yra verta dvigubai daugiau negu bet kuris kitas visas žmogus.

— Meilikaujate, imperatoriau, — atsakė Ciceronas, kurį įžeidė potekstė. — Dėkoju. Mano vergas nenuperkamas, tačiau mane nupirkti galima, taip? Tikiuosi, leisite pagalvoti?

— Apie ką dar galvoti? Kiekvienas pilietis konsulų rinkimuose turi du balsus. Vieną atiduokite už mane, o kitą — už ką tik norite. Tačiau paraginkite savo draugus, kad jie pasektų jūsų pavyzdžiu. Pasakykite, kad Krasas niekada nepamiršta tų, kurie jam daro gera. Taip pat ir tų, kurie su juo elgiasi nedraugiškai.

— Apgailestauju, bet man vis tiek reikia pagalvoti.

Draugiškai nusiteikusio Kraso veidu perbėgo šešėlis, tarytum lydekai šmėkštelėjus vandenyje.

— O kaip dėl triumfo eisenos?

— Aš asmeniškai visiškai sutinku, kad nusipelnėte garbės. Tačiau, kaip jūs žinote, norėdami pretenduoti į triumfo eiseną, turite karinėmis kampanijomis būti išplėtęs savo šalies teritoriją. Senatas atsižvelgia į precedentus. Akivaizdu, kad neužtenka atkariauti to, kas buvo prarasta. Pavyzdžiui, kai Fulvijus sugrąžino Romai anksčiau nuo jos atsiskyrusią ir prie Hanibalo prisijungusią Kapują, to nepakako, kad jis būtų sutiktas kaip triumfuojantis nugalėtojas, — Cicerono žodžiai nuskambėjo kaip nuoširdus apgailestavimas.

— Betgi tai tėra formalumas, ar ne? Jei Pompėjus gali tapti konsulu, neatitikdamas jokių reikalavimų, kodėl man negalėtų būti suteikta bent jau teisė į triumfą? Žinau, kad jūs nieko nesuprantate ne tik apie vadovavimą kariuomenei, bet ir išvis apie karinę tarnybą, tačiau turėtumėte sutikti su faktu, kad aš atitinku visus kitus kriterijus — mūšyje nužudžiau penkis tūkstančius, kare man šypsojosi fortūna, legionai mane pagerbė kaip imperatorių, provincijai sugrąžinau taiką, išvedžiau savo kariuomenę. Jei toks įtakingas kaip jūs žmogus senate pasiūlytų balsuoti už mane, jis netruktų įsitikinti mano dosnumu.

Stojo tyla, o man parūpo, kaip Ciceronas išspręs šią dilemą.

— *Štai* tavo triumfas, imperatoriau! — staiga tarė Ciceronas, mostelėdamas Apijaus kelio kryptimi. — *Štai* paminklas, bylojantis apie tave! Tol, kol romėnai turės liežuvius ir galės kalbėti, jie minės Krasą kaip žmogų, kuris trijų šimtų penkiasdešimties mylių atkarpoje nukryžiavo šešis tūkstančius vergų, šimto septyniolikos žingsnių atstumu vieną nuo kito. To nepadarė nė vienas iš kitų įžymių karvedžių. Skipijus Afrikietis, Pompėjus, Lukulas... — Ciceronas paniekinamai mostelėjo ranka, — šie vyrai apie tai nė *nesvajojo*.

Ciceronas atsisėdo ir nusišypsojo Krasui, o šis atsakė tuo pačiu. Laikas ėjo. Pajutau mane pilantį prakaitą. Užvirė kova, kuris ilgiau ištvers. Galop Krasas atsistojo ir ištiesė Ciceronui ranką.

— Labai ačiū, kad atvykai, mano jaunasis drauge, — ištarė jis.

Senatui po kelių dienų susirinkus balsuoti dėl karvedžių pagerbimo, Ciceronas kartu su dauguma senatorių balsavo prieš siūlymą sutikti Krasą triumfo eisenoje. Spartako nugalėtojas turėjo pasitenkinti mažesne garbe — ovacijomis. Užuot į miestą įvažiavęs keturių žirgų traukiamu karo vežimu, jis turėjo įeiti pėsčiomis; vietoj fanfarų gaudesio turėjo skambėti fleitų garsai; užuot nugalėtojui uždedamo lauro lapų vainiko, jam reikėjo tenkintis mirtų vainiku.

— Jei žmogus turėtų bent kiek savigarbos, — tarė Ciceronas, — jis tokio pagerbimo atsisakytų.

Būtinai turiu pridurti, kad Krasas nedelsdamas atsiuntė sutikimą.

Prasidėjus diskusijai, kokios garbės vertas Pompėjus, Afranijus ėmėsi gudrybės. Pasinaudojęs pretoriaus pirmumo teise, jis paprašė žodžio pačioje diskusijos pradžioje ir pareiškė, kad Pompėjus su nuolankiu dėkingumu priims bet kokį senato sprendimą ir kitą dieną su dešimtimi tūkstančių karių atvyks prie miesto sienos, ketindamas asmeniškai padėkoti kuo didesniam skaičiui senatorių. *Dešimt tūkstančių karių?* Išgirdę šia žinią, netgi aristokratai neišdrįso viešai kritikuoti Ispanijos užkariautojo, o senato nariai vienbalsiai nutarė, kad Pompėjus vertas įžengti į Romą triumfo eisenoje, todėl konsulams neliko kitos išeities, kaip tik greičiau prisistatyti pas Pompėjų ir pranešti jam apie senato nutartį.

Kitą rytą Ciceronas dar rūpestingiau negu įprastai rinkosi drabužius, o paskui su Kvintu ir Liucijumi tarėsi, kokios pozicijos jam reikėtų laikytis nuvykus pas Pompėjų. Galiausiai nusprendė kalbėti be užuolankų. Ateinančiais metais jam sueis trisdešimt šešeri, o tai reiškia, kad turės teisę kandidatuoti į vieno iš keturių kasmet renkamų Romos edilų vietą. Edilai prižiūrėdavo visuomeninius pastatus ir viešąją tvarką, jie rūpinosi įvairių švenčių šventimu, išduodavo leidimus prekybai ir taip toliau. Trumpai tariant, tai buvo *naudingos priemonės politinei paramai sukaupti*. Todėl buvo priimtas sprendimas prašyti Pompėjaus palaikymo dalyvaujant edilų rinkimuose. „Manau, kad esu šito nusipelnęs“, — pareiškė Ciceronas.

Kai pagaliau susiruošėme, prisidėjome prie milžiniškos minios, traukiančios į Marso lauką, mat sklido kalbos, kad ten Pompėjus išrikiuos savo legionus. (Turinčiam karinę *imperium*, bent jau tais laikais buvo draudžiama apsistoti šventajame Romos mieste, todėl Krasas ir Pompėjus, siekdami savo rankose išlaikyti vadovavimą pajėgoms, buvo priversti užsiimti intrigomis anapus miesto sienų.) Žmonės veržėsi pasižiūrėti didžiojo karvedžio, nes Romėnų Aleksandras, kaip Pompėjų vadino jo šalininkai, kariavo beveik septynerius metus. Vieni svarstė, ar jis labai pasikeitęs, kiti — tarp jų buvau

ir aš — jo išvis nebuvo matę. Ciceronas, Kvintas, Liucijus ir aš pasukome į *Villa Publica* netoli balsavimui skirtų aptvarų, kurioje, kaip teigė Palikanas, Pompėjus ketino įkurti savo būstinę.

Prasibrovę pro didžiulę minią iki išorinės sienos, atsimušėme į dvigubą karių kordoną, kuris buvo apjuosęs teritoriją ir saugojo, kad į vidų nepatektų neturintys leidimų. Ciceronas labai įsižeidė, kad sargybiniai apie jį nebuvo nieko girdėję, tačiau mums pasisekė, jog tuo metu netoli vartų pasirodė Palikanas, įkalbėjęs savo žentą, legiono vadą Gabinijų, mus užtarti. Patekę vidun, išvydome pusę Romos valdininkų, beslampinėjančių kolonadų šešėliuose ir smalsiai šį tą aptarinėjančių — vis dėlto ne kasdien tenka atsidurti taip arti galingųjų; „tarsi vapsvos aplink medų", — šyptelėjo Ciceronas.

— Pompėjus Didysis atvyko vidurnaktį, — informavo Palikanas ir netrukus išdidžiai pridūrė: — Dabar jis priima konsulus.

Pažadėjęs sugrįžti, kai tik turės kokių nors naujienų, pasipūtęs praėjo pro pastatą saugančius sargybinius ir dingo viduje.

Praslinko kelios valandos, tačiau Palikanas nesirodė. Stebėjome, kaip pirmyn atgal zuja pasiuntiniai, alkanomis akimis žiūrėjome į dalijamą maistą, matėme, kaip išvyksta pasiuntiniai, o galop išvydome atvykstančius vyresniuosius politikus Katulą ir Izauriką. Priėmimo laukiantys senatoriai, kurie žinojo, kad Ciceronas yra fanatiškas Pompėjaus šalininkas, ir laikė jį vienu iš artimiausių Pompėjui žmonių, vis eidavo prie jo ir klausinėdavo, kas gi čia iš tikrųjų vyksta. „Viskam savas laikas, — atsakydavo jiems Ciceronas, — viskam savas laikas." Atrodo, jam pačiam ši formulė atsibodo, todėl jis pasiuntė mane atnešti jam suolelį, o kai sugrįžau atgal, atrėmė jį į koloną, atsilošė ir užsimerkė. Vidurdienį, braudamasis pro kareivių apsuptą smalsuolių minią, pasirodė Hortenzijus ir iškart buvo įleistas į vilą. Galiausiai, kai paskui jį vidun pateko trys broliai Metelai, Ciceronas įsitikino, jog tai yra tikrų tikriausias pažeminimas. Brolis Kvintas gavo užduotį nueiti prie senato rūmų ir pasiklausyti, ką kalba žmonės, tuo tarpu pats Ciceronas, vaikštinėdamas išilgai kolonadų, įsakė man — turbūt dvidešimtą kartą — pabandyti surasti Palikaną, Afranijų arba Gabinijų — bet ką, kas padėtų patekti pas Pompėjų.

Aš slampinėjau apie duris, kur ir be manęs buvo daugybė žmonių, ir bandžiau pasistiebęs pamatyti ką nors įdomesnio, kas galėtų sudominti. Tuo metu išėjo pasiuntinys, ir durys trumpam liko praviros, todėl dirstelėjau vidun ir išvydau baltais drabužiais vilkinčius vyrus, kurie susibūrę aplink dokumentais nukrautą marmurinį stalą linksmai juokėsi ir kažką aptarinėjo. Tą pačią akimirką mano dėmesį patraukė bruzdesys gatvėje. Pasigirdo šūksniai „Sveikas, imperatoriau!", aplodismentai ir ovacijos, atsidarė vartai, ir, apsuptas asmens sargybinių, įžengė Krasas. Jis nusiėmė plunksnomis puoštą šalmą ir padavė vienam iš savo liktorių, nusišluostė kaktą ir apsižvalgė. Jo žvilgsnis užkliuvo už Cicerono. Karvedys nežymiai linktelėjo ir nusišypsojo atvira šypsena. Tai buvo viena iš nedaugelio akimirkų Cicerono gyvenime, kai jis atrodė visiškai netekęs žado. Tada Krasas mostelėjo savo purpuriniu apsiaustu — reikia pripažinti, kad tai atrodė didingai, — ir nužingsniavo į *Villa Publica*, o Ciceronas vėl įsitaisė ant savo suolelio.

Aš dažnai stebėdavau kurioziškas situacijas, į kurias patekdavo galingieji, nežinantys, kas iš tikrųjų vyksta aplinkui. Pavyzdžiui, esu matęs, kaip senatoriai išeina iš senato rūmų ir siunčia savo vergus į daržovių turgų, kad šie sužinotų, kas vyksta mieste, kurį, kaip manoma, jie valdo. Taip pat esu pažinojęs karvedžių, kurių legatai ir pasiuntiniai būdavo priversti gaudyti pro šalį einančius piemenis, kad sužinotų paskutines naujienas iš mūšio lauko. Tą patį išgyveno ir Ciceronas, sėdintis vos už dvidešimties žingsnių nuo vietos, kur vyko keptos vištos — Romos — dalybos, ir klausantis Kvinto pasakojimo apie tai, kas buvo nuspręsta susitikime su Pompėjumi; tuo tarpu Kvintas šias naujienas sužinojo iš magistrato, kuriam jas perdavė senato metraštininkas.

— Blogai, — prabilo Kvintas, nors tai buvo galima įskaityti ir jo veide. — Aristokratai neprieštarauja Pompėjaus ketinimams tapti konsulu ir sugrąžinti tribūnams jų teises. Tačiau už tai — įdėmiai klausykite — *už tai* kitais metais konsulais, padedami Pompėjaus, turės tapti Hortenzijus ir Kvintas Metelas, o Liucijus Metelas pakeis Sicilijos gubernatorių Verį. Bet svarbiausia, kad Krasas — *Kra-*

sas! — taps antruoju konsulu, o abi kariuomenės bus paleistos tą pačią dieną, kai jie ateis į valdžią.

— Betgi aš privalėjau ten būti, — pareiškė Ciceronas, paniekinamai žvelgdamas į vilą. — *Aš privalėjau ten būti!*

— Markai, — liūdnai tarė brolis, dėdamas ranką jam ant pečių, — niekam iš jų tavęs nereikėjo.

Ciceronas buvo priblokštas tokios netikėtos įvykių eigos — jis liko už durų, jo priešai apdovanoti, o Krasas pagerbtas konsulo titulu, — bet staiga jis nusipurtė nuo pečių brolio ranką ir ryžtingai patraukė prie įėjimo. Turbūt kuris nors iš Pompėjaus sargybinių savo kardu būtų nutraukęs Cicerono karjerą, nes mano šeimininkas, apimtas nevilties, buvo pasiryžęs jėga prasibrauti prie derybų stalo ir pareikalauti savo dalies. Tačiau jis pavėlavo. Didžiūnai, sudarę sandėrius, paskui savo patarėjus jau ėjo pro išrikiuotą sargybą laukan. Pirmasis pasirodė Krasas, o paskui iš šešėlio išniro Pompėjus, kurį buvo galima atpažinti ne tik iš jo galią liudijančios auros, — atrodė, kad net oras virpa jam žengiant, — bet ir iš jo bruožų. Platus veidas, stambūs skruostikauliai, o tankūs, garbanoti, ežiuku kirpti plaukai priminė laivo pirmagalį. Veidas bylojo, kad šis žmogus yra tvirtas ir valdingas, o prie jo derėjo ir platūs pečiai, galinga krūtinė bei imtynininko liemuo. Jaunystėje jis garsėjo negailestingumu ir buvo vadinamas Budeliu.

Taigi Plikis ir Budelis, netardami nė žodžio ir nežiūrėdami vienas į kitą, nuėjo vartų link, kurie, jiems prisiartinus, plačiai atsidarė. Paskui juos pasileidęs senatorių būrys pagavo mus tartum srauni upė, ištekėjusi iš *Villa Publica*, ir nusinešė tolyn, į triukšmo ir karščio jūrą. Tą dieną Marso lauke buvo susirinkę apie dvidešimt tūkstančių pritariamai gaudžiančių žmonių. Rankomis per alkūnes susikibę kareiviai sulaikė minią ir praskyrė siaurą taką, tačiau to visiškai užteko, kad Pompėjus ir Krasas galėtų eiti greta. Buvome pačiame procesijos gale, todėl nemačiau jų veidų ir nežinau, ar jie pagaliau ėmė kalbėtis, ar ne. Abu karvedžiai neskubėdami artėjo prie tribunolo, kur tradiciškai rinkimų metu stovėdavo valdininkai. Pirmasis ant pakylos užlipo Pompėjus, ir tuojau pat nuaidėjo audringi plojimai, kuriuos jis

sutiko švytinčiu veidu, primindamas saulėkaitoje besi-šildantį katiną. Paskui jis ištiesė ranką ir padėjo užlipti Krasui. Išvydusi žinomus konkurentus demonstruojant vienybę, minia vėl suūžė, o Pompėjui paėmus Kraso ranką ir iškėlus ją sau virš galvos, ėmė tiesiog staugti.

— Šlykštus spektaklis, — tarė Ciceronas. Norėdamas, kad jį išgirsčiau, jis turėjo tiesiog šaukti man į ausį. — Nedaug trūko, kad konsulo titulas būtų pareikalavęs kraujo praliejimo. Mes savo akimis regime respublikos žlugimo pradžią, Tironai!

Vis dėlto manau, kad jeigu *jis* būtų dalyvavęs šiame susirinkime ir *pats* prisidėjęs skirstant vietas, dabar būtų gyręs tokią situaciją kaip valstybės valdymo šedevrą.

Pompėjus mostelėjo ranka, kad įsiaudrinusi minia nurimtų, ir iškilmingu balsu prabilo:

— Romos gyventojai! Senato vadovai man maloningai suteikė teisę į triumfo eiseną, ir aš ją mielai priimu. Jie taip pat pranešė, kad man bus leista dalyvauti konsulų rinkimuose — esu dėkingas ir už tai. Tačiau dar labiau nudžiugau sužinojęs, kad į kito konsulo vietą pretenduoja mano senas draugas Markas Lisinijus Krasas.

Savo kalbą jis baigė pažadu ateinančiais metais surengti dideles žaidynes, skirtas Herkulio garbei už pergales Ispanijoje.

Žinoma, kalba buvo puiki, bet Pompėjus labai skubėjo, pamiršdamas po kiekvieno sakinio padaryti pauzę, kad girdėjusieji jo žodžius žmonės galėtų pakartoti juos tiems, kurie stovėjo už jų ir nieko negirdėjo. Nemanau, kad iš visos didžiulės ten susirinkusios minios jį gerai girdėjo daugiau negu keli šimtai žmonių; vis dėlto pritarimo šūksniais jį sveikino visi. Tuo metu nieko nelaukdamas priekin išėjo Krasas, kurį žmonės pasitiko dar garsesnėmis ovacijomis.

— O aš pažadu, — patyrusio oratoriaus balsu sugriaudėjo Krasas, — vykstant Pompėjaus žaidynėms, Pompėjaus žaidynių dieną, dešimtadalį savo turto — dešimtadalį *viso* savo turto — skirti Romos gyventojų nemokamam maitinimui — kiekvienas iš jūsų *tris mėnesius* būsite nemokamai maitinami. O gatvėse surengsiu didelę puotą Herkulio garbei — puotą visiems Romos piliečiams!

Minia buvo apimta ekstazės.

— Niekšas, — ištrūko Ciceronui. — Dešimtadalis jo turto — tai dvidešimties milijonų papirka! Bando pigiai nupirkti. Ar tu matei, kaip jis iš silpnesniojo tapo stipresniuoju?

— Kertu lažybų, kad *šito* tu nesitikėjai, — šūktelėjo jis nuo tribunolo mūsų link skubančiam Palikanui. — Jis susilygino su Pompėjumi. Jūs neturėjote jam leisti užlipti ant pakylos.

— Ateik pasitikti imperatoriaus, — paragino Palikanas. — Jis nori tau asmeniškai padėkoti.

Pastebėjau, kad Ciceronas svyruoja, bet Palikanas atkakliai laikėsi savo ir netgi čiupo tempti jį už rankovės. Matyt, noras išpešti bent kažkiek naudos paėmė viršų, ir jis nusileido.

— Ar jis žada kalbėti? — sušuko Ciceronas, kai nusekėme paskui Palikaną.

— Iš tikrųjų neketina, — atsigręžęs per petį atsakė Palikanas. — Bent kol kas.

— Jis daro klaidą. Jie tikisi iš jo ką nors išgirsti.

— Ką gi, vadinasi, jiems teks nusivilti.

— Nejaugi jis nepasinaudos tokia proga? — pasipiktinęs sumurmėjo Ciceronas. — Ir ko tik aš neatiduočiau už galimybę kalbėti tokiai auditorijai! Ar dažnai tenka matyti tiek rinkėjų vienoje vietoje?

Tačiau Pompėjus neturėjo kalbėjimo viešumoje patirties, be to, jis buvo įpratęs įsakinėti žmonėms, o ne jiems pataikauti. Dar kartą pamojavęs susirinkusiai miniai, jis nulipo nuo pakylos. Krasas pasekė jo pavyzdžiu, ir aplodismentai pamažu nurimo. Įtampa atslūgo, ir žmonės ėmė svarstyti, ką jiems daryti toliau.

— Kokia proga, — nenurimo Ciceronas. — *Aš* būčiau surengęs jiems spektaklį.

Už tribunolo buvo nedidelė atitverta teritorija, kurioje prieš rinkimus susirinkdavo magistratai. Palikanas pro sargybą nusivedė mus į vidų, o po akimirkos čia pasirodė ir pats Pompėjus. Jaunas juodaodis vergas ištiesė jam rankšluostį, kuriuo šis nusivalė prakaituotą veidą ir sprandą. Čia jau stovėjo koks tuzinas senatorių, laukiančių, kada galės jį pasveikinti, todėl Palikanas nustūmė Ciceroną į eilės

vidurį, o pats kartu su Kvintu, Liucijumi ir manimi pasitraukė stebėti iš šalies. Pompėjus žengė pro išsirikiavusius senatorius, spausdamas visiems iš eilės ranką, o jam iš paskos sekantis Afranijus juos pristatinėjo.

— Malonu susipažinti, — sveikinosi Pompėjus. — Malonu susipažinti. Malonu susipažinti.

Jam prisiartinus, galėjau jį apžiūrėti iš arčiau. Veido bruožai, tiesa, atrodė kilnūs, tačiau jame buvo neįmanoma nepastebėti ir tuštybės, o jo ori laikysena bei išsiblaškymas tik pabrėžė, kad šis susitikimas su nuobodžiais civiliais jį tik vargina. Netrukus jis prisiartino prie Cicerono.

— Markas Ciceronas, imperatoriau, — pristatė Afranijus.

— Malonu susipažinti.

Pompėjus jau ketino eiti tolyn, bet Afranijus paėmė jį už alkūnės ir sušnabždėjo:

— Ciceronas laikomas vienu iš geriausių advokatų Romoje. Jis mums labai daug padėjo senate.

— Ar tai jis? Puiku, darykite gera ir toliau.

— Būtinai, — trumpai atsakė Ciceronas, — nes ateinančiais metais tikiuosi tapti edilu.

— Edilu? — išgirdęs jo sumanymą, pašaipiai paklausė Pompėjus. — Ne, ne, nemanau. *Edilas?* Dėl edilo mano nuomonė yra kitokia. Tačiau esu tikras, kad protingą teisininką visuomet rasime kur panaudoti.

Tai pasakęs, jis patraukė tolyn. „Malonu susipažinti... Malonu susipažinti...“ Ciceronas žiūrėjo kažkur į priekį ir stengėsi susitvardyti.

V

Tą vakarą, pirmą ir paskutinį kartą per visą mano tarnavimo Ciceronui laiką, jis buvo gerokai padauginęs. Išgirdau, kaip jis prie stalo ginčijosi su Terencija, tačiau tai buvo ne įprastas sąmojingas ir šaltai mandagus konfliktas, bet kivirčas, drebinęs visą jų nedidelį namą. Ypač garsiai šūkavo Terencija, plūdusi vyrą už jo kvailą galvą, per kurią jis pasitikėjęs tokia niekinga šutve: juk jie visi esą picėnai, tarp jų nėra nė vieno tikro romėno! „Betgi ir tu pats nesi tikras romėnas", — skaudžiai įgėlė ji Ciceronui, primindama žemą jo, provincialo, prigimtį. Negirdėjau, ką jis jai atsakė, nes tai buvo padaryta ramiu, piktdžiugišku balsu, bet jo žodžiai Terenciją pritrenkė — nors nebuvo iš tų, kurias lengva įskaudinti, tačiau tuojau pat po jo replikos ji raudodama išbėgo iš valgomojo ir dingo viršuje.

Pamaniau, kad geriausia bus palikti jį vieną. Deja, maždaug po valandos išgirdau kažką dūžtant, o nuskubėjęs į valgomąjį radau stovintį Ciceroną, kuris svyruodamas žvelgė į sudaužytą lėkštę. Tunikos priekis buvo aplaistytas vynu.

— Aš nekaip jaučiuosi, — pratarė jis.

Paėmęs jį už rankos, uždėjau ją sau ant pečių ir šiaip ne taip — šeimininkas buvo už mane sunkesnis, — nuvedžiau į jo kambarį, paguldžiau į lovą, atrišau apavą.

— Skyrybos, — murmėjo jis į pagalvę, — štai kur išeitis, Tironai. Skyrybos... Na ir kas, kad gali tekti išeiti iš senato? Niekas manęs nepasiges. „Dar vienas vyras, kuriam nepasisekė." O, mielasis Tironai!

Norėjau pastatyti priešais Ciceroną naktinį puodą, kol jo dar nesupykino. Palenkęs galvą žemyn, jis išvebleno:

— Mes išvyksime į Atėnus, mano mielas drauge, apsigyvensime kartu su Atiku, studijuosime filosofiją ir niekas mūsų čia nepasiges...

Paskutiniųjų jo žodžių nesupratau, nes tai buvo ilga tirada iš neaiškių skiemenų ir šnypščiančių priebalsių, kuriai užrašyti manišké stenografija buvo bejėgė. Pastačiau šalia lovos puodą, užpūčiau žibintą ir, nesuspėjęs nueiti iki durų, išgirdau Ciceroną knarkiant. Prisipažįstu, tą naktį atsiguliau miegoti neramia širdimi.

Vis dėlto kitą rytą, kaip visuomet valandą prieš auštant, mane pažadino įprasti garsai: Ciceronas jau buvo atsikėlęs ir mankštinosi. Tiesa, galbūt kiek lėčiau, bet reikia neužmiršti, kad tai buvo labai ankstyvas metas, pats vidurvasaris, todėl jis miegojo vos kelias valandas. Tokia jau buvo jo prigimtis. Nesėkmės tik dar labiau pakurstydavo jo ambicijas. Įvairūs jam tekę patirti pažeminimai, pavyzdžiui, advokato karjeros pradžioje, kai jam paprasčiausia pritrūkdavo fizinių jėgų sugrįžus iš Sicilijos arba dabar, susidūrus su tokiu atsainiu Pompėjaus požiūriu, jo entuziazmą laikinai prislopindavo, tačiau tik tam, kad jis dar stipriau įsipliekstų. „Žmogus daugiausia pasiekia, — mėgdavo sakyti jis, — ne savo talentu, o atkaklumu. Romoje yra daugybė niekam nežinomų genijų. Tik atkaklumas padeda irtis pirmyn." Taigi jis rengėsi dar vienai kovai Romos forume, ir gerai pažįstami name sklindantys garsai tai tik patvirtino.

Apsirengiau. Uždegiau žibintus. Daviau nurodymą durininkui atrakinti pagrindines duris. Užregistravau lankytojus. Tada nuėjau pas Ciceroną į jo darbo kambarį ir padaviau jam norinčių apsilankyti žmonių sąrašą. Apie tai, kas įvyko vėlai vakare, šeimininkas neužsiminė nė vienu žodžiu, — nei tą rytą, nei vėliau ateityje, — ir aš manau, kad tai mus dar labiau suartino. Tiesą sakant, jis atrodė išblyškęs, o bandydamas perskaityti sąrašą turėjo gerokai pavargti, bet šiaip atrodė visiškai normaliai.

— Stenijus! — sudejavo Ciceronas, tabulinume išvydęs nuolatinį lankytoją. — O, dievai, pasigailėkite mūsų!

— Jis ne vienas, — įspėjau savo šeimininką. — Kartu su juo atėjo dar du siciliečiai.

— Nori pasakyti, kad jis dauginasi? — Ciceronas atsikosėjo. — Tiek to. Pradėkime nuo Stenijaus ir atsikratykime jo visiems laikams.

Vesdamas Stenijų iš Termų pas Ciceroną, pasijutau tarsi keistame sapne, iš kurio niekaip nepajėgiu pabusti. Kartu su juo buvo atvykę, kaip jis pats pristatė, Heraklijus iš Sirakūzų ir Epikratas iš Bidžio. Abu jo kompanionai buvo senyvo amžiaus vyrai, senokai nekirptais plaukais ir ilgomis barzdomis, vilkintys juodais — greičiausiai gedulo — drabužiais.

— Paklausyk, Stenijau, — griežtai prabilo Ciceronas, rankos paspaudimu pasisveikinęs su visais trimis niūriai atrodančiais lankytojais, — pats laikas liautis.

Deja, Stenijus buvo tokios būsenos, kad garsai iš išorės jį vargu ar galėjo pasiekti; jam dabar labiau už viską rūpėjo ne klausytis, o bylinėtis.

— Esu nepaprastai dėkingas, senatoriau. Pirma, aš gavau štai šiuos Sirakūzų teismo nutarimus. — Jis ištraukė iš savo odinio maišelio dokumentų ritinį ir įbruko juos Ciceronui į rankas. — Pažiūrėk, ką padarė tas pabaisa. Tai buvo surašyta dar iki tribūnų verdikto.

Tuojau pat jis ištraukė antrą ritinį ir, paduodamas jį, tęsė:

— O štai šis nutarimas buvo priimtas vėliau, jau po tribūnų sprendimo.

Ciceronas atsiduso, sudėjo dokumentus vieną šalia kito ir prisimerkęs dirstelėjo.

— Kas gi čia? Oficialus teismo, kuriame buvai kaltinamas išdavyste, protokolas, ir jame, kaip matau, tvirtinama, kad dalyvavai nagrinėjant bylą. Betgi tai visiška nesąmonė. O čia, — jis pritilo skaitydamas antrąjį dokumentą, — rašoma, kad tu teisme *nedalyvavai*.

Jis pakėlė apsiblaususias akis nuo pergamento ir tęsė toliau:

— Vadinasi, Veris iš pradžių suklastojo teismo, kurį jis pats surengė, procesą, o paskui nusprendė suklastoti savo paties klastotę?

— Taigi! — šūktelėjo Stenijus. — Supratęs, kad buvai mane nusivedęs į tribunolą ir visa Roma žino, kad gruodžio pirmąją ne-

galėjau dalyvauti teisme Sirakūzuose, jis nusprendė sunaikinti melagingą protokolą. Tačiau šis pirmasis dokumentas jau buvo išsiųstas.

— Puiku, — atsakė Ciceronas, atidžiai tyrinėdamas dokumentą, — atrodo, jis labiau nerimauja, negu mes manėme. Bet šiame rašte toliau teigiama, kad tą dieną tau atstovavo gynėjas, „Gajus Klaudijus, Gajaus Klaudijaus iš Palatino giminės sūnus". Tau pasisiekė, kad turi teisininką romėną. O kas jis toks?

— Tai žmogus, besirūpinantis visais Verio reikalais.

Kurį laiką Ciceronas žiūrėjo tiesiai į Stenijų.

— Ką dar turi savo maiše?

Tą karštą vasaros rytą ant Cicerono darbo kambario grindų pasipylė laiškai, vardų sąrašai, oficialių dokumentų skiautės, lapeliai su gandais ir paskalomis — trijų žmonių septynių mėnesių įtempto darbo rezultatas. Paaiškėjo, kad Heraklijus ir Epikratas taip pat buvo nukentėję nuo Verio, apgaule išviliojusio ir jų šešiasdešimt ir trisdešimt tūkstančių vertės turtą. Abiem atvejais Veris piktnaudžiavo savo pareigomis, pateikdamas savo aukoms melagingus kaltinimus ir išsirūpindamas neteisėtus tesimo sprendimus. Abu vyrai buvo apiplėšti beveik tuo pat metu kaip ir Stenijus. Ir vienas, ir kitas iki to laiko buvo autoritetai savo bendruomenėse. Abiem, kaip didžiausiems skurdžiams, teko bėgti iš salos ir ieškoti prieglobsčio Romoje. Išgirdę apie Stenijų ir jo atžvilgiu tribūnų priimtą sprendimą, jie susirado jį ir pasisiūlė bendradarbiauti.

— Kaip pavieniai liudytojai, jie buvo silpni, — po kelerių metų, prisiminęs šią istoriją, kalbėjo Ciceronas, — tačiau susivieniję suprato, kad jų pažinčių ratas apima visą salą: šiaurėje — Termos, pietuose — Bidis, rytuose — Sirakūzai. Tai buvo sumanūs, apsukrūs ir išsilavinę vyrai, todėl jų žemiečiai pasipasakojo jiems apie visas savo kančias, nors to niekuomet nebūtų padarę Romos senatoriui.

Išoriškai Ciceronas atrodė visiškai ramus. Tačiau kai saulė pakilo aukščiau, užpūčiau žibintus ir pastebėjau, kad jis, kilnodamas visus iš eilės dokumentus, vis labiau jaudinasi. Čia buvo Diono iš Halesos rašytiniai parodymai su priesaika, kad Veris iš pradžių pareikalavo dešimties tūkstančių papirkos už tai, kad Dionas būtų

pripažintas nekaltu, o vėliau pavogė iš jo visus žirgus, gobelenus ir auksinius bei sidabrinius indus. Čia Ciceronas rado ir rašytinius liudijimus žynių, kurie skundėsi, kad Veris iš Eskulapo šventyklos Agrigentume pagrobė bronzinę Apolono skulptūrą su sidabriniu Mirono parašu, kurią prieš pusantro amžiaus buvo padovanojęs Skipijus, Cereros statulą iš Katinos, Pergalės deivės statulą iš Henos ir kiltą iš antikinės Junonos šventyklos Melitoje. Stenijaus maiše buvo ir Herbitos bei Agyriumo žemdirbių liudijimas prieš Verį, grasinusį juos negyvai užplakti, jei šie nesumokės Verio agentams už apsaugą. Sužinojome ir apie nelaimingąjį Sopatrį iš Tyndario, kurį suėmę Verio liktoriai išrengė ir pačiame viduržiemyje paliko pririštą prie raitelio statulos, kol jis ir kiti miestiečiai sutiko atiduoti vietos gimnazijoje stovintį miesto pasididžiavimą — bronzinį Merkurijų.

— Ne, tai ne Verio valdoma provincija, — nustebęs sumurmėjo Ciceronas, — bet tikrų tikriausių nusikaltėlių valstybė.

Tačiau tai buvo dar ne viskas — mūsų laukė dar geras tuzinas kraupių istorijų.

Siciliečiams sutikus, surinkau visus dokumentus ir užrakinau senatoriaus seife.

— Tik žiūrėkite, niekam apie tai neprasitarkite, — liepė Ciceronas. — Ir toliau kaip įmanydami rinkite informaciją, ieškokite liudytojų, bet prašau būti atsargiems. Veris jau daug kartų griebėsi smurto ir bauginimų, tad galite būti tikri, kad jis ir toliau taip pat ginsis. Turime užklupti šitą nedorėlį, kai jis to nesitikės.

— Ar tai reiškia, — prabilo Stenijus, nedrįsdamas patikėti, — kad galime tikėtis pagalbos?

Ciceronas pasižiūrėjo į jį, bet nieko neatsakė.

Žinau tai todėl, kad vakarienei artėjant į pabaigą mane pasišaukė Ciceronas. Birželio vakaras buvo šiltas ir ramus, be vėjo, žvakių liepsnelės atrodė tarsi sustingusios, o vakarinės Romos garsai, sklindantys iš slėnio apačioje, susiliejo su kvapais. Mano ausis pasiekė muzikos akordai, dainų nuotrupos, Argilete budinčių panaktinių balsai ir kažkur tolumoje, apie Kapitolijaus Triadą bėgiojančių sarginių šunų amsėjimas. Liucijus ir Kvintas vis dar juokėsi iš kažkokio

Cicerono sąmojo, savo geros nuotaikos neslėpė netgi Terencija, kuri juokais sudavė vyrui rankšluostėliu ir subarė šį liautis. (Laimė, Pomponija tą vakarą svečiavosi pas savo brolį Atėnuose.)

— O, — tarė Ciceronas, dairydamasis aplink, — kartu su mumis yra Tironas, rimčiausias iš visų čia esančių politikų. Vadinasi, galiu padaryti nedidelį pranešimą. Manau, jis irgi turi girdėti tai, ką dabar pasakysiu. Nusprendžiau dalyvauti edilų rinkimuose.

— Puiku! — šūktelėjo Kvintas, palaikęs tai eiliniu Cicerono pokštu, tačiau netrukus juoktis liovėsi. — Betgi tai visiškai nejuokinga.

— Bus juokinga, jei laimėsiu.

— Bet tu negali laimėti. Pats girdėjai, ką pasakė Pompėjus. Jis nenori, kad keltum savo kandidatūrą.

— Ne Pompėjui spręsti, kas gali kandidatuoti. Esame laisvi piliečiai ir patys laisvai sprendžiame, kaip mums elgtis. Aš apsisprendžiau siekti edilo posto.

— Kokia prasmė siekti ir nepasiekti, Markai? Tai panašu į beprasmišką heroizmą, kuriuo tiki Liucijus.

— Tad pakelkime taures už beprasmišką heroizmą, — pasiūlė Liucijus.

— Bet mes nieko nelaimėsim, jei Pompėjus tam prieštaraus, — nenurimo Kvintas. — Kokia prasmė užsitraukti Pompėjaus nemalonę?

Tačiau Terencija jam atšovė:

— Po to, kas įvyko vakar, geriau klauskime, kokia prasmė užsitraukti Pompėjaus draugystę?

— Terencija teisi, — pritarė Ciceronas. — Vakar aš gavau gerą pamoką. Tarkime, aš lauksiu metus, dvejus, tikėdamas kiekvienu Pompėjaus žodžiu ir ištikimai eidamas jo pasiuntinio pareigas. Visi gerai žinome, kad senate esama žmonių, kurie pražyla belaukdami, kada jiems bus bent iš dalies ištesėti duoti pažadai. Šis laukimas juos pribaigia. Kai jie pagaliau susipranta, būna jau per vėlu ir nebelieka jokios vilties. Verčiau aš pats nieko nelaukdamas pasitrauksiu

iš politikos, bet neleisiu, kad taip atsitiktų be mano valios. Jeigu svajoji apie valdžią, atėjus metui turi pats ją užgrobti. Dabar išmušė mano valanda.

— Bet kaip tu tai padarysi?

— Pirmiausia patrauksiu Verį teisman už plėšikavimą.

Štai kaip viskas buvo. Aš jau nuo pat ankstyvo ryto žinojau, kad Ciceronas taip pasielgs, ir esu tikras, jis ir pats tai gerai žinojo, tačiau, manau, jam reikėjo laiko įsitikinti, kad šis sumanymas yra kaip tik jam. Dėl to negalėjo kilti jokios abejonės. Niekuomet anksčiau nebuvau matęs taip ryžtingai nusiteikusio savo šeimininko. Jis atrodė panašus į žmogų, įsitikinusį, kad pati istorija suteikia jam šansą. Niekas neprieštaravo.

— Ei, kas gi jums? — šypsodamasis paklausė Ciceronas. — Kodėl ištįso jūsų veidai? Juk aš dar nepralaimėjau! Tuo labiau kad ir nežadu pralaimėti. Šįryt pas mane lankėsi trys siciliečiai. Jie surinko pačius tvirčiausius liudijimus prieš Verį, ar ne taip, Tironai? Mes užrakinome juos mano kambaryje. O kai laimėsime — įsidėmėkite tai! — aš nugalėsiu Hortenziją atvirame teisme, ir šita nesąmonė apie „antrąjį advokatą“ bus užmiršta visiems laikams. Paskui, kaip bylą laimėjęs kaltintojas, pagal galiojančią tradiciją perimsiu kaltinamojo pareigas, o tai reiškia, kad per vieną naktį tapsiu pretoriumi ir daugiau nebereikės senate šokinėti iš savo vietos, norint gauti teisę kalbėti. Romiečiams padarysiu tokį įspūdį, kad edilo vieta man bus garantuota. Bet svarbiausia, kad tai padarysiu *aš*, — aš, Ciceronas, — ir niekam nebūsiu už tai skolingas, o visų mažiausiai — Pompėjui Didžiajam.

— O ką, jei mes pralaimėsime? — paklausė žadą pagaliau atgavęs Kvintas. — Juk esame advokatai. Mes juk nieko nekaltiname. Juk pats esi šimtąkart sakęs: advokatai susiranda sau draugų, o kaltintojai — priešų. Jei tau nepavyks nugalėti Verio, beveik garantuota, kad metui atėjus jis taps konsulu. O tada jis nenurims, kol tavęs nesunaikins.

— Tai tiesa, — pripažino Ciceronas. — Jei nori užmušti plėšrūną, pasistenk tai padaryti pirmu smūgiu. O ką, jeigu man pavyks?

Tuomet viską pasieksiu. Vardą, garbę, pareigas, titulą, valdžią, laisvę, nuolatinius klientus Romoje ir Sicilijoje... Tai man atvertų kelią tapti konsulu.

Tai buvo pirmas kartas, kai jis man girdint pripažino didžiausią savo ambiciją. Drąsa ištarti šį žodį liudijo jo pasitikėjimą savimi. *Konsulas.* Tai buvo kiekvieno visuomenės gyvenime dalyvaujančio žmogaus apoteozė. Visuose oficialiuose dokumentuose ir ant visų kertinių akmenų metai buvo žymimi nurodant tais metais valdžioje buvusio konsulo pavardę. Žemėje tai kone prilygo nemarumui. Kiek dienų ir naktų nuo pat nerangios paauglystės metų jis praleido puoselėdamas šią svajonę? Kartais yra kvaila per anksti atskleisti savo ambicijas, nes tokiu būdu jos iškeliamos aplinkinių pajuokai bei skepticizmui ir sužlugdomos pradinėje stadijoje. Tačiau kai kuriais atvejais atsitinka priešingai, ir užtenka menkiausios užuominos, kad sumanymas staiga pasirodytų įgyvendinamas ir kone ranka pasiekiamas. Būtent taip ir atsitiko aną vakarą. Cicerono ištartas žodis „konsulas“ nuskambėjo kaip visa ko matas, kurį išgirdę netekome žado. Tą pačią akimirką jo akimis išvydome nuostabią, tiesiog stulbinančią ateitį ir supratome, kad jis buvo teisus: pirmiausia reikia pašalinti iš kelio Verį, o paskui, jei tik lydės sėkmė, bus galima įgyvendinti ir visas svajones.

Per artimiausius mėnesius reikėjo atlikti begalę darbų, kurių daugybė, kaip įprastai, teko man. Visų pirma nubraižiau didelę edilų rinkimuose dalyvausiančio elektorato schemą. Tuo metu edilus rinkdavo visi Romos piliečiai, skirstomi į trisdešimt penkias gimines. Ciceronas priklausė Kornelijų giminei, Servijus — Limonijų, Pompėjus — Klustuminų, Veris — Homilijų, ir taip toliau. Kiekvienas Romos pilietis, atstovaujantis tam tikrai giminei, eidavo balsuoti į Marso lauką, o paskui magistratai surinkdavo ir suskaičiuodavo kiekvienos giminės balsus. Atėjus metui, edilais būdavo išrenkami keturi kandidatai, už kuriuos balsuodavo daugiausia giminių.

Šiuo atžvilgiu Ciceronas turėjo šiokį tokį pranašumą. Pirma, kitaip nei pretorių ir konsulų rinkimuose, renkant edilus visų rinkėjų balsai, nepaisant jų turtinės padėties, buvo vienodai svarbūs, todėl aristokratams turėjo būti nelengva jį nugalėti, nes labiausiai Ciceroną palaikė pirkliai ir vargingieji, kurių, beje, buvo daugiausia. Antra, šiuos rinkėjus buvo palyginti nesunku suagituoti. Kiekviena giminė Romoje turėjo savo centrinę būstinę — dažniausiai tai būdavo didelis pastatas, kuriame užtekdavo vietos tiek renginiams, tiek ir vaišėms surengti. Aš peržiūrėjau mūsų kartotekas ir sudariau sąrašą žmonių, kuriuos Ciceronas per pastaruosius šešerius metus buvo gynęs arba kuriems buvo kaip nors kitaip padėjęs, ir suskirsčiau juos pagal gimines. Vėliau su visais šiais žmonėmis teko susisiekti ir paprašyti, kad pakviestų senatorių kalbėti visuose planuojamuose giminės renginiuose. Iš tikrųjų buvo malonu prisiminti visa tai, kas gera buvo padaryta per šešerius advokatūros ir konsultavimo metus. Gana greitai Cicerono rinkimų kampanijos dienotvarkė pasipildė naujais įsipareigojimais, ir jo darbo diena dar labiau pailgėjo. Pasibaigus teismo arba senato posėdžiui, jis skubiai parbėgdavo namo, greitai išsimaudydavo, persirengdavo ir vėl skubėdavo sakyti savo entuziastingų kalbų. Jo šūkis buvo „Teisingumas ir reforma“.

Kvintas, kaip įprastai, vadovavo Cicerono kampanijai, o pusbroliui Liucijui buvo patikėta rengti bylą prieš Verį. Metų gale valdytojas turės grįžti iš Sicilijos, o tai reiškia, kad tą pačią akimirką, kai tik įžengs į Romą, nebeteks savo *imperium* ir teisinės neliečiamybės. Ciceronas buvo pasirengęs kirsti pirmai progai pasitaikius ir atimti iš Verio bet kokią galimybę atmesti kaltinimus arba įbauginti liudininkus. Todėl siekdami išvengti vis stiprėjančių įtarimų siciliečiai liovėsi lankytis senatoriaus namuose, o Liucijus tapo tarpininku tarp jo ir klientų ir slapta susitikinėdavo vis kitose vietose. Tokiu būdu galėjau geriau pažinti Liucijų, o kuo dažniau jį matydavau, tuo labiau jis man patiko. Jis daug kuo priminė Ciceroną. Tai buvo panašaus amžiaus protingas, sąmojingas ir talentingas filosofas. Jie abu kartu užaugo Arpinume, studijavo Romoje ir kartu keliavo į Rytus. Tačiau buvo ir vienas ryškus skirtumas: Liucijus neturėjo jokių že-

miškų ambicijų. Jis gyveno vienas mažame, knygų pilname namelyje ir per dienų dienas nieko daugiau neveikdavo, tik skaitydavo ir mąstydavo; vyrui tai, beje, pavojingas užsiėmimas, kuris — sprendžiu iš savo patirties — neišvengiamai sukelia dispepsiją ir melancholiją. Vis dėlto, nepaisant tokio polinkio į vienatvę, Liucijus kiekvieną dieną mielu noru palikdavo darbo kambarį, o nedoras Verio elgesys jį taip siutino, kad jis savo uolumu kartkartėmis lenkdavo netgi patį Ciceroną. „Padarysime iš tavęs teisininką, mielas pusbroli", — kartą pareiškė Ciceronas, neslėpdamas susižavėjimo, kai šis jam pateikė dar keletą rašytinių parodymų su priesaikomis.

Gruodžio pabaigoje mūsų laukė dramatiškas įvykis, visas Cicerono gyvenimo gijas pagaliau sujungęs į vieną. Ankstyvą tamsų rytą atidaręs duris, įprastinės lankytojų eilės priekyje išvydau vyrą, kurį buvau matęs tribūnų bazilikoje ginantį savo prosenelio, Marko Porcijaus Katono, koloną. Jis buvo vienas, be lydinčio vergo, ir atrodė tarsi naktį praleidęs gatvėje. (Tiesą sakant, jis visuomet būdavo susivėlęs, tarytum koks šventasis arba mistikas.) Suprantama, Ciceronas nustebo išgirdęs, kad prie jo namo slenksčio laukia toks kilmingas žmogus — nors Katonas ir buvo keistuolis, vis dėlto priklausė pačiam senosios respublikos aristokratų branduoliui, kurį kraujo ir santuokiniai ryšiai jungė su Servilijais, Lepidais ir Emilijais. Ciceronui kilmingasis svečias sukėlė tokį pasitenkinimą, kad pats nuėjo į tabulinumą jo pasitikti ir atsivedė į darbo kambarį. Jis jau senokai svajojo apie tokį lankytoją.

Įsitaisiau kampe užrašinėti, o jaunasis Katonas, kuris nebuvo iš tylenių, netrukus prabilo apie reikalą. Jis pareiškė, kad jam reikalingas geras advokatas, o kadangi Ciceronas tribunole puikiai demaskavo sentėvių įstatymus po kojomis pamynusį nedorėlį Verį, todėl atvyko čia. Trumpai tariant, jis ketinąs vesti savo pusseserę, Emiliją Lepidą, žavingą aštuoniolikmetę, kurios jaunystė, deja, jau paženklinta tragedijomis. Būdama trylikos, ji buvo pamesta sužadėtinio, išdidaus jauno aristokrato Skipijaus Nasikos. Vos tik jai suėjo keturiolika, mirė jos motina. Dar po metų mirė tėvas. Galiausiai, būdama šešiolikos, neteko brolio ir liko vienui viena.

— Vargšė mergaitė, — palingavo galvą Ciceronas. — Jeigu ji tavo pusseserė, vadinasi, jos tėvas — Emilijus Lepidas Livijanas, kuris prieš šešerius metus buvo konsulas? O jis, esu tikras, buvo tavo mirusios motinos, Livijos, brolis.

(Kaip ir dauguma radikalų, Ciceronas stebėtinai gerai žinojo aristokratų giminių istorijas.)

— Tai tiesa.

— Ką gi, tuomet aš sveikinu tave, Katonai, nes jūs esate pati tinkamiausia pora. Jos gyslomis teka trijų aristokratiškų giminių kraujas, o netekusi artimųjų ji turėtų būti pati turtingiausia paveldėtoja visoje Romoje.

— Taip ir yra, — piktai atkirto Katonas. — Tačiau tai ir blogiausia. Ne per seniausiai iš Ispanijos sugrįžo Skipijus Nasika, buvęs jos gerbėjas, kuris kovojo Pompėjaus, vadinamo Pompėjumi Didžiuoju, armijoje. Sužinojęs, kad po tėvo ir brolio mirties ji tapo turtinga nuotaka, jis pareiškė į ją savo pretenzijas.

— Betgi galutinį žodį turi tarti jaunoji ponia?

— Ji jau tarė, — atsakė Katonas. — Pasirinko jį.

— Ak, — burbtelėjo Ciceronas, atsilošdamas krėsle, — tuomet tau gali kilti tam tikrų problemų. Jeigu ji penkiolikos metų liko našlaite, tai tikriausiai jai buvo paskirtas globėjas. Tokiu atveju bet kada galėtumėte pasikalbėti su juo. Greičiausiai jis nusiteikęs užkirsti kelią tokioms vedyboms. Kas jis toks?

— Tai aš.

— Tu? Tu esi globėjas moters, kurią nori vesti?

— Taip, aš. Aš esu artimiausias jos giminaitis.

Ciceronas ranka pasirėmė smakrą ir atidžiai įsistebeilijo į savo naująjį klientą pasišiaušusiais plaukais, dulkinomis basomis kojomis ir keletą savaičių nekeista tunika.

— Ir ko iš manęs norėtumei?

— Noriu, kad į teismą patrauktum Skipijų, o jei to reikės — ir Lepidą. Kad užkirstum kelią šioms vedyboms.

— Ar norėtum iškelti ieškinį kaip atstumtas sužadėtinis, ar kaip globėjas?

— Nesvarbu, — gūžtelėjo pačiais Katonas. — Ir kaip sužadėtinis, ir kaip globėjas.

Ciceronas pasikrapštė ausį.

— Mano patirtis su merginomis, — prabilo jis, atsargiai rinkdamas žodžius, — yra tokia pat ribota, koks beribis mano pasitikėjimas teisės normomis. Tačiau netgi aš, Katonai, *netgi aš* labai abejoju, ar bylinėjimasis teismuose yra geriausias kelias į merginos širdį.

— Į merginos širdį? — pakartojo Katonas. — Ką čia bendra turi merginos širdis? Tai principo reikalas.

Taip pat susijęs ir su pinigais, būtų pridūręs kas nors kitas. Tačiau Katonas, kaip didelis turtuolis, ne itin domėjosi pinigais. Jis buvo paveldėjęs milžiniškus turtus ir švaistė juos, nekreipdamas į tai dėmesio. Iš tikrųjų, Katonas visada vadovaudavosi principais ir stengdavosi niekada su jais neiti į kompromisus.

— Vadinasi, tektų kreiptis į teismą dėl neteisėto pasisavinimo, — ėmė aiškinti Ciceronas, — ir pareikšti kaltinimą pažado sulaužymu. Reikėtų įrodyti sužieduotuvių sutarties tarp tavęs ir Lepidos egzistavimą — tik tuomet ją būtų galima apkaltinti apgavyste ir melu. Reikėtų įrodyti, kad Skipijus yra veidmainis ir pinigų godus sukčius. Aš turėčiau juodu abu iškviesti į liudytojams skirtą vietą ir sudraskyti į skutelius.

— Padaryk tai. — Katono akys sublizgo.

— Tačiau mes tikriausiai pralaimėtume, nes teisėjai niekam taip nesimpatizuoja, kaip nelaimingiems įsimylėjėliams, na, nebent tik našlaičiams, o ji juk yra ir nelaimingai įsimylėjusi, ir našlaitė. Galų gale taptum Romos pajuokų objektu.

— Kodėl aš turėčiau jaudintis dėl to, ką kiti apie mane pagalvos? — paniekinamai atšovė Katulas.

— Tačiau net jeigu mes ir laimėtume... Tiek jau to, pasvajokime. Tau tektų tempti besispardančią ir klykiančią Lepidą Romos gatvėmis iš teismo į naujuosius jos namus. Tai būtų metų skandalas.

— Nejaugi mes jau iki tiek nusiritome? — supyko Katonas. — Doras žmogus turi trauktis iš kelio, kad triumfuotų niekšas? Ar Romoje taip suprantamas teisingumas? — Jis staiga pašoko ant

kojų. — Man reikia tvirto teisininko kietais kaulais, ir jeigu aš nerasiu, kas man padėtų, tuomet, prisiekiu, pats imsiuosi šios bylos.

— Sėskis, Katonai, — ramiu balsu paprašė Ciceronas.

Pamatęs, jog šis nekreipia dėmesio, jis ir vėl pakartojo:

— Sėskis, Katonai, ir aš tau paaiškinsiu apie teisę.

Katonas svyravo, paskui susiraukė ir atsisėdo, tiesa, ant krėslo krašto, kad išgirdęs net menkiausią užuominą apie susitvardymą galėtų tą pačią akimirką stryktelėti.

— Jei leisi, kaip dešimčia metų vyresnis, duosiu vieną patarimą. Nereikėtų visko daryti kaktomuša. Labai dažnai geriausios ir pačios svarbiausios bylos netgi nepasiekia teismo. Man atrodo, kad šis atvejis yra būtent toks. Leisk man apie tai pagalvoti.

— O jeigu tau nepavyks?

— Tuomet galėsi elgtis, kaip tau patinka.

Jam išėjus, Ciceronas man tarė:

— Šitas jaunuolis ieško progų išbandyti savo principus taip pat, kaip įkaušęs smuklės lankytojas ieško progų susimušti.

Vis dėlto Katonas sutiko, kad Ciceronas pradėtų derybas su Skipijumi, o Ciceronui tai buvo puiki galimybė iš arčiau susipažinti su aristokratija. Romoje nebuvo žmogaus, savo giminystės linija galėjusio prilygti Kvintui Cecilijui Metelui Pijui Kornelijui Skipijui Nasikai („Nasika“ reiškia „smaila nosis“), kuris tuo labai didžiavosi; jis buvo ne tik Skipijaus sūnus, bet ir Metelo Pijaus, laikomo Metelų giminės galva, įsūnis. Tėvas ir įsūnis ne per seniausiai buvo sugrįžę iš Ispanijos ir leido laiką puikiame Pijaus dvare prie Tiburo. Jie turėjo pasirodyti Romoje gruodžio dvidešimt devintąją Pompėjaus triumfo eisenoje. Ciceronas nutarė su juo susitikti trisdešimtąją.

Pagaliau atėjo gruodžio dvidešimt devintoji. Bet kokia tai buvo diena! Roma tokio spektaklio nebuvo mačiusi nuo Sulos laikų. Stovint prie Triumfo vartų atrodė, kad dalyvauti triumfo eisenoje susirinko visas miestas. Pro miesto vartus iš Marso lauko pirmiausia įžengė senato nariai, tarp jų ir Ciceronas, kurių priekyje ėjo konsulai ir kiti magistratai. Jiems iš paskos žygiavo trimitininkai

su fanfaromis. Tada pasirodė kovos vežimai ir neštuvai su Ispanijos karo grobiu — auksu ir sidabru, monetomis ir lydiniais, ginklais, statulomis, paveikslais, vazomis, baldais, brangakmeniais ir gobelenais, — mediniai Pompėjaus užkariautų ir apiplėštų miestų modeliai ir afišos su jų pavadinimais bei visų įžymių žmonių, kuriuos jis nužudė mūšiuose, vardais. Paskui juos iš lėto slinko aukojimui skirti stambūs balti jaučiai paauksuotais ir kaspinais bei gėlių girliandomis išpuoštais ragais, vedami juos netrukus skersiančių žynių. Toliau, sunkiai keldami kojas, vilkosi drambliai — Metelų giminės simboliai, — o jiems iš paskos dardėjo jaučių traukiami vežimai su narvais, kuriuose įniršę riaumojo ir grotas draskė laukiniai Ispanijos kalnų žvėrys. Dar toliau buvo gabenami nugalėtų sukilėlių ginklai ir emblemos, o paskui juos ėjo belaisviai — grandinėmis surakinti Sertorijaus ir Perpernos šalininkai. Sąjungininkų pasiuntiniai nešė savo vainikus ir dovanas. Dar toliau eisenoje žengė dvylika imperatoriaus liktorių su lauro lapais puoštomis lazdomis ir kirviais rankose. Galiausiai kilo aplodismentų audra, nes pro vartus risčia įbėgo keturi balti žirgai, traukdami brangakmeniais inkrustuotą statinės formos karo vežimą, kuriame sėdėjo pats triumfuojantis imperatorius Pompėjus. Jis vilkėjo auksu siuvinėta mantija ir gėlėta tunika. Dešinėje rankoje laikė lauro lapų šakelę, kairėje — skeptrą, galvą puošė Delfų lauro lapų vainikas, o dailus veidas ir raumeningas kūnas buvo išdažytas raudonu grafitu, nes tą dieną jis atrodė kaip tikras Jupiterio įsikūnijimas. Šalia jo stovėjo aštuonmetis sūnus, auksaplaukis garbanius Gnėjus, o už nugaros — vergas, šnabždantis į ausį, kad jis tėra žmogus, o triumfo žygis baigsis. Imperatoriaus triumfo vežimą lydėjo juodu karo žirgu jojantis Metelas Pijus vyresnysis, o jo aptvarstyta ranka liudijo mūšyje patirtą sužeidimą. Greta jojo Skipijus, jo įsūnis, dailus dvidešimt ketverių metų jaunikaitis, — nieko nuostabaus, pamaniau, kad Lepida pasirinko jį, o ne Katoną, — jiems iš paskos pasirodė legionų vadai, tarp kurių buvo ir Aulas Gabinijus, ir raitininkai gruodžio saulėje tviskančiais šarvais. Na, o pačiame eisenos gale žygiavo Pompėjaus pėstininkų legionai — tūkstančių tūkstančiai saulėje įdegusių veteranų, kurių žygio batais apmautų

kojų trenksmas, atrodė, sudrebins visą žemę, iš visų jėgų plyšaudami „Valio, nugalėtojui!", giedodami himnus dievams ir dainuodami nešvankias dainas apie savo vyriausiąjį vadą, nes triumfo valandą jiems buvo leidžiama taip elgtis.

Praėjo nemažai laiko, kol visa ši procesija miesto gatvėmis nuvingiavo iki forumo; laikantis senos tradicijos, kai Pompėjus Kapitolijaus laiptais užlipo aukoti aukos Jupiteriui, žymiausi jo belaisviai turėjo būti nuvesti į giliausius Karcerio požemius ir ten pasmaugti. Argi ne tokią dieną, kai nugalėtojas netekdavo savo karinės valdžios, derėdavo atimti gyvybes jo nugalėtiesiems? Girdėjau, kaip mieste aidi džiaugsmo šūksniai, bet likau su išretėjusia minia prie Triumfo vartų, norėdamas pamatyti Kraso įžengimą. Jis, lydimas savo sūnų, atrodė nė kiek nenuliūdęs, vis dėlto, nepaisant jo agentų pastangų sužadinti didesnį entuziazmą, šis varganas spektaklis nė iš tolo neprilygo didingai ir akinamai Pompėjaus procesijai. Esu tikras, jis buvo įsižeidęs, sekdamas paskui savo kolegą konsulą arklių ir dramblių mėšlu patręštu keliu. Vargšelis negalėjo pasididžiuoti netgi į nelaisvę paimtais sukilėliais, nes daugumą jų buvo nukryžiavęs Apijaus kelyje.

Rytojaus dieną Ciceronas pasišaukė mane, liepė paimti dėklą su dokumentais, — tai buvo jo mėgiama gudrybė, siekiant įbauginti priešininką, — ir išvykome pas Skipijų. Mes neturėjome jokių įrodymų, todėl pridėjau į jį įvairiausių senų kvitų. Skipijaus namas stovėjo prie pat *Via Sacra*, priešais keletą krautuvių — tai buvo ne bet kokios, o juvelyrinių dirbinių, kuriuos šeimininkai laikė už metalinių grotelių, krautuvės. Čia mūsų jau laukė, nes Ciceronas buvo išsiuntęs laišką apie savo ketinimą apsilankyti, todėl mums įėjus tuojau pat pasirodė livrėja apsirengęs liokajus, kuris iškart palydėjo mus į Skipijaus atriumą. Netgi anuo metu jis buvo laikomas „vienu iš Romos stebuklų", ir ne be pagrindo. Skipijus žinojo netgi vienuolikos savo giminės kartų, iš kurių devyniose kartose būta konsulų, istorijas. Atriumo sienas puošė vaškinės Skipijų giminės kaukės, — kai kurios iš jų buvo kelių amžių senumo, — pageltusios nuo dūmų ir suodžių (būdamas Pijaus įsūniu, Skipijus vėliau čia patalpins dar šešias

konsulų kaukes), atsiduodančios dulkėmis ir smilkalais, kvapais, kurie man visada asocijavosi su senove. Ciceronas apėjo palei sienas, tyrinėdamas lenteles po kaukėmis. Seniausia kaukė buvo trijų šimtų dvidešimt penkių metų senumo. Tai buvo Skipijaus Afrikiečo, Hanibalo nugalėtojo, kaukė, o šiuo žmogumi Ciceronas žavėjosi labiausiai, tad nieko nuostabaus, kad prie jos pasilenkęs prastovėjo ilgiausiai. Taurių bruožų, švelnus ir lygus, be raukšlių veidas atrodė nežemiškas, ir galėjai pamanyti, kad tai yra įžymiojo karvedžio sielos, o ne kūno ir kraujo atspindys.

— Mūsų dabartinio kliento prosenelis buvo padavęs jį į teismą, — tarė pagaliau atsitiesęs Ciceronas. — Katonų gyslomis teka užsispyrėlių kraujas.

Pagaliau sugrįžo liokajus, ir mes nusekėme paskui jį į tablinumą. Jaunasis Skipijus sėdėjo atsišliejęs sofoje, apsuptas statulų, biustų, įvairiausių senienų, į ritinius susuktų kilimų ir kitų vertingų daiktų. Kambarys man priminė kokio nors Rytų valdovo laidojimo patalpą. Įėjus Ciceronui, jis liko drybsoti kaip drybsojęs, tokiu būdu įžeisdamas senatorių, ir netgi nepasiūlė jam atsisėsti, tik tingiu balsu paklausė, kokiu tikslu šis atvykęs. Ciceronas tvirtu, bet mandagiu tonu iš naujo paaiškino savo apsilankymo priežastį ir informavo, kad Katono ieškinys, turint omenyje, kad ne tik jis buvo formaliai susižadėjęs su jaunąja ponia, bet ir jos globėjas, teisiniu požiūriu yra visiškai pagrįstas. Jis mostelėjo ranka į dėklą su dokumentais, kurį laikiau priešais save tarytum koks patarnautojas padėklą, peržvelgė precedentus ir galiausiai pareiškė, jog Katonas pasiryžęs kreiptis į teismą dėl neteisėto pasisavinimo ir reikalaus *obsignandi gratia*, idant apsaugotų jaunąją ponią nuo bet kokių kontaktų su asmenimis, kurie vienokiu ar kitokiu būdu susiję su šia byla. Skipijus, norėdamas išvengti tokio pažeminimo, turi vienintelę išeitį — nedelsiant atsisakyti sužieduotuvių.

— Jis iš tikrųjų beprotis, ar ne? — pavargusiu balsu pratarė Skipijus, atsilošė sofoje ir, pasikišęs rankas po galva, nusišypsojo spalvotoms luboms.

— Ar tai galutinis atsakymas? — paklausė Ciceronas.

— Ne, — atsakė tasai, — štai mano galutinis atsakymas. Lepida!

Tą pačią akimirką iš už širmos pasirodė jauna moteris rimtu veidu, kuri, be abejo, viską girdėjo, ir, perėjusi per kambarį, atsistojo prie sofos. Ji ištiesė ranką ir padėjo ją Skipijui ant delno.

— Tai mano žmona. Mes vakar vakare susituokėme. Tai, ką jūs matote šiame kambaryje, yra mūsų bičiulių vestuvinės dovanos. Liudininkas buvo Pompėjus Didysis. Jis atvyko tiesiai iš Kapitolijaus, kur tęsėsi aukojimas.

— Jūsų liudininku galėjo būti netgi pats Jupiteris, — atkirto Ciceronas, — tačiau to nepakanka, kad jungtuvių ceremonija būtų pripažinta juridiškai.

Iš to, kaip jis lėtai nuleido pečius, supratau, kad senatorius nebetenka ankstesnio karingumo. Kuo turtingesnis esi, sako juristai, tuo daugiau šansų laimėti bylą, bet Skipijus ne tik buvo turtingesnis, bet, pasirodo, mergina pati sutiko už jo tekėti.

— Ką gi, — vėl prabilo Ciceronas, apžiūrinėdamas vestuvines dovanas, — leiskite jus pasveikinti. Nežinau, kaip pasielgtų mano klientas, bet aš iš tikrųjų jus sveikinu. O mano vestuvinė dovana greičiausiai bus įtikinti Katoną pripažinti realybę.

— Manding, — atsakė Skipijus, — tai bus pati puikiausia kada nors dovanota dovana.

— Mano pusbrolis širdyje yra geras žmogus, — prašneko Lepida. — Ar galėsi jam perduoti mano nuoširdžiausius linkėjimus ir pasakyti, kad tikiuosi, jog mudu vieną dieną susitaikysime?

— Žinoma, — nusilenkdamas tarė Ciceronas ir jau sukosi eiti, tik staiga sustojo lyg įbestas. — Koks puikus kūrinys. Tiesiog nuostabus!

Tai buvo bronzinė skulptūra, vaizduojanti nuogą, maždaug pusės žmogaus ūgio Apoloną, grojantį lyra ir sustingusį šokyje. Autoriui pavyko parodyti kiekvieną jo galvos plaukelį ir muzikos instrumento stygą. Tikras meno šedevras, vaizduojantis gracingą vyriškumą. Apolono šlaunyje smulkutėmis sidabrinėmis raidėmis buvo įspaustas skulptoriaus vardas — Mironas.

— Ak štai kas, — atsainiai mestelėjo Skipijus. — Mano garsusis prosenelis Skipijus Afrikietis buvo padovanojęs jį kažkokiai šventyklai. O kas yra? Ar jūs esate apie jį ką nors girdėjęs?

— Jei neklystu, jis yra iš Eskulapo šventyklos Agrigentume.

— Taip, būtent, — sutiko Skipijus. — Iš Sicilijos. Veris gavo jį iš vieno žynio ir vakar vakare atgabeno man.

Tokiu būdu Ciceronas sužinojo, kad Gajus Veris grįžo į Romą ir ėmė čia skleisti savo dvokiančius čiuptuvus.

— Niekšas! — sušuko Ciceronas, leisdamasis nuo kalvos. Iš bejėgiško įtūžio jis be paliovos gniaužė kumščius. — Niekšas, niekšas, *niekšas!*

Jis sunerimo ne be pagrindo, nes iš Verio Skipijui dovanotos Mirono skulptūros buvo galima daryti prielaidą, kad Hortenzijus, broliai Metelai ir kiti jo garsūs sąjungininkai gavo dar didesnius kyšius, o juk ateityje iš tokių žmonių bus renkami teisėjai. Antras smūgis — kad vestuvėse, į kurias buvo pakviesti Veris ir žymiausieji aristokratai, dalyvavo Pompėjus. Pompėjų su Sicilija visada siejo stiprūs ryšiai; pavyzdžiui, būdamas dar visiškai jaunas karvedys, su savo kariuomene jis atkūrė saloje tvarką ir netgi yra nakvojęs Stenijaus namuose. Ciceronas iš jo tikėjosi jei ne paramos, tai bent neutralumo. Dabar jis suprato skaudžią tiesą: jeigu jis nenutrauks baudžiamojo persekiojimo, prieš jį susivienys visos galingiausios Romos grupuotės.

Tačiau laiko apmąstymams nebuvo. Katonas primygtinai reikalavo, kad Ciceronas nedelsdamas informuotų apie pokalbio su Skipijumi rezultatus, ir laukė jo atvykstant savo įseserės namuose, kurie taip pat buvo šalia *Via Sacra*, vos už kelių namų nuo Skipijaus. Mums įėjus, į atriumą įbėgo trys mažos mergaitės, — manau, kad nė viena iš jų neturėjo daugiau kaip penkerių metų, — o joms iš paskos pasirodė ir jų motina. Atrodo, tai buvo pirmasis Cicerono susitikimas su Servilija, kuri vėliau tapo pačia pavojingiausia iš visų pavojingų Romos moterų. Tai buvo daili, nors ir ne gražuolė, netoli

trisdešimties metų moteris, atrodanti kokiais penkiais metais vyresnė už Katoną. Iš pirmos santuokos su velioniu Marku Brutu, kai jai tebuvo penkiolika, gimė sūnus; iš antrosios santuokos su ligotu Junijumi Silanu viena po kitos gimė trys dukros. Ciceronas pritūpęs pasisveikino su jomis taip, tarytum ne jis būtų turėjęs rūpesčių, o pati Servilija. Ji reikalaudavo, kad mergaitės pasitiktų kiekvieną svečią ir taip įgytų bendravimo su suaugusiais žmonėmis patirties, juolab kad ji iš savo dukrų daug tikėjosi ir norėjo jas išmokyti rafinuotų manierų.

Netrukus pasirodė auklė ir išsivedė mergaites, o Servilija palydėjo mus į tablinumą. Čia mūsų laukė Katonas ir Antipatris Tyrietis, stoikų filosofas, kuris retai kada nuo jo pasitraukdavo. Žinią apie Lepidos santuoką Katonas pasitiko taip, kaip ir reikėjo tikėtis: jis ėmė blaškytis po kambarį ir keiktis. Jo elgesys man ir šiandien primena dar vieną Cicerono sąmojį, esą Katonas visada buvo tobulas stoikas tol, kol nenutikdavo kas nors bloga.

— Nurimk, Katonai, — po kurio laiko tarė jam Servilija. — Akivaizdu, kad viskas baigta, ir tau reikėtų su šia mintimi susitaikyti. Juk tu jos nemylėjai ir netgi nežinai, kas yra toji meilė. Tau nereikia nei jos pinigų, nes ir taip esi pakankamai turtingas. Ji yra sentimentali kvailutė. Galėtum susirasti šimtą kur kas geresnių už ją moterų.

— Ji prašė perduoti nuoširdžiausius linkėjimus, — prabilo Ciceronas ir išprovokavo dar vieną Katono pykčio protrūkį.

— Aš šito nepakęsiu! — šaukė jis.

— Taip, pakęsi, — pertraukė jį Servilija ir atsigręžė į susigūžusį Antipatrį. — Pasakyk jam, filosofe. Mano brolis galvoja, kad principus, kurių jis laikosi įsikibęs, jam diktuoja protas, nors tai tėra mergaitiškos emocijos, kurias apsišaukėliai filosofai įmantriai vadina vyriška savigarba.

Paskui ji atsisuko į Ciceroną.

— Jeigu jis turėtų daugiau patirties su moterimis, senatoriau, tuomet suprastų, koks yra apgailėtinas. Betgi tu niekada nesi gulėjęs su jokia moterimi, ar ne taip, Katonai?

Ciceronas sumišęs žvelgė į Serviliją, nes šiuo klausimu jis buvo gan drovus ir aristokratų laisvumas jam atrodė neįprastas.

— Aš manau, kad tai silpnina vyro gyvybingumą ir atbukina protą, — niūriai atsakė jis, sukeldamas tokį sesers juoko protrūkį, kad jo veidą akimirksniu išmušė toks pat raudonis, kokiu dieną prieš tai buvo išsidažęs Pompėjus.

Netrukus Katonas išėjo iš kambario, o paskui jį išsekė ir jo stoikas.

— Atsiprašau, — tarė Servilija, vėl atsigręždama į Ciceroną. — Retsykiais jis man atrodo panašus į bukaprotį. Tačiau jeigu jis imasi kokio nors reikalo, niekada jo nemeta, kas, mano manymu, yra protingo žmogaus bruožas. Jis gyrė tavo kalbą apie Verį tribūnams. Iš jo pasakojimo atrodo, kad esi pavojingas žmogus. Tačiau man patinka pavojingi. Mums reikėtų dar susitikti.

Ji ištiesė ranką su juo atsisveikinti. Jis ištiesė savąją, ir man pasirodė, kad Servilija laikė savo ranką jo delne ilgiau, negu reikalauja mandagumas.

— Ar priimtum patarimą iš moters?

— Iš tavęs — be abejo, — atitraukdamas ranką, tarė Ciceronas.

— Mano kitas brolis, Cepijus, norėjau pasakyti, mano tikras brolis, yra susižadėjęs su Hortenzijaus dukterimi. Jis man pasakojo, kad Hortenzijus kažkurią dieną buvo apie tave užsiminęs: sakė įtariąs, kad ketini iškelti baudžiamąją bylą Veriui, ir yra sumanęs, kaip tavo planus sužlugdyti. Žinau tik tiek.

— Ir jei aš planuočiau iškelti jam bylą, kas atrodo neįtikėtina, ką tokiu atveju man patartum? — šypsodamasis paklausė Ciceronas.

— Labai paprastai, — visiškai rimtai atsakė Servilija. — Taip nesielgti.

VI

Pokalbis su Servilija ir apsilankymas pas Skipijų Cicerono ne tik neišgąsdino, bet priešingai — įtikino jį, kad reikia dar labiau paskubėti. Šeši šimtai aštuoniasdešimt ketvirtųjų metų nuo Romos įkūrimo sausio pirmąją dieną Pompėjus ir Krasas pradėjo eiti konsulų pareigas. Tą dieną palydėjau Ciceroną į inauguracijos ceremoniją, vykusią Kapitolijaus kalvoje, ir likau kartu su minia stebėti apeigų iš portiko. Tuo metu Jupiterio šventykla, vadovaujant Katului, buvo jau beveik atstatyta, ir marmurinės kolonos, atgabentos iš Olimpo kalno, bei paauksuotos bronzos stogas gražiai spindėjo žiemos saulėje. Tradiciškai ant aukurų buvo deginami krokai, todėl spragsinčios geltonos liepsnos, smilkalų kvapas, šaltos dienos tyrumas, auksiniai aukurai, vietoje nenustygstantys aukojimui atvesti nupenėti jautukai, balti ir purpuriniai senato narių drabužiai man paliko neišdildomą įspūdį. Aš Verio tarp susirinkusiųjų neatpažinau, bet vėliau Ciceronas man pasakojo, kad jis taip pat ten dalyvavo; senatorius matęs jį kartu su Hortenzijumi — jie abu stebėjo jį ir smagiai juokėsi.

Keletą dienų po iškilmių nieko konkretaus nebuvo galima padaryti. Senato nariai susirinkę išklausė nevykusią Pompėjaus, kuris niekada anksčiau nebuvo įkėlęs kojos į senato rūmus, kalbą, todėl posėdžio eigoje orientavosi tik pagal žymaus mokytojo Varono, lydėjusio jį Ispanijos karo metu, specialiai jam parengtą vadovą. Kaip įprastai, teisė kalbėti pirmajam atiteko Katului, kuris kreipėsi į senato narius kaip tikras respublikos patriotas, pripažindamas, jog reikalavimas sugrąžinti tribūnams jų ankstesnes galias, nors jis pats asmeniškai tam ir nepritaria, yra visiškai pagrįstas, nes aristokratai patys kalti dėl savo nepopuliarumo. („Tau reikėjo pamatyti, kaip at-

rodė Hortenzijaus ir Verio veidai, Katului ištarus *„nes“*, vėliau man pasakė Ciceronas.) Paskui senu papročiu naujieji konsulai nuvyko į Albos kalną vadovauti Lotynų festivaliui, kuris tęsdavosi keturias dienas. Po festivalio dvi dienas vyko religinė šventė, per kurią visi teismai buvo uždaryti. Todėl savo puolimą Ciceronas galėjo pradėti tik antrąją naujų metų savaitę.

Tą rytą, kai Ciceronas susiruošė daryti oficialų pareiškimą, pirmą kartą per pusę metų pas jį į namus nesislapstydami atvyko visi trys siciliečiai — Stenijus, Heraklijus ir Epikratas, — kurie drauge su Kvintu ir Liucijumi išlydėjo senatorių į forumą. Į Cicerono palydą įėjo taip pat ir oficialūs kelių giminių, — daugiausia iš Kornelijų ir Eskvilinų, — kurioms jo įtaka buvo stipriausia, atstovai. Jiems leidžiantis nuo kalvos, keletas smalsuolių pasiteiravo Cicerono, kur jis su trimis keistuoliais einąs, o senatorius mandagiai pasiūlė keliauti kartu ir pasižiūrėti — jie esą nenusivilsią. Jis visuomet mėgo minios dėmesį, todėl tą dieną, prisiartinęs prie teismo tribunolo, galėjo būti patenkintas — jam pavymui sekė minia.

Tais laikais teismas, nagrinėjantis turto prievartavimo ir plėšikavimo bylas, rinkdavosi prie Kastoro ir Polukso šventyklos, priešais senato rūmus esančioje forumo dalyje. Tuo metu pretoriaus pareigas jame ėjo Acilijus Glabrijus, apie kurį buvo žinoma tik tiek, kad šis žmogus yra stebėtinai artimas Pompėjui. Sakydamas „stebėtinai“, omenyje turiu tai, kad jis, dar tik jauniklis, diktatoriaus Sulos nurodymu išsiskyrė su žmona, nors ji laukėsi kūdikio, ir tokiu būdu leido jai ištekėti už Pompėjaus. Galop nelaimingoji moteris, kurios vardas Emilija, mirė gimdydama, o Pompėjus kūdikį atidavė jo tikrajam tėvui; tais metais berniukui buvo suėję dvylika, ir jis buvo visas Glabrijaus džiaugsmas. Pasakojama, kad šis keistas epizodas dviejų vyrų nesupriešino, o kaip tik juos suartino, todėl Ciceronas ilgai mąstė, ar jam tai bus naudinga, ar ne. Vis dėlto atsakymo jis nerado.

Glabrijui ką tik buvo pastatytas krėslas, o tai reiškė, kad teismas pasirengęs darbui. Toji diena turėjo būti šalta, nes aš labai aiškiai prisimenu, kad Glabrijus mūvėjo kumštines pirštines ir sėdėjo priešais

indą su žarijomis. Jis buvo įsitaisęs ant paaukštinimo, įrengto tiesiai priešais šventyklą ties laiptų viduriu. Keliais laipteliais žemiau, trepsėdami kojomis, išsirikiavę stovėjo jo liktoriai su lazdomis. Tai buvo judri vieta, nes Kastoro šventykloje veikė ir Standartų skyrius, todėl ten dažnai lankydavosi prekybininkai, norintys pasitikrinti savo svarsčius ir svarstykles. Išvydęs pas jį ateinantį šalininkų lydimą Ciceroną, Glabrijus labai nustebo, o ne mažiau nustebę praeiviai sustojo pažiopsoti į reginį. Pretorius mostelėjo liktoriams, kad šie leistų Ciceronui prieiti arčiau. Atidaręs dėklą ir ištiesęs Ciceronui *postulatus*, savo šeimininko akyse įskaičiau nerimą ir palengvėjimą, kad laukta valanda išmušė. Jis pasilypėjo laiptais ir atsigręžė į žiūrovus.

— Piliečiai, — prabilo jis, — šiandien atvykau čia pašvęsti savo gyvenimą tarnavimui romėnams. Noriu pranešti, kad ketinu dalyvauti Romos edilų rinkimuose. Darau tai ne siekdamas asmeninės garbės, bet raginamas dabartinės situacijos, šaukiančios dorus žmones į kovą už teisingumą. Jūs visi mane gerai pažįstate. Mano pozicija jums žinoma. Jums taip pat yra žinoma, kad aš ilgai nenuleidau akių nuo kai kurių senato narių aristokratų!

Pasigirdo pritariantis murmesys, o Ciceronas tęsė savo kalbą toliau:

— Štai, rankoje laikau prašymą patraukti baudžiamojon atsakomybėn — juridiškai tai vadinama *postulatu*. Atvykau pagarsinti, kad esu pasiryžęs paduoti į teismą Gajų Verį, kuris eidamas Sicilijos valdytojo pareigas yra padaręs daug sunkių nusikaltimų. — Jis pamojavo virš galvos iškeltu dokumentu, o keletas susirinkusiųjų nedrąsiai paplojo. — Jeigu jis bus pripažintas kaltu, ne tik privalės sugrąžinti tai, ką buvo pavogęs, bet ir neteks visų piliečio teisių. Jam beliks mirtis arba tremtis. Žinoma, jis kovos kaip užspeistas kampan žvėris. Laukia ilga ir sunki kova, kurią aš laimėsiu arba pralaimėsiu viską, — postą, kurio siekiu, ateities viltis, reputaciją, — tačiau žengiu šitą žingsnį tvirtai įsitikinęs, kad teisingumas nugalės!

Po šitų žodžių jis apsisuko, palypėjo likusiais laipteliais aukštyn prie akivaizdžiai suglumusio Glabrijaus ir ištiesė savo prašymą su

kaltinimu Veriui. Pretorius akies krašteliu dirstelėjo į dokumentą ir padavė jį vienam iš savo tarnautojų. Tada paspaudė Ciceronui ranką, ir tai buvo viskas. Minia ėmė skirstytis, ir mums nebeliko nieko kito, kaip tik grįžti namo. Iš tikrųjų man buvo neramu, kad visas šis reikalas gali paprasčiausiai žlugti, nes Romoje nuolat kas nors siekdavo vienokio ar kitokio posto, — šiaip ar taip, kasmet būdavo renkama mažiausiai penkiasdešimt naujų valdžios vyrų, — o Cicerono pareiškimas greičiausiai tik jam vienam pasirodė esąs istorinis įvykis. O dėl baudžiamosios atsakomybės, tai nuo to laiko, kai jis pirmąkart prabilo apie Verį, buvo praėję daugiau negu metai, o žmonių atmintis, kaip jis mėgdavo kartoti, yra trumpa, todėl ir nedorąjį Sicilijos valdytoją jie tikriausiai jau buvo pamiršę. Ciceronas labai sunkiai išgyveno jausmų atoslūgį, jo neprablaškė netgi Liucijus, kuriam šiaip jau sekdavosi prajuokinti savo pusbrolį.

Sugrįžus namo, Kvintas ir Liucijus stengėsi jį pralinksminti, garsiai įsivaizduodami, kaip elgsis Veris su Hortenzijumi, sužinoję apie iškeltus kaltinimus, kaip iš forumo su naujiena griūdamas parbėgs vergas, kaip Veris išbals tartum drobė, kaip bus sušauktas skubus pasitarimas. Deja, Ciceronas nė nesureagavo. Man atrodo, jis prisiminė Servilijos perspėjimą ir tai, kaip Hortenzijus su Veriu juokėsi iš jo inauguracijos iškilmėse.

— Jie žinojo, ką aš darysiu, — prašneko jis. — Jie turi planą. Tačiau kokį? Ar jie žino, kad mūsų įrodymai nėra pakankamai tvirti? Kažin ar Glabrijus taip pat yra jų išlaikytinis? Ką?

Atsakymą jis gavo dar tą patį rytą. Tai buvo teismo orderis, kurį jam įteikė vienas iš Glabrijaus liktorių. Ciceronas susiraukęs paėmė laišką, sulaužė antspaudą, skubėdamas perskaitė ir tarė:

— O...

— Kas atsitiko? — pasidomėjo Liucijus.

— Teismas gavo jau du prašymus patraukti Verį baudžiamojon atsakomybėn.

— Betgi tai neįmanoma, — nustebo Kvintas. — Kas tai galėtų būti?

— Senatorius, — atsakė Ciceronas. — Cecilijus Nigeris.

— Aš jį pažįstu, — prakalbo Stenijus. — Jis ėjo Verio kvestoriaus pareigas metus prieš mano pabėgimą iš salos. Sklido kalbos, kad jie susipykę dėl pinigų.

— Hortenzijus teismą informavo, kad Veris neprieštarauja dėl kaltinimo, kurį jam iškėlė Cecilijus, kadangi šis, anot Verio, siekia jam asmeniškai padarytos skriaudos atlyginimo, tuo tarpu aš noriųs tik išgarsėti.

Nusiminę žvelgėme vienas kitam į akis. Atrodė, kad ilgų mėnesių vargas nueis perniek.

— Gudriai sumanyta, — liūdnai tarė Ciceronas. — Nebūtų Hortenzijus. Gudrus velnias! Maniau, jis bandys kaltinimą paprasčiausiai atmesti ir išvengti teismo proceso. Nesitikėjau, kad jis darys įtaką ne tik advokatams, bet ir teisėjams.

— Betgi taip elgtis nevalia! — susijaudinęs greitakalbe išbėrė Kvintas. — Romos teisė yra garbingiausia pasaulyje!

— Brangusis Kvintai, — atsakė jam Ciceronas su tokiu globėjišku sarkazmu, kad aš net krūptelėjau, — kur tu prisiskaitei *tokių* posakių? Vaikiškose knygelėse? Nejaugi manai, kad Hortenzijus kone dvidešimt metų *garbingai* viešpatavo Romos advokatūroje? Aš gavau teismo šaukimą. Rytoj ryte esu kviečiamas į teismą argumentuoti, kodėl aš, o ne Cecilijus, turėčiau būti ieškovas Verio teisme. Turėsiu apginti savo teisę Glabrijaus ir prisiekusiųjų akivaizdoje. Leiskite jums priminti, kad prisiekusieji bus trisdešimt du senato nariai, kurių dauguma, tuo nė neabejoju, visiškai neseniai gavo naujametinių dovanų — dirbinių iš bronzos ir marmuro.

— Betgi nukentėjusieji esame mes, siciliečiai! — neištvėrė Stenijus. — Argi ne mes turime pasirinkti, kas gins mūsų interesus?

— Visai ne. Kaltintoją oficialiai paskiria teismas, ir juo būna kas nors iš romėnų. Jūs esate suinteresuoti asmenys, todėl jūsų balsas šiuo atžvilgiu negali būti lemiamas.

— Vadinasi, pralaimėjome? — gailiu balsu paklausė Kvintas.

— Ne, — atsakė Ciceronas, — dar nepralaimėjome.

Pastebėjau, kad jis vėl atgauna ankstesnį ryžtą, ir tai manęs

nenustebino, nes niekas nesuteikdavo jam tiek daug energijos, kiek mintis apie tai, kad Hortenzijus nori jį pergudrauti.

— O jeigu ir pralaimėjome, tai bent jau pralaimėkime kovoje. Aš eisiu ruošti kalbos, o tu, Kvintai, pabandyk surasti man kuo daugiau žmonių. Paprašyk pagalbos visų, kas tik galėtų padėti. Kodėl gi tau nepakalbėjus apie garbingiausią pasaulyje Romos teisę ir neįtikinus bent poros garbingų senatorių palydėti mane iki forumo? Galbūt kai kurie tuo netgi patikės. Noriu, kad rytoj, man užlipus į tribunolą, Glabrijus pajustų, kad jį stebi visa Roma.

Negali tvirtinti, kad gerai išmanai apie politiką, jei tau neteko per naktį rašyti kalbos, kuri turės būti pasakyta rytoj. Kai visas pasaulis miega, oratorius suka ratus žibinto šviesoje, visų pirma ieškodamas atsakymo į klausimą, kokių galų jis ėmėsi šito sumanymo. Paskui renkami ir atmetami argumentai. Ant grindų išskleisti tekstai su įžanga, dėstymu ir išvadomis. Pervargęs protas nebeįžvelgia viso šio sumanymo prasmės, todėl kartkartėmis, įprastai valandą ar dvi po vidurnakčio, noras nebesikelti nuo grindų, suvaidinti ligonį ir pasislėpti atrodo vienintelis logiškas problemos sprendimas. Tačiau po kurio laiko, apėmus panikai ir suvokus pažeminimo grėsmę, atskiros dalys kažkokiu būdu pagaliau susilieja į vientisą kalbą. Oratorius pagalbininkas dėkingai pasitraukia į guolį. Tuo tarpu Ciceronas užlipa laiptais į viršų ir stengiasi įsiminti tekstą.

Tą vakarą alkiui numalšinti jis užkando truputį vaisių ir sūrio ir išgėrė šiek tiek atmiešto vyno, o toliau darbavosi be perstojo. Surinkęs visas atskiras dalis į vieną, atleido mane nors trumpam nusnausti, bet nemanau, kad jis pats būtų nors valandai prigulęs. Saulei tekant, jis atsigaivino lediniu vandeniu ir rūpestingai apsirengė. Prieš pat mums išvykstant į teismą, užėjęs pas Ciceroną, radau jį nenustygstantį vietoje — jis tarytum koks boksininkas mankštino sprandą, pečius ir, spyruokliuodamas ant pirštų galų, lingavo į šonus.

Kvintas jam pavestą užduotį atliko nepriekaištingai, todėl, vos tik atidarėme duris, buvome pasveikinti didelės ir triukšmingos minios, atvykusios palaikyti senatoriaus ir tiesiog užtvindžiusios visą gatvę. Be eilinių Romos piliečių, savo paramą atvyko išreikšti trys ar

keturi senatoriai, turėję Sicilijoje savų interesų. Prisimenu, kad tarp jų buvo tylusis Gnėjus Marcelinas, savo dorumu pagarsėjęs Kalpurnijus Pizonas Frugis, tais pačiais metais kaip ir Veris ėjęs pretoriaus pareigas ir neapkentęs jo kaip vieno iš didžiausių niekšų, ir bent jau vienas Marcelijų giminės, tradicinių salos mecenatų, atstovas. Ciceronas, stovėdamas ant laiptelių, pamojo ranka, kilstelėjo aukštyn Tuliją ir, pabučiavęs ją įprastu skambiu bučiniu, parodė susirinkusiems šalininkams. Paskui atidavė ją motinai, su kuria tik oficialiai apsikabino, ir, kai tik mes praskyrėme žmones, nudrožė tiesiai į pačią spūstį.

Norėjau palinkėti jam sėkmės, bet tuo metu, kaip dažnai pasitaikydavo prieš svarbias kalbas, jis buvo nepasiekiamas. Žiūrėjo į žmones, bet jų nematė. Veržėsi pirmyn, į sceną, pirmiausia savyje išgyvendamas vidinę dramą, kurią repetuodavo nuo pat vaikystės, apie vienišą Tėvynės patriotą, ginkluotą vien tik savo balsu ir kovojantį prieš bet kokias blogio apraiškas šalyje. Tarytum pajutusi, kad šioje didžiulėje procesijoje ji vaidina svarbų vaidmenį, minia pakeliui dar pagausėjo, todėl kai atsidūrėme priešais Kastoro šventyklą, mums už nugaros siūbavo du ar net trys šimtai romėnų, nusiteikusių palydėti Ciceroną į teismą savo entuziastingais plojimais. Glabrijus jau sėdėjo savo vietoje tarp dviejų didingų šventyklos kolonų, susirinkę buvo ir prisiekusieji, tarp kurių pastebėjau grėsmingą paties Katulo šmėklą. Garbingiems svečiams rezervuotame suole savo dailiai prižiūrėtas rankas tyrinėjo ramus lyg vasaros rytas Hortenzijus. Šalia jo sėdėjo toks pat savimi patenkintas penktą dešimtį įpusėjęs vyras rausvais pasišiaušusiais plaukais ir šlakuotu veidu, kuris, mano manymu, ir buvo Gajus Veris. Labai susidomėjęs stebėjau šį monstrą, kuris ilgą laiką buvo užvaldęs mūsų mintis, ir įsitikinau, kad jis labiau primena lapę nei šerną.

Konkuruojantiems kaltintojams buvo pastatytos dvi kėdės. Cecilijus jau sėdėjo, savo sterblėje laikydamas šūsnį užrašų ir nervingai juos skaitydamas, tad atvykus Ciceronui nė nepakėlė akių. Buvo paskelbta teismo posėdžio pradžia, ir Glabrijus paprašė Ciceroną kalbėti pirmą, nes į teismą kreipęsis pirmiau už Cecilijų. Žinoma,

mano šeimininkui tai buvo labai nenaudinga. Tada jis gūžtelėjo pečiais, atsistojo, palaukė, kol įsivyraus absoliuti tyla, ir kaip įprastai tyliai prabilo. Pradėjo nuo to, kad daugumai čia susirinkusių žmonių gali atrodyti keista, jog jis ėmėsi šios pareigos, nes anksčiau niekada ir niekur nėra buvęs kaltintoju. Jis tvirtino, kad ir šįkart nenorėjo imtis šios pareigos, todėl siciliečiams siūlęs šį reikalą pavesti Cecilijui. (Tai išgirdęs, kone žagtelėjau.) Tačiau jis tai darąs ne vien dėl Sicilijos gyventojų.

— Tai, ko aš dabar ėmiausi, ėmiausi dėl savo krašto gerovės, — pareiškė jis ir, tvirtu žingsniu perėjęs teismo salę, atsistojo priešais suole sėdintį Verį, iš lėto pakėlė ranką ir parodė į jį. — Štai žmogus pabaisa, pilnas neregėto godumo, įžūlumo ir nedorybių. Ar kas nors įžvelgs mano kaltę, jei aš paduosiu šį žmogų į teismą? Pasakykite man, teisingumo ir šventumo vardan, ką geresnio šiuo metu galėčiau padaryti savo valstybei?!

Veris nė kiek nesutriko, tik pašaipiai išsiviepė ir pakraipė galvą. Ciceronas kurį laiką paniekinamai žiūrėjo į jį, paskui atsigręžė į prisiekusiuosius.

— Kaltinu Gajų Verį tuo, kad jis per trejus metus nusiaubė Sicilijos provinciją — apiplėšė Sicilijos gyventojus, nuniokojo jų namus, išgrobstė šventyklas. Jei Sicilija galėtų vienu balsu prabilti, ji štai ką pasakytų: „Visą auksą ir sidabrą, visa tai, kuo kadaise didžiavosi mano miestai, namus ir šventyklas — visa tai tu, Veri, iš manęs jėga atėmei; todėl vadovaudamasi įstatymu pareiškiu tau ieškinį, kurio vertė — milijonas sestercijų!“ Tai išgirstume iš Sicilijos, jei tik ji galėtų prabilti vieno žmogaus balsu, bet kadangi ji pati šito padaryti negali, tai paprašė mane kovoti už ją. Ir iš kur *tu* turi tiek įžūlumo, — galiausiai jis atsisuko į Cecilijų, — išdrįsęs imtis šios bylos, kai jie aiškiai atsisakė tavo pagalbos?!

Ciceronas nuėjo prie Cecilijaus, atsistojo jam už nugaros ir perdėtai liūdnai atsiduso.

— O dabar aš kreipiuosi į tave, kaip į gerą Verio bičiulį, — tai taręs, jis paplekšnojo Cecilijui per petį, todėl šis, norėdamas jį matyti veidu į veidą, nerangiai apsisuko savo vietoje, šitaip sukeldamas

garsų žiūrovų juoką. — Aš tau nuoširdžiai patariu gerai pamąstyti. Prisimink pats save. Pagalvok apie tai, kas esi ir kam esi tinkamas. Ši byla bus labai sudėtinga ir sunki. Ar turi gerą balsą ir atmintį? Ar turi tiek proto ir jėgų pakelti šią naštą? Net jeigu ir esi apdovanotas dideliais įgimtais talentais, net jeigu ir turi tam reikalingą visapusišką išsilavinimą, ar galėsi atlaikyti tokią įtampą? Šįryt mes tuo įsitikinsime. Jei atsakysi į tai, ką dabar išgirsi, jei ištarsi nors vieną sakinį, kuris nebus citata iš kieno nors kalbų knygos, nurodytos tavo mokytojų, tuomet galbūt tau ir neteks patirti gėdos tikrame teisme.

Jis vėl sugrįžo į teismo salės vidurį ir kreipėsi į forume stovinčią minią, kaip ką tik kreipėsi į prisiekusiuosius.

— „Gerai, — galite paklausti jūs, — o *tu pats* ar turi šias reikalingas savybes?“ O, kad aš iš tikrųjų jas turėčiau! Vis dėlto, nuo pat vaikystės sunkiai triūsdamas, pasiekiau tai, kas nuo manęs priklauso. Jūs visi gerai žinote, kad mano gyvenimas neatskiriamas nuo forumo ir teismų; jūs žinote, kad tik nedaugelis mano amžiaus advokatų, jei tokių išvis esama, galėtų pasigirti didesne teisine patirtimi; jūs žinote, kad visą tą laiką, kuris man atlieka sprendžiant bičiuliams kylančias problemas, praleidžiu savo darbo kambaryje, nuolat tobulindamas profesinius įgūdžius, kad būčiau geresnis teisininkas. Tačiau netgi aš pats, galvodamas apie tą didžiąją dieną, kai kaltinamasis pagaliau bus iškviestas stoti prieš teismą, o aš turėsiu sakyti kaltinamąją kalbą, ne tik nerimauju, bet ir fiziškai drebu nuo galvos iki kojų. Betgi *tu*, Cecilijau, nejauti jokios baimės, tavęs nevargina nei panašios mintys, nei nerimas. Tu įsivaizduoji, kad atmintinai išmokęs vieną ar dvi frazes iš kurios nors senovinės knygos, kaip antai „Aš maldauju visagalį ir gailestingąjį Dievą“ arba „Norėčiau tikėtis, gerbiamieji, jei tik tai įmanoma“, būsi tinkamai pasirengęs pasirodyti teisme.

Cecilijau, — tęsė jis, — tu esi niekas, todėl ir nieko vertas. Hortenzijus tave *pribaigs!* Tačiau manęs nugalėti gudrumu jam nepavyks. Jis nesuklaidins manęs savo išmone. Jam nepavyks pasinaudoti savo ginklais, norint išmušti mane iš vėžių.

Dabar jis pasižiūrėjo į Hortenzijų ir pasityčiodamas jam nusi-

lenkė, o šis į tai atsakė atsistodamas ir taip pat linktelėdamas, tokiu būdu sukeldamas minios juoką.

— Esu gerai išstudijavęs ir šio žmogaus naudojamą puolimo metodiką, — toliau kalbėjo Ciceronas, — ir visas jo retorikos gudrybes. Kad ir koks stiprus jis būtų išeidamas kalbėti prieš mane, jis įsivaizduos, kad teismas, be kita ko, yra jo gabumų išbandymas. Tačiau aš jau iš anksto jį atvirai įspėju: jeigu nuspręsite, kad esu tinkamas imtis šios bylos, jam teks griebtis visiškai naujų gynybos metodų. Jei *man* bus leista pareikšti kaltinimą, jis nebegalės pasikliauti papirktu teismu ir nepadaryti žalos tokiai daugybei žmonių.

Užuomina apie papirką sukėlė trumpą šurmulį, o šiaip jau santūrus Hortenzijus neištvėrė ir pašoko ant kojų, bet Ciceronas rankos mostu pasodino jį atgal. Kuo ilgiau jis kalbėjo, tuo stipriau kirto savo oponentams, tarytum kalvis į priekalą. Aš necituosiu visą valandą užsitęsusios jo kalbos, nes kiekvienas norintis gali nesunkiai ją susirasti ir perskaityti. Veriui kliuvo už korupciją, Cecilijui — už jo ankstesnius ryšius su Veriu, o Hortenzijui — už klastą susirasti sau teisme nepavojingą priešininką. Galop savo kalbą baigė mesdamas iššūkį patiems senato nariams, prieidamas arčiau prisiekusiųjų ir įdėmiai žvelgdamas kiekvienam į akis.

— O dabar, gerbiamieji, jūs turite nuspręsti, kuris iš mudviejų, jūsų nuomone, pasižymi reikiamomis savybėmis, — laikosi duoto žodžio, yra pakankamai stropus, sumanus ir turi tvirtą charakterį, — kad galėtų būti kaltintoju šioje nepaprastai svarbioje byloje. Jeigu pirmenybę suteiksite Kvintui Cecilijui, nemanysiu, kad mano varžovas buvo stipresnis. Tačiau Roma gali pagalvoti, jog gerbiamas, griežtas ir energingas teisėjas jums, taip pat ir senatoriams, buvo paprasčiausiai neparankus.

Šioje vietoje jis padarė pauzę, žvilgsnį galų gale nukreipė į akimis jį varstantį Katulą ir visiškai ramiai pareiškė:

— Garbieji romėnai, žiūrėkite, kad to neįvyktų.

Pasigirdo garsūs aplodismentai, ir kalbėti išėjo Cecilijus. Jis buvo kilęs iš prastuomenės ir netgi iš žemesnio sluoksnio negu Ciceronas, o tai šiuo atveju reiškė privalumą. Buvo galima pamanyti,

kad jis netgi turi pirmenybę, ypač kai pabrėžė, kad jo tėvas buvo išlaisvintas Sicilijos vergas, o jis pats gimęs provincijoje ir sala jam yra pati brangiausia vieta pasaulyje. Tačiau jis apsiribojo statistika apie žemės ūkio produkcijos sumažėjimą ir Verio apskaitos sistemą. Jo kalba nuskambėjo ne tiek aistringai, kiek aikštingai. O dar blogiau buvo tai, kad jis viską skaitė iš savo užrašų ir darė tai tokiu monotonišku balsu, kad po valandos, kai perėjo prie retorinės pabaigos, Ciceronas palinko į vieną šoną ir dėjosi miegąs. Cecilijus, kuris tuo metu kreipėsi į prisiekusiuosius, nematė, iš ko visi kvatoja, todėl visiškai sutriko. Jis šiaip ne taip užbaigė kalbą ir, iš sumišimo bei įniršio paraudęs iki mėlynumo, atsisėdo.

Vertinant retorikos požiūriu, Ciceronas nugalėjo triuškinamai. Tačiau kai prisiekusiesiems buvo išdalytos balsavimo lentelės ir teismo tarnautojas su urna rankose pasiruošė eiti jų surinkti, Ciceronas, kaip jis pats vėliau man prasitarė, visiškai neabejojo, kad pralaimėjo. Iš trisdešimt dviejų senatorių, anot jo, mažiausiai tuzinas buvo jo aršūs priešai ir net dvigubai mažiau jo draugų. Viskas, kaip įprastai, priklausys nuo prisitaikėlių balsavimo, kurių dauguma jau sukiojo sprandus, žvilgčiodami, kokį ženklą duos Katulas, kad galėtų klusniai įvykdyti jo nurodymą. Katulas pažymėjo savo lentelę, parodė ją iš abiejų pusių aplinkiniams ir įmetė į urną. Paskui, kai visi baigė balsuoti, tarnautojas nunešė urną prie suolo, teismo akivaizdoje ją apvertė, iškratė visas lenteles ir ėmė skaičiuoti. Hortenzijus prarado savitvardą ir atsistojo; jo pavyzdžiu pasekė Veris, mėgindamas įžiūrėti, kas įrašyta balsų skaičiavimo lentelėje. Tuo tarpu Ciceronas sėdėjo nė nekrustelėdamas, kaip kokia statula. Cecilijus savo kėdėje buvo susikūprinęs. Aplink mane susigrūdę nuolatiniai teismų lankytojai, išmanantys posėdžio eigą ne blogiau už pačius teisėjus, šnabždėjosi, kad balsavimo rezultatai netrukus paaiškės, nes jau vyksta perskaičiavimas. Galų gale tarnautojas perdavė lentelę su rezultatais Glabrijui, kuris atsistojęs pareikalavo tylos. „Keturiolika balsų už Ciceroną, — pranešė jis, o mano širdis sustojo, — pralaimėjo! — trylika už Cecilijų ir penki susilaikė. Ypatinguoju kaltintoju — *nominis delator* — Gajaus Verio byloje skelbiamas Markas Tuli-

jus Ciceronas. Žiūrovams plojimais sveikinant nugalėtoją, o sumišusiems Hortenzijui ir Veriui atsisėdus atgal į savo vietas, Glabrijus paprašė Cicerono atsistoti, iškėlė jo dešinę ranką ir liepė tradiciškai prisiekti, kad kaltinimą vykdys sąžiningai.

Po įprastinių procedūrų Ciceronas paprašė pertraukos. Hortenzijus tuojau pat paklausė priežasties. Ciceronas atsakė, kad jis norėtų nuvykti į Siciliją surinkti reikalingų įrodymų ir pasikviesti į teismą liudytojų. Hortenzijus ir vėl įsiterpė, teigdamas, kad jį papiktino Cicerono reikalavimas suteikti jam kaltintojo statusą, nors jis dar neturįs pakankamai įrodymų! Tai buvo rimtas argumentas, ir aš pirmąkart supratau, kaip netvirtai turėtų jaustis Ciceronas. Atrodė, kad Glabrijus linkęs sutikti su Hortenzijaus nuomone, bet Ciceronas paaiškino, kad nukentėjusieji tik dabar, Veriui išvykus iš provincijos, pasijuto galį saugiai liudyti. Glabrijus susimąstė, dirstelėjo į kalendorių ir nenoriai paskelbė bylos nagrinėjimą atidedąs šimtui dešimčiai dienų.

— Tačiau atsimink, kad lauksime tavęs iškart po pavasario atostogų, — įspėjo jis Ciceroną ir teismą paleido.

Savo nuostabai, Ciceronas vėliau sužinojo, kad už pergalę turi dėkoti Katului. Šis senatorius buvo griežtas ir snobiškas senis, tačiau patriotas iki pat kaulų smegenų, todėl jo nuomonės ir būdavo paisoma. Jis buvo įsitikinęs, kad pagal Romos jurisdikciją, kurios laikomasi nuo seniausių laikų, žmonės turi teisę pateikti Veriui, nors šis ir buvo jo draugas, patį griežčiausią kaltinimą. Šeimyniniai įsipareigojimai savo svainiui Hortenzijui neleido atvirai balsuoti už Ciceroną, todėl jis susilaikė, o jo pavyzdžiu pasekė keturi neturintys savo nuomonės senatoriai.

Patenkintas, kad gali tęsti „Šerno medžioklę“, kaip jis vadino savo dabartinį užsiėmimą, ir džiaugdamasis pergudravęs Hortenziją, Ciceronas iškart suskato ruoštis išvykai į Siciliją. Teismui priėmus nutarimą dėl *obsignandi gratia*, visi oficialūs Verio dokumentai buvo užantspauduoti. Ciceronas senatui iškėlė reikalavimą, kad valdytojas

pateiktų savo trejų pastarųjų metų ataskaitas (to jis niekada nedarė). Į kiekvieną didesnį salos miestą buvo išsiuntinėti laiškai su prašymu bendradarbiauti. Aš peržiūrėjau mūsų kartoteką ir išrinkau vardus visų įtakingesnių salos gyventojų, svetingai priėmusių Ciceroną, kai šis tarnavo jaunesniuoju magistratu — mat nuvykus į provinciją mums reikės pas ką nors apsistoti. Ciceronas parašė mandagumo laišką dabartiniam salos valdytojui Liucijui Metelui, informavo jį apie numatomą vizitą ir paprašė pagalbos renkant bylai reikalingą medžiagą. Žinoma, iš valdytojo jis nesitikėjo nieko kito, kaip tik biurokratiškų kliūčių, tačiau taip elgėsi manydamas, jog būtų nepro-šal turėti raštišką įrodymą apie bendros kalbos paieškas. Ciceronas nusprendė vykti į kelionę su pusbroliu, — vis dėlto Liucijus su šia byla darbavosi jau pusmetį, — o brolį palikti Romoje, idant šis rengtų jo rinkimų kampaniją. Kelionei ruošiausi ir aš, tiesa, kartu su savo padėjėjais Sositėjumi ir Laurėju, nes buvo aišku, kad teks daug rašyti ir perrašinėti. Buvęs pretorius Kalpurnijus Pizonas Frugis pa-siūlė Ciceronui savo aštuoniolikmečio sūnaus Gajaus — išmintingo ir žavaus jaunuolio, kurį visi gana greitai pamėgdavo, — pagalbą. Kvinto primygtiniu reikalavimu, pasisamdėme keturis stiprius ir pa-tikimus vergus, kurie tariamai turėjo tarnauti kaip nešikai ir vežikai, tačiau iš tikrųjų jiems teko eiti ir asmens sargybinių pareigas. Tuo metu šiame pietų regione teisė praktiškai negaliojo — kalvose slaps-tėsi gyvi išlikę Spartako šalininkai, siautėjo piratai ir niekas negalėjo numatyti, kokių atsakomųjų priemonių imsis Veris.

Šiam planui įgyvendinti reikėjo pinigų, todėl nors Cicerono, kaip teisininko, praktika ir davė šiek tiek pajamų, — žinoma, jis ne-gaudavo tiesioginio atlyginimo, nes šis buvo draudžiamas, o tiktai dovanų ir dalį palikimo, kurį jam užrašydavo dėkingi klientai, — vis dėlto jam stigo grynųjų pinigų, būtinų baudžiamajam persekiojimui vykdyti. Dauguma ambicingai nusiteikusių jaunų teisininkų jo vietoje būtų kreipęsi į Krasą, kuris visuomet geraširdiškai teikdavo paskolas perspektyviems politikams. Tačiau šis žmogus mėgdavo ne tik demonstruoti dosnumą už paramą, bet ir nepraleisdavo progos priminti, kad nepalieka nenubaustų opozicionierių. Nuo to laiko,

kai Ciceronas atsisakė prisidėti prie jo šalininkų, Krasas niekada nesiliovė demonstruoti savo priešiškumo. Jis Ciceroną viešai ignoruodavo, o už akių apkalbėdavo. Galbūt, jei Ciceronas būtų ėmęs prieš jį keliaklupsčiauti, Krasas ir būtų pakeitęs savo nuostatą, nes jo principai būdavo gana lankstūs. Tačiau, kaip jau esu minėjęs, juodu negalėdavo būti arčiau kaip per dešimt žingsnių vienas nuo kito.

Taigi Ciceronui neliko kitos išeities, kaip kreiptis į Terenciją, o tai baigėsi nemaloniu pokalbiu. Sužinojau apie jį tik todėl, kad Ciceronas, greičiausiai bijodamas eiti tiesiai pas žmoną, pirmiausia paprašė, kad *aš* susirasčiau jos ūkvedį Filotimą ir išsiaiškinčiau, ar būtų įmanoma iš jos gauti šimtą tūkstančių. Su jam būdinga piktdžiuga Filotimas apie mano apsilankymą nedelsdamas pranešė savo šeimininkei, kuri lyg žaibas iš dangaus nusileidusi iš antro aukšto rado mane Cicerono darbo kambaryje ir pareikalavo paaiškinti, kaip aš drįstąs kišti savo nosį į jos asmeninius reikalus. Tuo tarpu įėjo Ciceronas ir nori nenori turėjo pasiaiškinti, kodėl jam prisireikė pinigų.

— O iš ko tu paskui grąžinsi? — neatlyžo Terencija.

— Iš baudos, kuri bus skirta Veriui, kai jį pripažins kaltu, — atsakė jos vyras.

— O tu esi tikras, kad jis *bus* pripažintas kaltas?

— Be jokios abejonės.

— Kaip tai? Ir kokie gi tavo argumentai? Aš taip pat norėčiau juos išgirsti.

Tai tarusi, ji atsisėdo ir sukryžiavo rankas. Ciceronas dvejojo, bet žinodamas savo žmonos užsispyrimą ir suprasdamas, kad ji nesitrauks, liepė man atidaryti seifą ir iš jo išimti visą kaltinamąją medžiagą. Jis leido jai susipažinti su kiekvienu įrašu atskirai, tačiau po peržiūros Terencija pažvelgė į jį su neslepiamu nusivylimu.

— Betgi to nepakanka, Ciceronai! Nejaugi tavo kaltinimas Veriui pagrįstas tik *tuo*? Nejaugi tu manai, kad prisiekusieji senatoriai nuteis savišką už tai, kad šis jėga atsiėmė keletą vertingų statulėlių iš kažkokios provincijos gūdumos ir perkėlė jas atgal į Romą, kur joms ir pridera stovėti?

— Taip, brangioji, aš tau neprieštarauju, — sutiko Ciceronas. — Būtent todėl man reikia keliauti į Siciliją.

Terencija pažiūrėjo į savo vyrą — neabejotinai žymiausią to meto Romos oratorių ir protingiausią senatorių — tokiu matronos žvilgsniu, kokiu ji nužiūri savo vaikelį, ant svetainės grindų palikusį balutę. Ji atsistojo ir, netarusi nė žodžio, išėjo iš kambario.

Kitą dieną Filotimas atėjo pas mane ir padavė nedidelę skrynelę su pinigais, kurioje buvo dešimt tūkstančių kartu su įgaliojimu prireikus paimti dar keturiasdešimt tūkstančių.

— Lygiai pusė mano prašytos sumos, — pratarė Ciceronas, kai nuėjau pas jį ir perdaviau pinigus. — Tai yra blaivus mano galimybių įvertinimas, Tironai. Ir kas pasakys, kad ji neteisi?

VII

Išvykome iš Romos per sausio idas, paskutinę Nimfų festivalio dieną; Ciceronas sėdėjo dengtame vežime, kad ir važiuodamas galėtų dirbti, o aš šitoje tarškančioje, braškančioje ir į šalis svyrinėjančioje *karukoje* nepajėgiau ne tik rašyti, bet ir skaityti. Mūsų laukė varginanti kelionė, stingdantis šaltis ir sniego šuorai aukštumose. Dauguma kryžių, ant kurių Apijaus kelyje buvo nukryžiuoti vergai sukilėliai, jau buvo pašalinti. Vis dėlto keletas jų su žmonių kūnų likučiais tebestovėjo tarytum įspėjimas sniego pabaltintame peizaže. Žvelgdamas į juos, pasijutau taip, tartum Krasas ilga nematoma ranka būtų pasiekęs mane iš Romos ir vėl gnybtų į skruostą.

Kadangi išvykome paskubomis, nepagalvojome apie tai, kur apsistosime kelionės metu, todėl tris ar keturias naktis, nesant pakelės užeigų, buvome priversti praleisti tiesiog šalikelėje. Vergai miegojo susispietę aplink laužavietę, o Ciceronas, Liucijus ir jaunasis Frugis — vežime. Nakvojant kalnuose, drabužiai ryte būdavo sušalę į ledą. Kai pagaliau pasiekėme Veliją, Ciceronas nusprendė, kad būtų greičiau sėsti į laivą ir plaukti pakrante, nors jūroje galėjo kilti audra arba užpulti piratai, be to, jis pats vengė keliauti laivais, prisimindamas Sibilės perspėjimą, kad jo mirtis bus kažkokiu būdu susijusi su jūra.

Velija buvo klestintis pajūrio miestas su garsia Apolono Ulijaus — gydymo dievo — šventykla. Tačiau tuo metų laiku jis buvo ištuštėjęs, namai uždarytomis langinėmis atrodė niūrūs, todėl mums einant uosto link, kur į prieplauką plakėsi pilkos bangos, Ciceronas užsiminė, kad jam tikriausiai dar neteko matyti atgrasesnio pajūrio miesto vaizdo. Uoste, be įprastų žvejų valtelių, išvydome didžiulį

krovininį laivą, dydžiu prilygstantį triremai, todėl kai ėmė derėtis su vietos jūreiviais dėl perkėlimo, Ciceronas pasidomėjo, kam jis priklauso. Iš jų išgirdome, kad šis laivas yra Sicilijos miesto Mesanos dovana buvusiam valdytojui Gajui Veriui ir stovi čia jau gerą mėnesį.

Šis didelis prieplaukoje prisišvartavęs laivas su visa įgula, pasirengusia bet kurią akimirką išplaukti, atrodė grėsmingai. Mūsų pasirodymas apleistame uostamiestyje neliko nepastebėtas ir sukėlė kažką panašaus į paniką. Tuo metu, kai Cicerono vedami atsargiai patraukėme tolyn į prieplauką, pasigirdo trys trumpi trimito signalai, iš laivo šonų vienu metu išlindo irklai, primenantys milžiniško vandens vabalo kojas, ir ėmė iš lėto slinkti vandens paviršiumi. Nuplaukęs ne per toliausiai nuo kranto, nuleido inkarą. Laivui pasisukus pavėjui, vakaro prieblandoje sušvito jo pirmagalyje ir laivagalyje įsižiebę žibintai, o siūbuojančiame denyje išsirikiavo komanda. Ciceronas su Liucijumi ir jaunuoju Frugiu svarstė, ką daryti. Teoriškai Teismo išduotas orderis suteikė jam įgaliojimą patikrinti kiekvieną laivą, kuris, jo manymu, gali būti susijęs su byla. Tačiau iš tiesų mūsų buvo per mažai, o kol sulauktume pastiprinimo, laivas nuplauktų toli į jūrą. Šiaip ar taip, galėjome akivaizdžiai įsitikinti, kad Verio nusikaltimų mastas buvo gerokai didesnis, negu Ciceronas įsivaizdavo. Galop jis nutarė, kad reikia dar labiau paskubėti, ir mes pasukome į pietus. Nuo Velijos iki Vibo, plaukiant tiesiai palei Italijos „blauzdikaulį“ iki pat „bato nosies“, buvo apie šimtas dvidešimt mylių. Tačiau pūtė palankus vėjas, o irklavome stipriais grybšniais, todėl šį atstumą įveikėme per dvi dienas. Stengėmės nenutolti nuo žemės, o naktį praleidome ant smėlėto kranto, susikūrę iš mirtų laužą ir iš irklų bei burių susirentę kažką panašaus į palapinę. Iš Vibo pakrante nukeliavome iki Regiumo, kur išsinuomojome kitą valtį, kad galėtume įveikti ankštą sąsiaurį, skiriantį nuo Sicilijos. Į kelionę išsiruošėme ankstyvą rytą, kai žemę dar gaubė tirštos ūkanos ir krito smulki dulksna. Tolumoje išvydome salą, panašią į niūrią juodą kalvą. Deja, saloje, o ypač viduržiemį, buvo tik vienas uostas, į kurį galėjome plaukti, ir tai buvo Verio tvirtovė, Mesana. Jis buvo nusi-

pirkęs Mesanos gyventojų lojalumą, atleidęs juos nuo mokesčių per visus trejus savo valdymo metus, todėl nieko stebėtina, kad tai buvo vienintelis miestas saloje, atsisakęs bendradarbiauti su Ciceronu. Mes pasukome į švyturį, bet prisiyrę arčiau supratome, kad palaikėme ilgu laivo stiebu uosto prieigose tiesiai į žemyno pusę atsuktą aukštą kryžių.

— Tai naujiena, — pratarė Ciceronas, šluostydamas nuo akių lietaus lašus. — Mūsų laikais šioje vietoje nebuvo vykdomos jokios egzekucijos.

Neturėjome iš ko rinktis, todėl teko plaukti pro pat kryžių, kurio vaizdas priminė kraupų šešėlį.

Nors dauguma Mesanos gyventojų ypatingojo kaltintojo atžvilgiu pasielgė labai nesvetingai, du miestelėnai — Baziliskas ir Persenijus — drąsiai pasisiūlė suteikti pastogę ir jau laukė mūsų prieplaukoje. Ciceronui pasiteiravus apie kryžių, jie puolė maldauti jį luktelėti, nes kol kas negalį atsakyti. Tiktai kai atsidūrėme netoli Bazilisko namo, jie išdrįso papasakoti šio kryžiaus istoriją. Paskutiniąsias savo, kaip provincijos valdytojo, dienas Veris praleido Mesanoje, asmeniškai prižiūrėdamas, kaip jo prisiplėštas grobis pakraunamas į laivą, kurį jam atsidėkodami pastatė Mesanos gyventojai. Maždaug prieš mėnesį jo garbei buvo surengta didžiulė šventė, o jos metu iš kalėjimo į miesto forumą buvo išvilktas įkalintas Romos miesto pilietis, kur jį viešai išrengė, nuplakė, kankino ir galiausiai nukryžiavo.

— Romos pilietis? — negalėdamas patikėti paklausė Ciceronas. Jis davė ženklą pradėti užrašinėti. — Betgi teisti Romos pilietį be įprasto teismo proceso yra draudžiama. Ar esi tuo tikras?

— Jis šaukė, kad yra Publijus Gavijus, pirklys iš Ispanijos, kad jis tarnavęs legionuose. O plakamas po kiekvieno kirčio rėkė: „Aš — Romos pilietis!“

— „Aš — Romos pilietis“, — pakartojo Ciceronas, tarytum mėgaudamasis šia fraze. — „Aš — Romos pilietis...“ O kuo jis buvo kaltinamas?

— Šnipinėjimu, — atsakė mūsų šeimininkas. — Jis ketino

plaukti laivu į Italiją. Deja, padarė nedovanotiną klaidą: kiekvienam sutiktajam gyrėsi, kad yra pabėgęs iš akmenų karjerų Sirakūzuose ir dabar keliaujantis į Romą demaskuoti visų Verio nusikaltimų. Mesanos vyresnieji jį suėmė ir įdavė Veriui. Šis įsakė jį nuplakti, deginti ugnyje įkaitinta geležimi ir nukryžiuoti ant kryžiaus, atsukto į Regiumą anapus sąsiaurio, kad paskutinėse savo agonijos kančiose matytų išsvajotąjį žemyną. Tik įsivaizduokite — jam buvo likusios tik penkios mylios, kurias įveikęs būtų išsigelbėjęs! Verio šalininkai paliko šį kryžių stovėti kaip įspėjimą kiekvienam susigundžiusiam per daug kalbėti.

— Ar kas nors matė nukryžiavimą?

— Žinoma. Šimtai žmonių.

— O kas nors iš Romos piliečių?

— Taip.

— Gal žinai, kas jie tokie?

Baziliskas nesiryžo, bet galiausiai prabilo:

— Gajus Numitorijus, Romos didikas iš Puteolių. Broliai Kotijai iš Tauromeniumo. Lucėjus iš Regiumo. Turėjo būti ir daugiau.

Užrašiau jų vardus. Vėliau, kai Ciceronas maudėsi, susirinkome prie jo statinės aptarti paaiškėjusių naujų aplinkybių. Liucijus tarė:

— Galimas dalykas, kad tas Gavijus iš tiesų buvo šnipas.

— Ir aš būčiau linkęs taip manyti, — atsakė Ciceronas, — jei Veris podraug nebūtų apkaltinęs Stenijaus, kuris yra toks pat šnipas kaip aš arba jūs. Ne, tai mėgstamas šio siaubūno veiklos metodas: jis suklastoja kaltinimą, o paskui, naudodamasis savo, kaip aukščiausiojo provincijos teisėjo, padėtimi, paskelbia verdiktą ir skiria nuosprendį. Reikėtų išsiaiškinti, kodėl jis pasirinko Gaviją.

Į šį klausimą nė vienas neįstengėme atsakyti, taip pat neturėjome laiko nuvykti į Mesaną ir išsiaiškinti vietoje. Anksti ryte mūsų laukė pirmas oficialus vizitas pakrantės miestelyje Tyndaryje. Šis apsilankymas sudarė sąlygas tokiai sekai. Pareikšti Ciceronui pagarbos išėjo visa taryba. Jis buvo palydėtas į pagrindinę miestelio aikštę. Ten jam parodė vietą, kurioje stovėjo standartinio pavyzdžio Verio statula, už kurią buvo priversti sumokėti miestelėnai, tačiau dabar ji buvo

nugriauta ir sudaužyta. Ciceronas pasakė trumpą kalbą apie Romos teisę. Tada jam pastatė krėslą, į kurį atsisėdęs senatorius klausėsi vietos gyventojų skundų. Iš visų papasakotų istorijų jis atsirinko labiausiai sukrečiančias arba lengviausiai įrodomas, — Tyndaryje tai buvo Sopatrio, žmogaus, kurį Verio pakalikai išrengė nuogai ir pririšo prie statulos, kol miestelis galiausiai nusileido ir atidavė bronzinę Merkurijaus skulptūrą; paskui aš arba kuris nors iš mano padėjėjų jas užrašydavome, o žmonės savo liudijimą patvirtindavo parašais.

Iš Tyndario pajudėjome į gimtąjį Stenijaus miestą Termas, susitikome su jo žmona, likusia apiplėštuose namuose; gavusi iš Cicerono jos vyro parašytus laiškus, ji pratrūko gailiai raudoti, o savaitę užbaigėme uoste-tvirtovėje Lilibeume, labiausiai į vakarus nutolusiame salos taške. Ciceronas šį uostamiestį gerai žinojo, kadangi jame gyveno, eidamas jaunesniojo magistrato pareigas. Kaip ir anuomet, apsistojome pas jo seną bičiulį Pamfilijų. Ciceronas vakarieniaudamas pasigedo ant stalo stovėdavusių puikaus ąsočio su taurėmis, o pasiteiravęs, kas jiems nutiko, sužinojo, kad šias brangias šeimos relikvijas atėmė Veris. Netrukus paaiškėjo, kad visi svetainėje susirinkę svečiai turi papasakoti kažką panašaus. Jaunasis Gajus Kakurijus buvo priverstas atiduoti visus savo baldus, o Liutacijus — citrinmedžio stalą, prie kurio Ciceronas įprastai valgydavo. Lisonas neteko brangios Apolono statulos, o Diodoras — Mentoro graviruotų sidabrinių taurių rinkinio. Man teko viską registruoti, todėl puikiai prisimenu, kad sąrašas atrodė be pabaigos. Užrašęs jų visų, o paskui ir visų jų draugų parodymus, ėmiau svarstyti, ar Ciceronui mažumėlę nepasimaišė protas, — nejaugi jis nusprendė užregistruoti kiekvieną šioje saloje pavogtą šaukštelį ir ąsotį? Tačiau, kaip parodė vėlesni įvykiai, jis už mane buvo gerokai gudresnis.

Po kelių dienų iš Lilibeumo apleistais takeliais išdardėjome į savo šventykla garsėjantį Agrigentumą, o iš ten pasukome į kalnuotą salos vidurį. Žiema pasitaikė kaip reta sunki, atrodė, kad ir žemė, ir dangus pavirto į akmenį. Ciceronas stipriai persišaldė, todėl susisupęs į savo apsiaustą sėdėjo pačiame vežimo gale. Nuvykus į Heną, tiesiog uolose pastatytą ir miškų bei ežerų apsuptą miestelį, mus

pasitiko garsiai šūkaujantys prašmatniai apsirengę žyniai su šventų medžių šakomis rankose ir nusivedė į Cereros šventyklą, iš kurios Veris buvo pagrobęs deivės statulą. Šiame miestelyje mūsų apsaugininkai pirmą kartą susimušė su naujojo salos valdytojo Liucijaus Metelo liktoriais. Šie lazdomis ir kirviais ginkluoti gyvuliai, sustoję greta turgaus aikštės, šoko grasinti žiauriai nubausią kiekvieną išdrįsusį liudyti prieš Verį. Nepaisant jų grasinimų, Ciceronui pavyko įtikinti tris įtakingus Henos miestiečius — Teodorą, Numenijų ir Nikazijų — vykti į Romą ir ten paliudyti prieš Verį.

Galiausiai pasukome atgal į pietryčius, jūros link, į Etnos ugnikalnio apylinkėse plytinčias derlingas lygumas. Tai buvo respublikai priklausanti žemė, kurią Romos iždo vardu prižiūrėjo mokesčių rinkimo kompanija, nuomojusi šią žemę vietos ūkininkams. Ciceronui pirmą kartą lankantis saloje, Leontinis buvo tikras Romos aruodas. Tačiau dabar išvydome visiškai kitokį vaizdą — apleistus ūkius, pilkus, neprižiūrėtus laukus, kur po atviru dangumi gyveno buvę nuomininkai, ir aukštyn kylančius rudus dūmus. Veris kartu su savo sėbrais muitininkais lyg plėšrūnų armija už menkus grašius atėmė javų derlių ir naminius gyvulius, o nuomos kainą iškėlė tiek, kad dauguma žmonių nepajėgė išsimokėti. Vienas išdrįsęs pasiskųsti ūkininkas, Nimfodoras iš Centuripės, buvo suimtas Verio dešimtinės rinkėjo Apronijaus ir pakartas ant alyvmedžio Etnos turguje. Šie pasakojimai dar labiau įsiutino Ciceroną ir sustiprino jo pasiryžimą. Aš ir dabar tebematau, kaip didžiausias iš visų inteligentų, kuriuos man teko pažinoti, pasikėlęs virš kelių raudoną togą, vienoje rankoje laikydamas savo raudonuosius batus, o kitoje — teismo įgaliojimą, lyjant lietui atsargiai brenda pažliugusiu arimu apklausti prie arklo palinkusio žemės nuomininko. Po ilgiau kaip mėnesį užsitęsusios varginančios kelionės po provinciją, pagaliau pasiekę Sirakūzus, turėjome surinkę apie du šimtus rašytinių liudijimų.

Sirakūzai, be jokios abejonės, yra didžiausias ir gražiausias iš visų Sicilijos miestų. Iš tikrųjų šį didmiestį sudaro keturi mažesni miestai. Trys iš jų — Achradina, Ticha ir Neapolis — išsidėstę aplink uostą, o pačiame šios didelės natūralios įlankos centre įsikūręs

ketvirtasis, vadinamas paprasčiausiai Sala, kuriame kadaise gyveno pats karalius, ir su kitais trimis sujungtas tiltu. Šis sienomis apjuostas miestas mieste, į kurį naktį siciliečiams draudžiama įkelti koją, garsus savo deivių Dianos ir Minervos šventyklomis, yra Romos valdytojo rezidencija. Tiesą sakant, baiminomės, kad Sirakūzuose būsime sutikti priešiškai, nes šis miestas savo lojalumu Veriui nusileido tik Mesanai, o jo senato nariai ne per seniausiai balsų dauguma nusprendė sukurti jam panegiriką. Tačiau atsitiko priešingai. Žinia apie Cicerono sąžiningumą ir uolumą pirma jo pasiekė miestą, todėl prie Agrigentinos vartų mus pasitiko minia džiūgaujančių miestelėnų. (Viena iš Cicerono populiarumo priežasčių — kad anuomet, tarnaudamas jaunesniuoju magistratu, aukšta žole apaugusiose miesto kapinėse surado apleistą matematiko Archimedo — įžymiausio Sirakūzų istorijoje žmogaus — šimto trisdešimties metų senumo kapą. Jis buvo kažkur skaitęs, kad paminkle Archimedui pavaizduoti cilindras ir rutulys, todėl radęs šį paminklą paprašė žmonių išravėti piktžoles bei gervuogių krūmokšnius ir sumokėjo jiems už darbą. Ciceronas prie jo yra praleidęs nemažai valandų, mąstydamas apie praeinančią žmogaus garbę. Vietos gyventojai nepamiršo jo didžiadvasiškumo ir pagarbos.)

Sirakūzuose buvome apgyvendinti pas seną Cicerono draugą, Romos didiką Liucijų Flavijų, kuris prie jau ir taip išsipūtusios bylos pridėjo dar daugybę liudijimų apie Verio nusikaltimus. Jis mums papasakojo apie tai, kaip piratų vadas Heraklis, vadovaudamas keturių irklinių laivelių eskadrai, atplaukė tiesiai į Sirakūzus, apiplėšė vietos prekių sandėlius ir, nesulaukęs jokio pasipriešinimo, pasišalino. Tiesa, po kelių savaičių kažkur prie Megaros jis kartu su keliais piratais buvo suimtas, bet niekas jų taip ir nematė paimtų į nelaisvę, ir sklido kalbos, kad Veris, gavęs didelę išpirką, jį paleido. Išgirdome ir sukrečiamą istoriją apie Romos bankininką iš Ispanijos Liucijų Herenijų, vieną rytą išvilktą į Sirakūzų forumą, be jokių svarstymų paskelbtą šnipu ir Verio įsakymu nukirsdintą, nepaisant jo draugų ir jį pažinojusių žmonių, atskubėjusių į egzekucijos vietą jo gelbėti, maldavimų. Herenijaus istorija stulbinamai panėšėjo į Gavijaus

istoriją, kurią išgirdome Mesanoje: abu romėnai, abu iš Ispanijos, abu susiję su prekyba, abu apkaltinti šnipinėjimu ir abiem be teismo įvykdyta mirties bausmė.

Tą dieną, tik pavalgęs vakarienę, Ciceronas sulaukė pasiuntinio iš Romos. Paėmęs iš jo laišką, nedelsdamas jį perskaitė, atsiprašė ir, pasikvietęs Liuciją, Frugį ir mane, pasitraukė į šalį. Laiškas buvo nuo jo brolio Kvinto, ir jame buvo skelbiamos negeros naujienos. Atrodė, kad Hortenzijus vėl ketina griebtis savo senų triukų. Teismas, nagrinėjantis turtinio pobūdžio nusikaltimus, netikėtai leido iškelti ieškinį buvusiam Achajos valdytojui. Kaltintoju šioje byloje paskirtas žinomas Verio draugas Dazianas išvyko į Graikiją rinkti įkalčių, pažadėjęs sugrįžti ir pateikti teismui medžiagą, likus dviem dienoms iki Ciceronui nustatyto termino. Kvintas ragino brolį kaip įmanoma greičiau grįžti atgal į Romą ir taisyti susidariusią padėtį.

— Tai spąstai, — iškart pareiškė Liucijus, — kurių tikslas — sukelti tavo paniką ir nutraukti tyrimą.

— Galbūt, — sutiko Ciceronas. — Tačiau taip rizikuoti aš negaliu. Jei toji byla atsidurs teisme prieš mūsų bylą, o Hortenzijus, kaip yra įpratęs, ištęs jos svarstymą, mūsų byla gali būti atidėta, kol įvyks rinkimai. O tada Hortenzijus ir Kvintas Metelas jau bus tapę konsulais. Jaunesnysis Metelas neabejotinai bus išrinktas pretoriumi, o trečiasis liks Sicilijos valdytoju. Kaip jūs manote, kiek mes tada turėtume šansų?

— Ką darysime?

— Mes per daug dėmesio skyrėme smulkiam mailiui, — paaiškino Ciceronas. — Turime įsibrauti į priešo stovyklą ir atrišti liežuvius iš tikrųjų žinantiems, kas čia vyko, tai yra patiems romėnams.

— Pritariu, — tarė Liucijus. — Tačiau kokiu būdu?

Ciceronas apsidairė aplink ir tyliai atsakė:

— Mes atliksime kratą pas mokesčių mokėtojus.

Tai išgirdęs netgi Liucijus pablyško, kadangi tai būtų buvęs labiausiai provokuojamas Cicerono poelgis, beveik prilygstantis valdytojo rūmų užgrobimui ir Metelo areštui. Mokesčių rinkėjai buvo priskiriami didikams, turėjo nemažą įtakingų pažįstamų ratą,

juos gynė įstatymas, o tarp jų investitorių buvo ir turtingų Romos senatorių. Ciceronas, specializavęsis prekybos teisės srityje, tarp jų taip pat turėjo nemažai rėmėjų. Jis suprato, kad toks sumanymas yra labai rizikingas, bet jį atkalbinėti nebuvo jokios prasmės, nes akivaizdu, kad būtent ten slypi pačios tamsiausios Verio paslaptys. Dar tą patį vakarą jis išsiuntė pasiuntinį atgal į Romą su laišku savo broliui Kvintui, kuriam parašė, kad jis norįs atlikti dar vieną darbą, o po kelių dienų galės išvykti.

Ciceronui reikėjo paskubėti ir jokiu būdu neišsiduoti. Jis sąmoningai suplanavo įsiveržimą po dviejų dienų, kai to bus mažiausiai tikimasi, didelės šventės Terminalijos metu, prieš pat auštant. Faktas, kad ši diena buvo paskirta Terminui, antikiniam ribų ir gerų kaimynų dievui, simboliškai atitiko Cicerono sumanymą. Mūsų šeimininkas, pas kurį buvome apsistoję, Flavijus, sutiko vykti drauge ir, parodyti, kur įsikūrę mokesčių rinkėjai. Tuo tarpu aš nusileidau į Sirakūzų uostą, kur radau tą patį patikimą laivavedį, perkėlusį mus per sąsiaurį tą kartą, kai Ciceronas buvo taip nemielai sutiktas Italijoje. Iš jo išsinuomojau laivą su visa įgula ir paprašiau, kad prieš pat savaitgalį būtų pasirengęs išplaukti. Liudytojų parodymai buvo supakuoti lagaminuose ir nunešti į laivą.

Naktį prieš įsiveržimą nusnaudėme labai trumpai. Dar prieš auštant užblokavome gatvę, abiejuose jos galuose išdėstę kelionei išsinuomotus jaučių traukiamus vežimus, o Ciceronui davus ženklą, su deglais rankose iššokome iš slėptuvių. Senatorius pabeldė į duris ir nelaukdamas, kol kas atsilieps, pasitraukė į šalį, o du stambiausi mūsų palydovai užsimojo kirviais. Netrukus durys pasidavė, ir mes įsiveržėme į koridorių, nubloškę nuo kelio pagyvenusį naktinį sargą ir puolę ten, kur turėjo būti saugomi dokumentai. Akimirksniu sustoję į gyvą grandinę, — taip pat ir Ciceronas, — puolėme per rankas leisti dėžes su vaško lentelėmis ir papiruso ritiniais, kurias sukrovėme į gatvėje stovinčius vežimus.

Tą dieną išmokau vieną svarbią pamoką: jei nori būti populiarus, įsiveržk į mokesčių rinkėjų sindikato valdas. Patekėjus saulei ir žiniai apie mūsų poelgį pasklidus po miestą, aplink mus susibūrė

Sirakūzų gyventojų garbės sargyba. Jų buvo tiek daug, kad mokesčių rinkėjų viršininkas Karpinatijus, gavęs iš Liucijaus Metelo būrį legionierių ir atvykęs atsiimti užgrobtų patalpų, neįstengė pro juos prasibrauti. Netrukus tarp jo ir Cicerono pačiame gatvės viduryje užvirė ginčas: Karpinatijus tvirtino, kad su provincijos mokesčiais susiję dokumentai pagal įstatymą negali būti tikrinami, o Ciceronas jam griežtai atkirto, kad jam tokią teisę suteikia teismo išduotas orderis. Tiesą sakant, vėliau Ciceronas pripažino, kad Karpinatijus buvo teisus. „Tačiau, — pridūrė paskui, — tas, kuris kontroliuoja gatvę, nustato savo taisykles.“ Bent jau tuo metu gatvę kontroliavo Ciceronas.

Į Flavijaus namus atsigabenome daugiau kaip keturis pilnus vežimus dokumentų. Grįžę užrakinome vartus, pastatėme sargybinius ir ėmėmės nuobodaus dokumentų tikrinimo. Netgi dabar, praėjus tiek daug metų, prisimindamas mums tada tekusį išbandymą, pajuntu, kaip vėl ima pilti prakaitas. Šiuose dokumentuose buvo sukaupti kelių metų senumo duomenys ne tik apie respublikai priklausančią Sicilijos žemę, bet ir apie kiekvieną ūkininką: juose buvo nurodyti ne tik ganyklose ganomų gyvulių skaičius ir kokybė, bet ir visų kada nors pasėtų pasėlių dydis bei gautas derlius. Juose buvo pateikta išsami informacija apie ūkininkams suteiktas paskolas, jų sumokėtus mokesčius ir susirašinėjimą. Kibę į darbą, gana greitai supratome, kad prie šių dokumentų kažkas jau spėjo pasidarbuoti pirma mūsų, todėl neradome nė menkiausios užuominos į Verį. Tuo metu iš valdytojo rūmų gavome piktą laišką, kuriame Ciceronui buvo liepiama rytoj kuo anksčiau, vos tik atidaromi rūmai, atvykti pas valdytoją ir atsakyti į Karpinatijaus laišką, reikalaujantį sugrąžinti dokumentus. Tuo tarpu prie namo ėmė rinktis dar viena gausi minia, skanduojanti Cicerono vardą. Tada prisiminiau Terencijos pranašystę, kad jos vyras kartu su ja bus išvytas iš Romos ir užbaigs savo karjerą kaip Termų konsulas, o ji taps pirmąja miesto ponia, ir toji pranašystė niekada neatrodė tokia reali kaip tą akimirką. Ciceronas vienintelis liko ramus. Jam teko pažinti ne vieną įtartinos reputacijos mokesčių rinkėją, todėl gerai žinojo ir jų triukus. Kai galutinai įsitikinome, kad visi su Veriu

susiję dokumentai buvo pašalinti mums dar nespėjus atlikti kratos, jis ištraukė seną visų mokesčių rinkėjų vadovų sąrašą ir ėmė atidžiai skaityti, kol rado Verio valdymo metais vyriausiojo finansininko pareigas ėjusio žmogaus vardą.

— Pasakysiu tau, Tironai, vieną dalyką, — tarė jis man. — Dar niekada neteko sutikti vyriausiojo finansininko, kuris, perdavęs savo dokumentus įpėdiniui, nepasiliktų jų kopijos sau. Atsargumo sumetimais.

Taigi tą rytą susirengėme atlikti dar vieną kratą.

Mūsų pasirinktos aukos vardas buvo Vibijus, o tuo metu jis kartu su savo kaimynais šventė Terminaliją. Sode stovėjo altorius, ant kurio buvo priberta grūdų, padėta keletas medaus korių ir vyno, o Livijus ką tik buvo paaukojęs mažą paršelį. („Šitie sukčiai apskaitininkai visada būna labai pamaldūs", — pastebėjo Ciceronas.) Išvydęs jo link einantį senatorių, Vibijus pažvelgė į jį tokiomis akimis, tarytum pats būtų buvęs aukojamas paršelis, bet netrukus, perskaitęs orderį su prie jo pritvirtintu paties pretoriaus Glabrijaus antspaudu, nenoriai nusprendė turįs vienintelį pasirinkimą — bendradarbiauti. Atsiprašęs sumišusių svečių, jis nusivedė mus į tabulinumą ir atidarė savo seifą. Tarp nuosavybės teisės dokumentų, apskaitos knygų ir juvelyrinių dirbinių gulėjo mažas ryšulėlis su užrašu „Veris". Ciceronui paėmus jį į rankas ir atplėšus, Vibijaus veidą iškreipė didžiulė baimė. Spėju, jam tikriausiai buvo įsakyta šį ryšulėlį sunaikinti, o jis arba užmiršo, arba tikėjosi iš jo išpešti kokios nors naudos.

Iš pirmo žvilgsnio jame nebuvo nieko svarbaus, tik laiškai nuo muitininko Liucijaus Kanulijaus, atsakingo už eksporto muito nuo visų per Sirakūzų uostą gabenamų prekių rinkimą. Laiškuose buvo minimas vienas prieš dvejus metus iš Sirakūzų uosto išgabentas krovinys, už kurį Veris nesumokėjo jokio mokesčio. Toliau krovinys buvo įvardytas konkrečiau: keturi šimtai statinaičių medaus, penkiasdešimt valgomojo lovų, du šimtai šviestuvų ir devyniasdešimt rietimų audinių iš Maltos. Kitas kaltintojas gal būtų ir nesupratęs, ką tai reiškia, tačiau tik ne Ciceronas.

— Tik pažvelk, — tarė jis, tiesdamas sąrašą man. — Tai ne-

buvo atimta iš nelaimingųjų siciliečių. *Keturi šimtai* statinaičių medaus? *Devyniasdešimt* rietimų audinių iš užsienio? — Jis žybtelėjo piktomis akimis į nelaimingąjį Vibijų. — Juk tai — *krovinys*, ar ne? Tavo valdytojas pavogė visą *laivą*.

Vargšelis Vibijus buvo priremtas prie sienos. Nervingai per petį žvilgčiodamas į nustebusius svečius, kurie tiesiog išsižioję vėpsojo mūsų pusėn, jis patvirtino, kad tai iš tikųjų buvęs krovininis laivas, o Kanulijui vėliau buvo nurodyta neapmokestinti jokių valdytojo gabenamų prekių.

— Kiek dar panašių krovinių išvežė Veris? — griežtai paklausė Ciceronas.

— Negalėčiau tiksliai atsakyti.

— Tuomet spėk.

— Dešimt, — iš baimės virpėdamas atsakė Vibijus. — Galbūt dvidešimt.

— Ir niekada nemokėjo jokių mokesčių? Nėra išlikusių dokumentų?

— Ne.

— Ir iš kur pas Verį visi šie kroviniai atsirado? — paklausė Ciceronas.

Vibijus kone alpo iš baimės.

— Senatoriau, maldauju.

— Aš tave suimsiu, — pareiškė Ciceronas. — Sukaustytą grandinėmis nugabensiu į Romą. Išvesiu kaip liudytoją prieš tūkstantinę žiūrovų minią Romos forume, o tai, kas iš tavęs liks, sušersiu Kapitolijaus triados šunims.

— Iš laivų, senatoriau, — tyliu tarsi pelės balseliu atsiliepė Vibijus. — Iš laivų.

— Kas tai per laivai? Iš kur jie?

— Iš visur, senatoriau. Iš Azijos. Sirijos. Tyro. Aleksandrijos.

— O kas nutiko tiems laivams? Ar Veris juos konfiskavo?

— Taip, senatoriau.

— Kokiu pagrindu?

— Apkaltino šnipinėjimu.

— Ak, šnipinėjimu! Na žinoma! Ar atsirastų toks žmogus, — šįkart Ciceronas kreipėsi į mane, — kuris būtų nustatęs tiek daug šnipų, kiek mūsų budrusis valdytojas Veris? Nagi, papasakok, — jis atsigręžė atgal į Vibijų, — kas nutiko šitų šnipų laivų įguloms?

— Jos buvo nuvestos į akmenų karjerus, senatoriau.

— O kas joms nutiko tenai?

Vibijus neatsakė.

Akmenų karjerai buvo pats baisiausias kalėjimas visoje Sicilijoje, o galbūt ir visame pasaulyje — šiaip ar taip, apie baisesnius dar nesu girdėjęs. Tai buvo šešių šimtų žingsnių ilgio ir dviejų šimtų žingsnių pločio erdvė, iškirsta sutvirtinto Epipolės plokščiakalnio, stūksančio virš miesto, uolose. Šioje pragariškoje kasykloje, iš kurios neištrūkdavo joks šauksmas, kaitinami karštos vasaros saulės ir merkiami žiemos liūčių, kankinami žiaurių prižiūrėtojų ir žemiausiems instinktams pasidavusių likimo brolių, mirdavo Verio belaisviai.

Cicerono priešai jį dažnai pajuokdavo ir kaltindavo dėl antipatijos karinei tarnybai, o jį iš tikrųjų pykindavo viskas, kas su ja susiję. Tačiau galiu prisiekti, kad tą dieną jis elgėsi gana drąsiai. Jis pasikvietė Liucijų, o Frugį paliko toliau tikrinti mokesčių dokumentų. Netrukus, apsiginklavę tik kelionės lazdomis ir Glabrijaus išduotu orderiu, lydimi Sirakūzų gyventojų minios, ėmėme kopti aukštyn į Epipolę vedančiu takeliu. Kaip visuomet, žinia apie atvykstantį Ciceroną ir jo misiją pralenkė jį patį, o sargybos vadas, išklausęs griausmingą senatoriaus prakalbą su grasinimais visomis įmanomomis skaudžiomis pasekmėmis, jeigu jo reikalavimai nebus įvykdyti, praleido mus pro išorinį aptvarą į patį plokščiakalnį. Patekęs į vidų ir nekreipdamas dėmesio į įspėjimus, kad vaikščioti po teritoriją pavojinga, Ciceronas primygtinai reikalavo leisti jam apžiūrėti karjerus.

Šis platus požeminis kalėjimas buvo įrengtas daugiau kaip prieš tris amžius tirono Dionisijo. Senos metalinės durys pasirodė neužrakintos, todėl, vedami kalėjimo sargybinių, apšvietusių kelią degančiais fakelais, įžengėme į tunelio nasrus. Blizgančios kalkių ir

grybelio pažeistos sienos, šešėliuose šmižinėjančios žiurkės, mirties ir atmatų smarvė, mirčiai pasmerktų nelaimingųjų raudos ir dejonės — čia patekęs jauteisi taip, lyg būtum nusileidęs į Hado valdas. Po kurio laiko priėjome antras masyvias duris, sargybiniai jas atrakino, atšovė skląsčius, ir mes patekome į patį kalėjimo vidų. Prieš mūsų akis išniro su niekuo nepalyginamas paveikslas! Galėjai pamanyti, kad kažkoks milžinas prigrūdo į didžiulį maišą kelis šimtus supančiotų žmonių, o paskui juos visus išvertė į duobę. Šviesa buvo tokia blausi, tartum giliai po vandeniu, o aplink, kiek tik akys tokioje prieblandoje užmatė, šmėkščiojo kaliniai. Kai kurie iš jų šnopavo visai šalia, kiti spietėsi į grupeles, bet dauguma gulėjo tolėliau nuo kitų savo likimo draugų, o iš jų tebuvo likę pageltę kaulai. Mirusieji dar nebuvo išnešti, todėl atskirti, kurie skeletai yra gyvi, o kurie jau mirę, buvo sunku.

Mes brovėmės pro lavonus, — tarp mirusiųjų ir merdėjančių nepastebėjome jokio ryškesnio skirtumo, — kai Ciceronas netikėtai sustojo ir pasiteiravo vieno vyro vardo, stengdamasis suprasti, ką šis sušnabždėjo. Neradome nė vieno romėno, tik siciliečius.

— Ar yra čia nors vienas Romos pilietis? — garsiai paklausė Ciceronas. — Ar tarp jūsų yra jūreivių?

Deja, niekas neatsiliepė. Tada jis pasišaukė pamainos vadą ir pareikalavo parodyti kalėjimo dokumentus. Vargšelis, kaip ir Vibijus, dvejojo bijodamas ir Verio, ir ypatingojo kaltintojo, bet galiausiai pasidavė Cicerono spaudimui.

Uolėtose karjero sienose buvo iškaltos atskiros specialios kameros ir galerijos, kur vykdavo kankinimai bei egzekucijos ir valgydavo bei miegodavo sargybiniai. (Kaip vėliau sužinojome, populiariausias egzekucijos metodas čia buvo garota.) Ten pat gyveno ir šiokia tokia kalėjimo vadovybė. Mums buvo atitemptos dėžės su apipelijusiais ir sudrėkusiais ritiniais, kuriuose radome ilgus kalinių sąrašus su jų vardais ir dviem datomis — atvykimo ir išvykimo. Prie kai kurių vardų radome pastabą, kad jie išleisti laisvėn, bet prie daugelio buvo pakeverzotas sicilietiškas žodis *edikaiothesan*, reiškiantis, kad jiems įvykdytas mirties nuosprendis.

— Man reikia kopijų visų įrašų, padarytų per trejus metus, Veriui būnant Sicilijos valdytoju, — tarė man Ciceronas, o paskui kreipėsi į kalėjimo viršininką: — Kai darbas bus baigtas, parašu patvirtink, kad sąrašas yra teisingas.

Man ir kitiems dviem metraštininkams sėdus perrašinėti, Ciceronas ir Liucijus įniko sąrašuose ieškoti romėniškų vardų. Nors dauguma žmonių, Verio valdymo metais įkalintų karjeruose, akivaizdžiai buvo siciliečiai, čia kalėjo ir kitų aplinkinių Viduržemio jūros tautų gyventojų — ispanų, egiptiečių, sirų, kilikiečių, kretiečių, dalmatų. Kai Ciceronas paklausė, kodėl jie pakliuvo į karjerus, išgirdome anuos buvus piratais ir šnipais. Sprendžiant iš dokumentų, jiems visiems buvo įvykdyta mirties bausmė, taip pat ir liūdnai pagarsėjusiam piratų vadui Herakliui. Tuo tarpu prie romėniškų vardų radome įrašus, kad jie visi, įskaitant du vyrus iš Ispanijos — Publijų Gavijų ir Liucijų Herenijų, — paleisti laisvėn.

— Šie įrašai — visiška nesąmonė, — patylomis Liucijui pareiškė Ciceronas. — Juose viskas atvirkščiai negu tikrovėje. Niekas nematė, kad Heraklis būtų miręs, nors pasižiūrėti į nukryžiuotą piratą įprastai susirenka didelės minios. Užtat daugelis matė, kaip mirties nuosprendis buvo įvykdytas romėnams. Man atrodo, Veris juos tiesiog sukeitė vietomis ir nužudė niekuo dėtus jūreivius, o piratus paleido į laisvę, žinoma, už atitinkamą užmokestį arba gerą išpirką. Jei Gavijus ir Herenijus demaskavo jo klastą, tai visiškai nestebina, kad Veris skubėjo kuo greičiau su jais susidoroti.

Man atrodė, kad vargšas Liucijus tuoj pat apsivems. Atsitraukęs nuo savo filosofijos knygų, jis sukorė tokį ilgą kelią iš saulėtosios Romos tam, kad nusileidęs aštuoniasdešimt pėdų po žeme žvakių prieblandoje studijuotų mirtininkų sąrašus. Mums pavestą darbą atlikome labai greitai, o aš niekada iš niekur taip nesiveržiau, kaip tąsyk iš šito požemio. Ištrūkęs iš akmenų karjero, pajutau didžiulį džiaugsmą, kad vėl sugrįžau pas žmones, gyvenančius žemės paviršiuje. Papūtė švelnus vėjelis, kurio dvelktelėjimą ir dabar jaučiu, tarytum tai būtų buvę ne daugiau kaip prieš pusę amžiaus, bet šian-

dien; mes visi į jį instinktyviai atsigręžėme ir dėkingi ėmėme gerti šaltą gryną orą.

— Pažadėk man, — po kurio laiko paprašė Liucijus, — kad jeigu įgysi taip trokštamą *imperium*, niekuomet nesiimsi smurto ir nekankinsi žmonių.

— Aš prisiekiu, — atsakė Ciceronas. — O jei kada nors, brangusis Liucijau, tau kiltų klausimas, kodėl geri žmonės išsižada filosofijos ir siekia valdžios tikrame gyvenime, pažadėk man, kad visada prisiminsi tai, ką regėjai Sirakūzų akmenų karjeruose.

Vakare pasirodėme Sirakūzuose, kurie Cicerono dėka vis dar šurmuliavo. Minia, lydėjusi mus pažliugusiu šlaitu į kalėjimą, tebelaukė mūsų už Epipolės sienų. Tiesą sakant, ji dabar buvo didesnė negu prieš tai, nes prie jos prisidėjo keletas žymesnių miesto gyventojų, pavyzdžiui, šventais drabužiais vilkintis vyriausiasis Jupiterio žynys. Šiam iškilmingam, tik aukščiausio rango Sirakūzų gyventojams rengiamam sutikimui vadovavo ne kas kitas, o vienas iš Cicerono klientų, Heraklijus, kuris smarkiai rizikuodamas sugrįžo iš Romos mums padėti. Jis kreipėsi su prašymu, kad Ciceronas nedelsdamas sektų paskui jį į miesto senatą, kur jo laukė Sirakūzų vyresnieji, norintys surengti oficialų priėmimą. Ciceronas svarstė. Jis turėjo dar daug darbo, o laiko buvo likę mažai, be to, Romos senatorius, be valdytojo leidimo kreipdamasis į vietos bendruomenės atstovus, būtų nusižengęs protokolui. Vis dėlto tai reiškė neįtikimą galimybę tyrimą dar labiau išplėsti. Trumpai padvejojęs jis priėmė pasiūlymą, ir mes, lydimi didžiulės gerbiamų Sicilijos gyventojų minios, leidomės kalvos šlaitu žemyn.

Senato patalpa buvo prisigrūdusi žmonių. Po paauksuota pačios Verio garbei pastatyta statula Cicerono laukė vyriausias amžiumi senato narys, įžymusis Diodoras, kuris graikiškai jį pasveikino ir atsiprašė už tai, kad kol kas niekuo neprisidėjo prie atliekamo tyrimo, nes iki pat šios dienos įvykių netikėjo jo ketinimų nuoširdumu.

Ciceronas, irgi kalbėjęs graikiškai, sujaudintas ką tik regėto vaizdo, pasakė nuostabiausią iš visų kada nors sakytų spontaniškų kalbų ir pažadėjo paskirti savo gyvenimą tam, kad būtų atitaisytos Sicilijos žmonėms padarytos skriaudos. Galiausiai Sirakūzų senatoriai kone vienbalsiai nutarė anuliuoti panegiriką Veriui (prieš tai Ciceronui prisiekę, kad tokią garbę jam buvo priskyrę tik spaudžiami Metelo). Aidint pritarimo šūksniams, keletas jaunesnių senato narių aplink Verio statulos kaklą apvyniojo porą virvių ir ją nuvertė, tačiau buvo dar svarbiau, kad tuo tarpu kiti senatoriai iš slaptų senato archyvų atnešė gausybę ritinių su Verio nusikaltimus demaskuojančiais liudytojų parodymais. Iš jų sužinojome apie dvidešimt septynių neįkainojamų paveikslų iš Minervos šventyklos vagystę, — pavogtos buvo netgi puošniai dekoruotos šventyklos durys, — taip pat paaiškėjo ir naujų detalių apie kyšius, už kuriuos Veris, būdamas teisėju, žadėjo priimti „išteisinamus“ nuosprendžius.

Žinia apie susirinkimą ir nuverstą statulą pasiekė valdytojo rūmus, todėl besiruošdami išvykti iš senato pastebėjome, kad visas pastatas apsuptas romėnų kareivių. Metelo įsaku senatas buvo paleidžiamas, Heraklijus areštuojamas, o Ciceronui liepta nedelsiant prisistatyti pas valdytoją. Kilo kruvinų riaušių pavojus, tačiau Ciceronas užsilipo ant vežimo galo ir paprašė siciliečių nurimti, nes Metelas vis tiek neišdrįstų padaryti ką nors bloga pretoriaus teismo įgaliojimu veikiančiam Romos senatoriui, nors, kaip tuojau pat pusiau juokais pridūrė, jie galėtų pradėti jo paiešką, jeigu jis iki sutemų neprisistatytų pas valdytoją. Paskui jis nulipo nuo vežimo, ir mes, vėl lydimi siciliečių, per tiltą perėjome į salą.

Metelų šeima tuo metu artėjo prie savo galios zenito. Kalbant konkrečiau, atrodė, kad giminės šaka, kuriai priklausė trys penktą dešimtį skaičiuojantys broliai, — Kvintas, Liucijus ir Markas, — yra realiausi kandidatai ateityje valdyti Romą. Pasak Cicerono, tai buvo trigalvis slibinas, kurio vidurinioji galva — antrasis brolis Liucijus — daugeliu atžvilgių pati grėsmingiausia. Jis mus priėmė karališkoje valdytojo rūmų menėje su visa jo *imperium* atitinkančia pompastika:

čia mus pasitiko ne tik impozantiškas, dailus vyras, sėdintis savo soste, bet ir virš sosto marmure sustingę šalti jo pirmtakų žvilgsniai, iš abiejų pusių išsirikiavę liktoriai, jam už nugaros stovintys jaunesnysis magistratas, rūmų tarnautojai ir ginkluoti sargybiniai prie durų.

— Romos provincijoje kurstydamas maištą, — prabilo jis be jokių įžangų, — tu elgeisi išdavikiškai.

— Lygiai taip pat išdavikiška, — atkirto Ciceronas, — įžeisti Romos piliečius ir senatą, trukdant jų įgaliotam atstovui atlikti savo pareigas.

— Nejaugi? O koks gi „Romos atstovas" kreipiasi į graikų senatą jų gimtąja kalba? Kur tik šioje provincijoje pasisukdavai, visur sukeldavai neramumus. Aš šito nepakęsiu! Mūsų įgula čia per maža, kad palaikytų tvarką tarp tokios daugybės vietos gyventojų. Per tavo agitaciją situacija taps visiškai nevaldoma.

— Aš jus patikinu, valdytojau, kad žmonės pasipiktinę Veriu, o ne Roma.

— Ak, Veriu! — Metelas trinktelėjo per sosto atramą rankoms. — Nuo kada gi tau parūpo Veris? Aš pats atsakysiu. Nuo tada, kai supratai galįs juo pasinaudoti savo tikslams pasiekti, niekingas advokate!

— Užrašyk tai, Tironai, — kreipėsi į mane Ciceronas, neatitraukdamas įdėmaus žvilgsnio nuo Metelo. — Man reikės pažodinės ataskaitos. Tai yra bauginimas, kurį įrodysiu teisme.

Tačiau aš buvau per daug persigandęs, todėl nepajėgiau nė krustelėti, juolab kad netrukus ėmė šaukti ir kiti kambaryje buvę vyrai, o Metelas pašoko ant kojų.

— Įsakau tau, — pareiškė jis, — sugrąžinti šįryt pavogtus dokumentus!

— O aš valdytojui su didžiausia pagarba norėčiau priminti, — ramiai atsakė Ciceronas, — kad jis dabar yra ne kur nors pratybų aikštėje, bet kreipiasi į laisvą Romos pilietį, o aš man pavestą užduotį atliksiu iki galo!

Metelas stovėjo palinkęs į priekį, įsirėmęs rankomis į šonus ir atkišęs savo platų smakrą.

— Siūlau grąžinti dokumentus dabar, niekam nematant, o jei ne — bus įsakyta grąžinti juos rytoj teisme, visų Sirakūzų gyventojų akivaizdoje!

— Aš, kaip visuomet, renkuosi teismą, — atsakė Ciceronas, vos pastebimai palenkdamas galvą. — O ypač turėdamas omenyje, koks nešališkas ir kilnus teisėjas yra Liucijus Metelas — vertas savo pirmtako Verio įpėdinis!

Galiu patvirtinti, kad jųdviejų pokalbį perteikiau tiksliai, be menkiausių iškraipymų, kadangi tik išėję iš menės, — o tai įvyko labai greit, Ciceronui ištarus paskutinę frazę, — suskatome iškart, nieko nelaukdami, užrašinėti tam atvejui, jeigu senatoriui iš tikrųjų tektų stoti prieš teismą. (Tiksli kopija dar ir šiandien yra tarp jo dokumentų.)

— Ką gi, neblogai, — pratarė jis juokaudamas, bet ranka ir balsas drebėjo, nes buvo aišku, kad visai jo misijai, o gal ir saugumui, iškilo pati didžiausia grėsmė.

— Bet jeigu sieki valdžios, — pridūrė sau po nosimi, — ir šioje srityje esi naujokas, privalai taip elgtis. Niekas niekada tau jos nepadovanos.

Mes iškart sugrįžome pas Flavijų ir per naktį, smilkstant sicilietiškoms žvakėms ir mirkčiojant aliejiniams žibintams, rengėmės ryte turinčiam įvykti teismui. Kalbant atvirai, nesupratau, ko daugiau, išskyrus pažeminimą, iš jo tikėjosi mano šeimininkas. Metelas nė už ką nebūtų nusileidęs, be to, kaip Ciceronas pats užsiminė, įstatymas buvo mokesčių rinkėjų kompanijos pusėje. Tačiau sėkmė, kaip yra pasakęs Terencijus, pasirenka drąsius, o tą naktį ji iš tiesų pasirinko Ciceroną. Prie to gerokai prisidėjo jaunasis Frugis. Savo pasakojime jį miniu kur kas rečiau, negu derėtų minėti dėl jo santūrumo, kuris leido jam nekristi į akis ir būti labiausiai pastebimam tada, kai jis pasišalindavo. Jis visą dieną praleido prie mokesčių rinkėjų dokumentų, o vakare, nepaisydamas slogos, kuria greičiausiai užsikrėtė nuo Cicerono, atsisakė eiti ilsėtis ir pasinėrė į Sirakūzų senato surinktus parodymus. Kai išgirdau jį šaukiant, buvo jau gerokai po vidurnakčio, o netrukus jis mus visus pakvietė prie

stalo. Ant jo buvo išskleistos vaškinės lentelės su įrašais apie kompanijos veiklą. Vardų sąrašai, datos ir paskolų sumos iš pirmo žvilgsnio nieko nesakė. Tačiau užteko Frugiui juos palyginti su parodymais apie Veriui prievarta sumokėtus kyšius, ir mes nesunkiai įsitikinome, kad jie visiškai sutampa. Pasirodo, pinigus, kurių iš jų reikalaudavo Veris, jie skolindavosi. Tačiau dar daugiau paaiškėjo, kai Frugis šiuos įrašus ir senato surinktus parodymus palygino su mokesčių rinkėjų kompanijos kvitais. Iš jų paaiškėjo, kad tą pačią dieną ta pati pinigų suma sugrįždavo atgal į mokesčių rinkėjų kompaniją kaip Gajaus Verucijaus taupomasis indėlis. Indėlininko vardas buvo taip primityviai suklastotas, kad mes pratrūkome juoktis, nes tai, be abejo, buvo Gajus Veris, kurio vardo paskutinės raidės buvo paprasčiausiai pakeistos ir vietoje galūnės „is“ buvo pridėta „ucijus“.

— Vadinasi, Veris reikalaudavo kyšio, — tarė vis labiau besistebintis Ciceronas, — ir versdavo savo aukas reikiamą pinigų sumą skolintis iš Karpinatijaus, žinoma, už lupikiškas palūkanas. Paskui jis reinvestuodavo gautus kyšius į savo draugų vadovaujamą mokesčių rinkėjų kompaniją, tokiu būdu ne tik apsaugodamas savo kapitalą, bet ir gaudamas nemažą dalį kompanijos pelno! Tiesiog talentingas niekšas! Talentingas, godus ir kvailas niekšas!

Po trumpo džiaugsmo šokio jis apsikabino sumišusį Frugį ir nuoširdžiai pabučiavo į abu skruostus.

Reikia paminėti, kad iš visų Cicerono teismuose laimėtų pergalių ši buvo pati maloniausia, ypač turint omenyje, kad techniniu požiūriu jis patyrė pralaimėjimą. Jis susirinko visus liudijimus, kuriuos ketino pristatyti į Romą, o Liucijus, Frugis, Sositėjus, Laurėjas ir aš paėmėme po dėžę su dokumentais ir nunešėme juos paskui Ciceroną į Sirakūzų forumą, kur Metelas buvo sušaukęs tribunolą. Čia jau būriavosi gausi vietos gyventojų minia. Forume mūsų laukė krėsle įsitaisęs Karpinatijus. Šis žmogus save laikė neblogu teisininku ir buvo pateikęs ieškinį, cituodamas visus su tuo bent kiek susijusius įstatymus ir precedentus, įrodinėdamas, kad dokumentai, priklausantys mokesčių rinkėjams, negali būti išgabenti iš provincijos, o galiausiai pasistengė sudaryti įspūdį, kad jis esąs tiesiog savo

įgaliojimus viršijusio senatoriaus auka. Tuo tarpu Ciceronas nuleido galvą ir nutaisė tokią veido išraišką, kad aš vos susivaldžiau nenusijuokęs. Pagaliau gavęs teisę kalbėti, jis atsiprašė už savo veiksmus, pripažindamas, kad nusižengė įstatymui, paskui kreipėsi į valdytoją maldaudamas atleidimo ir pažadėjo mielai sugrąžinti visus dokumentus Karpinatijui, tik — jis trumpam nutilo — nesuprantąs vienos nereikšmingos detalės, kurią norėtų išsiaiškinti, prieš juos atiduodamas. Kilstelėjęs vieną vaškinę lentelę, Ciceronas nužvelgė ją nustebusiomis akimis ir paklausė:

— Kas iš tikrųjų yra tas Gajus Verucijus?

Karpinatijaus veidą, kuriame ką tik spindėjo palaiminga šypsena, iškreipė toks skausmas, tarytum jo krūtinę būtų pervėrusi iš arti paleista strėlė, o Ciceronas, vis dar dėdamasis nustebusiu, tarsi jo atradimas būtų nesuvokiama paslaptis, palygino vardus, datas ir pinigų sumas mokesčių rinkėjų kompanijos dokumentuose su duomenimis, kuriuos buvo surinkęs Sirakūzų senatas.

— Mane stebina dar vienas dalykas, — maloniu balsu tęsė Ciceronas. — Šio žmogaus, turėjusio su tavimi tiek daug bendrų reikalų, pavardė tavo ataskaitose pasirodė tik nuo tada, kai į Siciliją atvyko kone jo bendravardis Gajus Veris, o šiam išvykus, iš tavo dokumentų išnyksta ir Verucijus. Tačiau Veriui būnant Sicilijos valdytoju, tasai Verucijus buvo pagrindinis tavo klientas.

Ciceronas parodė sąskaitas forume susirinkusiems žmonėms.

— Kaip apmaudu! Jūs tik pažiūrėkite — kiekvieną kartą, kai tik vergas metraštininkas turėdavo rašyti šį vardą, jo ranka sudrebėdavo, ir rašomoji lazdelė visada toje pačioje vietoje nuslysdavo į šoną. Tačiau paklausykite toliau. Manau, kad čia nėra nieko keista. Galbūt ir pats galėtumei paaiškinti teismui, kas yra tas Verucijus ir kur reikėtų jo ieškoti.

Kažkam iš minios šūktelėjus „Jis neegzistuoja!“ ir „Sicilijoje Gajus Verucijus niekada negyveno!“, Karpinatijus bejėgiškai dėbtelėjo į Metelą. „Tai Veris!“ sušuko dar kažkas, ir minia ėmė skanduoti: „Tai Veris! Tai Veris!“

Ciceronas pakėlė ranką, prašydamas tylos.

— Karpinatijus tvirtina, kad aš negaliu išgabenti šių dokumentų iš provincijos, ir aš sutinku, kad pagal įstatymą jis yra teisus. Tačiau joks įstatymas man nedraudžia pasidaryti dokumentų kopijos, jei ji atitinka originalą ir yra atitinkamai patvirtinta. Man reikia pagalbos. Kas man padės perrašyti šiuos duomenis, kad galėčiau nugabenti juos į Romą ir atiduoti šitą kiaulę Verį teismui už jo nusikaltimus Sicilijos žmonėms?

Pakilo rankų miškas. Metelas bandė reikalauti tylos, bet jo žodžiai paskendo balsų jūroje. Ciceronas kartu su Flavijumi atsirinko žymiausius miestelėnus — siciliečius ir romėnus — ir, pakvietęs prieiti, paprašė juos būti liudytojais, o aš savanorius apdalijau rašomosiomis lentelėmis ir lazdelėmis. Paskui išvydau, kaip Karpinatijus stengiasi žūtbūt prasibrauti prie Metelo, sukryžiuotomis rankomis sėdinčio specialiai jam ant pakylos pastatytame suole ir piktu žvilgsniu dėbčiojančio į teismo salėje vyraujantį chaosą. Galų gale jis apsisuko ant kulnų ir supykęs dideliais žingsniais užlipo laipteliais į šventyklą.

Šitaip baigėsi Cicerono vizitas į Siciliją. Esu tikras, kad Metelas būtų mielu noru Ciceroną suėmęs arba bent jau užkirtęs jam kelią išvežti parodymus. Tačiau Cicerono pusėje buvo per daug šalininkų — tiek romėnų, tiek siciliečių. Cicerono areštas būtų sukėlęs maištą, o Metelas pats buvo pripažinęs, kad jis neturi pakankamai karių, galinčių kontroliuoti situaciją. Vakare mokesčių rinkėjų kompanijos dokumentų kopijos buvo patvirtintos liudytojų parašais, užantspauduotos ir nugabentos į uoste mūsų laukiantį laivą, kuriame jau buvo sukrauta nemažai dėžių su liudytojų parodymais. Ciceronas saloje pasiliko dar vieną naktį ir išnaudojo ją liudytojų, kuriuos norėjo pakviesti į Romą, sąrašams sudaryti. Liucijus ir Frugis sutiko likti Sirakūzuose ir organizuoti jų kelionę.

Rytą jie nusileido į prieplauką išlydėti Cicerono. Uoste buvo begalė laimingo kelio palinkėti susirinkusių žmonių, kuriems atsidėkodamas senatorius išrėžė jaudinančią kalbą.

— Aš suprantu, kad šiuo trapiu laivu gabensiu visos jūsų provincijos viltis. Padarysiu viską, kas tik nuo manęs priklausys, kad jums netektų nusivilti.

Paskui padėjau jam užlipti ant denio ir, jam atsistojus, pastebėjau ant skruostų blizgančias ašaras. Ciceronas buvo patyręs aktorius, todėl gerai žinojau, kad jam nieko nereiškia panorėjus sužadinti bet kokias emocijas; vis dėlto esu tikras, jog tąsyk jo jausmai buvo patys nuoširdžiausi. Prisimindamas šią sceną, svarstau, ar jis galėjo numatyti, kad į šią salą niekada daugiau nebesugrįš. Irklams nusileidus į vandenį, laivas pamažu pajudėjo į sąsiaurį. Prieplaukoje likusių žmonių veidai susiliejo, jų kūnai ėmė mažėti, kol visiškai išnyko, o mes iš uosto žiočių išplaukėme į atvirus vandenis.

VIII

Kelionė iš Regiumo atgal į Romą buvo lengvesnė negu kelionė į pietus, kadangi dabar buvo ankstyvas pavasaris, o žemynas — mielas ir svetingas. Ne, gėrėtis paukštelių čiulbėjimu ir gėlių žiedais neturėjome kada. Ciceronas, svyruodamas ir kratydamasis dengto vežimo gale, darbavosi be perstojo, sudarinėdamas kaltinimo Veriui kontūrus. Jo prašymu nešiodavau iš bagažui skirto vežimo jam reikalingus dokumentus ir, ristele bėgdamas greta vežimo, užrašinėdavau, ką jis man diktuodavo, o tai nebuvo lengva. Aš supratau, kad jis planavo visus rašytinius parodymus suklasifikuoti pagal atskirus kaltinimus, kurie bus pareikšti Veriui, į keturias atskiras grupes — kaltinimas korupcija kaip teisėjui, turto prievartavimas, renkant mokesčius ir oficialius muitus, privataus ir savivaldos turto grobstymas bei galiausiai neteisėtų ir tironiškų nuosprendžių priėmimas ir vykdymas. Ciceronas ne tik rūšiavo liudytojų parodymus ir dokumentus, bet ir pradėjo rengti savo įžanginę kalbą. (Jis ne tik sugebėjo išlavinti savo kūną, kad šis atlaikytų jo ambicijų naštą, bet ir išmoko valios pastangomis įveikti kelionės ligas, o tai buvo ypač svarbu vėliau, kai daugumą darbų tekdavo atlikti skersai ir išilgai keliaujant po Italiją.) Taigi, jo beveik nematydami, kelionėje užtrukome ne ilgiau kaip dvi savaites ir per kovo idas, praėjus lygiai dviem mėnesiams po mūsų išvykimo, sėkmingai sugrįžome į Romą.

Tuo tarpu Hortenzijus nedykinėjo, todėl Romoje vyko gerai parengta kampanija, kuria buvo siekiama paspęsti Ciceronui spąstus. Be abejo, kaip jis ir įtarė, Hortenzijus pirmiausia norėjo, kad Ciceronas kuo greičiau išvyktų iš Sicilijos. Dazianas nė nesivargino keliauti į Graikiją rinkti parodymų. Jis iš Romos nebuvo nė kojos

iškėlęs, nepaisant to, nesiliovė reiškęs kaltinimus buvusiam Achajos valdytojui, todėl pretorius Glabrijus, Ciceronui iškeliavus iš Romos, neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik leisti jam iškelti bylą. O šis seniai visų užmirštas menkysta tuo tik ir naudojosi, diena po dienos, greta sėdint Hortenzijui, vis dūzgendamas savo melodiją nuobodžiaujantiems senatoriams. Dazianui pristigus žodžių, iš savo vietos pakildavo Šokių mokytojas ir imdavo raityti įmantriausius piruetus bei demonstruoti savo retorinius sugebėjimus. Kvintas, kvalifikuotas etatinis karininkas, mums išvykus parengė detalią kampanijos dienotvarkę ir paliko ją Cicerono darbo kambaryje. Vos peržengęs namų slenkstį, Ciceronas puolė prie jos, ir užteko vieno įdėmaus žvilgsnio, kad Hortenzijaus kėslai būtų demaskuoti. Kvintas savo sudarytoje dienotvarkėje šventes, kurių metu teismas nedirbs, buvo pažymėjęs raudona spalva. Jas atmetus, iki senato atostogų liktų vos dvidešimt darbo dienų. Senato nariai atostogaudavo taip pat dvidešimt dienų, o po jų iškart vykdavo penkias dienas trunkantis Floros festivalis. Jam pasibaigus, būdavo švenčiama Apolono diena, paskui vykdavo Tarentino žaidynės, Marso festivalis, ir taip toliau. Maždaug kas ketvirta diena būdavo kokia nors šventė.

— Trumpai tariant, — pastebėjo Kvintas, — man atrodo, kad Hortenzijus be didesnių pastangų okupuos teismą beveik iki pat konsulų rinkimų liepos pabaigoje. Rugpjūčio pradžioje tavęs lauks edilų rinkimai. Verio teismo procesas greičiausiai prasidės tik rugpjūčio penktąją. Tačiau mėnesio viduryje prasidės Pompėjaus žaidynės, kurios vyks penkiolika dienų. O tada, be abejo, ateis eilė Romėnų žaidynėms ir Plebėjų žaidynėms...

— O varge! — sušuko Ciceronas, įdėmiai žvelgdamas į lentelę. — Nejaugi visi šio pasigailėtino miesto gyventojai nieko daugiau neveikia, tik stebi, kaip žmonės ir žvėrys žudo vieni kitus?

Jo ryžtas, vedęs Ciceroną atgal iš Sirakūzų, tą akimirką atrodė išeinąs iš jo lyg oras iš pūslės. Jis grįžo namo pasirengęs kovai, bet Hortenzijus buvo pernelyg gudrus, kad susikautų su juo atvirame teisme. Jis laikėsi trukdymo oponentui ir jo alinimo taktikos, ir ji pasiteisino. Visi žinojo, kad Cicerono ištekliai yra kuklūs. Kuo ilgiau

užtruko pasirengimo teismui procesas, tuo daugiau reikėjo išlaidų. Po dienos ar dviejų iš Sirakūzų į Romą atvyko pirmieji liudytojai. Žinoma, jie tikėjosi, kad Ciceronas ne tik padengs jų kelionės išlaidas, bet ir kompensuos nuostolius, patirtus apleidus savo tiesioginę veiklą. Negana to, dideles išlaidas žadėjo ir artėjanti rinkimų kampanija. Jeigu Ciceronas būtų išrinktas edilu, jis turėtų rasti reikiamą pinigų sumą šioms pareigoms eiti, tai yra remontuoti visuomeninius pastatus ir surengti dvejas oficialias žaidynes. Jam nepavyktų išsisukti nuo šių pareigų, nes rinkėjai šykštuoliui niekada neatleistų.

Tai reiškė, kad jo laukė dar vienas skaudus pokalbis su Terencija. Tą vakarą, kai sugrįžome iš Sirakūzų, jis nuėjo vakarieniauti atskirai su Terencija, tačiau po kurio laiko pasikvietė mane ir paprašė atnešti jam įžanginės kalbos metmenis. Man įėjus, Terencija gulėjo ant lovos, įsmeigusi piktą žvilgsnį į maistą; Cicerono lėkštė, kaip pastebėjau, buvo nė nepaliesta. Padavęs jam dėklą su dokumentais, nedelsdamas išėjau iš kambario. Kalba buvo ne iš trumpųjų, ir jai perskaityti būtų prireikę mažiausiai dviejų dienų. Vėliau išgirdau jį vaikštinėjant po kambarį ir garsiai skaitant, ir supratau, kad Terencija, prieš nuspręsdama, ar verta jam paskolinti daugiau pinigų, surengė repeticiją. Atrodo, jo kalba jai paliko gerą įspūdį, nes ryte atėjęs Filotimas pranešė, kad Ciceronas gavo dar vieną penkiasdešimties tūkstančių paskolą. Tiesa, senatoriui tai reiškė pažeminimą, nes pinigai, kuriems jis nuo to meto ėmė skirti didelį dėmesį, anksčiau jam rūpėjo mažiausiai.

Rodos, esu pernelyg smulkmeniškas, nes jau pradėjau aštuntąjį Hieratikos ritinį, todėl jaučiu, kad reikia paspartinti tempą, priešingu atveju berašydamas galiu numirti, o jeigu ir ne, tai jums atsibos skaityti. Tad leiskite man apie keturis artimiausius mėnesius užsiminti labai trumpai. Ciceronas dirbo dar daugiau negu anksčiau. Visų pirma rytais jo laukdavo susitikimai su lankytojais, be to, mums būnant Sicilijoje, susikaupė nemažai socialinio pobūdžio reikalų, kurių jau nebebuvo galima atidėlioti. Vėliau jis vykdavo į teismą arba į senatą, priklausomai nuo to, kur vykdavo posėdžiai. Senate jis dažniausiai sėdėdavo nuleidęs galvą, norėdamas išvengti pokal-

bio su Pompėjumi Didžiuoju, nes bijojo ne tik nurodymo atsiimti Veriui pareikštą kaltinimą ir atsisakyti pretenzijų edilų rinkimuose, bet ir pasiūlyti savo paramą, o tai būtų dar blogiau, nes tada jis taptų priklausomas nuo galingiausio Romoje žmogaus. Tik tuomet, kai teismų ir senato posėdžiuose būdavo paskelbiama pertrauka, pavyzdžiui, švenčių metu, jis galėdavo visą savo energiją skirti Verio bylai, tvarkydamas parodymus ir susitikinėdamas su liudytojais. Iš Sicilijos buvome pasikvietę apie šimtą liudytojų, o kadangi jiems tai buvo pirmasis apsilankymas Romoje, juos reikėjo vedžioti kone už rankų, ir ši užduotis teko man. Buvau jiems vienintelis vadovas, todėl tomis dienomis be perstojo bėgiodavau po miestą, saugodamas juos, kad nepakliūtų Verio agentams į rankas, nepasigertų ir neįsiveltų į muštynes, o namų išsiilgę siciliečiai, patikėkite manimi, nelengvai pasiduoda globai. Todėl kai jaunasis Frugis sugrįžo iš Sirakūzų, man labai palengvėjo (senatoriaus pusbrolis Liucijus liko Sicilijoje ieškoti naujų liudytojų ir rinkti parodymų). Na, o vakarais Ciceronas, lydimas Kvinto, lankydavosi įvairių giminių susitikimuose ir agituodavo balsuoti už jį edilų rinkimuose.

Nesnaudė ir Hortenzijus. Naudodamasis Dazianu kaip įrankiu, jis tebelaikė teismą prikaustytą prie nuobodžios bylos ir sumanydavo vis naujų gudrybių. Pavyzdžiui, laukiant, kada į senato posėdžius susirinks senatorių kvorumas, jis draugiškai šypsodamasis prieidavo prie senakulume stoviniuojančio Cicerono ir, demonstratyviai pasivedęs jį į šalį, imdavo kalbėti apie politinę situaciją. Iš pradžių toks elgesys Ciceronui glostė savimeilę, tačiau netrukus jis suprato, kad Hortenzijus su savo šalininkais mainais į blogai atliktą tyrimą siūlo didelę pinigų sumą. Mūsų liudytojai, išsibarstę po butus visoje Romoje, išgirdo šiuos gandus ir ėmė panikuoti tartum vištos vištidėje, pajutusios sėlinančią lapę, todėl Ciceronui teko juos visus paeiliui aplankyti ir patikinti, kad jis nepasiduos jokiems įkalbinėjimams. Kitą kartą, kai Hortenzijus vėl ėmė artintis prie jo norėdamas apglėbti, Ciceronas atsuko jam nugarą. Hortenzijus tik šyptelėjo, gūžtelėjo pečiais ir pasitraukė — kas jam darbo? Juk viskas ėjosi taip, kaip jis planavo.

Apie šį įžymų žmogų, savo šalininkų pramintą „Teismų karaliumi“, turėčiau papasakoti daugiau, juolab kad jo ir Cicerono konkurencija paliko ryškų pėdsaką Romos advokatūros istorijoje. Jo sėkmės garantija buvo atmintis. Nėra buvę atvejo, kad per ilgesnę kaip dvidešimties metų advokato praktiką jis būtų naudojęsis užrašais. Jam nieko nereiškė atmintinai išmokti keturių valandų trukmės kalbą ir, nesinaudojant jokiais užrašais, išrėžti ją senate arba forume. Iš tikrųjų, jo atmintis buvo fenomenali, todėl vargti naktimis jam greičiausiai netekdavo. Jis pasižymėjo šiurpą keliančiu sugebėjimu įsidėmėti viską, ką tik pasakydavo jo oponentai tiek oficialiose kalbose, tiek ir kryžminėse apklausose, o vėliau tuo sėkmingai pasinaudodavo tėkšdamas kada tik panorėjęs jų žodžius tiesiai jiems į veidą. Jis man priminė dvigubai apsiginklavusį gladiatorių teisės arenoje, kuris atakuoja kardu ir trišakiu, o ginasi tinklu ir skydu. Tą vasarą jam suėjo keturiasdešimt ketveri, jis gyveno kartu su žmona ir paaugliu sūnumi bei dukra rafinuotai dekoruotame name, stovinčiame Palatino kalvoje, pačioje svainio Katulo kaimynystėje. *Rafinuotas* — tai buvo *mot juste* Hortenzijui apibūdinti: rafinuotas manieromis, rafinuotas apranga, rafinuotas savo šukuosena, kvapais, rafinuotas polinkiu į visa, kas gražu. Iš jo lūpų niekada neišsprūsdavo joks šiurkštus žodis, tačiau didžiausia jo nuodėme laikytas godumas, kuris jau tuo metu buvo pasiekęs siaubingą mastą: rūmai Neapolio įlankoje, nuosavas zoologijos sodas, rūsys su dešimt tūkstančių vyno statinių, šimtą penkiasdešimt tūkstančių kainavęs Cidijaus paveikslas, brangakmeniais puošti unguriai, vynu laistomi medžiai, žmogus, kuriam pirmajam į stalą atnešamas povas — žmonės apie tai tik ir kalbėdavo. Būtent toks ekstravagantiškumas jį ir pastūmėjo į sąjungą su Veriu, kuris sumokėjo už jo rinkimų kampaniją prieš konsulų rinkimus ir apipildavo vogtomis dovanomis, iš kurių labiausiai žinoma buvo tiesiog neįkainojama, iš vientiso dramblio kaulo iškalta sfinkso statula.

Konsulų rinkimai turėjo įvykti liepos dvidešimt septintąją. Tuo tarpu dvidešimt trečią dieną turto prievartavimo bylas nagrinėjantis prisiekusiųjų teismas nutarė išteisinti buvusį Achajos valdytoją dėl

visų jam pareikštų kaltinimų. Ciceronas, kuris namie vis dar ruošėsi savo įžanginei kalbai, viską metęs nuskubėjo į forumą ir abejinga veido išraiška išklausė Glabrijaus pranešimą apie tai, kad Verio bylos nagrinėjimas prasidės rugpjūčio penktąją. „Tikiuosi, kad tada kalbėsi šiek tiek trumpiau", — tarė jis Hortenzijui, kuris į tai atsakė kvaila šypsena. Beliko išrinkti prisiekusiuosius, ir tai buvo padaryta rytojaus dieną. Įstatymu numatyti trisdešimt du senato nariai išrinkti burtų keliu. Kiekviena šalis turėjo teisę pareikšti nepasitikėjimą šešiais teismo nariais, tačiau net ir po to, kai Ciceronas pasinaudojo savo teise nušalinti, jo manymu, netinkamus asmenis, tarp prisiekusiųjų liko jam labai priešiškai nusiteikusių senatorių, pavyzdžiui, Katulas ir jo globotinis Katilina, taip pat ir dar vienas žymus vyresniosios kartos atstovas, Servilijus Vatija Izaurikas; į prisiekusiųjų sąrašą praslydo netgi Markas Metelas. Be šių griežto kurso šalininkų aristokratų, iš sąrašo reikėjo išbraukti ir cinikus Emilijų Albą, Marką Lukrecijų bei Antonijų Hybridą, nes šie visada parsiduodavo tam, kas pasiūlydavo didesnę sumą, o Veris kaip tik ir garsėjo savo dosnumu. Nors jau daug kartų buvau girdėjęs seną posakį „Atrodo kaip katinas, gavęs pieno", tačiau nežinojau, kaip tas „katinas" atrodo, kol nepamačiau Hortenzijaus, stebinčio prisiekusiųjų teismo priesaikos ceremoniją. Jis buvo nugalėtojas. Konsulo vieta buvo garantuota, o Veris — jis tuo dabar nė neabejojo — bus išteisintas.

Cicerono laukė pačios sunkiausios jo viešajame gyvenime dienos, suteikusios jam daug jaudulio. Konsulų rinkimų rytą jis atrodė praradęs bet kokią viltį ir tik vos ne vos prisivertė nuvykti į Marso lauką balsuoti — vis dėlto žmonės turėjo matyti, kad jis aktyviai dalyvauja miesto gyvenime. Balsavimo rezultatas buvo aiškus iš pat pradžių, vos tik nuaidėjo trimitų garsai ir Janikuliumo kalvos viršūnėje suplevėsavo raudona vėliava. Hortenzijų ir Kvintą Metelą palaikė Veris ir jo auksas, aristokratai ir visi Pompėjaus bei Kraso šalininkai. Šiaip ar taip, tokiomis progomis vyraudavo lenktynių atmosfera — anksti rytą iš miesto į balsavimui skirtus aptvarus skubėdavo kandidatai ir jų rėmėjai, sumanių krautuvininkų prekystaliai

lūždavo nuo vyno ir dešrų, kauliukų, skėčių ir visokių kitokių prekių, reikalingų žmonėms pamaloninti per rinkimus. Pompėjus, kaip vyresnysis konsulas, laikydamasis senos tradicijos, jau lūkuriavo prie rinkimų komisijos vadovo palapinės, o šalia jo stovėjo augūras. Tuo metu, kai visi kandidatai, dalyvaujantys konsulo ir pretorių rinkimuose — maždaug dvidešimt senatorių, — vilkėdami išbalintomis togomis, išsirikiavo eilėje, jis pasilypėjo ant pakylos ir ištarė tradicinę maldą. Netrukus prasidėjo balsavimas, ir tūkstančiams rinkėjų, laukiantiems savo eilės, neliko nieko kito, kaip tik šlaistytis aplink ir dalytis gandais.

Senoji respublika dalyvavo rinkimuose — visi rinkėjai buvo suskirstyti į centurijas, taip pat, kaip kadaise, kai būdami kareiviais rinko savo vadą. Dabar, kai šis ritualas prarado savo prasmę, sunku perteikti, koks jaudinantis tai buvo įvykis netgi man, neturinčiam balsavimo teisės vergui. Šiame neeiliniame įvykyje galėjai pajusti prieš pusę tūkstantmečio Septynių kalvų apylinkėse, tarp tvirtų uolų ir pelkynų, įsikūrusioje nerimastingoje tautelėje ūmai užgimusią dvasią, paskatinusią veržtis iš neprotingo keliaklupsčiavimo tamsos į orumo ir laisvės šviesą. Štai ką mes dabar praradome. Jokiu būdu nenoriu pasakyti, kad tai buvo tobula aristotelinė demokratija. Balsavime dalyvaudavo šimtas devyniasdešimt trys centurijos, pirmumo teisę turėdavo turtingiausių romėnų centurijos, kurios savo nuomonę pareikšdavo anksčiausiai, o tai reiškė nemažą pranašumą. Šios centurijos turėjo dar vieną pranašumą — jos būdavo mažesnės, tuo tarpu vargingųjų romėnų, pavyzdžiui, gyvenančių Suburos lūšnynuose, centurijas sudarydavo daugiau žmonių, būtent todėl turtingojo balsas buvo vertesnis. Vis dėlto šie rinkimai, vykę jau kelis šimtus metų, buvo laisvi, ir nė vienas tą dieną Marso lauke balsavęs romėnas nebūtų drįsęs nė pagalvoti, kad jis pats savo akimis matys, kaip ši laisvė iš jų bus atimta.

Cicerono centurija buvo viena iš dvylikos, kurias sudarė tik raitininkai, ir balsuoti ėjo priešpiet, kai saulė jau gerokai kaitino. Jis neskubėdamas įėjo kartu su kitais centurijos nariais į virve atitvertą aptvarą ir leidosi brautis pro minią, vienus užkalbindamas, kitiems

tiesiog draugiškai paliesdamas alkūnę. Paskui jie išsirikiavo į eilę ir sustojo priešais stalą, prie kurio sėdintys tarnautojai patikrino jų vardus ir įteikė balsavimo biuletenius. Tai buvo vieta, kurioje rinkėjams dar buvo galima daryti įtaką, nes kiekvieno kandidato šalininkai netrukdomi galėdavo prieiti arčiau ir pašnibždomis pagrasinti arba ką nors pažadėti. Tačiau tą dieną buvo visiškai ramu, ir aš mačiau, kaip Ciceronas, perėjęs siaurą medinį lieptą, išnyko už pakylos įmesti savo biuletenio. Netrukus, pasirodęs kitoje pakylos pusėje, praėjo pro stoginėje stoviniuojančius kandidatus ir jų draugus, stabtelėjo persimesti keliais žodžiais su Palikanu — šis buvęs tribūnas, pasižymintis itin šiurkščia kalba, dalyvavo pretorių rinkimuose — ir gana greitai išėjo iš aptvaro, nė nežvilgtelėjęs į ten stovinčius Hortenzijų ir Metelą.

Kaip ir balsavusieji prieš tai, Cicerono centurijos nariai palaikė oficialų kandidatų sąrašą, todėl konsulų rinkimuose balsavo už Hortenzijų ir Metelą, o pretorių rinkimuose — už Marką Metelą ir Palikaną. Beliko laukti, kada bus pasiekta absoliuti balsų dauguma. Vargingieji romėnai žinojo, kad jie jau nebegali pakeisti rinkimų rezultatų, vis dėlto, turėdami balsavimo teisę, dienos karštyje oriai laukė savo eilės, kada gavę biuletenius galės pereiti per tiltelį. Tada nusekiau paskui Ciceroną, o šis, norėdamas atkreipti į save dėmesį prieš edilų rinkimus, ėmė draugiškai šnekučiuotis su lūkuriuojančiais; buvau nustebintas, kad jis tiek daug žmonių pažįsta asmeniškai — jis žinojo ne tik rinkėjų, bet ir jų žmonų vardus, žinojo, kiek vaikų jie turi ir kuo verčiasi; senatoriui nieko nereikėjo priminti. Vienuoliktą valandą, saulei pradėjus krypti Janikuliumo pusėn, pagaliau buvo paskelbta pertrauka, o Pompėjus pranešė rezultatus. Konsulų rinkimuose daugiausia balsų surinko Hortenzijus, antras liko Kvintas Metelas, o pretorių rinkimuose daugiausia balsų surinko Markas Metelas. Aplink juos susibūrė džiūgaujantys šalininkai, ir aš pirmąkart išvydau rudaplaukį Gajų Verį, kuris pagaliau prasibrovė į priekį.

— Marionečių šeimininkas išeina į sceną nusilenkti, — pastebėjo Ciceronas.

Iš to, kaip aristokratai spaudė jam ranką ir tapšnojo per petį, buvo galima pamanyti, kad tai *jis* laimėjo konsulų rinkimus. Vienas iš jų, buvęs konsulas Skribonijus Kurio, apkabino Verį ir pakankamai garsiai, kad visi išgirstų, pareiškė:

— Aš tau sakau: šios dienos rinkimų rezultatai reiškia, kad esi išteisintas!

Politikoje nedaug tėra pavojingesnių dalykų už neišvengiamybės jausmą, nes žmonės dažnai pasiduoda bandos instinktui ir visuomet tarsi avys prieglobsčio ieško pas nugalėtoją. Tą dieną iš visų pusių sklido panašios kalbos: Ciceronas nugalėtas, Ciceronui galas, aristokratai vėl valdžioje, joks teisėjas niekada nenuteis Gajaus Verio. Emilijus Alba, laikęs save labai sąmojingu, kiekvienam sutiktajam kalbėjo, kad teisėjo vertė Verio byloje labai sumenko, ir jis dabar gautų ne daugiau kaip tris tūkstančius. Toliau visą dėmesį reikėjo skirti artėjantiems edilų rinkimams, juolab kad Ciceronas netrukus sužinojo Verį ir čia prikišus savo ranką. Geranoriškai Cicerono atžvilgiu nusiteikęs nuolatinis rinkimų komisijos tarnautojas Ranunkulas, vėliau pas jį gavęs tarnybą, atvyko pas senatorių įspėti, kad Veris naktį savo namuose sušaukęs slaptą papirkas mėgstančių prekybininkų susirinkimą ir pasiūlęs penkis tūkstančius kiekvienam įkalbėsiančiam savo giminę nebalsuoti už Ciceroną. Mačiau, kad Ciceronas ir jo brolis labai sunerimę. Tačiau vėliau įvykiai klostėsi dar blogiau. Po kelių dienų, rinkimų išvakarėse, senatas kartu su tuo metu jam vadovavusiu Krasu susirinko patvirtinti burtų traukimo, lėmusio, kuriam teismui kuris iš naujai išrinktų pretorių, nuo sausio mėnesio pradėsiančių eiti savo pareigas, vadovaus. Aš ten nedalyvavau, bet mačiau, kad Ciceronas, grįžęs iš senato, atrodė išblyškęs ir suvargęs. Įvyko tiesiog neįtikimas dalykas: burtai lėmė, kad turto prievartavimo teismui vadovaus Markas Metelas, jau ir taip dalyvaujantis Verio byloje kaip prisiekusysis!

Ciceronas tokios įvykių eigos nesapnavo net baisiausiame košmare. Jis buvo taip priblokštas, kad beveik neteko žado.

— Senate buvo kilęs baisus šurmulys, — sušnabždėjo jis Kvintui. — Krasas tikrai suklastojo burtų traukimo rezultatus. Visi taip

mano, tik niekas nežino, *kaip* jis tai padarė. Tas žmogus nenurims, kol manęs visiškai nesužlugdys, kol aš galutinai nebankrutuosiu ir neišsinešdinsiu iš Romos.

Jis koja už kojos sunkiai nuėjo į savo darbo kambarį ir susmuko į krėslą. Toji diena, rugpjūčio trečioji, pasitaikė tokia karšta, kad trūko oro kvėpuoti, o kambarys buvo užverstas su Verio byla susijusiais mokesčių rinkėjų dokumentais, rašytiniais parodymais ir liudijimais. (Vis dėlto tai tebuvo maža dalis tyrimo medžiagos, tuo tarpu didžioji dalis buvo saugoma rūsyje užrakintose dėžėse.) Jo puikios įžanginės kalbos juodraščiai, kurių krūvelės, tarsi jie būtų savaime dauginęsi, nuolat augo, buvo sukrautos ant stalo. Aš jau seniai buvau praradęs viltį susekti jų eiliškumą. Tai galėjo padaryti tik jis pats. Visa tai, ką talpino šie juodraščiai, buvo Cicerono galvoje, kurią jis, atsisėdęs prie stalo, ėmė masažuoti pirštų galais. Netrukus jis gargiančiu balsu paprašė manęs atnešti jam taurę vandens. Aš apsisukau eiti, bet tą pačią akimirką išgirdau atodūsį ir duslų garsą, o atsigręžęs išvydau, kaip jis, galva trenkęsis į stalo kampą, sukniubo ant grindų. Kartu su Kvintu puolėme prie jo ir pakėlėme. Jo skruostai buvo pilki tartum numirėlio, iš nosies sruvo ryškiai raudonas kraujas, o burna buvo nežymiai pražiota.

Kvintą apėmė panika.

— Atvesk Terenciją! — sušuko jis man. — Greičiau!

Užbėgęs laiptais į jos kambarį, pranešiau, kad susirgo šeimininkas. Ji nedelsdama nusileido žemyn ir ėmėsi vadovauti. Ciceronas jau buvo beatgaunąs sąmonę, jo galva buvo nuleista tarp kelių. Terencija atsiklaupė šalia jo, paprašė atnešti vandens, išsitraukė iš rankovės vėduoklę ir puolė smarkiai vėduoti. Tuo metu Kvintas, grąžydamas rankas, išsiuntė abu jaunesniuosius metraštininkus atvesti gydytojų. Šie netrukus sugrįžo, kiekvienas atsivesdamas po graiką gydytoją. Šundaktariai iškart ėmė ginčytis, ar Ciceronui geriau išvalyti žarnyną, ar nuleisti kraują. Terencija juos tuojau pat išvijo, nelaukdama, kol šie susidės reikmenis. Ji taip pat neleido guldyti Cicerono į lovą, įspėjusi Kvintą, kad apie tai netrukus pasklistų kalbos, o nuomonė, kad jos vyras sužlugdytas, virstų įvykusiu faktu.

Tada ji padėjo jam šiaip taip atsistoti ir, prilaikydama už rankos, nuvedė iki atriumo, kur oras buvo gerokai grynesnis. Mudu su Kvintu nusekėme jiems įkandin.

— Tu dar nenugalėtas! — išgirdau ją griežtai sakant senatoriui. — Tu pradėjai bylą ir privalai ją laimėti!

Ciceronas atsakydamas kažką suvebleno.

Staiga Kvintas pratrūko:

— Visa tai puiku, Terencija, bet tu nė nenutuoki, kas atsitiko!

Tada jis papasakojo jai apie Metelo paskyrimą vadovauti turto prievartavimo teismui ir paaiškino, ką tai reiškia. Tol, kol *jis* sėdės vyriausiojo teisėjo kėdėje, Veris nebus pripažintas kaltu, todėl jie geriausiu atveju gali tikėtis, kad byla bus išnagrinėta iki gruodžio mėnesio. Tačiau turint omenyje Hortenzijaus sugebėjimą ištęsti teismo procesą, žlugo ir ši viltis. Buvo aišku, kad per tokį trumpą laiką Ciceronas paprasčiausiai nesuspės pateikti visų parodymų: iki Pompėjaus žaidynių teismas turės dešimt darbo dienų, bet didesnę šio laiko dalį turėjo užimti įžanginė Cicerono kalba. Vos tik jis bendrais bruožais apibūdins bylą, teismas daugiau kaip pusei mėnesio išeis atostogų, todėl po tokios ilgos pertraukos prisiekusieji bus pamiršę, kokie tvirti buvo senatoriaus argumentai.

— Ir nieko čia nuostabaus, — niūriai savo samprotavimą užbaigė Kvintas, — nes dauguma jų jau sėdi Verio kišenėje.

— Tai tiesa, Terencija, — prabilo Ciceronas. Jis nustebusiu žvilgsniu apsidairė aplink, tarsi būtų ką tik nubudęs ir pagaliau supratęs, kur atsidūrė. — Turiu trauktis iš edilų rinkimų, — sumurmėjo. — Pralaimėjimas žemina, bet būčiau dar labiau pažemintas, jei laimėjęs negalėčiau deramai eiti pareigų.

— Tai niekinga, — atkirto Terencija ir piktai atitraukė nuo jo ranką. — Tu nenusipelnei būti išrinktas, jei be jokios kovos, susidūręs su pirma kliūtimi, nusprendei pasiduoti!

— Brangioji, — maldaujamu balsu į ją kreipėsi Ciceronas, prispaudęs ranką sau prie kaktos, — jei tik duotumei man patarimą, kaip nugalėti patį laiką, aš narsiai stočiau į mūšį. Ką aš galiu padary-

ti, jei kaltinimui išdėstyti turiu tik dešimt dienų, o paskui teisme bus paskelbta kelių savaičių pertrauka?

Terencija pasilenkė prie jo taip arti, kad jų veidus skyrė vos keli coliai.

— Sutrumpink savo kalbą, — šnipštelėjo ji.

Kai žmona sugrįžo į savo kambarį, Ciceronas, vis dar neatsigavęs po nervinio priepuolio, nukėblino į darbo kambarį ir ilgai ten sėdėjo žiūrėdamas į sieną. Mes jam netrukdėme. Prieš pat saulėlydį atvyko Stenijus ir pranešė, kad Kvintas Metelas sukvietė pas save į namus visus iš Sicilijos atvykusius liudytojus, o kai kurie bailesni kvailai pakluso. Vienas šio susitikimo dalyvis Stenijui išsamiai papasakojo, kaip Metelas bandė juos įbauginti, kad šie atsiimtų savo parodymus.

— Aš esu naujasis konsulas, — sugriaudėjęs jis. — Vienas mano brolis valdo Siciliją, kitas taps turto prievartavimo teismo galva. Mes daug padarėme, kad apsaugotume Verį, ir nepamiršime tų, kurie eis prieš mus.

Aš tiksliai užsirašiau citatą ir nedrąsiai nuėjau pas Ciceroną. Per kelias valandas jis nė nepajudėjo. Perskaičiau jam Metelo žodžius, tačiau atrodė, kad jis nieko negirdėjo.

Tą akimirką aš vėl buvau bepradedąs nerimauti ir jau ketinau kviestis pagalbon jo brolį ir žmoną, bet staiga Cicerono mintys sugrįžo iš klajonių. Žvelgdamas tiesiai priešais save, liūdnu balsu prabilo:

— Keliauk pas Pompėjų ir pasakyk, kad norėčiau šįvakar susitikti.

Kol dvejojau manydamas, kad tai gali būti dar vienas jam pasireiškęs ligos simptomas, Ciceronas pažiūrėjo į mane ir paragino:

— Eik!

Pompėjus gyveno netoli, tame pat Eskvilinos kalvos rajone kaip ir Ciceronas. Saulė buvo ką tik nusileidusi, bet dar gana šviesu ir iki tvankumo karšta, o iš rytų dvelkė vos juntamas vėjelis. Vidur-

vasarį tokia kombinacija būdavo pati blogiausia, nes nuo bendrų kapinių, esančių visiškai čia pat, už miesto sienos, atsklisdavo pūvančių lavonų dvokas. Manau, dabar ši problema nebe tokia aktuali, tačiau prieš šešiasdešimt metų prie Eskvilinos vartų buvo atsikratoma visų, laikomų nevertais tikrų laidotuvių, — šunų ir kačių, arklių, asilų, vergų, vargšų ir gimusių negyvų kūdikių. Visi jie būdavo užkasami bendroje duobėje su buitinėmis atliekomis ir paliekami pūti. Smarvė nuolat traukdavo didžiulius klykaujančių kirų pulkus, o tą vakarą, kaip šiandien prisimenu, ji buvo itin stipri, gaiži ir visa persmelkianti, o įkvėpęs pro nosį jautei ją ant liežuvio.

Cicerono namas dydžiu nė iš tolo neprilygo Pompėjaus namui, prie kurio mane pasitiko du budintys liktoriai ir smalsuolių pulkas kitoje gatvės pusėje. Pasienyje stovėjo pustuzinis baldakimais dengtų neštuvų, o šalia jų sutūpę nešikai lošė kauliukais — tai liudijo, kad čia vyksta didelis pokylis. Perdaviau žinią sargui, kuris tuojau pat išnyko už durų ir netrukus sugrįžo kartu su naujai išrinktu pretoriumi Palikanu, nosinaite besišluostančiu riebaluotą smakrą. Šis, atpažinęs mane, pasiteiravo, kokiu tikslu atėjau, ir aš perdaviau senatoriaus prašymą.

— Gerai! — kaip visada stačiokiškai atsakė Palikanas. — Gali jam perduoti, kad konsulas netrukus jį priims.

Ciceronas žinojo, kad Pompėjus norės su juo susitikti, nes man sugrįžus jis jau buvo persirengęs švariais drabužiais ir pasiruošęs išvykti. Jis tebeatrodė labai išblyškęs. Dirstelėjo atsisveikindamas į Kvintą, ir mes išėjome. Pakeliui nesikalbėjome, nes Ciceronas, nemėgęs nė menkiausios užuominos apie mirtį, ėjo rankove prisidengęs veidą, kad neužuostų nuo Eskvilinos lauko sklindančio kvapo.

— Palauk manęs čia, — tarė jis, kai priėjome Pompėjaus namą, ir kelioms valandoms išnyko už vartų.

Diena traukėsi, purpurinis saulėlydis ištirpo tamsoje ir virš miesto sužibo pirmosios žvaigždės. Trumpam atsidarius durims, gatvėje pasigirdo prislopintos kalbos ir juokas, o aš užuodžiau kepamos mėsos bei žuvies kvapą, bet tą šlykštų vakarą jie man atsidavė mirtimi, ir aš, pagaliau supratęs, kad Pompėjus pasiūlė Ciceronui

prisidėti prie puotaujančiųjų, nustebau: nejaugi mano šeimininkui rūpėjo valgis?

Vaikštinėjau pirmyn ir atgal, paskui, atsirėmęs į sieną, bandžiau kurti naujus simbolius, kuriais galėčiau pasinaudoti, stenografuodamas senatoriaus kalbas, o sutemus likau visiškai vienas. Pamažu ėmė skirstytis Pompėjaus svečiai, kurių pusė jau nebepastovėjo ant kojų; dauguma jų buvo pikeniečiai: anksčiau pretoriaus pareigas ėjęs ir silpnybę šokiams jaučiantis Afranijus, Palikanas ir jo žentas Gabinijus, kuris, kaip tikras senas karys, garsėjo savo meilės nuotykiais ir dainomis. Negalėjau patikėti, kad Ciceronui ten būtų labai patikę. Tinkamą jam draugiją galėjo sudaryti tik asketiškasis mokslinčius Varonas, — žmogus, anot Cicerono, „parodęs Pompėjui, kur yra senatas", — jis bent jau buvo visiškai blaivus. Paskutinis kieman išėjo Ciceronas. Jis nieko nelaukdamas nuskubėjo gatve, ir aš leidausi jam įkandin. Švietė didelis geltonas mėnulis, todėl nesunkiai įžiūrėjau jo siluetą. Jis ir dabar ėjo ranka prisidengęs nosį, nes nei karštis nebuvo atlėgęs, nei dvokas susilpnėjęs, o po kiek laiko, nutolęs nuo Pompėjaus namo per deramą atstumą, stabtelėjo už gatvės kampo, pasilenkė ir ėmė žiaukčioti.

Aš prisiartinau prie senatoriaus ir paklausiau, galbūt jam reikia mano pagalbos, bet jis tik papurtė galvą ir atsakė:

— Baigta.

Tai buvo viskas, ką aną vakarą išgirdau ne tik aš, bet ir Kvintas, nerimastingai laukęs sugrįžtant brolio:

— Baigta.

Kitą dieną mes ir vėl išsirengėme į dviejų mylių kelionę, nes Marso lauke vyko antrasis rinkimų turas. Nors konsulo ir pretorių rinkimai buvo laikomi prestižiniais, tačiau šie būdavo gerokai įdomesni. Jų metu žmonės išrinkdavo trisdešimt keturis vyrus (dvidešimt senatorių, dešimt tribūnų ir keturis edilus), todėl tokį didelį skaičių buvo kur kas sudėtingiau kontroliuoti; aristokratų ir varginguјų romėnų balsams turint tokią pačią vertę, rezultatas galėjo būti

labai netikėtas. Šiems rinkimams vadovavo jaunesnysis konsulas Krasas, „tačiau atrodo, kad netgi jis“, piktai tarė Ciceronas, audamasis savo raudonus odinius batus, „nepajėgs suklastoti balsavimo rezultatų“.

Senatorius ryte atsibudo suirzęs ir susirūpinęs. Kad ir ką jis būtų kalbėjęs su Pompėjumi, šis pokalbis akivaizdžiai paveikė jo poilsį, todėl visiškai nestebino, kad Ciceronas išbarė savo patarnautoją dėl nepakankamai išblizgintų jo batų. Jis apsirengė tą pačią puošnią baltą togą, kurią vilkėjo lygiai prieš šešerius metus, kai buvo pirmąkart išrinktas į senatą, ir tvirtai susiveržė, tartum ketindamas kelti didelį svorį. Kvintas ir vėl puikiai pasidarbavo, todėl prie namo jau laukė didelė minia, pasirengusi lydėti Ciceroną iki balsavimo aptvarų. Marso laukas iki pat upės buvo sausakimšas žmonių, kadangi tuo pat metu vyko gyventojų surašymas, todėl užsiregistruoti į miestą buvo atvykę dešimtys tūkstančių žmonių. Nesunku įsivaizduoti, koks triukšmas ten kilo. Į trisdešimt keturias vietas pretendavo koks šimtas kandidatų, kurie be paliovos vaikštinėjo, lydimi draugų bei šalininkų, tikėdamiesi prieš prasidedant balsavimui patraukti savo pusėn dar bent vieną rinkėją. Aplink zujo ir raudonplaukis Veris, nuo kurio neatsiliko jo tėvas, sūnus ir buvęs vergas Timarchidas, apgailėtinas padaras, įsiveržęs į senatoriaus namus. Jie dosniai dalijo pažadus balsuosiantiems prieš Ciceroną. Atrodo, senatoriui užteko pamatyti šį reginį, ir jo bloga nuotaika tarytum išgaravo, o jis pats metėsi į rinkiminę agitaciją. Keletą kartų pabūgau, kad gali kilti šalininkų susidūrimas, tačiau minia buvo perdėm didžiulė, todėl būgštavau be reikalo.

Augūrui davus ženklą, kad galima pradėti, iš šventosios palapinės pasirodė Krasas, o papėdėje pakylos, ant kurios stovėjo jo sostas, susirinko kandidatai. Negaliu neprisiminti, kad tarp jų buvo ir Julijus Cezaris, pirmąkart bandęs patekti į senatą, kuris draugiškai šnekučiavosi su Ciceronu. Jie jau senokai pažinojo vienas kitą, o jaunasis politikas su Cicerono rekomendacija buvo išvykęs į Rodą studijuoti retorikos pas Apolonijų Moloną. Šiuo metu apie Cezario jaunystę yra parašyta tiek daug jį idealizuojančių hagiografijų, kad galima pa-

manyti, jog amžininkai jį laikė genijumi nuo pat lopšio. Iš tikrųjų taip nebuvo, todėl tą rytą, apsivilkęs išbalintą togą ir nervingai žaisdamas savo retėjančiais plaukais, jis per daug niekuo nesiskyrė nuo kitų gerai išauklėtų jaunų kandidatų. Tiesa, išskyrus vieną didelį skirtumą: nedaug tarp jų buvo tokių vargingų kaip jis. Norėdamas dalyvauti rinkimuose, Cezaris pasiskolino didelę sumą pinigų, nes gyveno labai kukliame name Suburoje su trimis moterimis — savo motina, žmona ir maža dukrele; tuo metu jis man atrodė panašus ne į didvyrį, laukiantį išmušant savo valandos užkariauti Romą, bet į nemigos kamuojamą trisdešimtmetį, neįstengiantį užmigti nuo skurdžių kaimynų keliamo triukšmo ir nuolat sielvartaujantį, kad jis, seniausios romėnų giminės palikuonis, priverstas gyventi tokiomis sąlygomis. Todėl ir jo antipatija aristokratams kėlė daug didesnę grėsmę negu Cicerono priešiškumas. Pastarasis, iškilęs savo jėgomis, jais piktinosi ir jiems pavydėjo, o Cezaris, laikąs save tiesioginiu Veneros palikuonimi, žvelgė į juos su panieka kaip į įsibrovėlius.

Tačiau dabar aš užbėgu įvykiams už akių ir kartoju hagiografų nuodėmę, praeities šešėlius išsklaidydamas ateities šviesa. Geriau tiesiog paminėti, kad šiedu iškilūs vyrai, kurių amžius skyrėsi šešeriais metais, tačiau kurie buvo panašūs savo skvarbiu protu ir pažiūromis, bičiuliškai šnekučiavosi stovėdami saulės atokaitoje, tuo tarpu Krasas pasilypėjo ant pakylos ir perskaitė gerai žinomą maldą: „Tegul tai, kas dabar įvyks, atneša palaimą man, mano siekiams, mano tarnybai ir visiems Romos gyventojams!“ Jam baigus maldą, prasidėjo balsavimas.

Balsavimo lauke pirmoji pagal tradiciją pasirodė Suburanų giminė. Nepaisant visų keletą metų trunkančių Cicerono mėginimų pelnyti jų palankumą, Suburanai už jį nebalsavo. Ciceronui tai buvo skaudus smūgis, o Verio agentams, papirkinėjusiems rinkėjus, žadėjo deramą atlygį. Tačiau mano šeimininkas tik gūžtelėjo pečiais, nes puikiai suprato, kad daugelis įtakingų romėnų, dar tik besiruošiančių balsuoti, stebi jį ir jo reakciją, todėl derėjo dėtis savimi pasitikinčiu ir jokiu būdu neatskleisti tikrųjų jausmų. Paskui į aptvarus viena paskui kitą sekė trys Romos giminės: Eskvilinai, Kolinai ir Palatinai.

Ciceronas buvo užsitikrinęs pirmųjų dviejų paramą, tačiau trečioji už jį nebalsavo, ir tai nestebino, kadangi ši giminė buvo didžiausia aristokratų šalininkė visoje Romoje. Rezultatas tapo du — du; pradžia buvo per daug įtempta. Tada paeiliui ėmė rikiuotis trisdešimt viena giminė, kurias sudarė kaimiečiai: Emilijai, Kamilijai, Fabijai, Galerijai... Visų vardus atsiminiau iš katalogų Cicerono archyve ir žinojau, kuris iš jų buvo įtakingiausias savo giminėje, kuriam reikėjo paslaugos, o kuris buvo už ją skolingas. Trys iš keturių mano paminėtų giminių balsavo už Ciceroną. Tuo metu prie jo prisiartino Kvintas ir kažką pakuždėjo į ausį, o senatorius pirmą kartą galėjo nors trumpam atsipūsti, nes Verio pinigai labiausiai gundė tas gimines, kurias daugiausia sudarė miestiečiai. Horacijai, Limonijai, Papirijai, Menėnijai... Rinkėjai vis ėjo ir ėjo, nepaisydami nei kaitros, nei dulkių, o Ciceronas stebėjo veiksmą, sėdėdamas čia pat ant suolelio, tačiau praeinant pro šalį savo biuletenius jau įmetusiems rinkėjams jis atsistodavo ir, prisiminęs jų vardus, dėkodavo ir perduodavo linkėjimus šeimų nariams. Sergijai, Voltinos, Pupinai, Romilijai... Su pastarąja gimine Ciceronui nepasisekė, tačiau nesėkmė jo nenustebino, kadangi tai buvo paties Verio giminė; vis dėlto antroje dienos pusėje už Ciceroną buvo balsavę jau šešiolika giminių, ir jam iki pergalės betrūko dar dviejų. Žinoma, Veris nenorėjo jam nusileisti, todėl be perstojo sukiojosi minioje, lydimas sūnaus ir Timarchido. Po kurio laiko ėmė atrodyti, kad vėl sugrįžta pusiausvyra. Cicerono nepalaikė nei Sabatiniai, nei Publilijai. Po to, kai balsuoti baigė Skaptijai, paaiškėjo, kad jis šiuose rinkimuose bus bent jau antras, o Falernos iš šiaurės Kampanijos galiausiai garantavo jam pergalę: iš trisdešimties jau balsavusių giminių Ciceronui savo balsus atidavė aštuoniolika; buvo likusios dar penkios giminės, bet jos jau nieko negalėjo pakeisti. Jis laimėjo, o man nematant Veris nepastebimai pasišalino iš rinkimų lauko skaičiuoti savo nuostolių. Cezaris, ką tik laimėjęs rinkimus į senatą, pirmasis atėjo prie Cicerono ir draugiškai jį pasveikino. Kvintas triumfuojamai iškėlė rankas ir ėmė mosuoti kumščiais, o Krasas rūsčiai žvelgė į tolį. Žiūrovai su lentelėmis rankose, kurie stebėdavo rinkimus taip pat azartiškai, kaip kiti — veži-

mų lenktynes, ir dabar džiaugėsi rezultatais, puolė sveikinti Ciceroną pritarimo šūksniais. Pats nugalėtojas atrodė priblokštas to, kas įvyko, tačiau paneigti fakto negalėjo niekas, netgi Krasas, kuriam, net ir netekusiam žado, teko perskaityti naujai išrinktųjų vardus. Nepaisant visų sunkumų, Markas Ciceronas tapo Romos edilu.

Didžiulė minia — po pergalės jos visuomet išauga — lydėjo Ciceroną iš Marso lauko iki jo namų, kur jį prie slenksčio aplodismentais pasitiko namie tarnaujantys vergai. Jo pasveikinti atėjo netgi aklasis stoikas Diodotas. Tą dieną mes visi didžiavomės, kad priklausome šiam įžymiam žmogui; jo garbė atsispindėjo kiekviename iš mūsų; mūsų vertė augo kartu su jo verte. Atriume pasirodė Tulija, kuri šaukdama „Tėveli!" metėsi prie Cicerono, o pribėgusi rankomis apsivijo jo kojas; iš savo kambario nusileido netgi Terencija ir šypsodamasi apsikabino savo vyrą. Šis vaizdas iki šiol išlikęs mano atmintyje: triumfuojantis jaunasis oratorius kairę ranką laiko ant dukters galvos, o dešiniąja per pečius apglėbęs savo laimingą žmoną. Esu pastebėjęs, kad retai besišypsančių žmonių veidus šypsena tiesiog pakeičia — tą patį galiu pasakyti apie Terenciją, kuri, nepaisant visų jos skundų dėl vyro, mėgavosi jo talentu ir sėkme.

Pirmasis glėbesčiavimąsi nenoriai nutraukė Ciceronas.

— Dėkoju jums visiems, — prabilo jis, apžvelgdamas susižavėjusius žmones. — Tačiau dar ne laikas švęsti. Galėsime džiūgauti nugalėję Verį. Rytoj galų gale forume pareikšiu jam kaltinimą, tad melskimės dievams, kad nereikėtų pernelyg ilgai laukti tos dienos, kai šiuos namus aplankys dar didesnė garbė. Ko gi jūs laukiate?

Jis nusišypsojo ir suplojo rankomis.

— Nagi, greičiau prie darbo!

Ciceronas kartu su Kvintu nuėjo į darbo kambarį ir mostelėjo man sekti paskui juos. Jis atsisėdo į krėslą, giliai atsiduso ir nusiavė batus. Pirmą kartą per daugiau nei savaitę jo veide neliko įtampos. Aš pamaniau, kad jis dabar norės iš atskirų fragmentų nedelsiant sudėlioti savo kalbą, tačiau pasirodė, kad jis man buvo numatęs

kitą užduotį. Aš kartu su Sositėjumi ir Laurėju turėjau vykti atgal į miestą aplankyti visų ten apgyvendintų siciliečių liudytojų, perduoti naujieną apie Cicerono sėkmę rinkimuose, patikrinti, ar jie nepalūžo, ir liepti visiems rytoj iš pat ryto pasirodyti teisme.

— Visiems? — nustebęs pakartojau. — Visam šimtui?

— Visiškai teisingai, — atsakė jis. Jo balse ir vėl buvo girdėti ankstesnis ryžtas. — Ir perduok Erosui, kad pasamdytų tuziną patikimų vyrų, idant šie iš pat ryto, man einant į teismą, neneštų dėžes su liudytojų parodymais.

— Visus liudytojus... Tuziną nešikų... Dėžes su liudytojų parodymais... — aš užsirašiau, kad ko nors nepamirščiau. — Betgi užtruksiu iki vidurnakčio, — nepajėgiau nuslėpti sumišimo.

— Vargšas Tironas. Tiek to, nesisielok. Numirsime ir turėsime pakankamai laiko išsimiegoti.

— Aš susirūpinau ne dėl miego, senatoriau, — tariau jam tvirtai. — Man rūpi, kada galėsiu padėti jums pasiruošti rytdienos kalbai.

— Man tavo pagalbos nereikės, — atsakė jis nežymiai šypsodamasis ir kilstelėjo prie lūpų pirštą, duodamas suprasti, kad tylėčiau. Tačiau kadangi aš nesupratau, ką visa tai reiškia, negalėjau išduoti ir jo sumanymo, todėl jau nebe pirmą kartą išėjau visiškai suglumęs.

IX

Rugpjūčio penktąją, valdant konsulams Gnėjui Pompėjui Didžiajam ir Markui Lisinijui Krasui, praėjus metams ir devyniems mėnesiams nuo pirmojo Stenijaus apsilankymo pas Ciceroną, prasidėjo Gajaus Verio teismas.

Atsiminkite, kad kepino vasaros saulė. Suskaičiuokite visas aukas, kurios vylėsi, kad Veris susilauks deramo atpildo. Turėkite omenyje, kad Roma knibždėjo žmonių, atvykusių gyventojų surašymui, į rinkimus, taip pat į artėjančias Pompėjaus žaidynes. Atsižvelkite ir į tai, kad posėdžiuose turėjo susikauti du žymiausi to meto oratoriai (vėliau Ciceronas tai pavadins „ypatingos svarbos dvikova"). Sudėkite viską į viena ir bent iš dalies pajusite tą rytą teisme tvyrojusią atmosferą. Šimtai smalsuolių, nusiteikusių užsiimti kuo geresnę vietą, nakvojo tiesiog forume. Auštant jau nebebuvo laisvos vietos pavėsyje. Antrą valandą išvis nebeliko vietos. Portikuose ir ant Kastoro šventyklos laiptų, pačiame forume ir jį supančiose kolonadose, ant namų stogų ir balkonuose, kalvos šlaituose ir visur, kur tik žmogus sugebėjo prasibrauti, įlįsti arba užsiropšti, būtumėte radę romėnus.

Mudu su Frugiu zujome aplink tartum pora aviganių, varydami liudininkus į teismą. O, kad jūs būtumėte matę, kokia egzotiška ir įvairiaspalvė minia tai buvo — vieni jų vilkėjo žynių apredais, kiti — tipiškais siciliečių drabužiais. Tai buvo įvairiais Verio karjeros etapais nukentėję siciliečiai, kuriuos čia atvedė pažadas, kad jam bus atkeršyta, — Junonos ir Cereros šventyklų žyniai, Sirakūzų Minervos mistagogai ir šventosios Dianos mergelės, kilmingi graikai, laikantys save Kekropo ir Euristeno palikuonimis arba kildinantys

save iš jonėnų ir minjaniečių dinastijų, taip pat ir finikiečiai, savo protėviais laikę Tyro Melkarto žynius arba net patį Sidono Jahą. Daugybė nekantraujančių nuskurdintų paveldėtojų, atvykusių čia su savo palydovais, bankrutavusių ūkininkų, prekeivių grūdais ir laivų savininkų, tėvų, besikankinančių dėl vergijon išgabentų vaikų, ir vaikų, raudančių valdytojo požeminiuose kalėjimuose žuvusių tėvų; ištisos delegacijos, atvykusios nuo Tauro kalno papėdės, Juodosios jūros krantų, iš žemyninės Graikijos miestų, Egėjo jūros salų ir, be abejo, iš visų Sicilijos miestų ir miestelių.

Buvau taip užsiėmęs rūpesčiais, kad teisme pasirodytų visi iki vieno liudytojai, o visos dėžės su jų parodymais būtų reikiamoje vietoje ir dėmesingai saugomos, kad tik po kurio laiko supratau, kokį grandiozinį spektaklį surežisavo Ciceronas. Dėžėse, pavyzdžiui, buvo vieši parodymai, kuriuos surinko praktiškai visų didesnių ir mažesnių Sicilijos miestų vyresnieji. Tik tuomet, kai prisiekusieji, alkūnėmis prasiskynę kelią pro susirinkusią minią, užėmė savo vietas, man pagaliau paaiškėjo, kodėl gi Ciceronas taip primygtinai reikalavo, kad *viskas* vienu metu būtų atgabenta į teismą. Reginys teismą tiesiog pribloškė. Nuostabą išvydau netgi niekada emocijų neparodančių senojo Katulo ir Izauriko veiduose. O Glabrijus, pasirodęs iš šventyklos paskui liktorius, užlipęs iki paskutinio laiptelio ir išvydęs tokį neįprastą vaizdą, žengtelėjo pusę žingsnio atatupstas.

Ciceronas, iki pat paskutinės akimirkos stovėjęs nuošaliai, galiausiai prasibrovė pro minią ir užlipo laiptais į jam skirtą vietą kaltintojo suole. Akimirksniu stojo visiška tyla, atrodė, kad nuo laukimo net oras virpa. Nekreipdamas dėmesio į drąsinamus šalininkų šūksnius, jis apsigręžė ir, prisidengęs akis nuo saulės, pabandė žvilgsniu aprėpti susirinkusią didžiulę auditoriją, pažiūrėdamas dešinėn, paskui kairėn, tarytum koks generolas, apžvelgiantis mūšio lauką. Paskui jis atsisėdo, o aš likau stovėti jam už nugaros, kad bet kuriuo momentu galėčiau paduoti reikalingą dokumentą. Teismo tarnautojams atnešus Glabrijui sostą, buvo duotas ženklas, kad tribunolas susirinko sesijai; viskas buvo paruošta teismo posėdžiui, išskyrus tai,

kad nebuvo Verio ir Hortenzijaus. Ciceronas, kaip visada ramus, palenkė galvą atgal ir sušnabždėjo:

— Po viso to, kas atsitiko, jis gali ir nepasirodyti.

Vis dėlto nieko keista, kad jis *pasirodė* — Glabrijus netgi pasiuntė vieną iš savo liktorių jo atvesti, tačiau tai buvo Hortenzijui įprasta delsimo taktika. Maždaug po valandos pasigirdo ironiški plojimai, ir pro gausiai susirinkusių smalsuolių minią prasiyrė nepriekaištingai apsirengęs naujai išrinktas konsulas, lydimas jaunesniojo patarėjo, kurio pareigos atiteko ne kam kitam, o jaunajam Skipijui Nasikai, Katono varžovui. Šiam iš paskos sekė Kvintas Metelas, o jiems pavymui — pats Veris kone iki mėlynumo raudonais, ne tik nuo karščio įkaitusiais skruostais. Žmogui, turinčiam bent kiek sąžinės, šis reginys turėjo atrodyti panašus į vaizdą iš pragaro: čia jo laukė aukos ir kaltintojai. Tačiau išvydęs juos šis siaubūnas tik nusilenkė, tarytum būtų apsidžiaugęs matydamas senus pažįstamus.

Glabrijus paskelbė teismo posėdžio pradžią, tačiau prieš pakylant Ciceronui staiga atsistojo Hortenzijus ir padarė pastabą dėl tvarkos: pagal Kornelijaus įstatymą, kaltintojas turi teisę iškviesti ne daugiau kaip keturiasdešimt aštuonis liudytojus, tačiau šis kaltintojas, siekdamas įbauginti, į teismą atsivedęs mažiausiai dvigubai tiek! Paskui sekė ilga kalba apie turto prievartavimo bylas nagrinėjančio teismo atsiradimą, kuri užtruko, kaip man pasirodė, maždaug pusvalandį. Šiaip ne taip Glabrijus jį pertraukė ir pareiškė, kad įstatyme nieko nepasakyta apie teisme dalyvaujančių liudytojų skaičiaus apribojimą, o tik apie tai, kiek liudytojų gali duoti savo parodymus teisme. Tada jis vėl paprašė Ciceroną pradėti, bet Hortenzijus ir vėl įsiterpė pareikšdamas naują pastabą teismui. Minia ėmė šaipytis, bet jis nesiliovė kalbėjęs, o Ciceronui pagaliau atsistojus, jis ir toliau tęsė savo, todėl kelios valandos buvo sugaištos nagrinėjant teisinius formalumus.

Tik antroje dienos pusėje, Ciceronui devintą ar net dešimtą kartą pagaliau atsistojus kalbėti, Hortenzijus liko sėdėti savo vietoje. Ciceronas žvilgtelėjo į jį, truputį palaukė ir iš lėto, dėdamasis labai

nustebęs, išskėtė rankas. Forumu nuvilnijo juoko banga. Hortenzijus į tai atsakė pasipūtėliškai mostelėdamas ranka, tarsi kviesdamas: „Prašom į svečius". Ciceronas rafinuotai linktelėjo ir, žengęs pirmyn, atvėrė burną.

Vargu ar buvo labiau netinkamas momentas kalbai pradėti. Tvyrojo nepakeliamas karštis. Žmonės nuobodžiavo ir nenustygo vietoje. Hortenzijus kvailai šypsojosi. Iki teismo posėdžio pabaigos buvo likusios vos dvi valandos. Vis dėlto tai buvo vienas iš lemtingiausių momentų Romos teisės istorijoje, tiksliau sakant, visoje teisės istorijoje.

— Didžiai gerbiami teismo nariai, — prabilo Ciceronas, ir aš palinkau prie savo lentelės stenografuoti.

Laukiau, ką jis toliau pasakys. Turbūt pirmą kartą, Ciceronui rengiantis svarbiai kalbai, nežinojau, nei nuo ko jis pradės, nei ką toliau kalbės. Drebančia širdimi stebėjau, kaip jis tolsta nuo manęs, eidamas į kitą pusę. Pamaniau, kad sustos tiesiai priešais Verį ir kreipsis į jį, bet Ciceronas praėjo pro jį ir sustojo ties prisiekusiesiems skirtame suole sėdinčiais senatoriais.

— Didžiai gerbiami teismo nariai, — pakartojo jis, šįkart kreipdamasis tik į juos, — nors mus ištiko politinė krizė, tačiau jūs gavote šansą, kurį jums suteikia ne žmogiška išmintis, bet pats dangus, išsklaidyti žmonių nepasitikėjimą teismais ir įtarumą jūsų atžvilgiu. Paplitusi respublikai ir jums patiems žalinga nuomonė, kad teismai su savo prisiekusiaisiais, tai yra jumis, mieli senatoriai, niekada nenuteis to, kuris turi *pinigų*, kad ir kaip tas būtų prasikaltęs.

Ciceronas aiškiai ir paniekinamai pabrėžė paskutinį žodį.

— Tu teisus! — sušuko kažkas iš minios.

— Tačiau mano kaltinamasis, — toliau tęsė Ciceronas, — yra būtent tas žmogus, kurio dėka jūs galite susigrąžinti savo gerą vardą. Gajus Veris apiplėšė iždą ir elgėsi kaip tikras piratas arba viską naikinantis Sicilijos maras. Jums tereikia pripažinti šį žmogų kaltu, ir jūs vėl būsite gerbiami. Tačiau ir priešingu atveju — jeigu jo turtai nustelbs jūsų sąžinės balsą — vieną savo tikslą aš būsiu pasiekęs.

Žmonės nepatikės, kad Veris teisus, o aš klystu, ir jie viską supras apie prisiekusiuosius Romos senatorius!

Tai buvo labai gera pradžia. Pasigirdo pritariamas murmesys, nuvilnijęs per didžiulę minią tarytum stiprus vėjo gūsis per mišką, ir man pasirodė, kad teismas iškart pakrypo per dvidešimt žingsnių į kairę. Atrodė, į kairę. Atrodė, kad kaltinamaisiais tapo savo mediniuose suoluose nepatogiai besimuistantys ir nuo karštos saulės spindulių prakaituojantys senatoriai, o jų prisiekusiaisiais — iš įvairiausių Viduržemio jūros pakrantės vietų susirinkusi gausi minia. Ciceronui niekada anksčiau nebuvo tekę kalbėti tokiai didžiulei auditorijai, tačiau Molono mokymas pajūryje jam labai pravertė, todėl atsigręžęs į forumą jis prabilo labai aiškiai ir suprantamai.

— Leiskite jums atskleisti įžūlius ir sveiku protu nesuvokiamus Verio planus. Jis puikiai supranta, kad šiam teismui esu nepriekaištingai pasirengęs, todėl demaskuosiu jį kaip plėšiką ir nusikaltėlį ne tik šio teismo, bet ir viso pasaulio akyse. Vis dėlto jis yra tokios blogos nuomonės apie aristokratiją, o senatorių teismą laiko tokiu nedoru ir korumpuotu, kad atvirai giriasi nupirkęs palankiausią sau metą teismui, papirkęs prisiekusiuosius ir nulėmęs konsulų rinkimų baigtį dviejų tituluotų savo draugų naudai, kurie norėjo įbauginti mano liudytojus!

Minia tam ir buvo susirinkusi, kad išgirstų šiuos Cicerono žodžius. Pritariamas murmesys peraugo į gausmą. Iš savo vietos, apimtas įsiūčio, stryktelėjo ne tik Metelas, bet ir Hortenzijus — taip, tas pats Hortenzijus, kuris šiaip jau į patyčias arenoje atsakydavo nebent kilstelėdamas antakius. Jie abu ėmė piktai gestikuliuoti Cicerono pusėn.

— Ką? — paklausė šis, atsisukdamas į juos. — Jums atrodo, kad mano žodžiai nieko verti? Norėtumėte pasakyti, kad man niekas daugiau nerūpi, tik mano pareigos ir garbė, o tuo tarpu visai šaliai ir mano paties reputacijai iškilo toks pavojus? Metelai, aš stebiuosi tavimi. Norėčiau išgirsti, ką pats manai apie savo grasinimus liudytojams — baugštiems ir sugniuždytiems siciliečiams? Ar tai, kad norėjai juos įbauginti primindamas, jog buvai išrinktas konsulu ir

turi du įtakingus brolius, neįrodo, kad esi korumpuotas?! Užuot elgęsis garbingai ir gynęs nekaltus žmones, apleidai savo pareigas ir stojai nedorėlio, kuris nėra netgi tavo giminaitis, pusėn. Štai ką aš dar pasakysiu: Veris vaikščiojo girdamasis, kad tu tapai konsulu tik jo pastangomis, o sausio mėnesį abu konsulai ir vyriausiasis teisėjas darys viską, ką tik jis pasakysiąs!

Tuo metu lioviausi rašęs, nes kilo toks garsus triukšmas, kad nieko daugiau nebegirdėjau. Metelas ir Hortenzijus, prisidėję prie lūpų delnus, kažką maurojo Ciceronui. Supykęs Veris ženklais rodė Glabrijui, kad šis nutrauktų teismo posėdį. Senatoriai sėdėjo lyg suakmenėję, nes dauguma jų, esu tuo tikras, labiau už viską norėjo būti kur nors kitur, tik ne čia, tuo tarpu liktoriai tramdė pavienius įsismarkavusius žiūrovus, kad šie nepultų teismo. Pagaliau Glabrijui pavyko įvesti tvarką, ir Ciceronas galėjo tęsti savo kalbą, tik šįkart jau ramesniu tonu.

— Tokia yra jų taktika. Šiandien teismo posėdis prasidėjo tik antroje dienos pusėje — jie tikisi, kad viena diena jau praėjo. Iki Pompėjaus Didžiojo žaidynių liko tik dešimt dienų. Jos vyks penkiolika dienų, o po jų iškart prasidės Romėnų žaidynės. Jie viliasi, kad sesija bus atnaujinta tik po keturiasdešimties dienų, o tada jie savo ilgomis kalbomis ir įvairiomis gudrybėmis užtęs bylos nagrinėjimą iki pat Pergalės žaidynių. Tada vyks Plebėjų žaidynės, o po jų bylos nagrinėjimui liks geriausiu atveju vos kelios dienos. Jie tikisi, kad tokiu būdu pradinis entuziazmas išblės ir bylos nagrinėjimas bus tęsiamas tik prie Marko Metelo, kuris dabar sėdi tarp prisiekusiųjų.

Taigi, kas man belieka? Jei aš kalbėsiu tiek, kiek man priklauso pagal įstatymą, kils didelė grėsmė, kad kaltinamasis praslys pro mano pirštus. Prieš keletą dienų gavau logišką patarimą: „Sutrumpink savo kalbą". Tai labai geras patarimas. Tačiau, mąstydamas apie jį, aš radau dar geresnę išeitį. Gerbiamieji, *aš išvis nekalbėsiu.*

Pasižiūrėjau į jį nustebusiu žvilgsniu. Ciceronas tuo metu stebėjo Hortenzijų, o jo konkurentas, negalėdamas patikėti tuo, ką girdi, spoksojo į jį. Jis man priminė žmogų, ramiai ir nerūpestingai

vaikštinėjusį po mišką, bet staiga išgirdusį už nugaros kažką traškant ir krūptelėjusį iš išgąsčio.

— Tai tiesa, Hortenzijau, — patikslino Ciceronas. — Aš neketinu laikytis tavo žaidimo taisyklių ir visas dešimt dienų paskirti ilgai kalbai. Aš neleisiu, kad teismas nusitęstų iki sausio mėnesio ir nelauksiu, kol tu su Metelu, kaip konsulai, priversite liudytojus tylėti. Aš nenusiteikęs duoti jums, gerbiami prisiekusieji, keturiasdešimties dienų, kad pamirštumėte mano išsakytus kaltinimus, o paskui pasiklystumėte ir paliktumėte savo sąžines Hortenzijaus retorikos tankmėje. Aš nenusiteikęs vilkinti šios bylos ir žiūrėti, kaip į Romą gyventojų surašymui ir žaidynėms atvykusios minios iškeliauja atgal namo. Aš iškart, nieko nelaukdamas, sukviesiu visus savo liudytojus ir štai ką padarysiu: perskaitysiu atskirai kiekvieną kaltinimą, paskui jį pakomentuosiu ir apibūdinsiu išsamiau. Tada pakviesiu parodymus davusį liudytoją ir jį apklausiu, o paskui suteiksiu žodį tau, Hortenzijau, kad pats pakomentuotum ir galėtum apklausti liudytoją. Taip visi parodymai bus pateikti per dešimt dienų.

Per visą savo ilgą gyvenimą neužmiršau ir, manau, jau neužmiršiu Hortenzijaus, Verio, Metelo ir Skipijaus Nasikos reakcijos į Cicerono kalbą. Be abejo, vos tik atsigavęs po patirto šoko, Hortenzijus stryktelėjo ant kojų ir pareiškė, kad Cicerono sumanymas prieštarauja įstatymui. Tačiau Glabrijus to ir tikėjosi, todėl gana šiurkščiai atkirto, kad Ciceronas turįs teisę pateikti kaltinimą taip, kaip jis pats pageidaująs, o jam pačiam nuo begalinių kalbų jau ankstesnėje teismo sesijoje darėsi bloga, ir tai jis nedviprasmiškai pareiškė dar prieš konsulų rinkimus. Buvo akivaizdu, kad savo pas-tabas jis parengęs iš anksto, todėl Hortenzijus, nieko nelaukdamas, atsistojo dar kartą ir apkaltino Glabrijų susimokius su kaltintoju. Tačiau Glabrijus, garsėjęs liguistu jautrumu, be užuolankų patarė laikyti liežuvį už dantų, nes antraip jis bus priverstas duoti nurodymą liktoriams išvesti jį iš teismo ir nekreips dėmesio, ar jis konsulas, ar ne. Hortenzijus įtūžęs atsisėdo, sunėrė rankas ir įbedė žvilgsnį sau į kojas, o Ciceronas baigė savo įžanginę kalbą, dar kartą kreipdamasis į prisiekusiuosius:

— Šiandien į mus žiūri visas pasaulis, norėdamas įsitikinti, ar mes paklūstame sąžinei ir laikomės įstatymo. Tada, kai jūs paskelbsite nuosprendį kaltinamajam, Romos piliečiai priims nuosprendį jūsų atžvilgiu. Verio teismas parodys, ar senato nariai gali nuteisti sunkiai nusikaltusį turtuolį, ar ne. Juk visas pasaulis žino, kad Veris žymus tik savo siaubingais nusikaltimais ir dideliais turtais. Taigi, jei jūs išteisinsite šį žmogų, savo elgesiu užsitrauksite didžiausią gėdą. Todėl aš jums, gerbiamieji, jūsų pačių labui patariu saugotis, kad taip neatsitiktų.

Po šių žodžių jis nusigręžė nuo prisiekusiųjų ir tarė:

— Kviečiu savo pirmąjį liudytoją, Stenijų iš Termų.

Aš labai abejoju, ar teismo prisiekusieji aristokratai — Katulas, Izaurikas, Metelas, Katilina, Lukrecijus, Emilijus ar bet kuris kitas — yra kada nors girdėję tokius įžūlius žodžius savo adresu, juolab iš tokio politikos naujoko kaip šis, kurio atriumo sienoje nėra nė vienos garbingo protėvio kaukės. Nesunku įsivaizduoti, su kokia neapykanta jie klausėsi šitų žodžių ir tiesiog paklaikusios didžiulės minios džiūgavimo, kuriuo ji atsakė Ciceronui, kai šis, baigęs kalbėti, atsisėdo į savo vietą. Kai dėl Hortenzijaus, tai jam buvo galima pajusti netgi kažką panašaus į užuojautą. Visa jo karjera buvo pagrįsta unikalia atmintimi, leidusia jam įsiminti ilgiausias kalbas, o paskui su perdėtu pasitikėjimu savimi jas išrėžti. Vis dėlto tą kartą jis buvo tiesiog meistriškai nutildytas; dar blogiau buvo tai, kad jis planavo parengti keturis tuzinus trumpų kalbų — atsakymų kiekvienam Cicerono liudytojui. Tačiau, Stenijui išėjus į priekį, Hortenzijus su nerimu turėjo pats sau pripažinti, kad jis tam visiškai nepasirengęs. Ciceronas iškvietė Stenijų liudyti pirmiausia, pagerbdamas jį kaip šio nerealaus sumanymo iniciatorių, ir šis sicilietis jo nenuvylė. Jis ilgai laukė dienos, kada galės liudyti teisme, todėl naudodamasis šia galimybe pateikė išsamų ir jaudinantį pasakojimą apie tai, kaip Veris paniekino jo svetingumą, atėmė jam priklausančias vertybes, pareiškė melagingus kaltinimus, skyrė piniginę baudą, už akių nuteisė mirti, prieš tai nuplakant, o paskui suklastojo Sirakūzų teismo

protokolus — juos Ciceronas atgabeno ir išdalijo prisiekusiesiems kaip įrodymą.

Glabrijui atsigręžus į Hortenziją ir priminus, kad jis turįs teisę apklausti liudytoją, Šokių mokytojas nė kiek neapsimesdamas labai nenoriai atsistojo iš savo vietos. Kryžminės apklausos auksinė taisyklė: niekada nepateikti klausimo, į kurį pats nežinai atsakymo, o Hortenzijus iš tikrųjų nežinojo, ką atsakys Stenijus. Jis pavartė kažkokius dokumentus, tyliai pasikonsultavo su Veriu ir galų gale priėjo prie liudytojams skirtos vietos. Ką jam beliko daryti? Paklausęs keletą skubotų klausimų, kurių potekstė bylojo jį norint įteigti, neva Stenijus yra priešiškai nusiteikęs Romos teisės atžvilgiu, Hortenzijus paklausė, kodėl nukentėjusysis iš visų įmanomų teisininkų iškart pasirinkęs Ciceroną — žmogų, žinomą kaip žemesniųjų visuomenės sluoksnių agitatorių. Tokį elgesį, jo manymu, galima paaiškinti tik tuo, kad nuo pat pradžios jis norėjęs tik vieno — sukurstyti neramumus.

— Bet aš ne iškart kreipiausi į Ciceroną, — kaip įprastai, nuoširdžiai atsakė Stenijus. — Pirmasis advokatas, kurio pagalbos aš paprašiau, buvai tu.

Tai išgirdę, nusikvatojo netgi kai kurie prisiekusieji.

Hortenzijus apsimetė neišgirdęs ir tuojau pat linksmai paklausė:

— Nejaugi? Aš tavęs kažkodėl neprisimenu.

— Na žinoma. Kodėl gi turėtumei mane prisiminti? Esi labai užsiėmęs. Tačiau tave, senatoriau, aš puikiai prisimenu. Tada atsakei man, kad atstovauji Veriui. Sakei, tau nerūpi, kad mane apvogė, ir joks teismas nepatikės siciliečio liudijimu prieš romėną.

Hortenzijus buvo priverstas palaukti, kol nutils švilpimas.

— Daugiau klausimų šiam liudytojui neturiu, — pratarė jis prislėgtu balsu, ir teismas išsiskirstė iki rytdienos.

Norėjau detaliai aprašyti Gajaus Verio teismą, tačiau nutariau šio sumanymo atsisakyti, nes matau, kad tam nėra jokios prasmės.

Po taktinės Cicerono gudrybės pirmąją dieną Veris ir jo gynėjai priminė į apsiaustį patekusius žmones, ieškančius priebėgos nuo juos supančių priešų, svaidančių ietis, laidančių strėles ir besirausiančių po griūvančios tvirtovės pamatais. Jie nežinojo, kuo gintis. Jiems buvo likusi vienintelė viltis: kaip nors atlaikyti puolimą, kuris tęsis dar devynias dienas, o tada, pasinaudojus Pompėjaus žaidynių teikiama ramybe, pergrupuoti savo pajėgas. Cicerono tikslas buvo taip pat aiškus: nušluoti visus Verio įtvirtinimus nuo žemės paviršiaus, kad išvardijus visus kaltinimus netgi labiausiai korumpuotas Romos teismas nedrįstų jo išteisinti.

Savo misiją Ciceronas tęsė laikydamasis įprastinės disciplinos. Susirinkdavome dar prieš auštant. Kol jis mankštindavosi, skusdavosi ir rengdavosi, aš skaitydavau parodymus tų liudytojų, kuriuos jis tądien planuodavo iškviesti liudyti, ir įsitikindavau, kokiais įkalčiais mes disponuojame. Paskui jis paprašydavo užrašyti pagrindinius kalbos, kurią ketino sakyti, akcentus. Tada valandą arba dvi skirdavo susipažinti su dienotvarke ir kalbai įsiminti, o Kvintas, Frugis ir aš tuo metu sukviesdavome visus reikalingus liudytojus ir pasirūpindavome, kad į teismą būtų pristatytos reikiamos dėžės su parodymais. Tada iškilmingai nusileisdavome kalvos šlaitu į forumą — mūsų eisena iš tiesų primindavo didžiulę procesiją, nes Romos gyventojams Cicerono pasirodymas teisme buvo neprilygstamas spektaklis. Antrąją ir trečiąją dienas žiūrovų minia buvo tokia pat gausi kaip ir pirmąją, o liudytojų, kurie neretai, prisiminę jiems padarytas skriaudas, apsiverkdavo, pasakojimai sugraudino ne vieną romėną. Ypač gerai prisimenu Dioną iš Elasos, iš kurio buvo atimta dešimt tūkstančių sestercijų, taip pat du brolius iš Agyriumo, kurie buvo priversti atiduoti visą jiems skirtą keturių tūkstančių vertės palikimą. Tokių liudytojų būtų buvę ir daugiau, bet Liucijus Metelas neleido iš salos išvykti maždaug tuzinui nukentėjusiųjų, todėl Romoje nepasirodė ir Heraklijus iš Sirakūzų — tai buvo šiurkštus teisės pažeidimas, kuriuo Ciceronas taip pat netruko pasinaudoti.

— Mūsų sąjungininkai, — sugriaudėjo jis, — neturi netgi teisės pasiskųsti dėl patiriamos neteisybės!

Keista, tačiau per visą laiką Hortenzijus nepratarė nė žodžio. Ciceronui baigus liudytojo apklausą, Glabrijus kreipdavosi į Teismų karalių, primindamas jo teisę į kryžminę apklausą, bet Jo didenybė tik papurtydavo galvą ir oriai pareikšdavo: „Liudytojui klausimų neturiu". Ketvirtąją dieną Veris atsiprašė, kad dėl ligos negalės dalyvauti teismo posėdžiuose, tačiau Glabrijus nenorėjo apie tai nė girdėti ir pasiūlė į forumą atvykti lovoje.

Kitos dienos vakare, įvykdęs savo misiją Sicilijoje, pagaliau į Romą sugrįžo Cicerono pusbrolis Liucijus. Mums parėjus iš teismo ir radus jį laukiantį prie namo, Ciceronas iš džiaugsmo net apsiverkė ir stipriai jį apsikabino. Jei ne Liucijus, kuris rūpinosi liudytojų ir parodymų atgabenimu į žemyną, Cicerono kaltinimai būtų netekę pusės savo svorio. Tačiau septyni mėnesiai įtempto darbo akivaizdžiai išsekino Liucijų, kuris ir šiaip jau nebuvo iš stipruolių. Dabar jis buvo visiškai sulysęs ir skausmingai kosėjo. Nepaisant to, jis šauniai pasidarbavo, kad Veris gautų deramą atpildą, ir, užuot sugrįžęs į teismo sesijos pradžią, užsuko į Puteolius, kur surado dar du liudytojus: romėną didiką Gajų Numitorijų, savo akimis regėjusį Gavijaus nukryžiavimą Mesanoje, ir jo draugą, pirklį Marką Anijų, viešėjusį Sirakūzuose tuo metu, kai buvo nužudytas Romos bankininkas Herenijus.

— Kur jie dabar yra? — pasiteiravo Ciceronas.

— Čia, — atsakė jam Liucijus. — Tabulinume. Bet aš turiu perspėti, kad jie nenori liudyti.

Ciceronas nuskubėjo pas du augalotus vidutinio amžiaus vyrus, kuriuos jis vėliau apibūdino kaip idealius liudytojus — „turtingi, gerbiami, protingi, o svarbiausia — ne sicilieciai". Kaip Liucijus buvo perspėjęs, jie atsisakė vykti liudyti į teismą. Tai buvo solidūs prekybos pasaulyje žmonės, nenorėję įsigyti galingų priešų ir nesižavėję perspektyva tapti Cicerono prieš aristokratiją nukreipto žygio Romos forume dalyviais. Vis dėlto jam pavyko juos perkalbėti, nes šie vyrai nebuvo kvaili ir suprato, kad vadovaujantis pelno ir nuostolio logika, jiems labiausiai apsimoka dėtis prie laiminčios pusės.

— Ar žinote, ką pasakė Pompėjus Sulai, kai senukas nenorėjo pripažinti jam teisės į triumfo eiseną, kai šiam suėjo dvidešimt šešeri? — paklausė Ciceronas. — Jis pats man tai pakartojo kitą vakarą, kai mudu vakarieniavome: „Žmonės labiau linkę garbinti tekančią, o ne besileidžiančią saulę".

Skambūs vardai ir apeliavimas į patriotizmą bei savanaudiškumą davė reikiamą rezultatą, todėl po kurio laiko jie nuėjo vakarieniauti drauge su Cicerono šeima.

— Aš žinojau, kad pabendravę su tavimi jie sutiks padaryti viską, ko tik jų paprašysi, — sušnibždėjo Liucijus.

Tikėjausi, kad Ciceronas pakvies juos į teismo posėdį jau rytojaus dieną, bet jis pasirodė kur kas gudresnis.

— Spektaklis visada turi baigtis kulminacija, — paaiškino jis.

Teisme Ciceronas kėlė į dienos šviesą vis siaubingesnius nusikaltimus, pradedant teisėjų korupcija, turto prievartavimu ir atviru plėšikavimu ir baigiant žiauriomis žmogžudystėmis. Aštuntąją teismo sesijos dieną jis supažindino su dviejų siciliečių laivų kapitonų, Falakrijaus iš Centurijos ir Onasio iš Segestos, parodymais, iš kurių paaiškėjo, kad jiems egzekucijų pavyko išvengti tik papirkus Verio tarną, buvusį vergą Timarchidą (džiaugiuosi, kad dalyvaudamas teismo posėdyje savo akimis regėjau jo pažeminimą). Tačiau tai dar ne viskas. Artimieji, kurie neturėdavo pinigų saviškiams išpirkti, buvo verčiami duoti kyšį bent jau budelio pareigas ėjusiam Sekstijui, kad šis, kirsdamas galvą, visiškai nesumaitotų savo aukos.

— Jūs tik pagalvokite, ką turėdavo išgyventi nelaimingieji tėvai, — su patosu kalbėjo Ciceronas, — mokėdavę pinigus ne vaiko gyvybei gelbėti, bet greitai mirčiai nupirkti!

Mačiau, kaip senatoriai linguoja galvas ir tarpusavyje šnabždasi, o Hortenzijus, kiekvieną kartą, kai tik Glabrijus pasiūlydavo apklausti liudytoją, sumurmėdavo: „Klausimų neturiu". Jų padėtis darėsi apgailėtina, todėl tą vakarą mus pasiekė gandai, kad Veris susikrovė visą savo mantą ir pasirengė tremčiai.

Tokia buvo situacija devintąją dieną, kai į teismą Ciceronas

pasikvietė Anijų ir Numitorijų. Turiu pastebėti, kad tądien žmonių forume buvo dar daugiau negu įprastai, nes iki didžiųjų Pompėjaus žaidynių buvo likusios tik dvi dienos. Veris pavėlavo ir atrodė gerokai išgėręs. Lipdamas šventyklos laiptais į tribunolą, jis keletą kartų suklupo, todėl Hortenzijus kvatojančios minios akivaizdoje nulipo jam padėti. Praeidamas pro Ciceroną, sužaibavo raudonomis, baimės ir įsiūčio kupinomis akimis — jo žvilgsnis man priminė įvaryto į kampą medžiojamo žvėries žvilgsnį. Ciceronas nedelsdamas atsistojo ir pakvietė pirmąjį tos dienos liudytoją. Anijus papasakojo, kaip vieną rytą, jam apžiūrint Sirakūzų uoste stovinčio laivo krovinį, pas jį atbėgo uždusęs draugas ir pranešė, kad į forumą atvestas grandinėmis surakintas ir maldaujantis pasigailėti jų geras pažįstamas bankininkas Herenijus.

— Ir ką gi tu darei?

— Žinoma, kad iškart ten nubėgau.

— Kas ten vyko?

— Buvo susirinkę maždaug šimtas žmonių, kurie šaukė, kad Herenijus yra Romos pilietis ir negali būti nubaustas be teismo.

— Iš kur jūs žinojote, kad Herenijus yra Romos pilietis, o ne Ispanijos bankininkas?

— Daugelis pažinojome jį asmeniškai. Nors jis daugiausia laiko darbo reikalais praleisdavo Ispanijoje, tačiau buvo gimęs Sirakūzuose gyvenusių romėnų šeimoje, čia jis buvo ir užaugęs.

— Ką į jūsų prašymus atsakė Veris?

— Jis liepė Herenijui tučtuojau nukirsti galvą.

Pasigirdo pasibaisėjų žmonių murmesys.

— Kas įvykdė mirties bausmę?

— Oficialus budelis Sekstijus.

— Ar jis gerai atliko savo darbą?

— Bijau, kad ne. Ne.

— Viskas aišku, — tarė Ciceronas, atsigręždamas į prisiekusiuosius, — jis nesumokėjo Veriui ir jo gaujai tiek, kiek šis reikalavo.

Teismo posėdžiuose Veris dažniausiai prasėdėdavo sudribęs savo krėsle, bet tą rytą, įkaitęs nuo vyno, jis pašoko ir ėmė šaukti, kad niekada neėmęs jokių kyšių. Tačiau tuo metu įsikišo Hortenzijus ir pasodino jį atgal. Ciceronas nekreipė į jį dėmesio ir ramiu balsu tęsė liudytojo apklausą.

— Juk tai labai keista, ar ne? Šimtas žmonių laiduoja, kad suimtasis yra Romos pilietis, o Veris nesiteikia palaukti nė valandos tiesai išsiaiškinti. Kuo paaiškintum tokį elgesį?

— Labai paprastai, senatoriau. Herenijus keliavo Ispanijos laivu, kurį su visu kroviniu užgrobė Verio žmonės. Kartu su laivo įgula ir kitais keleiviais jis buvo nusiųstas į akmenų karjerus, o paskui atvestas į forumą, kad čia jį būtų galima viešai nuteisti kaip piratą. Veris padarė vieną klaidą — jis nežinojo, kad Herenijus yra ne ispanas. Jį gerai pažinojo Sirakūzų romėnai. Tačiau Veris, supratęs savo klaidą, Herenijaus paleisti nebegalėjo, nes šis per daug žinojo apie valdytojo darbus.

— Atleisk man, bet aš nesuprantu, — Ciceronas dėjosi nenuovokiu. — Kodėl niekuo nekaltą krovininio laivo keleivį Veris norėjo nubausti kaip piratą?

— Jam reikėjo įvykdyti atitinkamą kiekį mirties bausmių.

— Kodėl?

— Todėl kad tikrieji piratai, susimokėję išpirką, atgaudavo laisvę.

Veris vėl atsistojo ir suriko, kad tai esąs melas, tačiau šįkart Ciceronas, užuot jį ignoravęs, žengė keletą žingsnių artyn.

— Melas, pabaisa? Melas? O kodėl tavo paties kalėjimo dokumentuose įrašyta, kad Herenijus paleistas į laisvę? Kodėl toliau tvirtinama, kad pagarsėjęs piratų kapitonas Heraklis buvo nubaustas mirties bausme, nors niekas saloje nematė, kaip tai įvyko? Aš pats tau atsakysiu: todėl kad Romos paskirtas valdytojas, atsakingas už saugumą jūrose, imdavo kyšius iš pačių piratų!

— Paklausyk, Ciceronai, garsusis advokate, kuris laikai save labai protingu! — pagiežingai girto žmogaus balsu prabilo Veris. — Tu, kuris įsivaizduoji viską žinąs! Heraklis yra mano privačiame

kalėjime, mano paties namuose, Romoje, ir jis pats gali patvirtinti, kad tu meluoji!

Nepaisant teisme kilusios suirutės, išgirdau, kaip nustebęs Ciceronas — ir kaipgi nenustebsi, kai žmogus taip kvailai išsiduoda, — kreipėsi į Glabriją, reikalaudamas nusiųsti į Verio namus liktorius, kad šie „miesto gyventojų saugumo dėlei" garsųjį piratą pristatytų į Romos kalėjimą. Vos tik liktoriai buvo išsiųsti, Ciceronas iškvietė antrąjį tos dienos liudytoją, Gajų Numitoriją. Pamaniau, kad jis pernelyg skuba, užuot pasinaudojęs paties Verio prisipažinimu apie Heraklį. Tačiau įžymusis advokatas nusprendė, kad atėjo laikas mirtinam smūgiui, apie kurį jis jau seniai svajojo, o ginklą buvo pasirinkęs dar pirmojo mūsų apsilankymo Sicilijoje metu. Numitorijus prisiekė, kad kalbės tik tiesą ir užėmė liudytojui skirtą vietą, o Ciceronas, ilgai nedelsdamas, atskleidė visą tiesą apie Publijaus Gavijaus likimą. Teismas sužinojo, kad šis žmogus buvo pirklys, keliavęs laivu iš Ispanijos, kad laivas buvo užpultas ir visi jūreiviai su keleiviais pateko į akmenų karjerus, iš kur Gavijui kažkokiu būdu pavyko ištrūkti. Iš ten jis nuvyko į Mesaną ir susirado laivą, turėjusį plaukti į žemyną, tačiau buvo atpažintas ir perduotas Veriui, kai šis lankėsi mieste. Teismas ir forume susirinkusi minia nuščiuvo.

— Papasakok teismui, kas atsitiko paskui.

— Veris Mesanos forume sušaukė tribunolą, — pradėjo pasakoti Numitorijus, — kur jo akivaizdon buvo atitemptas Gavijus. Tada Veris visiems paskelbė, kad šis vyras esąs šnipas, o tokiems taikoma vienintelė bausmė. Paskui jis liepė įkasti žemėn Regiumo pusėn atsuktą kryžių, kad mirdamas nuteistasis matytų Italiją, įsakė išrengti jį nuogai ir visų akivaizdoje nuplakti. Vėliau jis buvo kankinamas ugnyje įkaitinta geležimi, o galiausiai nukryžiuotas.

— Ar Gavijus ką nors kalbėjo?

— Tik iš pradžių. Prisiekė, kad jam mestas kaltinimas yra melagingas, kad jis yra ne priešų šnipas, o Romos pilietis, Konzos miesto tarybos narys, prie Liucijaus Recijaus tarnavęs Romos raitininku.

— Ką į tai atsakė Veris?

— Jis pareiškė, kad tai tėra prasimanymas ir įsakė pradėti egzekuciją.

— Ar galėtum teismui papasakoti, kaip savo baisią mirtį sutiko Gavijus?

— Labai drąsiai, senatoriau.

— Kaip romėnas?

— Kaip romėnas.

— Ar jis nešaukė? (Aš žinojau, ko Ciceronas netrukus paklaus.)

— Tik tuomet, kai buvo plakamas ir matė, kaip kaitinama geležis.

— Ir ką gi jis šaukė?

— Su kiekvienu kirčiu jis šaukė: „Aš esu romėnas!"

— Prašyčiau pakartoti garsiau, kad visi išgirstų.

— Jis šaukė: „Aš esu romėnas!"

— Taip? — pasiteiravo Ciceronas. — Ar aš teisingai supratau? Kirtis, — jis sudėjo abi rankas, pakėlė jas virš galvos ir staiga krūptelėjo, tartum būtų gavęs rimbu per nugarą, — o Gavijus pro sukąstus dantis rėkia: „Aš esu romėnas!" Vėl kirtis, — Ciceronas dar kartą krūptelėjo, — ir vėl „Aš esu romėnas!" Kirtis. „Aš esu romėnas!"

Mano užrašyti žodžiai nė iš tolo neprilygsta tam įspūdžiui, kurį padarė Cicerono žodžiai. Tvyranti tyla tik dar labiau juos sustiprino. Atrodė, kad mes visi buvome tapę šio baisaus pasityčiojimo iš teisingumo liudininkais. Keletas vyrų ir moterų — manau, Gavijaus draugų, — ėmė šaukti, ir forumu nuvilnijo pasipiktinimo banga. Veris patraukė šalin mėginusio jį sulaikyti Hortenzijaus ranką ir vėl atsistojo.

— Tai buvo niekingas šnipas! — užbliovė jis. — Šnipas! Jis taip sakė tik norėdamas atitolinti pelnytą bausmę!

— Bet *jis taip sakė!* — triumfuojamai pakartojo Ciceronas, atsisukdamas ir iš įsiūčio durdamas į jį pirštu. — Tu pats pripažįsti, kad jis tai sakė! Aš kaltinu tave tavo paties žodžiais — žmogus tvirtino esąs Romos pilietis, ir tu nesiėmei jokių priemonių! Tavęs tai nesulaikė ir tu nesiteikei netgi trumpam atidėti šios žiaurios ir niek-

šiškos egzekucijos! Jeigu pats būtum suimtas kur nors Persijoje arba tolimoje Indijoje ir būtum jėga vedamas nužudyti, ar tu šauktum dar ką nors be to, kad esi romėnas? Ką, tavo manymu, turėjo šaukti žmogus, su kuriuo norėjai kuo greičiau susidoroti? Argi ne apeliuodamas į pilietybę jis galėjo tikėtis bent vienai valandai arba dienai, kol bus aiškinamasi, išsivaduoti nuo kančių? Deja, tik ne tokiame teisme, kuriam vadovauja toks žmogus kaip Veris! Kiekvienas nelaimėlis, kad ir kokiame laukiniame krašte jis būtų atsidūręs, visada tikėdavosi, jog žodžiai „Aš esu romėnas" yra paskutinė jo viltis ir prieglauda. Tu pasmerkei mirti ant kryžiaus ne Gavijų, ne niekam nežinomą žmogų, o visuotinai pripažintą principą, skelbiantį, kad romėnai yra laisvi žmonės!

Cicerono tirada buvo palydėta griausmingu gaudesiu. Užuot aprimęs, po kelių akimirkų jis tik dar labiau sustiprėjo ir tapo kurtinamas, o aš pamačiau, kad forume stovėjusi minia artėja į mus. Baisiai traškėdamos įlūžo kelios stoginės, po kuriomis nuo saulės slėpėsi dalis žmonių. Iš balkono tiesiai į minią iškrito jame stovėjęs vyras. Pasigirdo riksmai. Laiptais pakylos link ėmė kopti ryžtingiausieji, nusprendę surengti savo teismą. Hortenzijus ir Veris, apimti panikos, akimirksniu pašoko ant kojų ir apvertė savo suolą. Glabrijus, sušukęs teismo posėdį atidedąs, kartu su liktoriais nuskuodė laiptais aukštyn į šventyklą, o paskui juos gėdingai nukurnėjo kaltinamasis ir jo įžymusis advokatas. Į šventyklą galvotrūkčiais nubėgo ir dalis prisiekusiųjų (tačiau aš puikiai prisimenu, kad Katulas liko stovėti savo vietoje ir nemirksėdamas žiūrėjo pirmyn, į laiptais aukštyn tarsi sraunią upę besiveržiančią minią). Garsiai trinktelėjo uždaromos sunkios bronzinės durys. Ciceronui neliko kitos išeities, kaip tik užsiropšti ant suolo ir paprašyti žmones laikytis rimties, tačiau keturi ar penki augaloti vyrai prišoko prie jo ir, pačiupę už kojų, iškėlė aukštyn. Aš išsigandau, — dėl jo ir dėl savęs, — bet Ciceronas išskėtė rankas, tarsi būtų norėjęs apglėbti visą pasaulį. Paskui, užsodinę jį sau ant pečių, atsuko veidu į forumą. Aplodismentai sukėlė šuorą, panašų į ką tik atidaryto žaizdro dvelksmą, o šūksniai „Ci-ce-ro-nas! Ci-ce-ro-nas! Ci-ce-ro-nas!", rodės, perskels Romos dangų.

*

Pagaliau Gajus Veris priėjo liepto galą. Mes niekada nesužinojome, kas būtent įvyko šventykloje, Glabrijui nutraukus teismo posėdį, bet Ciceronas manė, kad Hortenzijus ir Metelas savo klientą įtikino, jog tolesnė gynyba yra beprasmiška. Jie jau buvo praradę ir garbę, ir autoritetą, todėl siekiant apsaugoti senatą nuo dar didesnės žalos reikėjo kuo greičiau nutraukti su Veriu visus ryšius. Jo dosnumas prisiekusiesiems jau nebeturėjo reikšmės — po ką tik stebėtos scenos nė vienas iš jų nebūtų drįsęs balsuoti už Verio išteisinimą. Šiaip ar taip, miniai išsiskirsčius, Veris paslapčia išsliūkino iš šventyklos ir temstant paliko miestą; kai kas pasakojo, kad jis, persirengęs moterimi, galvotrūkčiais nurūko pietinės Galijos kryptimi. Jo tikslas buvo Masilijos uostas, kur tradiciškai rinkdavosi pabėgėliai ir, susėdę prie keptos ant laužo kefalės, pasakodavo savo graudžias istorijas, įsivaizduodami esą kur nors Neapolio įlankoje.

Veriui pabėgus, beliko nustatyti piniginės baudos dydį, todėl sugrįžęs namo Ciceronas sušaukė susirinkimą. Niekas tiksliai nežinojo, kiek Veris buvo prisiplėšęs savo valdymo Sicilijoje metais, — man teko girdėti apie keturiasdešimties milijonų sumą, bet Liucijus, kaip įprastai, buvo nusiteikęs radikaliau: konfiskuoti visą Verio nuosavybę. Kvintas manė, kad ši suma turėtų sudaryti apie dešimt milijonų. Na, o Ciceronas, kaip žmogus, ką tik įamžinęs tokią stulbinamą pergalę, atrodė keistai tylus ir, įsitaisęs savo darbo kambaryje, niūriai žaidė metaline rašomąja lazdele. Netrukus po pietų gavome Hortenzijaus laišką, kuriame buvo rašoma, kad Veris žada sumokėti teismui vieno milijono vertės kompensaciją. Tokia žinia Liucijų pritrenkė, ir jis Verio pasiūlymą pavadino įžeidimu, o Ciceronas pasiuntiniui griežtai atkirto ir išsiuntė jį atgal nieko nepešusį. Po valandos šis sugrįžo su „galutine suma", kaip ją pavadino pats Hortenzijus: laiške buvo kalbama apie pusantro milijono. Šįkart Ciceronas padiktavo ilgesnį atsakymą:

Nuo Marko Tulijaus Cicerono
Kvintui Hortenzijui Hortalui
Sveikinu!

Atsižvelgdamas į absurdiškai mažą tamstos ginamojo pasiūlytą kompensaciją už beprecedentį blogį, ketinu kreiptis į Glabrijų, kad šis leistų man rytoj tęsti pradėtą kaltinimą ir aš galėčiau pasinaudoti savo teise kreiptis į teismą šiuo ir kitais klausimais.

— Nagi, pamatysime, ar jis ir jo draugai aristokratai labai susižavės perspektyva uostyti savo pačių sukeltas dulkes, — šūktelėjo man Ciceronas.

Užantspaudavęs laišką, nunešiau jį pasiuntiniui, o grįžęs sėdau užrašyti šeimininko kalbos, kurią jis nusprendė pasakyti rytoj. Tai turėjo būti negailestingas aristokratų puolimas, kaltinimas, kad jie, gindami tokį niekšą kaip Veris, pardavinėjo garbingus savo ir savo protėvių vardus. Paragintas Liucijaus, jis išliejo visą savo neapykantą.

— Mes puikiai suprantame, su kokiu pavydu ir antipatija vadinamieji kilmingieji reaguoja į „naujokų“ laimėjimus ir pastangas. Vos tik trumpai akimirkai prarandame budrumą, mums tuojau pat paspendžiamos pinklės. Užtenka menkiausios spragos, ir mums iškart metamas įtarimo šešėlis arba kaltinimas blogu elgesiu. Mums nevalia nė akimirką atsipalaiduoti ir eiti poilsio. Mes turime priešų — drąsiai pasitikime juos. Turime svarbių darbų — neatidėliokime jų. Nepamirškime, kad viešai žinomas priešas yra ne toks grėsmingas kaip tas, kuris tyli ir slepia savo veidą po kauke!

— Dar tūkstantis balsų, — suburbėjo Kvintas.

Diena artėjo vakarop, o iš Hortenzijaus pasiuntinys su atsakymu nesirodė. Žemę jau buvo pradėjusios gaubti sutemos, kai gatvėje pasigirdo kažkoks sambrūzdis ir netrukus į darbo kambarį įbėgo Erosas ir pranešė kvapą gniaužiančią naujieną: prieangyje stovi pats Pompėjus Didysis. Tai iš tikrųjų buvo staigmena, o Ciceronas su-

spėjo tik susimirksėti su savo broliu, kai pasigirdo gerai pažįstamas, lojimą primenantis balsas:

— Kur jis? Kur didžiausias šio amžiaus oratorius?

Ciceronas sau po nosimi nusikeikė ir išėjo į tabulinumą, jam iš paskos nusekė Kvintas, Liucijus, o paskiausiai ir aš — pačiu laiku, nes vyresnysis konsulas jau skubėjo iš atriumo. Kuklaus namo fone jo figūra atrodė dar didesnė negu įprastai.

— Štai kur jis! — sušuko Pompėjus Didysis. — Štai tas žmogus, kurį dabar visi nori pamatyti!

Jis nudrožė tiesiai prie Cicerono, išskėtė savo stiprias rankas ir tarytum meška jį apsikabino. Stovėdamas Ciceronui už nugaros, mačiau, kaip jo klastingos pilkos akys perbėgo mus visus, o paskui jis panoro susipažinti su mumis visais iš eilės, netgi su manimi, todėl aš, menkas, iš Arpinumo kilęs vergas, galiu pasigirti, kad sulaukęs trisdešimt ketverių sveikinausi rankos paspaudimu su abiem Romos konsulais.

Palikęs jį lydėjusius asmens sargybinius laukti gatvėje, jis vidun įėjo visiškai vienas, šitaip išreikšdamas savo pasitikėjimą ir palankumą. Ciceronas, kuris, kaip visuomet, elgėsi nepriekaištingai, paliepė Erosui apie garbingo svečio apsilankymą pranešti Terencijai, o man pavedė įpilti truputį vyno.

— Labai nedaug, — tarė Pompėjus, ištiesdamas savo milžinišką leteną virš taurės. — Vykstame vakarienės, todėl pas jus užėjau tik trumpam. Negalėjome praeiti pro kaimyną, neužsukę išreikšti pagarbos. Stebėjome tavo pažangą, Ciceronai, pastarosiomis dienomis. Gaudavome pranešimus iš savo bičiulio Glabrijaus. Nuostabu. Už tave!

Jis kilstelėjo taurę, tačiau lūpų net nesuvilgė.

— Kadangi šią rimtą kovą jau laimėjai, tikėsimės truputį dažniau pasimatyti. Juolab kad aš greitai būsiu vėl tiktai eilinis pilietis.

Ciceronas nežymiai linktelėjo galva.

— Man būtų malonu.

— O ką, jeigu poryt? Ką apie tai manai?

— Betgi poryt startuoja Pompėjaus žaidynės. Manding, konsulas bus užsiėmęs? Gal geriau kurią kitą dieną...

— Niekai. Atvyk į mūsų tribūną, ir galėsime kartu stebėti atidarymą. Niekas dėl to neprieštaraus. Tegul visi mato, kad esame draugai, — oriai pareiškė Pompėjus. — Tikiuosi, tau patinka žaidynės?

Ciceronas dvejojo — greičiausiai svarstė, kokias pasekmes gali sukelti atsisakymas arba sutikimas. Tačiau pasirinkimo jis neturėjo.

— Žaidynes aš tiesiog dievinu, — atsakė jis. — Nieko vertingesnio nesugalvočiau.

— Puiku, — nušvito Pompėjus.

Tuo metu nusileido Erosas ir pranešė, kad Terencija negaluoja, todėl guli lovoje ir atsiprašo, kad negali ateiti.

— Kaip gaila, — tarė truputį įsižeidęs Pompėjus. — Tikėkimės, ateityje dar bus progų susitikti.

Jis ištiesė man savo taurę net neparagavęs vyno ir tęsė:

— Mums jau metas. Neabejoju, kad ir jūs turite ką veikti. Beje, — pridūrė jis, stovėdamas ant atriumo slenksčio, — ar jau nusprendei, kokio dydžio baudą skirti?

— Dar ne, — atsakė Ciceronas.

— O ką jie siūlo?

— Pusantro milijono.

— Sutik, — patarė Pompėjus. — Apdrabstei juos mėšlu, ir užteks. Nėra reikalo versti jį dar ir suvalgyti. Man asmeniškai būtų nesmagu, o ir valstybės stabilumui nepasitarnautų, jei teismas vyktų toliau. Tikiuosi, mane supratai?

Draugiškai linktelėjęs jis išėjo. Išgirdome, kaip atsidarė paradinės durys, o apsaugos vadas sukomandavo „Ramiai!“ Durys užsidarė. Kurį laiką niekas nepratarė nė žodžio.

— Koks nemalonus žmogus, — pirmasis prašneko Ciceronas. — Įpilk man dar vieną taurę.

Atnešęs ąsotį, pastebėjau, kaip Liucijus susiraukė.

— Kas jam davė teisę su tavimi šitaip kalbėti? — paklausė jis. — O sakė, kad tai — draugiškas apsilankymas.

— Draugiškas apsilankymas! Ak, Liucijau! — nusijuokė Ciceronas. — Tai buvo mokesčių rinkėjo vizitas.

— Mokesčių rinkėjo? Tu jam ką nors skolingas? — Liucijus buvo filosofas, tačiau ne idiotas, todėl netrukus suprato, ką tai reiškia. — Viskas aišku!

Liucijaus veidu perbėgo pasišlykštėjimo šešėlis, ir jis nusisuko.

— Pasigailėk manęs, prakilnybe, — tarė Ciceronas, sulaikydamas jį už rankos. — Neturėjau iš ko rinktis. Markui Metelui buvo iškritęs burtas vadovauti turto prievartavimo teismui. Prisiekusieji buvo papirkti. Bylos nagrinėjimui buvo lemta žlugti. Dar tiek, — Ciceronas nykščiu ir smiliumi pademonstravo colio ilgumo atstumą, — ir aš būčiau atsisakęs šios bylos. Tada Terencija patarė sutrumpinti savo kalbą ir aš radau išeitį — per pirmąsias dešimt teismo dienų pateikti visus dokumentus, iškviesti liudyti visus liudytojus ir sugėdinti prisiekusiuosius. Toks buvo mano planas, Liucijau: *sugėdinti* juos visos Romos akivaizdoje, kad neturėtų kito pasirinkimo, kaip tik pripažinti Verį kaltu.

Jis žūtbūt stengėsi įtikinti savo pusbrolį, tarytum Liucijus vienintelis būtų sudaręs prisiekusiųjų teismą, atidžiai stebėdamas jo veidą ir jame bandydamas įskaityti, kokie žodžiai ir argumentai jam padarytų didžiausią įspūdį.

— Betgi *Pompėjus*, — piktai prabilo Liucijus. — Po viso to, kaip jis su tavimi pasielgė anksčiau!

— Man reikėjo tik vieno, Liucijau — vienos labai mažos paslaugos. Norėjau užsitikrinti, kad jis man netrukdytų ir būtų leista nedelsiant liudyti visiems liudytojams. Nebuvo jokių papirkų, jokios korupcijos. Aš norėjau būti tikras, kad Glabrijus neprieštaraus mano planui. Tačiau būdamas kaltintoju negalėjau pats kreiptis į pretorių. Tada ėmiau sukti galvą: kas galėtų tai padaryti?

Kvintas įsiterpė:

— Romoje buvo vienintelis toks žmogus, Liucijau.

— Teisingai! — šūktelėjo Ciceronas. — Vienintelis žmogus, kurio Glabrijus iš pagarbos klausytų. Žmogus, grąžinęs jam sūnų mirus žmonai, su kuria Glabrijus buvo išsiskyręs. Pompėjus.

— Tačiau tai nebuvo mažytė paslauga, — nesutiko Liucijus. — Tai buvo rimtas įsikišimas. O dabar teks už tai susimokėti — ne tau pačiam, bet siciliečiams.

— Siciliečiams? — pakartojo Ciceronas, prarasdamas savitvardą. — Siciliečiai niekada neturėjo geresnio draugo už mane. Jeigu ne aš, teismas taip ir nebūtų įvykęs. Jeigu ne aš, Veris niekuomet nebūtų pasiūlęs pusantro milijono kompensacijos. Dievai mato, jei ne aš, Gajus Veris po dvejų metų būtų tapęs *konsulu!* Neturi teisės kaltinti mane apleidus Sicilijos gyventojus!

— Atsisakyk jam mokėti, — tarė Liucijus, pagriebęs jam už rankos. — Ryt teisme pareikalauk didžiausios, kokia tik įmanoma, baudos ir pasiųsk Pompėjų velniop! Tavo pusėje — visa Roma. Prisiekusieji neišdrįs eiti prieš tave. Manai, kad Pompėjus kam nors labai rūpi? Po penkių mėnesių, kaip pats ką tik sakė, jis jau nebebus konsulas. Pažadėk man.

Ciceronas abiem delnais tvirtai suspaudė Liucijaus ranką ir įdėmiai pažvelgė jam į akis — tai buvo man gerai pažįstamas senas gestas, kurį šiame kambaryje teko matyti jau daugelį kartų.

— Pažadu, — atsakė jis. — Pažadu gerai apie tai pagalvoti.

Galbūt jis ir galvojo. Kas aš toks, kad kaltinčiau? Vis dėlto abejoju, kad jis mąstė apie tai ilgiau kaip akimirką. Ciceronas niekuomet netroško minios priekyje eiti griauti valstybės; tačiau sėkmės jis galėjo tikėtis tik stojęs į kovą ne vien prieš aristokratiją, bet ir prieš Pompėjų.

— Liucijaus bėda yra ta, — pareiškė jis, susikeldamas kojas ant stalo, pusbroliui išėjus, — kad politiką jis laiko kova už teisingumą. Politika yra profesija.

— Manai, Veris papirko Pompėjų, kad šis įsikištų ir apsaugotų jį nuo didesnių nuostolių? — pasiteiravo Kvintas, tarsi patvirtindamas man kilusį įtarimą.

— Galimas daiktas. O dar labiau tikėtina, kad jis paprasčiausiai bijo būti suimtas per pilietinį karą tarp liaudies ir aristokratijos. Kai

dėl manęs, tai būčiau patenkintas, jei galėčiau konfiskuoti visą Verio turtą ir priversti tą niekšą misti Galijos augalais. Deja, to nebus, — atsiduso jis, — todėl verčiau pagalvokime, kam ir kiek nuostolių su pusantro milijono galėtume padengti.

Visi trys likusį vakarą praleidome sudarinėdami turtingiausių ieškovų sąrašą, o Ciceronui suskaičiavus savo išlaidas, kurios sudarė beveik šimtą tūkstančių, mes suskaičiavome, kad jis galėtų ištesėti savo įsipareigojimus bent jau Stenijui ir visiems į Romą atvykusiems liudytojams. Tačiau ką reikės pasakyti žyniams? Kaip įkainoti iš šventyklų pagrobtas statulas, pagamintas iš brangakmenių ir tauriųjų metalų, kurias jau seniausiai buvo išlydę Verio juvelyrai? Kokiais pinigais numalšinti Gavijaus, Herenijaus ir kitų nekaltai nužudytų žmonių artimųjų ir draugų skausmą? Verio teismas leido Ciceronui pirmą kartą patirti, ką iš tikrųjų reiškia galia, — teisę pasirinkti vieną iš dviejų vienodai nemalonių galimybių, — ir tai jį gerokai nuvylė.

Kitą rytą mes, kaip įprastai, nuvykome į teismą, kur mūsų jau laukė, kaip visuomet, didelė minia; viskas atrodė taip pat, kaip ir anksčiau, išskyrus kad šįkart neatvyko Veris, o aplink tribunolą stovėjo dvidešimt ar trisdešimt magistratų sargybinių. Glabrijus pasakė trumpą įžanginę kalbą ir įspėjo, kad šįkart jis netoleruos jokių pažeidimų, panašių į padarytus vakar, o paskui suteikė žodį Hortenzijui.

— Dėl pablogėjusios sveikatos, — prabilo jis, ir iš visų pusių pasigirdo garsus juoko protrūkis. Praėjo kiek laiko, kol triukšmas aprimo, ir jis galėjo tęsti toliau. — Dėl pablogėjusios sveikatos, — pakartojo tą patį, — kuriai pakenkė teismo sesijoje patirta įtampa, ir norėdamas apsaugoti respubliką nuo jos griovimo, mano ginamasis Gajus Veris neketina toliau gintis nuo ypatingojo kaltintojo jam pateiktų kaltinimų.

Tai taręs, jis atsisėdo. Išgirdę, kad Veris pagaliau nusileido, siciliečiai ėmė ploti, bet forume susirinkę žiūrovai šią žinią sutiko gana abejingai. Jie laukė Cicerono ženklo. Jis atsistojo, padėkojo Hortenzijui už jo kalbą, kuri, anot jo, buvo „kažkodėl trumpesnė už kitas jo kalbas, kurias jis įpratęs sakyti tokioje aplinkoje“, ir pareikalavo, laikantis Kornelijaus įstatymo, skirti pačią griežčiausią bausmę:

visam laikui atimti iš jo pilietines teises, „kad Gajaus Verio šešėlis daugiau niekuomet nebaugintų jo aukų ir negrasintų teisėtai Romos valdžiai". Šie jo žodžiai tą rytą sukėlė pirmąsias ovacijas.

— Norėčiau, — toliau kalbėjo Ciceronas, — panaikinti visus jo nusikaltimus ir tiek žmonėms, tiek dievams grąžinti viską, ką jis iš jų atėmė. Junonai norėčiau sugrąžinti jos šventyklų Melitoje ir Samose puošmenas ir visas jai paaukotas aukas. Norėčiau, kad Minerva galėtų džiaugtis tokia pat puošnia kaip kadaise savo šventykla Sirakūzuose. Norėčiau, kad Segestos gyventojai atgautų Dianos statulą, o Tyndaris — Merkurijų. Norėčiau atitaisyti dvigubą žalą, padarytą Cererai, nes jos atvaizdai buvo pagrobti iš Henos ir Katinos. Tačiau niekšas paspruko, po savęs palikdamas tik plikas savo namų Romoje ir provincijoje sienas bei grindis. Tai yra vienintelis turtas, kurį galime konfiskuoti ir parduoti. Verio advokatas įvertino jo namus pusantro milijono sestercijų suma ir siūlo priimti tai kaip kompensaciją už jo padarytus nusikaltimus.

Pasigirdo murmėjimas, o balsas iš minios šūktelėjo:

— Per mažai!

— Sutinku. Per mažai. Manau, kai kuriems iš šiandien teisme sėdinčių Verio šalininkų, gynusių jį klestėjimo metais, taip pat ir visiems, pažadėjusiems jam savo, kaip prisiekusiųjų, paramą, derėtų atidžiau įsiklausyti į savo sąžinę, tiksliau sakant — atidžiau apžiūrėti savo vilas!

Tai išgirdęs Hortenzijus neištvėrė ir atsistojęs pareiškė, kad kaltintojas kalba mįslėmis.

— Ką gi, — akimirksniu atšovė Ciceronas, — kadangi Veris konsului parūpino dramblio kaulo sfinksą, minti mįslės jis turėtų būti įpratęs.

Nemanau, kad tai buvo suplanuotas sąmojis, nes Ciceronas nežinojo, ką į jo kaltinimą atsakys Hortenzijus. Nors, gerai pagalvojus, turint omenyje mano naivumą, galima daryti prielaidą, kad tai buvo viena iš tų spontaniškų pastabų, gimusių Cicerono galvoje, jam rymant prie žvakės. Šiaip ar taip, bet šis atvejis geriausiai iliustruoja, koks svarbus tokiais atvejais gali būti humoras, nes šiandien žmonių

atmintyje iš paskutinio teismo posėdžio išliko tik ši kandi replika apie dramblio kaulo sfinksą. Žvelgdamas atgal negalėčiau netgi pasakyti, kad tai buvo labai juokinga. Tačiau Cicerono žodžiai sukėlė ovacijų bangą ir keblią situaciją pavertė dar vienu jo triumfu.

„Greitai sėskis", — sėkmės atveju Molonas visuomet duodavo tą patį patarimą, ir Ciceronas nedvejodamas juo pasinaudojo.

Aš ištiesiau jam rankšluostį, kurį jis tuojau paėmė ir, nesiliaujant aplodismentams, ėmė šluostytis veidą ir rankas. Pagaliau įtampa, tvyrojusi Gajaus Verio teisme, atslūgo.

Antroje dienos pusėje senatas susirinko paskutiniam posėdžiui prieš penkiolika dienų truksiančias Pompėjaus žaidynes. Ciceronas užtruko derindamas paskutinius klausimus su siciliečiais, todėl matydami, kad vėluojame į posėdžio pradžią, į senatą iš Kastoro šventyklos leidomės bėgte. Krasas, kuris tą mėnesį vadovavo senatui, jau buvo davęs ženklą pradėti ir skaitė paskutinį Lukulo raportą apie karinę kampaniją Rytuose. Užuot pertraukęs jo kalbą ir įėjęs į vidų, Ciceronas liko stovėti prie užtvaro ir klausėsi, ką pasakoja Lukulas. Aristokratijai atstovaujantis generolas gyrėsi iškovojęs keletą triuškinamų pergalių, įsiveržęs į Tigrano karalystę, mūšyje nugalėjęs patį karalių, nukovęs dešimtis tūkstančių priešo karių, užgrobęs Nisibizės miestą karalystės gilumoje ir įkaitu paėmęs karaliaus brolį.

— Krasas turėtų jaustis sugniuždytas, — man į ausį džiugiai sukuždėjo Ciceronas. — Jis gali pasiguosti tik tuo, kad Pompėjus dar labiau netveria iš pavydo.

Jis buvo teisus — šalia Kraso sėdintis sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis Pompėjus atrodė paskendęs niūriose mintyse.

Krasui baigus skaityti, Ciceronas pasinaudojo trumpa pertraukėle ir įėjo į vidų. Kepino karšta saulė, o šviesos spinduliuose, krintančiuose pro aukštus langus, sūkuriavo daugybė mašalų. Jis žengė centriniu taku ryžtingai, aukštai pakelta galva, lydimas senatorių žvilgsnių; praėjo vietą prie durų, kurioje anksčiau sėdėdavo, ir netrukus atsidūrė priešais konsulams skirtą pakylą. Pretorių suolas

atrodė pilnas, tačiau Ciceronas, atsistojęs prie jo, kantriai laukė, aiškiai demonstruodamas, kad nuo šiol sėdės būtent čia — kaip ir visi senato nariai jis puikiai žinojo seną tradiciją, jog bylą laimėjęs kaltintojas perima pralaimėtojo statusą. Nežinau, kiek laiko tęsėsi tokia nejauki tyla, bet man ji atrodė labai ilga, o vienintelis ją trikdęs garsas buvo karvelių ant stogo burkavimas. Galiausiai Afranijus, šiurkščiai stumtelėjęs savo kaimynus, kad šie pasislinktų, mostelėjo ranka ir pakvietė atsisėsti šalia jo. Ciceronas prasiskynė sau taką pro kokį pustuzinį ištiestų kojų ir įžūliai įsitaisė naujoje vietoje. Tada apžvelgė savo konkurentus, pasižiūrėdamas kiekvienam iš jų į akis ir atlaikydamas įdėmius jų žvilgsnius. Niekas jam neprieštaravo. Po kiek laiko kažkas atsistojo kalbėti ir pagiežos kupinu balsu padėkojo Lukului ir jo šlovingiesiems legionams — dabar man atrodo, kad tai greičiausiai buvo pats Pompėjus. Netrukus senate vėl pasigirdo įprastas ūžesys.

Užsimerkiu ir vėl matau tuos pačius auksinių spindulių užlietus veidus vėlyvą vasaros popietę — Ciceroną, Krasą, Pompėjų, Hortenzijų, Katulą, Katiliną, brolius Metelus — ir negaliu patikėti, kad ir jie, ir jų ambicijos, ir netgi pats pastatas, kuriame jie sėdėjo, jau virtę dulkėmis.

ANTRA DALIS

PRETORIUS

68–64 m. pr. Kr.

„Nam eloquentiam quae admirationem non habet nullam iudico"

„Jei iškalba nesužavi, aš jos nelaikau iškalba."

Ciceronas. Laiškas Brutui, 48 m. pr. Kr.

X

Savo pasakojimą tęsiu ne nuo tos vietos, kur baigėsi paskutinis ritinys, bet praleidęs dvejus metus. Tokia elizija, mano manymu, iškalbingai byloja apie žmogaus prigimtį, todėl jei manęs paklaustumėte: „Tironai, kodėl tu nusprendei peršokti tokį ilgą Cicerono gyvenimo periodą?“, aš būčiau priverstas atsakyti: „Todėl, mano drauge, kad tai buvo laimingi metai, o aš nedaug težinau dalykų, nuo kurių skaitymas taptų toks nuobodus kaip nuo laimės aprašymo.“

Senatoriui edilo pareigos atnešė didelę sėkmę. Pagrindinė jo pareiga buvo aprūpinti miestą pigiais grūdais — štai čia ir teko raškyti Verio teismo vaisius. Išreikšdami dėkingumą savo gynėjui, Sicilijos ūkininkai ir prekeiviai grūdais padėjo jam ne tik palaikyti žemas kainas, bet vieną kartą netgi dovanojo pilną grūdų laivą. Žinoma, Ciceronas buvo gana gudrus, todėl pareiškė, kad tokiu būdu jo skolininkai grąžino jam skolą. Grįžęs į deivės Cereros šventyklą, kurioje rinkdavosi edilai, jis padalijo šią dovaną maždaug šimtui žmonių, kurie buvo atsakingi už atskirus Romos rajonus ir faktiškai ją valdė, o šie iš dėkingumo tapo jo klientais. Jų padedamas, Ciceronas per kelis mėnesius sukūrė analogų neturintį rinkimų mechanizmą (Kvintas mėgo girtis, kad per valandą, kada tik panorėjęs, galėtų gatvėje suburti porą šimtų šalininkų), todėl Ciceronai žinodavo kone viską apie miesto nutikimus. Pavyzdžiui, jei kokiems statybininkams arba krautuvininkui reikėdavo gauti tam tikrą leidimą, prie savo namo prijungti vandentiekį arba susirūpindavo vietinės šventyklos padėtimi, žinia apie tai anksčiau ar vėliau pasiekdavo abu brolius. Toks dėmesys nuobodžioms smulkmenoms kartu su puikia iškalba mano šeimininkui leido tapti įtakingu politiku. Jam pavyko

netgi žaidynės, — tiesą sakant, jas brolio vardu suorganizavo Kvintas, — o Cereros garbei skirtų iškilmių kulminacija tradiciškai tapo lapių su deglais, pririštais joms prie uodegų, lenktynės Maksimo Cirke, kurių metu visa dviejų šimtų tūkstančių žiūrovų minia stovėdama audringai sveikino pagrindinėje tribūnoje sėdintį Ciceroną.

— Tai, kad daugybė žmonių su malonumu stebi šį iki koktumo bjaurų spektaklį, — tarė jis man, kai vakare, pasibaigus šventei, grįžome namo, — verčia kone suabejoti viena prielaida, kuria pagrįsta demokratija.

Vis dėlto jam patiko, kad žmonės dabar jį laikys ne tik „Išminčiumi", „Graiku", bet ir geru varžybų organizatoriumi.

Lygiai taip pat sėkmingai klostėsi ir jo teisinė praktika. Hortenzijus, baigęs metus trukusią įprastai lengvą konsulo karjerą, daugiausia laiko praleisdavo prie Neapolio įlankos, bendraudamas su savo mielomis, brangakmeniais puoštomis žuvimis ir vynu laistomais medžiais, tokiu būdu netrukdydamas Ciceronui dominuoti Romos advokatūroje. Dėkingi klientai buvo tokie dosnūs, kad gana greitai jam pavyko surinkti savo broliui reikalingą milijoną, kuris leistų jam kandidatuoti į senatą — mat Kvintas pavėluotai atsidėjo politiko karjerai, nors ir nepasižymėdamas tam reikalinga iškalba (pats Ciceronas asmeniškai buvo įsitikinęs, kad broliui pagal jo charakterį geriau tiktų karinė tarnyba). Vis dėlto, nepaisant sparčiai gerėjančios materialinės padėties ir stiprėjančio autoriteto, Ciceronas atsisakė išsikelti iš savo tėvo namų, baimindamasis, kad įsikūręs Palatino kalvoje susigadintų savo, kaip Kovotojo už liaudį, įvaizdį. Vietoj to jis, nepasitaręs su Terencija, pasiskolino nemažą pinigų sumą ir įsigijo didžiulę užmiesčio vilą maždaug už trylikos mylių nuo smalsių miestiečių rinkėjų akių, Albos kalvoje, ne per toliausiai nuo Tuskulumo. Kai Ciceronas nusprendė parodyti jai savo pirkinį, ji dėjosi nepatenkinta ir tvirtino, kad dėl pasikeitusio klimato jai gali paūmėti reumatas. Tačiau aš gerai žinau, kad ji slapčia džiūgavo, jog vos po pusvalandžio kelionės nuo Romos galės madingai leisti laisvalaikį. Kaimynystėje buvo įsikūręs Katulas, o ne per toliausiai stovėjo ir Hortenzijaus namas, tačiau Ciceronas ir aristokratai buvo

tokie priešiški vienas kitam, kad ilgas vasaros dienas jis praleisdavo skaitydamas ir rašydamas savo viloje, čia pat augančių tuopų paunksnėje, tačiau nė vienas iš jų nesiteikė pakviesti jo vakarienės. Cicerono tai netrikdė, greičiau teikė jam malonumą, nes šis namas kadaise priklausė pačiam įžymiausiam ir didžiausiam didvyriui Sulai; todėl jis puikiausiai suprato, kad jame dabar gyvenantis kažkoks pašalinis iš Arpinumo juos erzinte erzino. Vila daugiau kaip dešimtmetį nebuvo perdažyta, todėl ant vienos sienos tebebuvo nutapyta scena, vaizduojanti karinį apdovanojimą iš savo karių priimantį diktatorių. Nusipirkęs namą, Ciceronas pirmiausia nuplovė šią sieną ir pasistengė, kad tą sužinotų visi jo kaimynai.

Trisdešimt devintąjį savo gyvenimo rudenį Ciceronas pasitiko laimingas — jis buvo turtingas, populiarus, vasarą gerai pailsėjęs užmiestyje, — ir laukė ateinančių metų liepos mėnesį įvyksiančių pretorių rinkimų, kuriuose jis, turėdamas reikiamą amžių, galės siekti paskutinio laiptelio, nuo kurio liks tik vienas žingsnis iki spindinčio konsulo sosto.

Tačiau netrukus po tokios svaiginamos sėkmės sekė kritinis momentas, ir jo gyvenimas tapo kur kas įdomesnis, todėl aš vėl grįžtu prie savo pasakojimo.

Rugsėjo pabaigoje Pompėjus šventė savo gimtadienį, ir Ciceronas jau trečius metus iš eilės buvo pakviestas į pokylį jo garbei. Atplėšęs laišką, mano šeimininkas sunkiai atsiduso, nes, jo manymu, gyvenime nedaug kas taip slegia, kaip draugystė su įžymiu žmogumi. Pradžioje, kai jį įtraukė į artimų Pompėjui žmonių ratą, Ciceronas jautėsi pamalonintas. Tačiau laikui bėgant jam pabodo klausytis tų pačių, jau daug kartų girdėtų kariškų juokelių, kurie buvo iliustruojami indų manevravimu po stalą, apie tai, kaip jaunystėje generolas prie Auksimumo pergudravo tris Marijaus armijas, arba būdamas dvidešimt ketverių per vieną vakarą išžudė septyniolika tūkstančių numidiečių, arba prie Valensijos visiškai sumušė ispanų sukilėlius.

Pompėjus jau nuo septyniolikos metų įsakinėjo, todėl greičiausiai dėl šios priežasties savo intelektu jis nė iš tolo negalėjo prilygti Ciceronui. Pompėjui buvo svetimi spontaniški sąmojai, draugiškas šnekučiavimasis ir įžvalgūs pastebėjimai, kurie virsdavo rimtomis diskusijomis arba spėlionėmis apie žmogaus veiksmų prigimtį. Jis mėgdavo daug kalbėti, kitiems pagarbiai tylint kartoti tas pačias banalybes ir mėgautis svečių komplimentais. Ciceronas dažnai sakydavo, kad jis mieliau leistų girtam kirpėjui Boarijaus forume išrauti visus jo dantis, negu sėdėti prie vaišių stalo ir klausytis eilinio monologo.

Pompėjus nuobodžiavo. Pasibaigus konsulo kadencijai, kaip ir buvo žadėjęs, jis grįžo į šeimyninį gyvenimą — mat turėjo žmoną, jauną sūnų ir dar visiškai mažytę dukrą. Tačiau kas toliau? Neturinčiam oratoriaus talento, imtis teisinės praktikos nebūtų jokios prasmės. Apie literatūrinę veiklą jis nė negalvojo. Jam beliko tik pavydulingai klausytis apie pergalingus Lukulo žygius prieš Mitradatą. Nors Pompėjus dar neturėjo keturiasdešimties, jo ateitis jau buvo praeityje. Jis retsykiais išsiruošdavo į senatą, tačiau ne kalbėti, o pasiklausyti, ir primygtinai reikalaudavo, kad šiose procesijose dalyvautų jo draugai bei pažįstami. Ciceronui, jausdavusiam pareigą nueiti su Pompėjumi bent pusę kelio, atrodė, tarytum stebėtų dramblį, ieškantį sau vietos skruzdėlyne.

Vis dėlto Pompėjus buvo pats svarbiausias žmogus pasaulyje, tarp rinkėjų turėjęs daug gerbėjų, todėl bent jau artėjančiuose rinkimuose, iki kurių buvo likę mažiau negu metai, jis nebūtų pralaimėjęs. Vasarą savo artimam bičiuliui Gabinijui jis pagaliau parūpino tribūno postą ir šitaip pademonstravo, kad nežada nutolti nuo politikos. Taigi rugsėjo trisdešimtąją Ciceronas, kaip įprastai, išvyko į gimtadienio puotą, o sugrįžęs Kvintą, Liucijų ir mane apdalijo naujienomis. Pompėjus mėgo dovanas lyg mažas vaikas, todėl Ciceronas padovanojo jam Zenono, stoicizmo pradininko, ranka rašytą laišką, labai vertingą jau vien dėl savo dviejų šimtmečių senumo, o jį Ciceronui Atėnuose buvo nupirkęs Atikas. Žinoma, mano šeimininkas

būtų mielai pasilikęs šį laišką savo bibliotekoje Tuskulume, tačiau jis vylėsi, kad padovanojęs jį Pompėjui paskatins generolą domėtis filosofija. Tačiau šis tik viena akimi žvilgtelėjo į laišką ir visą dėmesį skyrė Gabinijaus dovanotam sidabruotam raganosio ragui, pripildytam egiptietiško afrodiziako, pagaminto iš paviano išmatų.

— O, kad aš galėčiau atsiimti šitą laišką! — sudejavo Ciceronas, krisdamas ant sofos ir atremdamas kaktą į viršutinę plaštakos pusę. — Nenustebčiau, jeigu dabar kuri nors iš jo tarnaičių naudoja jį ugniai įkurti.

— Kas dar dalyvavo? — nekantraudamas paklausė Kvintas. Jis buvo tik prieš kelias dienas sugrįžęs į Romą, baigęs kvestoriaus tarnybą Umbrijoje, todėl dabar tiesiog ryte rydavo visas naujienas.

— Ak, ta pati kohorta. Be abejo, mūsų puikusis naujasis tribūnas Gabinijus, jo uošvis, meno žinovas Palikanas, garsiausias visoje Romoje šokėjas Afranijus, Pompėjaus pastumdėlis ispanas Balbas ir eruditas Varonas. Tiesa, dar dalyvavo ir Markas Fontėjus, — lyg tarp kitko pridūrė Ciceronas, tačiau Liucijus suprato, kad tai nėra šiaip sau.

— Ir apie ką gi su Fontėjumi pasikalbėjote? — taip pat apsimestinai nerūpestingai pasiteiravo Liucijus.

— Apie šį bei tą.

— Turbūt ir apie teismą?

— Savaime suprantama.

— Kas gins tą niekšą?

Ciceronas akimirką nutilo, o paskui tyliai pratarė:

— Aš.

Nežinantiems apie šią bylą turėčiau paaiškinti. Fontėjus prieš kokius penkerius metus buvo Tolimosios Galijos valdytojas, ir tų metų žiemą, kai sukilimą Ispanijoje malšinančiam Pompėjui buvo gana striuka, jis į apsuptį patekusiam generolui nusiuntė reikiamą kiekį maisto ir būrį rekrutų ir padėjo jam su kariuomene išsilaikyti iki pavasario. Taip prasidėjo jų draugystė. Fontėjus elgėsi panašiai kaip Veris, todėl versdamas vietos gyventojus mokėti jam nelegalius

mokesčius buvo susikrovęs nemažus turtus. Iš pradžių galai per daug nesipiktino, įtikinėdami save, kad plėšikavimas ir išnaudojimas visais laikais buvo civilizacijos tarnai. Tačiau po triuškinamos Cicerono pergalės prieš Sicilijos valdytoją galų vadas, vardu Induciomaras, atvyko į Romą prašyti senatoriaus, kad šis atstovautų jiems teisme. Liucijus, žinoma, buvo už. Tiesą sakant, tai jis ir atvedė Induciomarą į Cicerono namus — žvėries kailiu vilkintį ir kelnėmis mūvintį žmogų, kuris greičiau priminė laukinį padarą, todėl nieko nuostabaus, kad tą rytą atidaręs duris netekau žado. Vis dėlto Ciceronas mandagiai atsisakė. Praėjo metai, ir galams pavyko rasti patikimus teisininkus, kurie sutiko jiems padėti — tai buvo pretorius Pretorijus ir jo padėjėjas Markas Fabijus. Byla netrukus turėjo atsidurti teisme.

— Tai bjauru, — supyko Liucijus. — Tu negali jo ginti. Jis kaltas lygiai taip pat kaip Veris.

— Nesąmonė. Jis nieko nenužudė ir nekaltai neįkalino. Didžiausias Fontėjaus nusikaltimas — kad jis kažkada uždėjo per didelį muito mokestį vynu prekiavusiems Narbonos pirkliams ir kelis vietinius gyventojus privertė sumokėti didesnį, negu mokėjo kiti, kelių remonto mokestį. Be to, — tuoj pat pridūrė Ciceronas, nelaukdamas, kol Liucijus suabejos tokiu kilniaširdišku Fontėjaus veiksmų interpretavimu, — kas mes esame, kad galėtume jį teisti? Tai sprendžia teismas, o ne aš arba tu. O gal kaip despotas uždrausi jam turėti advokatą?

— Aš neleisiu, kad jo advokatu būtum *tu*, — atkirto Liucijus. Juk liudijimą apie jo nusikaltimus girdėjai iš paties Induciomaro lūpų. Ar byla turi žlugti vien todėl, kad Fontėjus yra Pompėjaus bičiulis?

— Tai neturi nieko bendra su Pompėjumi.

— Tai kas kaltas?

— Politika, — tarė Ciceronas, staiga atsisėsdamas ir nuleisdamas kojas ant grindų. Jis įdėmiai pasižiūrėjo į Liuciją ir labai rimtai paaiškino:

— Valstybės veikėjas daro lemtingą klaidą, leisdamas savo tautiečiams net trumpam laikui įtarti jį svetimšalių interesus iškeliant

aukščiau už savo tautos interesus. Mano priešai paskleidė apie mane tokį prasimanymą po to, kai Verio byloje atstovavau siciliečiams, todėl šįkart, gindamas Fontėjų, norėčiau padaryti galą tokiam šmeižtui.

— O kaipgi galai?

— Lygiai taip pat sėkmingai jiems atstovaus Pretorijus.

— Ne taip sėkmingai kaip tu.

— Tačiau pats sakei, kad Fontėjaus argumentai silpni. Tegul silpnesnįjį gina stipresnis advokatas. Ar tai neteisinga?

Ciceronas nusišypsojo savo žavinga šypsena, bet Liucijus neketino taikytis. Manau, jis suprato, kad vienintelis būdas nugalėti Ciceroną ginčuose yra išvis nutraukti pokalbį, todėl atsistojo ir nušlubavo į atriumą. Tik tuo metu supratau, koks ligotas, liesas ir sulinkęs jis atrodė; jis taip ir neatsigavo po išsekimo Sicilijoje.

— Kalbos, kalbos, kalbos, — tarė jis piktai. — Nejaugi tavo gudrybėms nėra galo? Tačiau neužmiršk, Markai, kad tavo stiprybė yra ir tavo silpnoji vieta, todėl man gaila tavęs, iš tikrųjų labai gaila, nes greitai tu jau nebeatskirsi, kur tavo gudrybės, o kur tiesa. O tada tu pralaimėsi.

— Tiesa, — Ciceronas nusijuokė. — Abstrakti, filosofų mėgiama sąvoka!

Tačiau jo sąmojis pakibo ore, nes Liucijus jau buvo išėjęs.

— Sugrįš, — tarė Kvintas.

Tačiau jis nesugrįžo, o Ciceronas kelias dienas iš eilės rengėsi teismui taip, tarytum jo būtų laukusi nemaloni, bet būtina chirurginė procedūra. Jo ginamasis Fontėjus trejus metus laukė savo teismo ir nesėdėjo sudėjęs rankų, bet rinko gynybai reikalingą medžiagą. Jis rado liudininkų ispanų ir galų, tarp kurių buvo ir Pompėjaus armijos karininkų, taip pat įvairių suktų ir godžių mokesčių mokėtojų ūkininkų bei pirklių, priklausančių Galijos romėnų bendruomenei, galinčių prisiekti, kad naktis buvo diena, o sausuma — jūra, jei tik jie būtų užuodę apčiuopiamą naudą. Vienintelis trūkumas, kurį Ciceronas pastebėjo iškart, vos tik pradėjęs ruoštis teismui, buvo nenuginčijama Fontėjaus kaltė. Jis ilgai sėdėjo žiūrėdamas į savo darbo

kambario sieną, tuo tarpu aš pirštų galais tipenau aplink jį; manau, labai svarbu paaiškinti, ką jis iš tikrųjų veikė, nes tai atskleidžia jo charakterį. Kitaip nei ciniškas vidutinių gabumų advokatas, jis ne tik svarstė, kokios taktikos griebtis, norint pergudrauti kaltintoją, bet ir *bandė rasti kažką, kuo būtų galima patikėti*. Tai buvo pagrindinė jo, kaip genialaus teisininko ir valstybės veikėjo, savybė. „Žmones įtikina tikrumas", — sakydavo jis. — Tu privalai tikėti tuo, ką sakai, priešingu atveju tavęs laukia nesėkmė. Bylos nelaimėsi argumentavimu, kad ir kaip logiškai, aiškiai ir nuostabiai tai darytum, jei auditorija pajus, kad netiki savo žodžiais." Ciceronui reikėjo tik vieno — rasti, kuo būtų galima patikėti, o jau tada jis turėtų į ką įsitverti, nuo ko atsispirti, ką išdailinti ir paversti valandos ar netgi dviejų valandų trukmės spektakliu, kuriame gvildenamas svarbiausias pasauliui klausimas, ir ne bet kaip, o su užsidegimu, nustelbiančiu silpną priešininkų racionalumą. Paskui jis visa tai pamiršdavo. Ir kuo gi jis galėjo tikėti Marko Fontėjaus atveju? Jis keletą valandų žiūrėjo į sieną, tačiau suprato tik viena: jo ginamasis buvo romėnas, kurį jo paties mieste užsipuolė tradiciniai Romos priešai galai, o visa ši byla, nepriklausomai nuo to, kas joje teisus, o kas kaltas, buvo priešų klasta.

Tokios linijos laikėsi Ciceronas, vėl atsidūręs gerai pažįstamoje aplinkoje, priešais Kastoro šventyklą įsikūrusiame teisme. Byla buvo nagrinėjama su didžiausiu entuziazmu, ir teismo posėdžiai vyko nuo spalio pabaigos iki lapkričio vidurio, vienas paskui kitą buvo iškviesti visi liudytojai, kol Ciceronas paskutinę dieną pasakė baigiamąją gynėjo kalbą. Įsitaisęs senatoriui už nugaros, aš nuo pat pirmos dienos žiūrovų minioje akimis ieškojau Liucijaus, tačiau man tik paskutiniąją dieną pasirodė, kad pačiame gale, atsišliejęs į koloną, stovi kažkoks blyškus šešėlis. Jeigu tai buvo jis, o dėl to nesu tikras, įdomu, ką jis galvojo, klausydamasis savo pusbrolio iškalbos, kai šis užsipuolė galus, pirštu rodydamas į Induciomarą ir sakydamas:

— Ar jis bent nutuokia, ką reiškia liudyti teisme? Nejaugi didžiausias galų vagis vertas, kad mes jį sulygintume netgi su pačiu nedoriausiu Romos piliečiu?

Ką jis manė, kai Ciceronas kreipėsi į tesimą, reikalaudamas

atsakyti, kaip Romos prisiekusieji galėjo patikėti žmogumi, kurio dievai reikalauja žmonių aukų:

— Kas nežino, kad jie iki šios dienos laikosi baisaus ir barbariško papročio aukoti žmones?

Ką Liucijus būtų pasakęs girdėdamas Ciceroną tvirtinant, kad į Romą atvykę galų liudytojai „išdidžiais pasipūtėlių veidais šlaistosi iš vieno forumo krašto į kitą ir grėsmingai šypsosi savo barbariška šypsena". Ką jis būtų pamanęs apie Cicerono teatrą, kurį šis surengė, kai baigdamas savo kalbą ir teismui artėjant į pabaigą iškvietė Fontėjaus seserį vestalę, vilkinčią baltu ilgu, nuo galvos iki kojų pirštelių dailiai krintančiu apdaru ir smulkius pečius apsigobusią tokia pat balta linine skara, ir kilstelėjo jai nuo veido baltą šydą, kad prisiekusieji pamatytų jos ašaras, o brolis irgi pravirktų? Tada Ciceronui neliko nieko kito, kaip tik švelniai uždėti savo ranką ginamajam ant pečių.

— Kreipiuosi į jus, garbieji žmonės, prašydamas išgelbėti šį narsų ir nekaltą pilietį nuo pražūties. Tegul pasaulis mato, kad jūs savo tautiečiais pasitikite labiau negu svetimšaliais, kad jums labiau rūpi mūsų piliečių gerovė, o ne svetimųjų užgaidos, kad jums svarbiau maldavimai prižiūrinčiosios aukurą, ant kurio aukojamos jūsų aukos, o ne įžūlumas tų, kurie niokoja viso pasaulio šventyklas ir aukas. Galiausiai, gerbiamieji, parodykite tikrąjį romėnų orumą, parodykite, kad nekaltosios vestalės maldos jums reiškia daugiau negu galų grasinimai.

Ką gi, gudrybė pavyko, Fontėjus buvo išteisintas, o Ciceronas nuo tos dienos buvo laikomas pačiu uoliausiu Romos patriotu. Baigęs stenografuoti, pakėliau galvą ir įdėmiai apsidairiau, tačiau minioje atskirti pavienius žmones buvo neįmanoma — ji atrodė tarytum vientisa, keistai kunkuliuojanti būtybė, Cicerono pastūmėta tautinio pasididžiavimo ekstazėn. Šiaip ar taip, aš vis dėlto tikiuosi, kad Liucijaus ten nebuvo, ir turiu tam rimtą pagrindą, kadangi vos po kelių valandų jis buvo rastas savo namuose miręs.

Žinia mus pasiekė tuo metu, kai Ciceronas kartu su Terencija vakarieniavo. Ją atnešė vienas iš Liucijaus vergų. Jis buvo dar visiškai

vaikas ir be paliovos verkė, todėl su žinia pas senatorių teko eiti man pačiam. Kai pasakiau, kas atsitiko, jis pakėlė galvą, pažvelgė tiesiai į mane nieko nematančiomis akimis ir piktai pratarė:

— Ne.

Pasijutau taip, tarytum teisme būčiau jam pateikęs netinkamus dokumentus. Netrukus jis vėl prabilo:

— Ne, ne.

Tai buvo viskas, ką jis man atsakė. Ciceronas ne tik nesujudėjo, bet ir nesumirksėjo. Atrodė, kad jis nieko nesuprato. Galiausiai prabilo Terencija ir ramiu balsu pasiūlė nuvykti ir jam pačiam įsitikinti, kas atsitiko, o jis tuo metu, netardamas nė žodžio, žvilgsnį buvo įbedęs tiesiai sau į batus.

— Nenuleisk nuo jo akių, Tironai, — tyliai paprašė Terencija.

Ištikus sielvartui, laikas, rodos, sustoja. Šiandien aš pamenu tik atskirus ano vakaro ir vėlesnių dienų fragmentus, kurie dabar primena šiurpias haliucinacijas karštinės metu. Prisimenu, koks sulysęs ir išsekęs atrodė Liucijaus kūnas, kai mes jį radome jo pašiūrėje. Jis gulėjo ant dešiniojo šono, sulenktomis per kelius kojomis, kairiąja ranka užsidengęs akis, o Ciceronas, priėjęs artyn, paėmė degančią žvakę ir tradiciškai pasilenkė prie jo, norėdamas prišaukti pusbrolį atgal į gyvenimą.

— Ką jis matė? — Ciceronas keletą kartų paklausė to paties. — Ką jis matė?

Kaip jau minėjau, Ciceronas nebuvo prietaringas, tačiau neįstengė atsikratyti minties, kad Liucijus paskutinėmis dienomis regėjęs kažkokią siaubingą viziją, kuri ir sukėlusi jo mirtį. Turiu prisipažinti, kad visus tuos metus aš nešiojausi su savimi paslaptį, ir šios naštos dabar mielai atsisakysiu. Pačiame jo mažo kambarėlio kampe gulėjo piesta su grūstuve, šalia kurių, kaip mes iš pradžių pamanėme, buvo numesta šluotelė paprastųjų pankolių. Pagalvojome apie juos todėl, kad viena iš daugelio lėtinių Liucijaus ligų buvo virškinimo sutrikimas, kurį jis bandė išsigydyti gerdamas pankolio aliejų. Tik po kurio laiko, tvarkydamas kambarį, patryniau šiuos lapus nykščiu ir pajutau bjaurią pelėsiais ir nudvėsusia pele trenkiančios dėmėtosios maudos smarvę. Tada aš supratau, kad Liucijus pavargo nuo to-

kio gyvenimo, o neviltis — gal dėl neteisybės, gal dėl jį kamuojančių ligų — jį galutinai pribaigė, todėl sekdamas savo mylimu herojumi Sokratu jis pasirinko mirtį. Aš visada norėjau pasidalyti šia žinia su Ciceronu ir Kvintu. Tačiau tomis niūriomis dienomis kažkodėl nutariau pasilaikyti ją sau, o vėliau, praėjus tinkamam metui paslaptį atskleisti, pamaniau, kad jiems bus geriau ir toliau tikėti, jog Liucijus mirė sava mirtimi.

Taip pat prisimenu, kad Ciceronas didelę pinigų sumą išleido gėlėms ir smilkalams, kad nuprausta, aliejais pateptas ir laidotuvių guolyje paguldytas, gražiausia toga aprengtas ir kaulėtomis kojomis į duris atgręžtas Liucijus net ir tokią pilką lapkričio dieną atsidurtų palaimintoje vainiklapių ir nuostabiausių kvapų giraitėje. Prisimenu, kiek daug žmonių — draugų ir kaimynų — buvo atvykę atsisveikinti su šiuo vienišiumi, taip pat ir laidotuvių eiseną temstant į Eskvilinos lauką, kurios metu jaunasis Frugis per ašaras beveik nepajėgė kvėpuoti. Prisimenu laidotuvių raudas, muziką ir pagarbius pakelėje sustojusių romėnų žvilgsnius — juk pro šalį ėjo Ciceronas, kurio vardas Romoje šį tą reiškė. Sustingusiame į gruodą lauke po žvaigždėtu dangumi Liucijus buvo paguldytas ant laužo, o didysis oratorius, sunkiai tvardydamasis, mirusiajam dedikavo trumpą panegiriką. Tačiau, kad ir kaip stengėsi, savęs jis tądien nepergudravo, todėl netrukus liovėsi kalbėjęs. Jis netgi nepajėgė deglu uždegti malkų ir perleido šią pareigą Kvintui. Plykstelėjus ugniai, gedėtojai į ją sumetė atsineštus kvepalus ir smilkalus, ir blyksinčiomis žiežirbomis padabinti kvapūs dūmai nuvingiavo Paukščių Tako link. Tą vakarą senatoriaus darbo kambaryje užrašiau jo padiktuotą laišką Atikui, — tai buvo pirmasis iš kelių šimtų Atiko saugomų Cicerono laiškų, parašytas iš didelės pagarbos Liucijui, įžiebusiam jo kilnioje širdyje tokį stiprų prieraišumo jausmą:

„Puikiai mane pažindamas, geriau už daugelį žmonių supranti, kokią kančią išgyvenu netekęs man brangaus pusbrolio Liucijaus, ir ką tai reiškia tiek mano visuomeniniame, tiek ir asmeniniame gyvenime. Iš jo aš patyriau didžiausią, kokį tik įmanoma patirti, žmogaus gerumą."

*

Nors Liucijus daugelį metų buvo praleidęs Romoje, jis visuomet prašydavo, kad jo pelenai būtų palaidoti šeimos kriptoje Arpinume. Todėl kitą dieną po palaikų sudeginimo broliai Ciceronai kartu su savo žmonomis iš pat ryto susirengė trijų dienų kelionėn į rytus, išsiuntę savo tėvui žinią apie tai, kas atsitiko. Be abejo, kartu su jais išvykau ir aš, nes, nepaisant gedulo, Ciceronas negalėjo apleisti savo teisinės ir politinės korespondencijos. Vis dėlto pirmą, o galbūt ir vienintelį kartą per visus sykiu su juo praleistus metus aš nemačiau, kad kelionės metu mano šeimininkas užsiimtų kokiais nors oficialiais reikalais — jis paprasčiausiai sėdėjo, ranka pasirėmęs smakrą, ir stebėjo kraštovaizdį. Jis kartu su Terencija važiavo vienu vežimu, o Kvintas su Pomponija — kitu; pastarieji nuolat kivirčydavosi, todėl Ciceronas kartą pasikvietė brolį į šalį ir ėmė maldauti, kad nesipyktų bent jau dėl Atiko.

— Oho, — atkirto Kvintas, — jei tau Atiko nuomonė tokia svarbi, tai kodėl *pats* jos nevedi?

Pirmąją naktį praleidome Cicerono viloje Tuskulume, o nukeliavę *Via Latina* keliu iki Ferentiumo gavome žinią, kad staiga mirė jų tėvas.

Turint omenyje, kad jam buvo jau daugiau kaip septyniasdešimt, o pastaraisiais metais jis dažnai sirgdavo, ši žinia mus pribloškė ne taip stipriai, kaip žinia apie Liucijaus mirtį, kuri galutinai pribaigė nusilpusį senuką. Tačiau nesunku įsivaizduoti, kaip turėjome jaustis palikę vienus namus, išpuoštus gedulą reiškiančiomis pušų ir kiparisų šakomis, ir atsidūrėme kituose, kurie atrodė lygiai taip pat; negana to, į Arpinumą atvykome lapkričio dvidešimt penktąją, tai yra dieną, kuri skirta Prosperinai, Hado karalienei, siunčiančiai gyvųjų prakeiksmus mirusiųjų vėlėms. Ciceronų namas, apsuptas aukštų kalnų, stūksojo už trijų mylių nuo miesto plytinčiame slėnyje, o į jį vedė vingiuotas, akmenimis grįstas kelias. Šiose aukštumose buvo pakankamai šalta, kalnų viršūnės jau buvo apsigobusios snieguotais vestalių šydais, kuriuos dėvės iki pat gegužės mėnesio. Buvo

praėję jau dešimt metų po mano išvykimo iš Arpinumo, todėl, kai išvydau vietas, kuriose teko gyventi, manyje sukilo keistas jausmas. Priešingai negu Ciceronui, man kaimas visuomet patiko labiau už miestą. Aš čia gimiau; čia gyveno ir numirė mano motina ir tėvas; pirmuosius dvidešimt penkerius mano gyvenimo metus šios šaltiniuotos lankos ir krištoliniai upeliai su žaliuose krantuose augančiomis aukštomis tuopomis žymėjo manojo pasaulio ribas. Matydamas mano susijaudinimą ir žinodamas, kaip aš buvau atsidavęs savo senajam šeimininkui, Ciceronas pakvietė mane eiti kartu su juo ir Kvintu atsisveikinti su mirusiuoju. Tam tikra prasme jų tėvui buvau skolingas ne ką mažiau už juos pačius, kadangi jis kažkodėl pamėgo mane dar visiškai bernioką ir išmokslino, todėl aš jam mielu noru padėdavau bibliotekoje, o vėliau gavau galimybę išvykti kartu su jo sūnumis. Pasilenkęs pabučiuoti jo šaltos rankos, labai aiškiai suvokiau grįžęs namo, ir tada galvon atėjo mintis, kad galbūt galėčiau čia pasilikti kaip prievaizdas; tuomet vesčiau kokią nors savo luomo mergaitę ir mes susilauktume vaikų. Mano tėvai, nors jie ir buvo šeimynykščiai, o ne laukų darbininkai, mirė vos tik pradėję penktą dešimtį, todėl tuo metu buvau nusiteikęs, kad man geriausiu atveju liko dar dešimt metų. (Tačiau mes nė nenutuokiame, kaip mumis žaidžia likimo deivės!) Man buvo labai skaudu pagalvoti, kad galiu numirti nepalikęs palikuonių, todėl nusprendžiau artimiausiu laiku pasikalbėti apie tai su Ciceronu.

Atsitiko taip, kad aš su juo galėjau pasikalbėti labai nuoširdžiai. Kitą dieną po mūsų atvykimo senasis šeimininkas atgulė šeimos kriptoje, paskui šalia jo alebastriniame inde buvo palaidoti ir Liucijaus pelenai, o galiausiai, kad vieta būtų pašventinta, paaukojome paršelį. Kitą rytą Ciceronas nusprendė apžiūrėti ką tik paveldėtą ūkį, todėl ir aš nusekiau jam iš paskos, kad prireikus galėčiau užrašyti jo žodžius. Tėvo ūkis buvo užstatytas kaip visiškai bevertis ir iš tikrųjų atrodė labai apleistas, todėl čia labai reikėjo darbščių rankų. Ciceronas užsiminė, kad iš pradžių visa nuosavybe rūpinosi motina, tuo tarpu tėvas visą laiką buvo per didelis svajotojas, kad galėtų susitvarkyti su prievaizdu ir tiekėjais; motinai mirus, tėvas pamažu sužlugdė

savo ūkį. Atrodo, tai buvo pirmas kartas per dešimt mano tarnybos jam metų, kai jis paminėjo savo motiną. Jos vardas buvo Helvija. Mirė prieš dvidešimt metų, Ciceronui esant dar paaugliui, o po jos mirties jis išvyko į Romą studijuoti. Aš jos beveik neprisimenu, išskyrus buvus labai griežtą ir šykščią moterį, vieną iš tų šeimininkių, kurios žymi puodynes, norėdamos patikrinti, ar jų vergai nevagia, ir mėgaujasi, kai įtariamieji gauna rykščių.

— Iš jos niekada neišgirdome gero žodžio, Tironai, — prasitarė jis, — nei aš, nei mano brolis. Tačiau aš visaip stengiausi jai įtikti.

Jis sustojo ir per laukus pasižiūrėjo į sraunią ledinę upę, Fibrenijų, kurios viduryje buvo nedidelė medžiais apaugusi sala, o joje matėsi pusiau nugriautas namelis.

— Vaikystėje dažnai nusigaudavau į salą ir ilgai ten sėdėdavau, — tarė jis ilgesingu balsu. — Ištisas valandas! Svajodavau, kad esu Achilas, tiesa, ne mūšyje, o teisme.

Jis nutilo, ir aš nusprendžiau nepraleisti tokios geros progos. Netrukus, stipriai jaudindamasis ir mikčiodamas, atskleidžiau savąjį planą pasilikti čia ir pasirūpinti ūkiu, o jis visą tą laiką, kol aš pasakojau, nenuleido akių nuo savo vaikystės salos.

— Puikiai suprantu, ką nori pasakyti, — tarė atsidusdamas. — Ir aš panašiai jaučiuosi. Juk čia yra mūsų su broliu tėviškė, o mes esame nuo neatmenamų laikų čia gyvenusios giminės palikuonys. Čia mūsų protėviai rinkdavosi garbinti dievus, čia mūsų giminės šaknys, čia ir po šiai dienai stovi mūsų prosenelių statyti paminklai. Ką dar galėčiau pridurti?

Jis atsigręžė į mane, ir aš pastebėjau, kokios tyros ir mėlynos jo akys. Pažvelgęs į jas, nebūtum nė įtaręs, kad dar visiškai neseniai verkė.

— Tu tik prisimink šia savaitę matytus bejausmius mūsų mylimųjų kūnus ir pagalvok apie tai, kad kiekvieno žmogaus kelio gale laukia mirtis. Ech! — Jis ryžtingai papurtė galvą, tarytum norėdamas atsikratyti slogaus sapno, o paskui vėl apsidairė aplink. Trumpai patylėjęs kalbėjo toliau, bet jau visiškai kitokiu balsu:

— Paklausyk, ką pasakysiu. Kai dėl manęs, tai aš neketinu mirti, kol nepanaudojau net paties menkiausio talento, o kojos dar gali

nunešti nors vieną vienintelę mylią. Neužmiršk, mielas drauge, kad tau lemta mane lydėti.

Mes stovėjome greta, o Ciceronas draugiškai bakstelėjo alkūne man į šoną ir paragino:

— Pirmyn, Tironai! Juk tu esi ne šiaip sau metraštininkas, o sugebantis užrašyti mano žodžius taip pat greitai, kaip aš kalbu. Nevalia leisti, kad toks stebuklas skaičiuotų avis Arpinume! Vykime šalin tokias kvailas mintis.

Tuo ir baigėsi mano kaimiška idilė. Sugrįžome atgal į namą, o po pietų — gerai nepamenu, galbūt tai atsitiko rytojaus dieną, — išgirdome nuo miesto pusės atkaukšint raitelį. Buvo pradėję lyti, — tai aš gerai prisimenu, — todėl nepatenkinti kiurksojome namo viduje. Ciceronas skaitė, Terencija siuvinėjo, Kvintas mokėsi vienu judesiu išsitraukti kalaviją, o Pomponijai skaudėjo galvą, todėl ji paprasčiausiai gulėjo. (Jai politika atrodė „nuobodi", o Ciceronas jai už akių dėl to labai pyko. „Kas per kvailystė! — kartą pasiguodė jis. — Politika? Nuobodi? Politika — tai istorija ant sparnų! Kokia kita žmogaus veiklos sritis pasiektų pačias giliausias jo dvasios gelmes — ir tai, kas jame kilniausia, ir tai, kas niekingiausia? Arba dar geriau demaskuotų mūsų stipriąsias ir silpnąsias puses? Nuobodu? Lygiai tą patį galima būtų pasakyti ir apie gyvenimą!") Be kuriuo atveju, kanopoms nustojus kaukšėti, išėjau pasitikti raitelio, kuris padavė Pompėjaus Didžiojo antspaudu pažymėtą laišką. Jį atplėšęs, Ciceronas sušuko iš nuostabos.

— Užpulta Roma! — pranešė jis, priversdamas trumpam atsikelti netgi Pomponiją.

Jis suskato paskubomis skaityti. Padegtas žiemai prisišvartavęs Ostijoje konsulinis karo laivynas. Kartu su liktoriais ir patarnautojais pagrobti du pretoriai, Sekstilijus ir Belinas. Taip piratai norėjo įbauginti žmones. Sostinėje buvo kilusi panika. Romėnai reikalavo imtis atsakomųjų veiksmų.

— Pompėjus nori, kad nedelsdamas atvykčiau pas jį, — pratarė Ciceronas. — Poryt jo užmiesčio viloje šaukiamas karo tarybos susirinkimas.

XI

Palikę visus kitus gana toli ir dardėdami dviračiu vežimu (Ciceronas niekada nejodavo, jei tik galėdavo rinktis), mes grįžome atgal tuo pačiu keliu, kuriuo buvome atvykę, todėl kitos dienos vakare jau buvome Tuskulume, senatoriaus viloje. Pompėjaus dvaras stūksojo maždaug už penkių mylių į pietus, kitoje Albos kalvos pusėje. Tinginiai šeimynykščiai nesitikėjo tokio greito savo šeimininko sugrįžimo, todėl strimgalviais puolė tvarkytis. Ciceronas išsimaudė ir nuėjo tiesiai į lovą, tačiau nemanau, kad jis miegojo labai gerai, kadangi vidurnaktį lyg ir girdėjau bibliotekoje vaikščiojant, o ryte ant jo stalo radau pusiau išvyniotą Aristotelio *Nikomacho etiką*. Politikai yra gajūs žmonės. Kai įėjau į Cicerono kambarį, jis jau laukė manęs apsirengęs, nekantraudamas kuo greičiau sužinoti, ką sumanęs Pompėjus. Mes išvykome vos išaušus. Kelias ėjo lanku palei Albos ežerą, todėl, rausviems saulės spinduliams palietus snieguotas viršukalnes, išvydome iš raibuliuojančio vandens tinklus traukiančių žvejų siluetus.

— Ar yra kita tokia graži šalis kaip Italija? — sumurmėjo jis, giliai kvėpuodamas.

Nors Ciceronas ir nepasakė, ką konkrečiai turįs omenyje, aš jį labai gerai supratau, kadangi mąsčiau apie tą patį, tai yra apie tai, kokia laimė ištrūkti iš niūraus Arpinumo, ir apie tai, kad tik susidūręs su mirtimi žmogus pasijunta esąs gyvas.

Po kurio laiko išsukome iš kelio ir, įvažiavę pro įspūdingus vartus, atsidūrėme ilgame kiemo keliuke, dengtame auksinguoju smėliu, kurį iš abiejų pusių juosė kiparisų siena. Parke buvo pristatyta daugybė marmurinių skulptūrų, kurias karvedys, be abejo, parsi-

gabeno po sėkmingų karinių žygių. Sodininkai grėbė lapus ir dailino buksmedžių gyvatvorę. Pasijutome patekę į turtingo žmogaus dvarą. Įeidamas į didingą namą, Ciceronas pašnibždėjo, kad laikyčiausi šalia jo, ir aš, rankoje laikydamas dėklą su dokumentais, kukliai nusekiau jam įkandin. (Mano patarimas kiekvienam norinčiam išlikti nepastebėtam: visuomet nešiokitės su savimi dokumentus — tą, kuris juos neša, jie apgaubia tarsi graikų legendose minimu nematomu apsiaustu.) Pompėjus, vaidindamas svarbų didiką, tuo metu atriume sveikinosi su atvykstančiais svečiais; šalia jo stovėjo trečioji žmona Mucija, sūnus Gnėjus, kuriam tuo metu galėjo būti maždaug vienuolika, ir dar visiškai maža Pompėjų dukra, kuri ne per seniausiai buvo išmokusi vaikščioti. Mucija buvo trečią dešimtį bebaigianti daili, tarsi nulieta Metelų giminės matrona, kurią pamatęs galėjai nesunkiai pasakyti, kad ji laukiasi trečio kūdikio. Vėliau sužinojau, kad vienas iš Pompėjui būdingų bruožų — mylėti savo žmoną, kad ir kokioje padėtyje ji būtų. Ji linksmai nusikvatojo išgirdusi vieno iš svečių sąmojį, o šiam atsisukus atpažinau Julijų Cezarį. Tai gerokai nustebino ne tik mane, bet ir Ciceroną, kadangi iki tol mes buvome įpratę matyti gerai žinomą picėniečių trio: Palikaną, Afranijų ir Gabinijų. Be to, Cezaris daugiau kaip prieš metus buvo paskirtas kvestoriumi į Ispaniją. Tačiau tai iš tikrųjų buvo jis, stuomeningas vyras liesu supratingu veidu, visada nustebusiomis rudomis akimis, retais tamsiais plaukais, kuriuos jis rūpestingai šukuodavo ant įdegusio viršugalvio. (Tačiau kokia prasmė gaišti laiką jam apibūdinti? Juk visas pasaulis žino, kaip jis atrodė!)

Tą rytą susirinko aštuoni senatoriai: Pompėjus, Ciceronas ir Cezaris, trys mano anksčiau minėtieji picėniečiai, Pompėjaus dvaro išminčius Varonas, kuriam tuo metu buvo suėję penkiasdešimt, ir Kajus Kornelijus, Pompėjaus valdymo metais Ispanijoje tarnavęs jo kvestoriumi, o dabar kartu su Gabinijumi ėjo tribūno pareigas. Atrodo, būgštavau be reikalo: niekas į mane čia nekreipė dėmesio, nes kiekvienas iš susirinkimo dalyvių buvo atvykęs kartu su savo metraštininku arba nešiku; kartu su panašiais į save pagarbiai atsistojau į vieną eilę. Po to, kai buvo patiekti užkandžiai, auklės išsivedė vaikus,

o ponia Mucija maloniai atsisveikino su savo vyro svečiais, — pastebėjau, kad ji kiek ilgiau užtruko prie Cezario, — vergai visiems susirinkimo dalyviams atnešė krėslus. Aš kartu su kitais patarnautojais jau ruošiausi išeiti, tačiau Ciceronas Pompėjui pasiūlė mane, kaip visoje Romoje žinomą naujo stenografijos metodo išradėją, — tai buvo jo paties žodžiai, — palikti protokoluoti susirinkimo eigą. Pompėjus įtartinai į mane pasižiūrėjo, ir aš pamaniau, kad jis pasiūlymą atmes, bet gūžtelėjo pečiais ir tarė:

— Puiku. Jis mums gali būti naudingas. Tačiau sutinku su sąlyga, kad bus vienintelis rankraštis, kuris liks pas mane. Ar niekas tam neprieštarauja?

Pasigirdo pritariamas murmesys, tuojau pat buvo atnešta kėdė, ir aš netrukus sėdėjau kampe su išvyniotu ritiniu ant kelių, prakaituotoje rankoje laikydamas rašomąją lazdelę.

Krėslai buvo sustatyti lanku, svečiai susėdo, o Pompėjus liko stovėti. Kaip jau minėjau, viešumoje jis buvo prastas oratorius. Tačiau savo aplinkoje, tarp tų, kuriuos jis laikė sau pavaldžiais, Pompėjus tiesiog spinduliavo galia ir autoritetu. Nors tai, ką užrašiau žodis žodin, iš manęs buvo paimta, vis dėlto daug ką prisimenu, nes protokolą pertraukos metu surašiau iš savo užrašų, o tai, ką perrašau, visada išlieka atmintyje. Pirmiausia jis papasakojo paskutines naujienas apie piratų surengtą ataką prieš Ostiją: buvo sunaikinta devyniolika konsulinio karo laivyno triremų, užmušta apie du šimtai žmonių, padegti grūdų sandėliai, pagrobti du pretoriai, — vienas iš jų tuo metu tikrino svirnus, o kitas — laivyną, — vilkėję oficialiais drabužiais, kartu su savo palyda ir regalijomis — lazdomis ir kirvukais. Vakar už juos buvo pareikalauta išpirkos.

— Kai dėl manęs, — pareiškė Pompėjus, — tai aš nemanau, kad mums reikėtų leistis į derybas su šiais žmonėmis, nes tai juos tik paskatintų imtis naujų nusikaltimų.

Susirinkimo dalyviams pritariamai linktelėjus, jis tęsė toliau:

— Ostijos užpuolimas buvo persilaužimo momentas Romos istorijoje. Šį įvykį vertinu ne kaip atskirą incidentą, bet kaip įžūliausią iš daugelio panašių išpuolių, tarp kurių reikėtų paminėti kilmin-

gosios ponios Antonijos pagrobimą iš jos vilos Mizene (jos tėvas vadovavo kampanijai prieš piratus!), šventyklos Krotone apiplėšimas ir netikėti išpuoliai prieš Brindizį ir Kajetą. Kur bus suduotas kitas smūgis? Grėsmė, kurią išgyveno Roma, buvo kitokia negu tradicinių priešų keliamas pavojus. Visi žinojo, kad piratai yra negailestingi priešai, neturintys jiems atstovaujančios valdžios ir nesileidžiantys į jokias įpareigojančias sąjungas. Jie nėra apriboti kurios nors šalies teritorija. Piratai primena sparčiai po visą pasaulį plintantį marą, parazitą, kurį reikia kuo greičiau sutrypti, nes priešingu atveju Roma, nepaisant jos nuostabą keliančios karinės galios, niekada daugiau nebesijaus saugiai ir neturės ramybės. Egzistuojanti respublikos saugumo sistema, pagal kurią valdžia atskirais atvejais ir ribotam laikui buvo suteikiama konsulams, prieš šį iššūkį pasirodė bejėgė.

— Aš įdėmiai tyrinėjau šią problemą dar prieš Ostijos užpuolimą, — pasigyrė jis, — ir esu tikras, kad tokiam neeiliniam priešui reikia duoti neeilinį atkirtį. Išmušė mūsų valanda.

Pompėjus suplojo delnais, ir pora tarnų įnešė didžiulį Viduržemio jūros regiono žemėlapį, kurį pakabino ant čia pat pastatyto stovo. Susirinkusieji pasilenkė pirmyn, norėdami geriau įžiūrėti, ką reiškia paslaptingos vertikalios jūrą ir sausumą dalijančios linijos.

— Nuo šiol mūsų strategija turės būti pagrįsta karinių ir politinių veiksmų derinimu, — ėmė aiškinti Pompėjus. — Mes duosime atkirtį visomis įmanomomis priemonėmis.

Paėmęs rodomąją lazdelę, jis pabarbeno ja į spalvotą lentą.

— Siūlyčiau Viduržemio jūros regioną suskirstyti į penkiolika zonų, pradedant štai čia, vakaruose, stūksančiomis Herkulio kolonomis, ir baigiant Egiptui bei Sirijai priklausančiais vandenimis rytuose. Kiekviena zona turėtų savo legatą, kurio tikslas — išvalyti jam paskirtą teritoriją nuo piratų, o paskui sudaryti su vietos valdžios atstovais įpareigojančias sutartis, kad tie plėšikai niekada daugiau nebesugrįžtų atgal. Visi į nelaisvę paimti piratai turės būti perduoti Romos jurisdikcijai. Atsisakę bendradarbiauti valdytojai bus laikomi Romos priešais. Kas ne su mumis — tie prieš mus. Visi penkiolika

legatų už savo tarnybą atsakys vienam vyriausiajam vadui, kuriam bus suteikta absoliuti valdžia iki penkiasdešimties mylių nuo jūros esančioje teritorijoje. Tas vadas būsiu aš.

Stojo ilgoka tyla. Pirmasis prabilo Ciceronas.

— Tavo planas, Pompėjau, yra labai drąsus, nors kai kam numatomi veiksmai gali pasirodyti neadekvatūs devyniolikos triremų nuostoliams. Manau, supranti, kad toks visos valdžios sutelkimas vienose rankose yra negirdėtas dalykas visoje respublikos istorijoje.

— Taip, aš *žinau* šį faktą, — atsakė Pompėjus. Jis stengėsi susitvardyti, bet nepajėgė, todėl galiausiai jo veide nušvito plati pašaipi šypsena, kurią pastebėję susirinkimo dalyviai, išskyrus senatorių, ėmė sutartinai kvatoti.

Ciceronas atrodė taip, tarytum po kojomis būtų prasivėrusi žemė. Tam tikra prasme taip ir atsitiko, nes, kaip vėliau jis paaiškino, tai buvo ne kas kita, kaip vieno žmogaus planas valdyti visą pasaulį, ir šis planas jam kėlė nemažai įtarimų.

— Galbūt man reikėjo tučtuojau išeiti? — susimąstęs tarė Ciceronas, mums grįžtant namo. — Vargšelis sąžiningasis Liucijus būtų paraginęs taip pasielgti. Tačiau, nepriklausomai nuo mano dalyvavimo ar nedalyvavimo, Pompėjus vis tiek siektų savo, o aš tik užsitraukčiau jo nemalonę, ir tai atsilieptų mano šansams pretorių rinkimuose. Dabar į viską turiu žiūrėti per rinkimų prizmę.

Todėl jis dar kelioms valandoms pasiliko diskutuoti apie naująją strategiją ir įvairius politinius niuansus. Pasak Pompėjaus pateikto veiksmų plano, Gabinijus maždaug po savaitės perims pareigas, kurioms buvo išrinktas, ir, nieko nelaukdamas, pasiūlys romėnams suteikti Pompėjui aukščiausius įgaliojimus. Žinoma, tai buvo susiję su rizika, kad kuris nors iš tribūnų vetuos šį pasiūlymą. (Derėtų atsiminti, kad respublikos laikais priimti įstatymus galėjo tik tautos susirinkimas, o senato balsas, nors ir įtakingas, nebuvo lemiamas — jis turėjo vykdyti žmonių valią.)

— Ką pasakysi, Ciceronai? — kreipėsi Pompėjus. — Esi labai tylus.

— Norėčiau pastebėti, kad Romai labai pasisekė, jog ji turi tokį patyrusį žmogų, kuriam būdinga pasaulinė vizija, ir gali jo šauktis ištikus nelaimei, — atsakė Ciceronas, rūpestingai rinkdamas žodžius. — Bet būkime realistai. Senate kils pasipriešinimas. Tai turėtų labai nepatikti aristokratams, kurie pareikš, kad viso šio sumanymo tikslas yra ne kas kita, kaip atviras valdžios užgrobimas, prisidengus patriotizmu.

— Mane tai piktina, — pareiškė Pompėjus.

— Gali piktintis kiek tik nori, tačiau vis tiek reikės įrodyti, kad tai netiesa, — atkirto Ciceronas, kuris puikiai suprato, kad pats tikriausias būdas pelnyti įtakingo žmogaus pasitikėjimą, nors ir kaip tai atrodytų keista, — prireikus nebijoti kalbėti griežtai ir tokiu būdu demonstruoti nesavanaudišką atvirumą. — Jie taip pat pareikš, kad kova su piratais esanti tik laiptelis, siekiant nušalinti Lukulą nuo vadovavimo legionams Rytuose.

Pompėjus atsakė tik murmėjimu — kitaip ir būti negalėjo, nes būtent toks buvo jo planas.

— Galiausiai jie įkalbins vieną ar du tribūnus vetuoti Gabinijaus pasiūlymą, — baigė Ciceronas.

— Man atrodo, kad Ciceronui čia ne vieta, — nusišaipė Gabinijus, kuris, būdamas šiek tiek puošeiva ir sekdamas savo vado pavyzdžiu, savo tankius ir banguotus plaukus buvo susišukavęs ežiuku. — Idant pasiektume užsibrėžtą tikslą, reikės drąsių širdžių ir tvirtų kumščių, o ne gudrių teisininkų išvedžiojimų.

— Patikėk manim, Gabinijau, tau prisireiks drąsių širdžių, kumščių *ir* teisininkų, — atsakė Ciceronas. — Kai neteksi teisinės neliečiamybės, kurią suteikia tribūno pareigos, aristokratai tave patrauks teisman ir pasistengs įkalinti iki gyvos galvos. Tau reikės labai protingo teisininko. Taip pat ir tau, Kornelijau.

— Tęskime toliau, — paragino Pompėjus. — Teks susidurti su pasipriešinimu. Gal pasiūlysi kokią nors išeitį?

— Prašom, — atsakė Ciceronas. — Pirmiausia aš griežtai reikalauju, kad įstatymo projekte dėl kovos su piratais nebūtų minimas tavo vardas.

— Betgi tai mano idėja! — paprieštaravo Pompėjus panašiai kaip vaikas, iš kurio kiti vaikai atima žaidimą.

— Žinoma, bet aš vis dėlto manau, kad būtų kur kas išmintingiau iš pradžių nenurodyti kandidato vardo. Priešingu atveju užsitrauktum didžiausią senato pavydą ir pyktį. Tam prieštarautų netgi tie protingi senato nariai, kurių palaikymo galėtume tikėtis. Svarbiausiu akcentu turi tapti pergalė prieš piratus, o ne Pompėjaus Didžiojo ateitis. Žmonės patys supras, kad šis postas numatytas tau, apie tai nebūtina garsiai kalbėti.

— O ką aš turėsiu pasakyti siūlydamas įstatymo projektą? — paklausė Gabinijus. — Kad šias pareigas gali eiti pirmas pasitaikęs kvailys iš gatvės?

— Savaime suprantama, kad ne, — sunkiai tvardydamasis atsakė Ciceronas. — Aš išbraukčiau vardą „Pompėjus“ ir vietoj jo įterpčiau frazę „konsulo rango senatorius“. Tai apribotų kandidatų skaičių iki penkiolikos — dvidešimties gyvų ekskonsulų.

— Ir kas gi galėtų būti tie konkurentai? — pasidomėjo Afranijus.

— Krasas, — nedvejodamas atsakė Pompėjus, kurio niekada neapleido mintis apie didžiausią priešą. — Galbūt Katulas. Dar yra Metelas Pijus — jau senas, bet vis dar galingas. Nemažai šalininkų turi Hortenzijus. Izaurikas. Gelijus. Kota. Kurijus. Net broliai Lukulai.

— Ką gi, jei iš tikrųjų dėl to jaudiniesi, — tarė Ciceronas, — bet kada galima patikslinti, jog vyriausiuoju vadu turėtų būti ekskonsulas, kurio vardas prasideda raide „P“.

Kurį laiką niekas į tai nesureagavo, o aš buvau tikras, kad jis šįkart nuėjo per toli. Tačiau tuo metu Ciceronas atlošė galvą ir nusijuokė, o visi kiti svečiai, išvydę šeimininko reakciją, pasekė jo pavyzdžiu.

— Patikėk manimi, Pompėjau, — raminamu tonu tęsė Ciceronas, — dauguma jų per seni ir tingūs, kad keltų grėsmę. Pavojingiausias tavo konkurentas yra Krasas — jau vien dėl to, kad jis

turtingas ir tau pavydi. Tačiau jei vyktų balsavimas, tu jį triuškinamai nugalėtum, aš tau pažadu.

— Pritariu Ciceronui, — prabilo Cezaris. — Atėjo metas įveikti visas kliūtis. Pirmiausia turime iškelti pasiūlymą dėl vyriausiojo vado, o paskui įvardysime ir kandidatą.

Mane pribloškė, kaip autoritetingai Cezaris kalbėjo, nors jis buvo jauniausias iš visų susirinkimo dalyvių.

— Labai gerai, — pritariamai linktelėjo Pompėjus. — Nutarta. Svarbiausia — nugalėti piratus, o ne tai, kuo bus Pompėjus Didysis.

Po šių žodžių buvo paskelbta pietų pertrauka.

Pertraukos metu įvyko vienas šlykštus incidentas, kurį prisiminus man ir dabar nejauku, bet jaučiu, kad istorijos labui privalau jį atskleisti. Keletą valandų, kol senatoriai pietavo, o paskui bastėsi po parką, aš nepakeldamas galvos darbavausi, kad savo užrašus kaip įmanydamas greičiau paversčiau normaliu rankraščiu ir galėčiau jį pateikti Pompėjui. Baigęs darbą pamaniau, kad būtų ne pro šalį duoti jį peržiūrėti Ciceronui — gal jis turės kokių nors pastabų. Kambarys, kuriame vyko pasitarimas, buvo tuščias, atriume taip pat nieko nesimatė, tačiau aš kuo puikiausiai girdėjau senatoriaus balsą, todėl, pagriebęs ritinį, patraukiau tos vietos link, iš kur, kaip man atrodė, jis sklido. Kirtau kolonomis apstatytą kiemą su trykštančiu fontanu ir portiku pasukau į vidinį sodelį. Tačiau tuo metu jo balsas nutilo. Aš sustojau norėdamas įsiklausyti. Deja, išgirdau tik paukštelio čiulbėjimą ir vandens sruvenimą. Staiga labai aiškiai, visiškai čia pat, pasigirdo moters dejonė. Tada aš pasielgiau lyg koks kvailys: apsisukau ir, žengęs dar kelis žingsnius į priekį, atsidūriau tiesiai priešais praviras duris, už kurių išvydau Cezarį su Pompėjaus žmona. Ponia Mucija manęs nepastebėjo. Jos galva buvo nuleista tarp dilbių, suknelės apačia atraitota iki pat liemens, o ji pati stovėjo pasilenkusi virš stalo ir taip tvirtai įsitvėrusi į briauną, kad net krumpliai buvo pabalę. Tačiau Cezaris mane matė kuo puikiausiai, nes jis, įėjęs į ją

iš už nugaros, dešine ranka apglėbęs jos išsipūtusį pilvą, o kairę lyg koks gatvėje stoviniuojantis dabita atsainiai nuleidęs sau ant klubo, buvo atsigręžęs tiesiai į duris. Negalėčiau pasakyti, kiek laiko mes žiūrėjome vienas į kitą, bet aš lig šiolei matau veriantį juodų Cezario akių žvilgsnį, prasiskverbiantį pro dūmuose ir chaose skendinčių metų šydą, — savimi patenkinto, nė kiek nesuglumusio žmogaus tiriantį žvilgsnį. Aš pabėgau.

Tuo metu dauguma senatorių jau buvo sugrįžę į kambarį, kuriame vyko susirinkimas. Ciceronas filosofavo su Varonu, labiausiai išsilavinusiu žmogumi Romoje, kurio filologijos ir istorijos veikalais aš nepaprastai žavėjausi. Kita proga būčiau jautęsis pagerbtas, jei mane kas nors būtų jam pristatęs, tačiau tąsyk mano galva dar tebesisuko nuo ką tik matytos scenos, todėl aš visiškai neprisimenu, ką Varonas tuo metu kalbėjo. Padaviau Ciceronui protokolą, o šis, paskubomis jį peržvelgęs, paėmė iš manęs plunksną ir kažką nežymiai pataisė, tuo pat metu kalbėdamasis su Varonu. Tai nepraslydo pro Pompėjaus akis, kuris, šypsodamasis plačia šypsena, tačiau apsimesdamas esąs supykęs, atėmė iš Cicerono protokolą ir apkaltino jį tariamai kažką prirašius nuo savęs, tačiau tuojau pat, tapšnodamas per petį, pridūrė:

— Vis dėlto pretorių rinkimuose balsuosiu už tave.

Dar visai neseniai laikiau Pompėjų kone dievu tarp žmonių, — jis man nuolat atrodė tikras karo didvyris, — tačiau šįsyk jis man pasirodė apgailėtinas žmogus.

— Betgi tai tiesiog puiku, — stambiu nykščiu vedžiodamas po pergamentą, pagyrė Pompėjus. — Tu tiesiog pagavai mano balsą. Kiek už jį nori, Ciceronai?

— Aš jau atsisakiau pasakiškos sumos, kurią man siūlė Krasas, — atsakė Ciceronas.

— Jeigu kada nors vyktų varžytinės, neužmirškite įtraukti ir manęs, — mums už nugaros pasigirdo šaižus Cezario balsas. — Aš mielai tapčiau Tirono šeimininku.

Jis ištarė tokiu draugišku tonu, o paskui dar ir mirktelėjo akį,

kad niekas jo žodžiuose neišgirdo nieko bloga, tuo tarpu aš kone nualpau iš baimės.

— Tą dieną, kai išsiskirsiu su Tironu, — pranašiškai, tartum numatydamas ateitį, pareiškė Ciceronas, — nutrauksiu savo visuomeninę veiklą.

— Nuo šiol aš dar labiau stengsiuosi jį nusipirkti, — tarė Cezaris, o Ciceronas prisidėjo prie kvatojančios kompanijos.

Susitarę paslaptyje saugoti visa tai, apie ką buvo kalbama, ir po kelių dienų susitikti Romoje, susirinkimo dalyviai išsiskirstė. Tuo metu, kai išvažiavę pro vartus atsidūrėme kelyje į Tuskulumą, Ciceronas iš nusivylimo suvaitojo, delnu trinktelėjo per vežimo kraštą ir, kratydamas galvą, sušuko:

— Nusikaltėlių sąmokslas! Dar blogiau — *kvailas* nusikaltėlių sąmokslas. Vargas, Tironai, kai kareiviai imasi politikos. Jie įsivaizduoja, kad užtenka išleisti įsakymą ir visi puls jį vykdyti. Jie neįstengia suprasti, kad visas jų tariamai nesusitepusių nešvaria politika patriotų žavesys galiausiai juos pribaigs, nes jie arba *išliks* aukščiau politikos ir nieko nepasieks, arba murdysis kartu su visais mėšle ir pasirodys esą tokie pat mirtingi kaip ir mes.

Jis įsmeigė žvilgsnį į tamsėjantį ežerą.

— Ką tu manai apie Cezarį? — netikėtai paklausė jis.

Aš į tai atsakiau labai nekonkrečiai, pavadindamas Cezarį labai ambicingu.

— Taip, jis toks ir yra. Bet tai dar ne viskas. Šiandien man keletą kartų kilo įtarimas, kad šis fantastiškas planas yra ne Pompėjaus, bet Cezario sumanytas. Tik tuo ir galima paaiškinti jo dalyvavimą susirinkime.

Aš priminiau, kad Pompėjus tvirtino pats visa tai sugalvojęs.

— Be abejo, Pompėjus taip mano. Tačiau tokia žmogaus prigimtis. Tau tereikia tik apie ką nors užsiminti, ir netrukus išgirsi tą patį iš to žmogaus lūpų, tačiau tai bus pateikta kaip jo idėja. „Svarbiausia — nugalėti piratus, o ne tai, kuo bus Pompėjus Didysis." Štai tau tipiškas pavyzdys. Tokio triuko aš kartais imdavausi tiesiog

norėdamas pasilinksminti ir laukdavau, kada mano išsakyta mintis sugrįš atgal.

Jis suraukė kaktą ir linktelėjo.

— Esu tikras, kad aš teisus. Cezaris pakankamai gudrus, kad pasėtų sėklą ir leistų jai sužydėti. Man tik įdomu, kiek gi laiko jis praleido su Pompėjumi. Atrodo, kad jis ten puikiai įsitaisęs.

Aš jau buvau beišsižiojąs papasakoti, ką regėjau, bet būdamas drovus, pabūgęs Cezario ir pagalvojęs, kad Ciceronas manęs dėl to nepradės labiau vertinti, — pasakodamas apie šį niekingą poelgį aš pats tam tikra prasme susitepčiau, — susivaldžiau. Vis dėlto labai ilgai laukti neteko — mirus Cezariui, kai jis jau nebegalėjo man padaryti nieko bloga ir aš buvau tikras dėl to, ką darau, atskleidžiau Ciceronui savo paslaptį.

— Suprantu tavo apdairumą, — tarė jis, išklausęs mane, — ir iš tikrųjų tau pritariu. Tačiau noriu tau, mano mielas drauge, pasakyti, kad man dabar būtų mieliau, jeigu *būtum* mane informavęs. Galbūt kai kas būtų pakrypę visiškai kitokia linkme. Bent jau iš pat pradžių būčiau žinojęs, su kokiu nutrūktgalviu turime reikalą. Tačiau kai aš tai supratau, buvo jau per vėlu.

Romoje, į kurią grįžome po kelių dienų, tvyrojo įtampa ir sklandė gandai. Miesto gyventojai, pažvelgę į vakarus, naktiniame danguje regėjo raudoną gaisro Ostijoje pašvaistę. Šis įvykis neturėjo precedento, todėl Gabinijus su Kornelijumi, gruodžio dešimtąją pradėję eiti tribūnų pareigas, paskubėjo nerimo kibirkštis paversti panikos liepsnomis. Jie nurodė prie miesto vartų išstatyti papildomus sargybinius. Visus, kurie tik atvykdavo į Romą, — važiuotus ir pėsčiuosius, — jie sulaikydavo ir patikrindavo, ar šie su savimi neturi ginklų. Prieplaukos ir sandėliai palei upę buvo akylai saugomi dieną ir naktį, o visiems, kurie slapta kaupdavo grūdų atsargas, būdavo skiriamos griežtos bausmės, todėl trijuose didžiausiuose Romos turguose, prekiaujančiuose maisto produktais, — Emporiume,

Marseliume ir Boariume, — greitai nebeliko ką parduoti. Naujieji tribūnai išsitempė kadenciją bebaigiantį konsulą Marcijų Reksą prieš tautos susirinkimą ir surengė jam negailestingą kryžminę apklausą, kaltindami jį aplaidumu, atvedusiu prie visiško fiasko Ostijoje. Buvo surasti liudytojai, savo akimis matę piratus; jie lenktyniavo tarpusavyje, kuris papasakos baisesnių dalykų. Piratai turėjo tūkstantį laivų! Tai buvo ne pavienių plėšikų įvykdytas užpuolimas, bet gerai organizuotas sąmokslas! Jie buvo pasiskirstę į eskadronus, vadovaujamus admirolų, o šaudė jie užnuodytomis strėlėmis ir naudojo graikišką ugnį! Nė vienas senato narys neišdrįso tam prieštarauti, nes niekas nenorėjo pasirodyti esąs abejingas — netgi tuomet, kai išilgai kelio, vedančio prie jūros, buvo susmaigstyti signaliniai deglai, turėję būti uždegti tuo atveju, jei piratai būtų išdrįsę artintis prie Tiberio žiočių.

— Tai visiškas absurdas, — tarė man Ciceronas tą rytą, kai išvykome apžiūrėti šių akivaizdžių tautai iškilusio pavojaus simbolių. — Ar nors vienas sveiką nuovoką turintis piratas išdrįstų plaukti dvidešimt mylių atvira upe aukštyn ir užpulti gerai saugomą miestą?!

Nuliūdęs dėl to, kad baugšti tauta tapo lengvai minkomu moliu jokių skrupulų neturintiems politikams, Ciceronas papurtė galvą. Tačiau ką jis galėjo padaryti? Artimi santykiai su Pompėjumi įkalino jį tylos įžaduose.

Gruodžio septynioliktąją prasidėjo Saturno garbei skirta šventė, kuri tęsėsi ištisą savaitę. Dėl savaime suprantamų priežasčių džiaugsmo buvo ne per daugiausiai, todėl niekas iš Ciceronų, nors jie tradiciškai ir apsikeitė dovanomis, be to, suteikė mums, vergams, išeiginę dieną ir kartu su mumis pavalgė, nesilinksmino. Tokių švenčių širdimi ir siela tapdavo Liucijus, tačiau jis buvo miręs. Terencija, mano manymu, vylėsi esanti nėščia, tačiau supratusi, kad klydo, labai nusiminė, jog niekuomet nepagimdysianti berniuko. Pomponija prikaišiojo Kvintui jo, kaip vyro, beviltiškumą. Paniurusi atrodė netgi mažoji Tulija.

Tuo tarpu Ciceronas Saturnalijų metu daugiausia laiko pra-

leido savo darbo kambaryje, mąstydamas apie didžiules Pompėjaus ambicijas ir jų reikšmę tiek šaliai, tiek ir savo paties politinėms perspektyvoms. Iki pretorių rinkimų buvo likę vos aštuoni mėnesiai, todėl jis drauge su Kvintu jau turėjo sudarę galimų kandidatų sąrašą. Jis suprato, kad laimėtojai veikiausiai taps jo konkurentais konsulų rinkimuose. Broliai ilgai svarstė įvairiausius galimus variantus, o man atrodė, kad jiems dabar labai stinga pusbrolio išminties, nors jiems, žinoma, apie tai neužsiminiau. Nors Ciceronas ir mėgdavo pajuokauti, kad norėdamas rasti teisingą politiniu požiūriu sprendimą jis klausdavęs Liucijaus nuomonės, o ją išgirdęs elgdavosi priešingai, vis dėlto Liucijus jam nurodydavęs kelrodę žvaigždę. Mirus pusbroliui, Ciceronai turėjo tik vienas kitą, bet, nepaisant brolių artumo, jų santykiams stigo išminties.

Esant tokiai situacijai, sausio aštuntąją, o gal devintąją, pasibaigus Lotynų festivaliui ir politikams vėl atnaujinus savo darbą, Gabinijus užlipo į rostrą ir išreiškė savo pasiūlymą dėl naujo vyriausiojo vado. Norėčiau atkreipti dėmesį, kad turiu omenyje senąją Respublikos laikų tribūną, kurios nė iš tolo neprimena dabartinis tribūna laikomas dekoratyvinis suolelis kojoms. Šis iki dabar neišlikęs antikinis statinys buvo tikras Romos demokratijos centras — tai buvo ilga išlenkta dvylikos pėdų aukščio pakyla, puošta senovės didvyrių statulomis, iš kurios tribūnai ir konsulai kreipdavosi į tautą. Ji buvo prisišliejusi prie senato rūmų, o fasadas gerokai išsikišo į forumą; jis buvo sukonstruotas iš šešių laivų taranų, t. y. iš priekinės laivo dalies, vadinamos rostra, — iš čia ir kilo tribūnos pavadinimas, — o patys taranai maždaug prieš tris amžius vykusiame jūrų mūšyje buvo atimti iš kartaginiečių. Užpakalinėje rostros dalyje į viršų kilo laiptai, — tikiuosi, įsivaizduojate, — todėl magistratui, išėjus iš senato rūmų arba tribunolo, tereikėjo nueiti penkiasdešimt žingsnių, palypėti laiptais ir, atsistojus rostros viršuje, kreiptis į tūkstantinę minią. Iš abiejų pusių stūksojo dviejų didelių bazilikų fasadai, o priešais — Kastoro šventykla. Būtent iš čia aną sausio rytą Gabinijus ramiu, savimi pasitikinčio žmogaus tonu pareiškė, kad norint nugalėti piratus Romai reikia tvirtos rankos.

Ciceronas, nepaisant visų jo nuogąstavimų, padedamas Kvinto, surinko nemažą minią šalininkų, o picėniečiai kaip įprastai sušaukė apie porą šimtų karuose užsigrūdinusių vyrų. Pridėkime prie jų kasdien palei Porcijaus baziliką besibūriuojančius smalsuolius bei forumo prekeivius ir galime drąsiai tvirtinti, kad maždaug tūkstantis romėnų girdėjo Gabinijaus kalbą apie tai, jog norint sumušti piratus reikalingas konsulo rangą turintis vyriausiasis vadas, kuriam trijų metų laikotarpiui būtų suteikta valdžia teritorijoje, esančioje iki penkiasdešimties mylių atstumu nuo jūros, paskirta penkiolika jam pavaldžių legatų iš pretorių luomo ir suteikta teisė laisvai prieiti prie Romos iždo. Be to, savo žinioje jis turėtų penkis šimtus karo laivų ir turėtų teisę, reikalui esant, mobilizuoti iki šimto dvidešimties tūkstančių pėstininkų ir penkis tūkstančius raitininkų. Tai buvo stulbinami skaičiai, todėl toks reikalavimas sukėlė didelę nuostabą. Gabinijui pateikus pirmąjį siūlomo įstatymo variantą ir padavus jį tarnautojui, kad šis prisegtų jį tribunolo pastato išorėje, forume pasirodė Katulas su Hortenzijumi, kurie atskubėjo išsiaiškinti, kas čia vyksta. Savaime suprantama, Pompėjaus niekur nesimatė, o kiti septyneto (taip buvo pradėję vadintis Pompėjaus šalininkai senatoriai) nariai, kad išvengtų kaltinimo suokalbiu, stovėjo kas sau. Tačiau aristokratai nesileido taip lengvai apkvailinami.

— Jeigu visa tai — tavo darbas, — suniurnėjo Ciceronui Katulas, — gali perspėti savo šeimininką, kad jis dėl to labai greitai pasigailės.

Jų reakcija buvo netgi priešiškesnė, nei Ciceronas tikėjosi. Nuo įstatymo projekto pateikimo iki balsavimo turėjo praeiti trys savaitės, o kas savaitę vykdavo miesto turgus, ir tokiu būdu žmonės, gyvenantys už miesto ribų, turėdavo galimybę susipažinti su pateiktu pasiūlymu. Todėl aristokratai iki vasario mėnesio turėjo šiek tiek laiko, kurio jie veltui neleido. Po dviejų dienų senato nariai buvo sušaukti į posėdį apsvarstyti *lex Gabinia*, kuriame, nepaisydamas Cicerono patarimo, jausdamas pareigą apginti savo vardą ir norėdamas iškelti savo kandidatūrą, nusprendė dalyvauti ir Pompėjus. Jis norėjo, kad jį į senato rūmus lydėtų padori palyda, todėl nematydami prasmės

ilgiau slapstytis septyni senatoriai suformavo garbės sargybą. Prie jų, apsivilkęs savo naują senatoriaus togą, prisidėjo ir Kvintas, kuriam tai tebuvo trečias ar ketvirtas senato posėdis. Kaip įprastai, aš likau šalia Cicerono.

— Mes turėjome suprasti, kad labai rizikuojame, — vėliau pareiškė Ciceronas, — kai pamatėme, jog prie mūsų neprisidėjo joks kitas senatorius.

Nuo Eskvilinos kalvos į forumą nusileidome nesunkiai. Už atskirus rajonus atsakingi vyresnieji pasirūpino, kad gatvėse būtų pakankamai entuziastingai nusiteikusių romėnų, skanduojančių Pompėjaus vardą ir prašančių išgelbėti juos nuo piratų. Jis mojavo jiems tarsi šeimininkas savo nuomininkams. Tačiau tą akimirką, kai įėjome į senato rūmus, mus iš visų pusių pasitiko patyčios ir švilpimas, o iš kažkur atskriejęs supuvęs vaisius pataikė tiesiai Pompėjui į petį, palikdamas sodrią rudą dėmę. Didžiajam karvedžiui nieko panašaus anksčiau neteko patirti, todėl jis staiga sustojo ir nustėręs apsidairė. Afranijus, Palikanas ir Gabinijus, pasijutę lyg mūšio lauke, nieko nelaukdami užstojo jį savo kūnais, o Ciceronas išskėtė rankas ir paragino visus keturis užimti savo vietas, tikėdamasis, kad jiems atsisėdus baigsis demonstracija. Aš stovėjau prie pat įėjimo į senato vidų kartu su kitais smalsuoliais prie tarpduryje ištemptos virvės. Kadangi buvome atėję palaikyti Pompėjaus, tai kuo garsiau viduje švilpė senatoriai, tuo garsiau mes šaukėme pritarimo šūksnius, ir šis triukšmas tęsėsi tol, kol vyriausiasis konsulas paprašė laikytis rimties.

Tais metais konsulų pareigas ėjo senas geras Pompėjaus bičiulis Glabrijus ir aristokratas Kalpurnijus Pizonas (nepainiokite jo su bendravardžiu senatoriumi, kuris, jei tik dievai suteiks man jėgų baigti pasakojimą, šioje istorijoje pasirodys vėliau). Beviltišką Pompėjaus padėtį senate įrodė Glabrijaus sprendimas geriau išvis neatvykti į posėdį, negu atvirai konfrontuoti su žmogumi, grąžinusiu jam sūnų. Dėl to posėdžiui ėmėsi vadovauti Pizonas. Aiškiai mačiau, kad Hortenzijus, Katulas, Izaurikas, Markas Lukulas — Rytų legionams vadovavusio Lukulo brolis — ir visi kiti patricijai buvo

pasirengę pulti. Nereikėjo būgštauti tik dėl trijų brolių Metelų priešiškumo: Kvintas buvo išvykęs į Kretą, kur ėjo šios salos valdytojo pareigas, o abu jaunesnieji broliai, tarytum išreikšdami savo abejingumą niekingoms žmonių ambicijoms, mirė nuo šiltinės visai netrukus po Verio teismo. Tačiau labiausiai kėlė nerimą tai, kad *pedarijai* — kuklūs, kantrūs ir niekuomet neskubantys senato nariai, kuriuos lavindamas Ciceronas turėjo nemažai vargo, — Pompėjaus atžvilgiu taip pat buvo nusiteikę priešiškai arba, geriausiu atveju, niūriai sėdėjo, nekreipdami į jo didybės maniją jokio dėmesio. Tuo tarpu Krasas, sukryžiavęs ant krūtinės rankas ir atsainiai išskėtęs kojas, sėdėjo sudribęs konsulams skirtame pirmajame suole tiesiai priešais Pompėjų ir nenuleido nuo jo nieko gero nežadančio žvilgsnio. Tokio jo šaltakraujiškumo priežastis buvo akivaizdi. Tiesiai jam už nugaros tarsi pora ką tik aukcione nupirktų brangių gyvūnų sėdėjo du tų metų tribūnai, Roscijus ir Trebelijus. Krasas norėjo visam pasauliui pranešti, kad jis nusipirko ne vieną veto, bet du, o *lex Gabinia*, kad ir kam ryžtųsi Pompėjus su Ciceronu, niekada nebus priimtas.

Pizonas pasinaudojo savo pirmenybe ir prabilo pirmas. „Nejudantis ir visuomet santūrus oratorius“, — taip jį po daugelio metų globėjiškai pavadino Ciceronas, bet tą kartą šis apibūdinimas jam netiko.

— Mes žinome, ko tu sieki! — sušuko jis, baigdamas savo prakalbą. — Tu ignoruoji savo tautiečius senate ir dediesi antruoju Romulu, dėl valdžios nužudydamas savo brolį! Tačiau prisimink Romulo likimą: atėjus metui, jį patį nužudė jo senatoriai, kurie sukapojo kūną į gabalus ir išsinešiojo po namus!

Tai išgirdę aristokratai pašoko ant kojų, o aš vos įžiūrėjau stambų Pompėjaus profilį — didysis karvedys stovėjo lyg suakmenėjęs ir žiūrėjo tiesiai priešais save, aiškiai negalėdamas patikėti tuo, kas vyksta.

Paskui prabilo Katulas, o po jo — Izaurikas. Tačiau visų blogiausia buvo Hortenzijus. Maždaug metus nuo tos dienos, kai jis baigė eiti konsulo pareigas, forume jo greičiausiai niekas nematė. Ne per seniausiai Rytuose, atlikdamas karinę tarnybą, žuvo jo žentas,

Katono mylimiausias vyresnysis brolis, našle palikęs Hortenzijaus dukrą, todėl sklido kalbos, kad Šokių mokytojas jau nebe toks, koks buvo anksčiau. Tačiau Pompėjaus ambicijos grąžino jam jėgas ir atvedė atgal į areną, o jo kalba akivaizdžiai parodė, kad panašiose dramatiškose situacijose jis ir toliau lieka grėsmingu varžovu. Jis nė karto nepakėlė balso ir nenusileido iki vulgarybių, bet labai iškalbingai priminė senosios respublikos tvarką: valdžia niekada negali būti sutelkta vieno žmogaus rankose, ji turi būti apribota, o valdininkai turi būti kasmet renkami iš naujo. Nors jis asmeniškai neturįs nieko prieš Pompėjų, — priešingai, suprantąs, kad šis žmogus labiau už bet ką kitą yra vertas vyriausiojo vado pareigų, — vis dėlto *lex Gabinius* būtų pavojingas ir beprecedentis Romos istorijoje atvejis, o trumpalaikė piratų sukelta panika negali būti dingstis iš protėvių paveldėtai santvarkai keisti. Ciceronas ėmė muistytis savo vietoje, ir aš supratau, kad jis būtų pasakęs lygiai tą patį, jei tik būtų galėjęs sakyti tai, ką iš tikrųjų galvoja.

Hortenzijus jau artėjo prie pabaigos, kai iš savo vietos pačiame salės gale, visiškai prie pat durų, kur kadaise sėdėdavo Ciceronas, pakilo Cezaris ir paprašė Hortenzijų baigti savo kalbą. Pagarbią tylą, kurioje buvo girdėti tik įžymaus advokato balsas, nutraukė kilęs šurmulys, o visiems tuo metu buvusiems forume neliko nieko kito, kaip tik pripažinti Cezario drąsą. Jis liko stovėti ir laukti, kol triukšmas liausis, o tada prabilo. Cezaris kalbėjo aiškiai, įtikinamai ir negailestingai griovė visus oponento argumentus. Jis tvirtino, kad noras sunaikinti jūrų šunsnukius piratus nėra neromėniškas; neromėniška būtų kovos priemonę paversti tikslu. Jei respublika, anot Hortenzijaus, funkcionavo tobulai, tai kodėl niekas neužkirto kelio vis didėjančiai grėsmei? Kokiomis kitomis priemonėmis būtų galima nugalėti piratus, kai šie tapo tokie pavojingi? Prieš keletą metų, keliaudamas į Rodą, jis pats buvo patekęs jiems į nelaisvę, kol šie galiausiai už išpirką jį paleido; atgavęs laisvę, jis po kurio laiko susirado visus iki vieno savo pagrobėjus ir atkeršijo jiems taip, kaip buvo žadėjęs dar būdamas nelaisvėje, — visi šunsnukiai buvo nukryžiuoti!

— Štai toks, Hortenzijau, yra tikro romėno atsakymas piratams, ir toks yra *lex Gabinius* tikslas!

Cezariui baigus kalbą, pasigirdo švilpimas, o kai jis su neslepiama panieka veide atsisėdo atgal į savo vietą, kitame salės gale kilo riaušės. Manau, kažkuris iš senatorių stuktelėjo Gabinijui, kuris jam atsakė tuo pačiu, tačiau netrukus ant jo užgriuvo keletas kitų senatorių. Kažkas ėmė šaukti, virsdamas trinktelėjo suolas. Pametėiau iš akių Ciceroną. Kažkas iš minios man už nugaros riktelėjo, kad Gabinijus nužudytas, žmonės tartum galinga banga plūstelėjo pirmyn, tarp kolonų ištempta virvė trūko, ir mes atsidūrėme viduje. Man pavyko pasitraukti į šalį, kai keli šimtai Pompėjaus šalininkų plebėjų (reikia pripažinti, kad šie vyrai atrodė gana grėsmingai), prasiveržę iki konsulams skirtos pakylos, nutempė Pizoną nuo sosto, kuriame šis sėdėjo. Vienas galvažudys čiupo jį už sprando ir atrodė, kad žmogžudystė neišvengiama. Tačiau tuo metu kažkokiu būdu išsilaisvinęs Gabinijus užšoko ant suolo ir pasirodė besąs gyvas, nors ir apkultas. Netrukus jis jau kreipėsi į maištininkus, kad šie neliestų Pizono, kuris galiausiai po trumpo ginčo, kad ir nenoromis, buvo paleistas. Trindamas sau kaklą, konsulas kimiu balsu paskelbė, kad balsavimas neįvyks, nes posėdis atidedamas. Šiaip ne taip respubliką bent jau laikinai pavyko apsaugoti nuo anarchijos.

Panašių smurto protrūkių pačioje Romos širdyje nebuvo jau daugiau kaip keturiolika metų, ir šis įvykis Ciceronui, kuriam po grumtynių ant baltos togos nesimatė nė menkiausios raukšlelės, paliko gilias pasekmes. Gabinijui iš nosies ir prakirstos lūpos sruvo kraujas, todėl Ciceronas padėjo jam išeiti iš posėdžių salės. Jie kurį laiką sekė paskui Pompėjų, ėjusį tarsi laidotuvių procesijoje — iš lėto, vienodu žingsniu, žiūrint tiesiai į priekį. Labiausiai įsiminė staiga stojusi tyla, kai salėje buvusi mišri senatorių ir plebėjų minia prasiskyrė leisdama jiems praeiti. Atrodė, kad abi pusės paskutinę akimirką suprato, jog susigrūmė ant paties bedugnės krašto, atsipeikėjo ir nusprendė pasitraukti. Išėjome į forumą kartu su žodžio

vis dar neišgalinčiu suregzti Pompėjumi; jam patraukus namų link, į Argiletą, paskui mus pajudėjo visi jo šalininkai, veikiausiai tikėdamiesi gauti kokią nors užduotį. Greta Pompėjaus žingsniavęs Afranijus mums perdavė, jog karvedys kviečia pas save į susirinkimą. Pasiteiravęs Cicerono, gal jam dabar ko nors reikėtų, jo veide išvydau kandžią šypseną ir išgirdau trumpą atsakymą:

— Taip, ramaus gyvenimo Arpinume!

Tuo metu prie mūsų prisiartino Kvintas ir susijaudinusiu balsu tarė:

— Pompėjus turi trauktis arba bus skaudžiai pažemintas!

— Jis jau pažemintas, — atšovė Ciceronas, — o kartu su juo ir mes. Kareiviai! — jo balse nuskambėjo panieka.

— Ką aš sakiau? — kreipėsi jis į mane. Aš niekada neišdrįsčiau vadovauti jiems mūšyje. Nesuprantu, kodėl jie įsitikinę, kad politikoje nusimanė geriau už mane?

Užlipę kalva aukštyn ir įėję vidun į Pompėjaus namą, nuščiuvusią minią palikome lauke. Pirmajame susirinkime užsirekomendavęs kaip geras raštininkas, iškart užėmiau sau įprastą vietą kambario kampe, ir niekas į mane nekreipė dėmesio. Senatoriai susėdo aplink didelį stalą, o Pompėjus įsitaisė centre. Puikybės jame nebuvo likę nė trupučio. Susmukęs sostą primenančiame krėsle jis man atrodė panašus į supančiotą didžiulį žvėrį, kuris buvo surakintas grandinėmis, atvestas į areną ir paliktas mažesnių padarų patyčioms. Jis atrodė visiškai netekęs vilties ir nuolat kartojo, kad kova pralaimėta, — senatas niekada nepritars jo paskyrimui, jo vieninteliai šalininkai yra tik gatvių padugnės, o Krasui paklusnūs tribūnai bet kuriuo atveju vetuos siūlomą įstatymą, — tad jam nelikę nieko kito, kaip tik rinktis mirtį arba tremtį. Cezaris laikėsi visiškai priešingos nuomonės: Pompėjus tebesąs populiariausias žmogus respublikoje, jam tereikia nuvykti Italijon ir surinkti legionus, kurių pagrindine jėga turėtų tapti veteranai, o senatas, tai išgirdęs, kapituliuos iš karto.

— Jei lošdamas kauliukais išmeti mažesnį akių skaičių, tau lieka vienintelė išeitis: padvigubinti statymą ir mesti dar kartą. Nekreipk dėmesio į aristokratus ir, jeigu reiks, pasitelk liaudį ir armiją.

Mačiau, kad Ciceronas irgi ruošiasi kalbėti, ir buvau tikras, kad jam nepatinka nė vienas iš šių kraštutinumų. Be abejo, norint kalbėti susirinkime, kuriame dalyvauja dešimt žmonių, reikia ne mažiau sugebėjimų negu kreipiantis į kelis šimtus klausytojų. Prieš eidamas į kovą, jis palaukė, kol kiekvienas išsakys savo nuomonę ir diskusijos liausis.

— Kaip tau, Pompėjau, yra žinoma, — kreipėsi jis, — aš nuo pat pradžios šiek tiek būgštavau. Tačiau po to, kas šiandien įvyko senate, turiu prisipažinti, kad mano abejonės išsisklaidė. Dabar mums belieka tik laimėti šį mūšį — dėl tavęs, dėl Romos ir dėl visų mūsų gero vardo. Apie pasidavimą negali būti nė kalbos. Tave visi pažįsta kaip liūtą karo lauke, todėl tau netinka tapti pele Romoje.

— Prikąsk liežuvį, teisininke, — tarė Afranijus, grasydamas pirštu, bet Ciceronas neatkreipė dėmesio.

— Ar įsivaizduoji, kas būtų, jei dabar pasiduotum? Oficialiai paskelbtas įstatymo projektas. Tauta reikalauja imtis atsakomųjų veiksmų prieš piratus. Jeigu neužimsi šio posto pats, jį užims kitas, ir aš tau galiu pasakyti, kas jis toks: Krasas. Tu pats sakei, kad pagal jo dūdelę šoka du tribūnai. Jis pasistengs, kad šis įstatymas būtų priimtas, bet atsimink, kad vietoj tavo vardo jis įsirašys savąjį. Įdomu būtų sužinoti, kokiu būdu Gabinijus sukliudytų jam tai padaryti? Vetuodamas savo paties pasiūlytą įstatymo projektą? Tai neįmanoma! Supranti? Mes negalime imti ir paprasčiausiai pasitraukti iš mūšio!

Niekas kitas Pompėjaus taip nesuerzindavo kaip perspektyva, kad Krasas gali pasisavinti jam priklausančią garbę. Svaresnio argumento niekas nebūtų sugalvojęs. Pompėjus atsitiesė, atkišo priekin žandikaulius ir nužvelgė visus sėdinčius prie stalo. Pastebėjau, kaip Afranijus su Palikanu jam vos pastebimai linktelėjo, duodami suprasti, kad pritaria Ciceronui.

— Kiekviename legione yra žvalgų, Ciceronai, — pratarė Pompėjus, — tai šaunūs vyrukai, kurie sugeba rasti kelią per klaidžiausias pelkes, kalnų virtines, girių tankmes, kur joks žmogus dar nebuvo įkėlęs kojos. Tačiau jokios kliūtys, su kuriomis man yra tekę

susidurti, neprilygsta politikos brūzgynams. Parodyk man, kaip ištrūkti iš šitos neįžengiamos tankmės, ir tu neturėsi geresnio už mane draugo.

— Ar klausysi manęs besąlygiškai?

— Tu esi žvalgas.

— Puiku, — tarė Ciceronas. — Gabinijau, ryt iškviesk Pompėjų į rostrą ir paprašyk, kad jis taptų vyriausiuoju vadu.

— Gerai, — ryžtingai atsiliepė Pompėjus, gniauždamas sunkų kumštį. — O aš pasiūlymą priimsiu.

— Ne, ne, — paprieštaravo Ciceronas, — tu kategoriškai atsisakysi. Paaiškinsi, kad dėl Romos jau ir taip esi daug padaręs ir visuomeninėje veikloje nebepuoselėji jokių ambicijų, todėl nusprendei visam laikui persikelti gyventi į užmiestį.

Pompėjus net išsižiojo.

— Nesijaudink. Kalbą aš tau parašysiu. Ryt po pietų išvyksi iš miesto ir negrįši. Kuo labiau prieštarausi, tuo labiau žmonės kvies tave sugrįžti. Būsi mūsų Cincinatis, kuris buvo nuo arklo pašauktas gelbėti savo šalies. Tikėk manimi, tai yra vienas iš įtikinamiausių mitų politikoje.

Kai kurie iš dalyvaujančių prieštaravo tokiai drastiškai taktikai, laikydami ją pernelyg rizikinga. Vis dėlto idėja apie kuklumą atitiko Pompėjaus tuščiagarbiškumą. Argi apie tai nesvajoja kiekvienas išdidus ir ambicingas vyras? Argi ne verčiau, užuot trypus dulkes ir kovojus dėl valdžios, leisti žmonėms šliaužte atšliaužti pas jį ir maldauti, kad jis priimtų jų dovaną? Kuo ilgiau Pompėjus apie tai mąstė, tuo labiau jam šis planas patiko. Jo orumas ir autoritetas dėl to tikrai nenukentės, jis galės keletą savaičių atsipūsti, o nesėkmės atveju turės ką apkaltinti.

— Iš pirmo žvilgsnio atrodo gudriai sumanyta, — įsiterpė Gabinijus, lytėdamas perskeltą lūpą. — Tačiau, regis, būsi pamiršęs, kad didžiausia problema yra ne tauta, o senatas?

— Senatas pakeis savo požiūrį, vos tik supras, ką reiškia Pompėjaus pasitraukimas. Jie turės dvi galimybes — palikti piratus ramybėje arba vyriausiuoju vadu paskirti Krasą. Nė vienas iš šių va-

riantų daugumai nėra priimtinas. Tereikia tik truputį patepti, ir jie slys mūsų nurodytu keliu.

— Gudriai, — susižavėjęs pareiškė Pompėjus. — Argi jis ne protingas, gerbiamieji? Argi nesakiau, kad jis protingas?

— Na, o dėl tų penkiolikos legatų, — tęsė Ciceronas, — tai aš manau, kad bent pusė iš jų turėtų pasirūpinti senato parama.

Palikanas ir Afranijus, pajutę, kad jiems iškilo pavojus prarasti pelningas pareigas, ėmė garsiai niurnėti, bet Pompėjus rankos mostu pareikalavo nurimti.

— Esi tautos didvyris, — toliau kalbėjo Ciceronas, — patriotas, kuriam būtų per daug žema užsiimti niekingomis politinėmis rietenomis ir intrigomis. Užuot naudojęsis savo įtaka draugų labui, verčiau pasinaudok ja priešams sukiršinti. Niekas taip nesuskaldys aristokratų, kaip galimybė tarnauti Pompėjui. Jie iškabins vieni kitiems akis.

— Pritariu, — ryžtingai linktelėjo Cezaris. — Cicerono planas geresnis už mano. Kantrybės, Afranijau. Tai tėra pirmasis etapas. Atlyginimo galime ir palaukti.

— Be to, — šventeiviška balsu prabilo Pompėjus, — Romos priešų sutriuškinimas mums visiems turėtų būti pakankamas atlyginimas.

Man tapo aišku, kad jis jau įsivaizduoja save prie arklo.

Vėliau, kai mes jau ėjome namo, Kvintas pasiteiravo:

— Tikiuosi, tu žinai, ką darai.

— *Aš* tikiuosi, žinau, ką darau, — atsakė jam Ciceronas.

— Didžiausia problema, be abejo, yra Krasas ir tuodu jo tribūnai, galintys vetuoti pasiūlymą. Kaip tu manai susidoroti su šia problema?

— Kol kas nežinau. Tikėkimės, kad išeitis pati pasirodys. Dažniausiai taip ir atsitinka.

Aš prisiminiau jau ne kartą girdėtą Cicerono posakį, kad norėdamas sužinoti, kaip laimėti mūšį, kartais turi jį tiesiog pradėti. Palinkėjęs Kvintui labos nakties, jis, giliai susimąstęs, patraukė namo. Nenoromis tapęs Pompėjaus bendrininku, jis dabar pasirodė

besąs pagrindinis organizatorius; be abejo, Ciceronas suprato, kad tai pastatys jį į sunkią padėtį bent jau santykiuose su žmona. Mano įsitikinimu, moterys kur kas sunkiau negu vyrai užmiršta praeities nuoskaudas, todėl Terencijai atrodė tiesiog nesuprantama, kad jos vyras ir toliau turėtų pataikauti „Picenumo valdovui", kaip ji pašaipiai vadino Pompėjų, ypač po paskutinio nutikimo senate, apie kurį kalbėjo visas miestas. Mums sugrįžus namo, Terencija jo jau laukė tabulinume, pasirengusi bet kurią akimirką pulti. Ji pradėjo be jokių užuolankų.

— Negaliu patikėti, kad reikalai pakrypo tokia nenumatyta linkme! Iš vienos pusės — senatas, o iš kitos — prasčiokai; ir kurioje gi pusėje mano vyras? Na, žinoma, kaip visuomet, su prastuomene! Tačiau tikiuosi, kad dabar netgi tu nutrauksi su juo visus ryšius?

— Jis rytoj paskelbs apie atsistatydinimą, — nuramino ją Ciceronas.

— Nejaugi?

— Tikrai. Aš pats šįvakar parašysiu jam kalbą. Tai reiškia, kad vakarieniausiu savo kambaryje; jei gali, atleisk man.

Jis praėjo pro Terenciją ir, mums įėjus į jo darbo kambarį, paklausė manęs:

— Ar tu manai, kad ji patikėjo?

— Ne, — atsakiau aš.

— Ir aš nemanau, — tarė jis, tyliai krizendamas. — Ji per ilgai su manim gyvena, kad patikėtų!

Jis dabar buvo pakankamai turtingas, kad galėtų su ja skirtis, juolab kad būtų galėjęs susirasti sau geresnę porą, bent jau daug gražesnę. Jis buvo labai nusivylęs dėl to, kad ji nepagimdo jam sūnaus. Vis dėlto, nepaisant jų nuolatinių ginčų, Ciceronas gyveno su ja. Meile to nepavadinsi, na, bent jau poetine prasme. Juos jungė kažkas nesuprantama, tai, kas buvo stipriau už meilę. Terencija padėjo jam išlaikyti gerą formą, ji buvo tarsi galąstuvas skustuvo ašmenims. Šiaip ar taip, ji tą vakarą mūsų daugiau nebetrukdė, todėl Ciceronas galėjo ramiai diktuoti man tekstą, kurį, jo manymu, turėjo perskaityti Pompėjus. Jam dar niekuomet nebuvo tekę rašyti kalbos

kažkam kitam, tad ši patirtis buvo unikali. Be abejo, dabar dauguma senatorių laiko tarną ar net du, kurie rašo jiems kalbas, o man teko girdėti, kad esama senato narių, visiškai nenutuokiančių apie ką jie kalbės, kol negauna teksto — nesuprantu, kaip tokie žmonės gali save laikyti valstybės veikėjais. Tačiau Ciceronui galiausiai ėmė patikti rašyti kalbas kitiems. Jam būdavo smagu kurti tekstus įžymiems žmonėms, jei tik šie turėdavo bent kiek smegenų, o vėliau šiuo metodu jis kuo puikiausiai pasinaudojo rašydamas knygas. Tai jis Gabinijui sukūrė plačiai pagarsėjusią frazę: „Pompėjus Didysis gimė ne dėl savęs, bet dėl Romos!“

Kalba turėjo būti trumpa, todėl darbą baigėme dar gerokai prieš vidurnaktį, o kitą rytą, Ciceronui atlikus pratimus ir pasisveikinus su svarbesniais lankytojais, išėjome pas Pompėjų atiduoti jam teksto. Pompėjus buvo išsigandęs, todėl, mums atvykus, vaikštinėjo po kambarį ir garsiai abejojo, ar jam idėja apie atsistatydinimą yra teisinga. Tačiau Ciceronas suprato, kad jam, be kita ko, labiausiai kėlė nerimą kelionė į rostrą, todėl, gavęs galutinai parengtą tekstą, Pompėjus aprimo. Paskui Ciceronas padavė trumpą kalbą Gabinijui, kuris taip pat buvo atvykęs, bet tribūnas įsižeidė, jog jis turėsiąs kalbėti kaip koks aktorius, ir suabejojo, ar jam iš tiesų reikėtų sakyti, kad Pompėjus „gimė dėl Romos“.

— Kodėl gi ne? — paerzino jį Ciceronas. — Ar tu tuo netiki?

Netrukus Pompėjus kimiu balsu liepė Gabinijui liautis dejavus ir skaityti tai, kas parašyta. Gabinijus nutilo, bet ėmė piktai dirsčioti į Ciceroną ir tikriausiai nuo to momento tapo slaptu Cicerono priešu — šis pavyzdys puikiai iliustruoja, kad senatorius savo pramuštgalviškais sąmojais neretai įžeisdavo kitus.

Forume buvo susirinkusi milžiniška minia, laukianti vakarykščio spektaklio tęsinio. Leisdamiesi kalvos šlaitu žemyn, aiškiai girdėjome iš apačios sklindančius garsus — buvo neramu dėl vis stiprėjančio daugybės susijaudinusių žmonių keliamo triukšmo, kuris man visada primindavo bangų mūšą tolimame krante.

Pajutau, kaip tankėja pulsas. Čia jau buvo susirinkusi dauguma senato narių, aristokratai su savimi buvo atsivedę keletą šimtų

šalininkų, kurie, viena vertus, turėjo palaikyti juos, o antra vertus, nušvilpti Pompėjų, kai šis, jų manymu, pareikš savo pretenzijas į vyriausiojo vado pareigas. Didysis karvedys trumpam pasirodė forume, lydimas, kaip ir anksčiau, Cicerono ir savo sąjungininkų senatorių, tačiau praėjo jo pakraščiu ir netrukus iš priešingos pusės prisiartino prie rostros, kur apsisuko, nusižiovavo, papūtė į šąlančias rankas ir, išgirdęs stiprėjantį minios keliamą triukšmą, ėmė pastebimai nervintis. Ciceronas palinkėjo jam sėkmės, tada išėjo priešais rostrą ir prisidėjo prie visų senatorių, norėdamas pamatyti, kaipgi jie reaguos. Ant pakylos pasirodė dešimt tribūnų, kurie tuojau pat susėdo ant jiems skirto suolo, tuomet priekin išėjo Gabinijus ir iškilmingai pareiškė:

— Tautos akivaizdon kviečiu Pompėjų Didįjį!

Kokia svarbi politikoje žmogaus išvaizda, ir kaip nuostabiai gamta buvo apdovanojusi Pompėjų! Vos tik šis plačiapetis ir gerai visiems pažįstamas žmogus ėmė neskubėdamas lipti laiptais, šalininkai pasitiko jį audringomis ovacijomis. Jis stovėjo visų akivaizdoje tvirtas kaip bulius — didelė galva ant raumeningų pečių buvo truputį atlošta, žvilgsnis nukreiptas į aukštyn užverstus veidus, šnervės išsiplėtusios, tarytum būtų norėjęs įkvėpti aplodismentų. Įprastai žmonės piktindavosi, jeigu kas nors savo kalbą perskaitydavo, užuot ją pasakęs spontaniškai, bet tąsyk Pompėjus kažkaip ypatingai išvyniojo savo trumpą tekstą ir pakėlė sau prieš akis, taip sudarydamas įspūdį, kad šie žodžiai yra tokie pat reikšmingi kaip ir pats kalbėtojas — vyras, kuriam oratorinės teisininkų ir politikų gudrybės yra nė motais.

— Romos piliečiai, — užriaumojo jis, visiems nuščiuvus, — būdamas septyniolikos koviausi savo tėvo Gnėjaus Pompėjaus Strabono kariuomenėje už valstybės vienybę. Sulaukęs dvidešimt trejų, surinkau penkiolikos tūkstančių vyrų armiją, sumušiau jungtines maištininkų Bruto, Celijaus ir Karino pajėgas ir mūšio lauke buvau pagerbtas kaip imperatorius. Dvidešimt ketverių metų užkariavau Siciliją. Dvidešimt penkerių — Afriką. Švęsdamas dvidešimt šeštąjį savo gimtadienį, triumfavau. Būdamas trisdešimties, nors dar

nebuvau senatorius, buvau paskirtas vadovauti mūsų kariuomenei Ispanijoje kaip prokonsulas, šešerius metus koviausi prieš sukilėlius ir nugalėjau. Trisdešimt šešerių sugrįžau Italijon, persekiojau pabėgėlio vergo Spartako armijos likučius ir juos galutinai sutriuškinau. Sulaukęs trisdešimt septynerių metų, buvau išrinktas konsulu ir triumfavau antrą kartą. Tapęs konsulu, grąžinau tribūnams jų kadaise turėtas teises ir rengiau žaidynes. Kai tik valstybei kildavo pavojus, aš eidavau jos ginti. Visas mano gyvenimas buvo ypatingas įsakymas, kurį aš vykdžiau. Dabar valstybei iškilo naujas, beprecedentis pavojus. Labai teisinga, kad šio pavojaus akivaizdoje buvo pasiūlyta įvesti naujas pareigas, kurias einantis žmogus turėtų neribotą, beprecedentę valdžią. Tas, kuriam ant pečių uždėsite nešti šią naštą, turėtų sulaukti visų rangų ir visuomenės klasių paramos, kadangi suteikdami vienam žmogui tokią galią jūs parodysite savo pasitikėjimą juo. Po vakarykščio senato posėdžio aš supratau, kad praradau senatorių pasitikėjimą, todėl dabar noriu pareikšti, kad nesutikčiau užimti šio posto, net jeigu jūs ir labai norėtumėte; o jeigu ir išrinktumėte mane šioms pareigoms, aš jų nevykdyčiau. Pompėjus Didysis jau įvykdė visus jam duotus įsakymus. Šiandien aš atsisakau visų savo ambicijų valstybiniame gyvenime ir išsikeliu į užmiestį arti žemės, kaip tai darė mano protėviai.

Žmonės buvo sukrėsti, bet netrukus tylą nutraukė nusivylimo kupinas atodūsis, o Gabinijus, nieko nelaukdamas, išėjo į rostros priekį ir atsistojo greta apatiškai atrodančio Pompėjaus.

— Negalime leisti, kad taip atsitiktų! Pompėjus Didysis gimė ne dėl savęs, bet dėl Romos!

Be abejo, jo ištarti žodžiai sukėlė audringą šalininkų pritarimą, todėl tą pačią akimirką pasigirdo šūksniai „Pompėjus! Pompėjus! Roma! Roma!“, kurių aidas, atšokęs nuo bazilikų ir šventyklų sienų, atrodė, pramuš ausų būgnelius. Pompėjus palaukė, kol triukšmas aprims, ir vėl prabilo.

— Mielieji mano romėnai, jūsų nuoširdumas mane sukrečia, bet tolesnis mano buvimas mieste gali tik kliudyti jums tinkamai apsispręsti. Romos gyventojai, linkiu jums priimti išmintingą spren-

dimą pasirenkant iš daugelio tinkamų šioms pareigoms buvusių senato narių! Atminkite, kad mano širdis, nors aš dabar ir išvykstu iš Romos, visiems laikams lieka čia, su jumis ir su jūsų šventyklomis! Sudie!

Jis pakėlė papiruso ritinį, tarytum tai būtų buvusi karvedžio lazda, pamojavo banguojančiai miniai, apsisuko ir, sunkiai vilkdamas kojas, nepermaldaujamai nužingsniavo pakylos galo link, ignoruodamas visus prašymus pasilikti. Galop, lydimas nustebusių tribūnų žvilgsnių, Pompėjus ėmė leistis žemyn — pirmiausia iš akių pranyko jo kojos, paskui liemuo, o paskiausiai ir didinga galva ežiuku sušukuotais plaukais. Kai kurie iš arčiau manęs stovėjusių žmonių ėmė verkti, rautis plaukus ir plėšti nuo savęs drabužius, todėl, nors ir žinojau, kad visa tai tėra klasta, nedaug betrūko, kad ir pats pradėčiau raudoti. Senatoriai atrodė taip, tarytum tarp jų netikėtai būtų įsmigusi ietis — vieni elgėsi įžūliai, kiti atrodė labai sukrėsti, o daugelis tiesiog nuščiuvo iš nuostabos. Pats žymiausias to meto žmogus visoje Romoje, Pompėjus... pasitraukia! Kraso veido išraiškia išdavė jame besigrumiančias emocijas, kurių net pats talentingiausias aktorius nebūtų galėjęs pavaizduoti. Viena jo pusė suprato, kad jis po ilgo buvimo Pompėjaus šešėlyje pagaliau turi tapti realiausiu kandidatu į vyriausiojo vado postą, tačiau protingesnioji pusė kuždėjo, kad tai, kas dabar vyksta, tėra gudrybė, o jam pačiam iškilo nenumatyta grėsmė.

Ciceronas kurį laiką dar stebėjo žmonių reakciją, o paskui nuskubėjo už rostros pranešti naujienų. Ten buvo nemažas būrys picėniečių ir nuolatinių smalsuolių. Pompėjaus tarnai atgabeno jam neštuvus, dengtus mėlynu ir aukso spalvos brokatu, kuriais turėjo jį nunešti prie Kapenos vartų, ir karvedys jau ketino lipti į juos. Jis elgėsi kaip ir daugelis mano matytų žmonių, ką tik pasakiusių svarbią kalbą — tuo pat metu atrodė išdidus, gerai nusiteikęs ir susirūpinęs.

— Pavyko puikiai, — tarė jis. — Manai, kad viskas gerai?

— Nuostabiai, — atsakė Ciceronas. — Kraso veido išraiškos apibūdinti neįmanoma.

— Ar tau patiko, kad pasakiau, jog mano širdis visiems laikams liks kartu su romėnais ir jų šventyklomis?

— Tai buvo tiesiog tobula.

Pompėjus, patenkintas savimi, suniurnėjo ir įsitaisė ant neštuvų tarp pagalvėlių. Jis nuleido užuolaidėles, bet netrukus jas staiga atitraukė.

— Esi tikras, kad pasiseks?

— Mūsų priešininkai sutrikę. Tai pati pradžia.

Užuolaidėlės vėl nusileido ir vėl prasiskyrė.

— Kiek liko iki balsavimo?

— Penkiolika dienų.

— Pranešinėk man, kas čia vyksta. Ne rečiau kaip kasdien.

Ciceronas pasitraukė į šalį, o nešikai užsikėlė baldakimą sau ant pečių. Tai buvo stiprūs jauni vyrai, nes Pompėjus svėrė tikrai nemažai, tačiau net ir tokių galiūnų reikėjo dvigubai daugiau negu įprastai; jie praėjo pro senato pastatą ir išėjo iš forumo — dieviškąjį Pompėjų Didįjį tartum kokią dangaus kometą lydėjo jo klientų ir gerbėjų uodega.

— Ar man patiko žodžiai apie širdis ir šventyklas? — pakartojo Ciceronas, purtydamas galvą ir stebėdamas tolstantį Pompėjų. — Bukagalvi tu, juk tai aš tau parašiau šį sakinį!

Manau, jam buvo nelengva tiek daug jėgų skirti įžymybei, kuria jis nesižavėjo, ir sumanymui, kuris, be abejo, buvo klastingas. Tačiau kelias į politikos viršūnę dažnai suveda ne su pačiais tinkamiausiais pakeleiviais ir atveria ne patį maloniausią akims peizažą, todėl Ciceronas suprato, kad jis jau nebegali trauktis.

XII

Dvi savaites Romoje buvo kalbama tik viena tema, būtent apie piratus. Gabinijus ir Kornelijus tam tikra prasme „gyveno ant rostros“, tai yra kasdien žmonėms primindavo apie piratų keliamą pavojų ir kviesdavo liudyti vis naujus žmones. Šiurpą keliantys pasakojimai buvo svarbiausias jų užsiėmimas. Pavyzdžiui, buvo kalbama, kad kam nors iš piratų belaisvių pareiškus, jog jis esąs Romos pilietis, jo pagrobėjai dėdavosi labai išsigandę ir maldaudavo atleidimo. Jie atnešdavę jam netgi togą, apaudavę sandalus ir, šiam einant pro šalį, nuolatos lankstydavęsi. Toks žaidimas tęsdavęsis tol, kol laivas išplaukdavęs į atvirą jūrą, o tada piratai nuleisdavę kopėčias ir pareikšdavę, kad jis gali eiti kur tik panorėjęs. Jeigu jų auka atsisakydavo išlipti iš laivo, tuomet ji būdavo išmetama per laivo bortą. Tokios istorijos įsiutindavo forume susirinkusius klausytojus, kuriems žodžiai „Aš esu Romos pilietis“ reiškė burtažodį, užtikrinantį saugumą bet kuriame pasaulio krašte.

Pats Ciceronas iš rostros nekalbėjo. Keista, tačiau jis iš šitos vietos dar niekuomet nebuvo pasisakęs, manydamas, kad reikia sulaukti momento, kada jo žodžiai galės padaryti didžiausią įspūdį. Be abejo, tomis dienomis jam buvo kilusi pagunda nutraukti tylos įžadus, juolab kad jis iš tiesų turėjo ką pasakyti ir, pasinaudojus palankia proga, suduoti aristokratams lemiamą smūgį. Tačiau matydamas, kad gatvėse jau ir taip yra pakankamai šalininkų, jis galiausiai susilaikė nuo šito žingsnio ir nusprendė likti už scenos — regzti tolesnį veiksmų planą ir Pompėjaus pusėn patraukti dar neapsisprendusius senatorius. Todėl jis stengėsi išlikti santūrus, vaikštinėjo kaip įprastai po

senakulumą, klausėsi *pedarijų* nusiskundimų, žadėdamas jų užuojautas ir prašymus perduoti Pompėjui, o įtakingesniems senatoriams kartkartėmis užsimindavo apie paaukštinimo galimybę. Kasdien iš Pompėjaus dvaro Albos kalvoje pas Ciceroną atvykdavo pasiuntinys su laišku, kuriame Pompėjus išreikšdavo savo nuogąstavimus, teiraudavosi apie padėtį Romoje ir duodavo nurodymų („neatrodo, kad mūsų naujasis Cincinatis labai daug laiko skirtų žemdirbystei", — kartą su pašaipia šypsenėle lūpose pastebėjo Ciceronas), o senatorius man kasdien diktuodavo atsakymą, juo bandydavo nuraminti Pompėjų ir neretai nurodydavo, kuriuos žmones būtų verta pasikviesti pokalbiui. Tai buvo labai subtili užduotis, kadangi reikėjo sudaryti įspūdį, jog Pompėjus politika nebesidomi. Vis dėlto godumas, meilikavimas, ambicijos, suvokimas, kad susidarius tokiai situacijai reikalingas vienas žmogus perimti visam vadovavimui į savo rankas, ir baimė, kad tuo žmogumi gali tapti Krasas, paskatino į Pompėjaus pusę pereiti pustuzinį žymiausių to meto senatorių, tarp jų ir įtakingąjį Liucijų Manlijų Torkvatą, ką tik baigusį pretoriaus tarnybą ir ketinusį artimiausiais metais dalyvauti konsulų rinkimuose.

Be abejo, didžiausią pavojų Cicerono planams kėlė Krasas, kuris tuo metu irgi nesnaudė. Jis sukiodavosi tarp senato narių, viliodamas juos pelningais pasiūlymais ir tokiu būdu didindamas savo šalininkų būrį. Politikos žinovams buvo įdomu, kuo gi baigsis ši amžinų priešų, Kraso ir Pompėjaus, dvikova, juolab kad jėgos šįkart buvo lygios. Abu turėjo po du palankiai jų atžvilgiu nusiteikusius tribūnus, todėl įstatymo projektą galėjo vetuoti ir vienas, ir kitas; abu senate turėjo slaptų šalininkų. Kraso pranašumą sudarė daugumos aristokratų, bijojusių Pompėjaus labiau už bet ką visoje respublikoje, parama, tuo tarpu Pompėjus buvo pranašesnis liaudies palaikymu.

— Jie man primena du skorpionus, sukančius vienas aplink kitą ratus, — vieną rytą, atsilošęs savo krėsle po eilinio raporto Pompėjui, pareiškė Ciceronas. — Šioje kovoje nė vienas negali tapti nugalėtoju, tačiau abu gali nužudyti vienas kitą.

— Tai kas tuomet nugalės?

Jis pasižiūrėjo į mane, staiga palinko į priekį ir taip taukštelėjo delnu į stalą, kad aš net pašokau iš vietos.

— Tas, kuris suduos netikėtą smūgį.

Tą dieną, kai jis ištarė šiuos žodžius, iki balsavimo dėl *lex Gabinia* buvo likusios vos keturios dienos. Deja, Ciceronas vis dar nežinojo, kaip sutrukdyti Krasui vetuoti įstatymo projektą. Jis buvo pavargęs ir netekęs drąsos, todėl vėl prakalbo apie tai, kaip gerai būtų išvykti į Atėnus studijuoti filosofijos. Praėjo diena, antra, trečia, bet išeities nesimatė. Balsavimo išvakarėse atsikėliau, kaip buvau įpratęs, auštant ir atidariau duris Cicerono lankytojams. Dabar, kai visi žinojo apie jo artimus santykius su Pompėjumi, rytais lankytojų atvykdavo dvigubai daugiau negu anksčiau, todėl name nuolat šurmuliavo prašytojai ir geranoriai, kurie varė iš proto Terenciją. Kai kurių iš jų pavardės buvo plačiai žinomos, pavyzdžiui, tą įsimintiną rytą pas Ciceroną atvyko Antonijus Hybrida, antrasis garsiojo oratoriaus ir *konsulo* Marko Antonijaus sūnus, ką tik užbaigęs tribūno tarnybą; nors jis buvo kvailys ir girtuoklis, vis dėlto jį reikėjo priimti pirmiausia. Rytas buvo apsiniaukęs, lijo lietus, todėl nuo permirkusių ir gerokai padėvėtų lankytojų drabužių bei sulytų plaukų trenkė šlapiu šunimi. Juodai baltos mozaikinės grindys buvo purvinos, ir aš jau ketinau pakviesti kurį nors šeimynykštį, kad šis jas išvalytų, bet tuo metu atsivėrė durys ir įėjo ne bet kas, o pats Markas Licinijus Krasas. Aš netekau žado, todėl nespėjau nė išsigąsti, ir pasisveikinau su juo kaip su eiliniu lankytoju, atvykusiu prašyti rekomendacinio laiško.

— Gero ryto ir tau, Tironai, — atsakė jis. Mane tai išgąsdino — nors buvome susitikę tik vieną kartą, jis prisiminė mano vardą. — Ar negalėčiau trumpai šnektelėti su tavo šeimininku?

Krasas atvyko ne vienas, bet atsivedė ir Kvintą Arijų, senatorių, kuris sekiodavo jam iš paskos tartum šešėlis, o kalbėdamas visada keistai aspiruodavo balses, pavyzdžiui, savo vardą tardavo „Harijus“, todėl pats negailestingiausias iš visų poetų, Katulas, labai mėgo jį parodijuoti. Nuskubėjęs į Cicerono darbo kambarį, radau jį, kaip

įprastai, diktuojantį laišką Sositėjui ir tuo pat metu pasirašinėjantį Laurėjo jam atneštus dokumentus.

— Niekada neatspėsi, kas atvyko! — sušukau jam.

— Krasas, — atsakė Ciceronas, nė nepakeldamas galvos.

Buvau priblokštas.

— Tavęs tai nestebina?

— Ne, — tarė Ciceronas, pasirašydamas dar vieną laišką. — Jis atėjo su kilniu pasiūlymu, kuris iš tikrųjų nėra kilnus, tačiau leis mums jį demaskuoti, kai visi sužinos, kad mes šį pasiūlymą atmetėme. Krasas turi daugybę priežasčių eiti į kompromisus, o mes — ne. Vis dėlto tau reikėtų palydėti jį vidun, kol dar nesuspėjo papirkti visų mano klientų. O pats lik su mumis ir užrašinėk, kas bus kalbama, kad jis negalėtų vėliau manęs apšmeižti.

Aš išėjau pakviesti Kraso, kuris tuo metu iš tikrųjų džiaugsmingai sveikinosi su visais buvusiais tabulinume, tuo juos didžiai nustebindamas, ir pakviečiau užeiti į darbo kambarį. Jaunesnieji metraštininkai išėjo, todėl likome keturiese — Krasas, Arijus ir Ciceronas atsisėdo, o aš likau stovėti kambario kampe, pasirengęs užrašyti kiekvieną jų žodį.

— Labai gražus namas, — draugiškai prabilo Krasas. — Mažas, bet dailus. Jei nuspręstum parduoti, duok man žinią.

— Jeigu kiltų gaisras, — atsakė jam Ciceronas, — būtinai praneščiau.

— Labai sąmojinga, — tarė Krasas, plodamas rankomis ir linksmai kvatodamas. — Bet aš kalbu visiškai rimtai. Tokiam svarbiam žmogui reikėtų didesnio namo ir geresnės kaimynystės. Pavyzdžiui, Palatine. Galėčiau padėti. Prašau, — pridūrė jis, kai Ciceronas papurtė galvą, — neatmesk mano pasiūlymo. Mes kartais nesutardavome, todėl dabar norėčiau susitaikyti.

— Labai gražus gestas, — pasakė Ciceronas, — deja, bijau, kad mus vis dar skiria vieno gerai žinomo žmogaus interesai.

— Taip neturėtų būti. Žavėdamasis stebėjau tavo karjerą, Ciceronai. Esi vertas gauti tai, ko nusipelnei. Mano nuomone, vasarą

turėtumei tapti pretoriumi, o po dvejų metų — konsulu. Taigi. Galėtum tikėtis mano paramos. Ką tu pats apie tai manai?

Pasiūlymas buvo iš tiesų stulbinamas. Štai kur glūdi dalykiškų žmonių sėkmės paslaptis — ne jų šykštume, kaip daugelis galvoja, bet gebėjime prireikus būti netikėtai ir netgi be saiko dosniems. Ciceronas atrodė visiškai sutrikęs. Didžiausia jo gyvenimo svajonė — tapti konsulu — gali išsipildyti, tačiau Pompėjaus akivaizdoje jis niekuomet nebūtų išdrįsęs apie ją prasitarti, bijodamas sukelti šio žmogaus pavydą.

— Aš priblokštas, Krasai, — prisipažino Ciceronas. Jo balsas išdavė susijaudinimą, todėl norėdamas tęsti toliau jis kostelėjo. — Bet likimas mus ir vėl išskyrė.

— Nebūtinai. Ar nemanai, kad balsavimo išvakarės būtų pats tinkamiausias metas kompromisui? Sutinku, kad vyriausiojo vado postas yra Pompėjaus sumanymas. Tačiau tegul šioms pareigoms būna renkami du žmonės.

— Du vyriausieji vadai yra oksimoronas.

— Tačiau konsulo pareigoms renkami du žmonės.

— Taip, tačiau konsulo pareigos yra pagrįstos kolegialumo principu, kuris reiškia, kad valdžia turi būti dalijamasi. Karas yra visiškai kas kita, ir tu tai žinai geriau už mane. Karo metu bet koks pasidalijimas valdžios viršūnėje yra pražūtingas.

— Vietos užtektų abiem, — nerūpestingai tarė Krasas. — Tegul Pompėjus vadovauja rytuose, o aš vakaruose. Arba Pompėjus tegul būna atsakingas už jūrą, o aš už sausumą. Galima ir atvirkščiai. Neprieštarauju. Reikalas tas, kad dviese galėtume viešpatauti visame pasaulyje, o tu būtum mus jungiantis tiltas.

Esu tikras, kad Ciceronas tikėjosi Krasą bandysiant jį įbauginti ir buvo tam pasiruošęs, nes per savo, kaip teisininko, karjerą buvo ne kartą su tuo susidūręs ir gerai žinojo, kaip tokiais atvejais elgtis. Netikėtas Kraso dosnumas išmušė jį iš vėžių, juolab kad šis pasiūlymas atrodė protingas ir patriotiškas. Žinoma, tokia išeitis Ciceronui būtų pati idealiausia, nes žadėjo jam abiejų stovyklų paramą.

— Aš būtinai perduosiu tavo pasiūlymą, — pažadėjo Ciceronas. — Pompėjus apie jį sužinos dar saulei nenusileidus.

— Kokia man iš to nauda? — nusišaipė Krasas. — Jei man reikėtų tik perduoti savo pasiūlymą, būčiau paprašęs Arijų nunešti laišką į Albos kalvą. Argi ne taip, Arijau?

— Hiš tikrųjų.

— Ne, Ciceronai, man reikia, kad tu padėtum įgyvendinti mano sumanymą.

Jis pasislinko arčiau ir liežuviu suvilgė lūpas; man pasirodė, kad Krasas apie valdžią kalba kažkaip gašliai.

— Kalbėsiu atvirai. Mano širdis atsidavusi tik karinei karjerai. Apie turtus, kuriuos aš turiu, galima tik svajoti, bet tai tėra priemonės, o ne tikslas. Pasakyk man, ar kuri nors tauta yra pastačiusi paminklą turtuoliui? Ar kuri nors iš tautų savo maldose mini mirusio milijonieriaus vardą dėl to, kad jis kadaise turėjo daug namų? Ilgalaikė garbė yra tik knygose, bet aš ne poetas ir nesu mūšio lauke. Taigi pats supranti, kad sandėriui patvirtinti privalai išgauti Pompėjaus sutikimą.

— Bet jis ne koks mulas, kurį būtų galima atitempti į turgų, — paprieštaravo Ciceronas, kurį, kaip pastebėjau, vėl suirzęs dėl savo seno priešo šiurkštumo. — Turėtum jį pažinti.

— Pažįstu. Net per daug gerai! Tačiau niekas kitas pasaulyje nemoka taip įtikinti kaip tu. Juk tai tu įkalbėjai jį išvykti iš Romos — gali man nepasakoti! O dabar gali jį prikalbinti grįžti atgal, ar ne?

— Jis pareiškė, kad grįš atgal tik kaip vienintelis vyriausiasis vadas arba išvis negrįš.

— Tuomet Roma jo daugiau nebematys, — atžariai atkirto Krasas, kurio draugiškumas ėmė luptis lyg plonas pigių dažų sluoksnis nuo kurio nors iš blogiau prižiūrimų jo namų. — Tu kuo puikiausiai žinai, kas laukia ryt. Tai primins teatro komediją. Gabinijus pateiks tavo sugalvotą įstatymo projektą, o Trebelijus jį dėl manęs vetuos. Paskui Roscijus, taip pat vykdydamas mano nurodymą, pateiks projekto pataisą, siūlydamas skirti du vadus, ir tegul kuris nors

iš tribūnų pabando *jį* vetuoti. Jei Pompėjus atsisakys tarnauti Romai, jis panėšės į godų vaikiūkštį, kuris verčiau leis pyragaičiui sugesti, negu juo pasidalys.

— Nesutinku. Tauta jį myli.

— Tauta mylėjo ir Tiberijų Grakchą, bet galiausiai jam tai neturėjo jokios reikšmės. Liūdnas tikro Romos patrioto likimas. Tau būtų ne pro šali jį prisiminti.

Krasas atsistojo ir tęsė toliau:

— Žiūrėk savęs, Ciceronai. Nejaugi nesupranti, kad Pompėjus tave veda į politinį krachą? Dar niekam nepavyko tapti konsulu, konfliktuojant su aristokratais.

Ciceronas taip pat atsistojo iš savo vietos ir, pamatęs jam ištiestą Kraso ranką, padavė savąją. Šis stipriai ją suspaudė ir privertė Ciceroną prieiti arčiau.

— Jau antrą kartą draugystės ženklan, — pabrėžtinai draugiškai prabilo jis, — aš tiesiu tau, Markai Tulijau Ciceronai, savo ranką. Trečio karto nebus.

Tai pasakęs, jis taip skubiai išėjo iš namo, kad aš nesuspėjau nei jo palydėti, nei atidaryti durų. Sugrįžęs į darbo kambarį, radau Ciceroną stovintį ten pat, kur buvau jį palikęs, ir žiūrintį į savo ranką.

— Jaučiuosi tarsi būčiau prisilietęs prie gyvatės, — prabilo jis. — Atsakyk man, ar aš neteisingai jį supratau, ar jis iš tikrųjų leido suprasti, kad Pompėjaus ir manęs gali laukti baisus Tiberijaus Grakcho likimas?

— Taip. „Tragiškas tikro Romos patrioto likimas", — perskaičiau jam iš savo užrašų. — O kas nutiko Tiberijui Grakchui?

— Jį lyg kokią žiurkę įvarė į šventyklos kampą, o paskui, nors jis, kaip tribūnas, turėjo neliečiamybės statusą, užmušė kilmingieji romėnai. Tai atsitiko mažiausiai prieš šešiasdešimt metų. Tiberijus Grakchas! — Jis sugniaužė kumštį. — Žinai, Tironai, vieną akimirką aš juo buvau beveik patikėjęs. Tačiau prisiekiu tau: geriau niekuomet netapsiu konsulu, negu turėsiu jausti Krasui dėkingumą už pagalbą.

— Aš tikiu tavimi, senatoriau. Pompėjus vertas dešimties tokių kaip Krasas.

— Šimto, o gal ir daugiau. Nepaisant visų jo kvailysčių.

Turėjau atlikti dar keletą darbų, todėl sutvarkęs stalą nuėjau į tabulinumą atnešti lankytojų sąrašo, o Ciceronas tuo tarpu tarsi sustingęs liko darbo kambaryje. Sugrįžęs pastebėjau, kad jo veido išraiška labai pasikeitusi. Padavęs sąrašą priminiau, kad namas pilnas priėmimo pageidaujančių lankytojų, tarp kurių buvo ir vienas senatorius. Jis nerūpestingai atsirinko porą vardų, — vienas iš jų buvo Hybrida, — bet staiga tarė:

— Palik viską Sositėjui. Turiu tau kitą užduotį. Nueik į Nacionalinį archyvą ir pasidomėk metraščiais, kuriuose aprašomi Mucijaus Skevolos ir Kalpurnijaus Pizono Frugio konsulavimo metai. Nurašyk viską, ką tik rasi apie tribūną Tiberijų Grakchą ir agrarinio įstatymo projektą. Niekam nieko nepasakok. Jei kas nors pasidomėtų, ką nors sugalvok. Gerai?

Jis pirmą kartą per savaitę nusišypsojo ir mostelėjo ranka, tarytum būtų varęs mane laukan.

— Eik, žmogau. Eik.

Daugelį metų tarnaudamas Ciceronui, buvau jau bepriprantąs prie tokių netikėtų ir kategoriškų įsakymų, todėl skubiai apsirengęs po akimirkos išbėgau į šaltį ir lietų, o netrukus jau leidausi kalvos šlaitu. Miestas niekuomet nebūdavo toks niūrus, ir jo gyventojų niekada taip nespausdavo vargai kaip viduržiemį, kai dangus įgaudavo tamsų atspalvį, atšaldavo oras ir pristigdavo maisto, ant kiekvieno kampo aimanuodavo elgetos, o nutekamuosiuose grioviuose retsykiais būdavo randamas vienas kitas naktį sušalęs nelaimėlis. Nuskuodęs niūriomis gatvėmis ir perbėgęs forumą, laiptais užlipau į archyvą. Tai buvo tas pats archyvas, kuriame prieš keletą metų pavyko aptikti tik labai šykščią informaciją apie Gajų Verį; teko čia lankytis ir vėliau, vykdant vienokį ar kitokį pavedimą, ypač Ciceronui tapus edilu, todėl mano veidą tarnautojai žinojo. Nieko neklausinėdami jie man padavė reikalingą ritinį. Nusinešiau jį prie skaitymui skirto stalo ir, nenusimovęs pirštinių, išvyniojau. Stalas stovėjo prie pat lango, tačiau šviesa tą rytą buvo labai silpna, traukė skersvėjis, o aš netgi dorai nežinojau, ko turėčiau ieškoti. Metraščiuose, bent jau kol prie

jų rankų nebuvo prikišęs Cezaris, galėdavai rasti tikslią ir išsamią informaciją apie magistratus, priimtus įstatymus, vykusius karus, badus, saulės užtemimus ir kitus gamtos reiškinius. Ji būdavo perrašoma iš oficialaus registro, kurį vesdavo *pontifix maximus*, o žmonės galėdavo perskaityti ant baltos lentos šalia žynių kolegijos pastato.

Istorija mane nuolatos žavėjo. Ciceronas yra parašęs: „Nežinoti to, kas įvyko prieš tau gimstant, reiškia visada likti vaiku. Ko vertas žmogaus gyvenimas, jeigu istorija jo neįaudžia į mūsų protėvių gyvenimą?" Netrukus užmiršau šaltį ir taip įnikau į savo darbą, kad visą dieną būčiau galėjęs gilintis į šešiasdešimties metų senumo įvykius. Sužinojau, kad būtent tais šeši šimtai dvidešimt pirmaisiais Romos metais mirė karalius Atalijus III iš Pergamino ir savo šalį testamentu paliko Romai; Skipijus Afrikietis Jaunesnysis, užkariavęs Ispanijos miestą Numintiją, išžudė visus penkis tūkstančius jo gyventojų, išskyrus penkiasdešimt, kuriuos paliko gyvus, kad šie, sukaustyti grandinėmis, triumfo eisenoje paliudytų jo galybę; Tiberijus Grakchas, įžymus to meto radikalių pažiūrų tribūnas, pasiūlė įstatymą, pagal kurį valstybinė žemė būtų išdalyta vargstantiems, kaip ir visais laikais gyvenusiems skurde. *Niekas nepasikeitė*, pamaniau aš. Grakcho pateiktas įstatymo projektas įsiutino senatorius aristokratus, nes šiuo įstatymu būtų pasikėsinta ir į jų žemes, todėl jie įkalbėjo, o gal papirko tribūną marką Oktavijų, kad šis jį vetuotų. Žmonės vieningai pritarė įstatymo projektui, todėl Grakchas iš rostros pareiškė, kad Oktavijus nevykdo savo šventos pareigos ir negina jų interesų. Todėl jis kreipėsi į tautą, kad ši balsavimu pareikštų savo nepasitikėjimą Oktavijumi ir jį atstatydintų. Žmonės nieko nelaukdami, giminė paskui giminę pradėjo balsavimą. Pirmosios septyniolika iš trisdešimt penkių giminių aiškia balsų dauguma balsavo už tai, kad tribūnas būtų nušalintas nuo pareigų, todėl Grakchas sustabdė balsavimą ir kreipėsi į Oktavijų atšaukti savąjį veto. Oktavijui nesutikus, Grakchas „kreipėsi į dievus, šaukdamasis juos liudytojais, jog jis tribūno pašalinti nenorėjęs". Tada atėjo eilė balsuoti aštuonioliktai giminei, o suskaičiavus balsus paaiškėjo, kad balsų dauguma Oktavijus netenka tribūno pareigų („pažemintas iki eilinio piliečio,

jis nepastebimai pasišalino"). Agrarinis įstatymas buvo priimtas. Tačiau kilmingieji, kaip Krasas buvo minėjęs, po kelių mėnesių nusprendė atkeršyti ir, apsupę Fidėjos šventyklą, kurioje Grakchas tuo metu buvo, daužė jį lazdomis ir kuokomis tol, kol užmušė, o kūną įmetė į Tiberį.

Atsirišau prie riešo kabėjusią atverčiamą užrašų knygutę ir išsitraukiau rašomąją lazdelę. Prisimenu, kaip apsidairiau aplink, norėdamas įsitikinti, kad esu vienui vienas, o tada atsiverčiau knygutę ir ėmiau iš metraščių perrašinėti tai, kas buvo reikalinga Ciceronui, pagaliau supratęs, kodėl jis reikalavo visiško slaptumo. Pirštai šalo, stingo vaškas, rašysena atrodė baisi. Vienu metu, tarpduryje pasirodžius archyvo šeimininkui Katului, kuris atidžiai mane nužvelgė, pamaniau, kad širdis ims ir iššoks iš krūtinės. Laimė, senis buvo trumparegis, todėl nemanau, kad jis mane būtų pažinęs. Pasikalbėjęs su vienu iš buvusių savo vergų, jis išėjo. Baigęs darbą, kone bėgte puoliau iš šitos vietos, paskubomis nusileidau apledėjusiais laiptais žemyn ir per forumą nudrožiau atgal pas Ciceroną, tvirtai prisispaudęs vaškines lenteles ir mąstydamas apie tai, kad dar niekuomet neteko atlikti svarbesnės rytinės užduoties.

Kai sugrįžau, Ciceronas patogiai įsitaisęs kalbėjosi su Antonijumi Hybrida, tačiau vos tik išvydęs mane lūkuriuojantį prie durų savo pokalbį baigė. Hybrida buvo vienas iš tų gerai išauklėtų ir išsilavinusių tipų, kuriems vynas sugadindavo ne tik išvaizdą, bet ir gyvenimą. Net per atstumą jaučiau nuo jo, tartum nuo kokio pakelės griovyje pūvančio vaisiaus, sklindantį kvapą. Prieš keletą metų jis buvo pašalintas iš senato už bankrotą ir amoralų elgesį, o būtent už korupciją, girtuokliavimą ir už tai, kad aukcione nusipirkęs dailią jauną vergę nesislapstydamas gyveno su ja kaip su meiluže. Vis dėlto žmonės, kaip gan dažnai atsitinka, jį dėl tokio palaido elgesio mėgo, todėl artėjant jo, kaip tribūno, kadencijai, Hybrida vėl planavo prasimušti į senatą. Luktelėjau, kol jis išeis, tada padaviau Ciceronui užrašus.

— Ko jis norėjo? — paklausiau.

— Mano paramos pretorių rinkimuose.

— Na ir įžūlus!

— Atrodo, kad taip. Tačiau aš pažadėjau padėti, — atsainiai tarė Ciceronas.

Išvydęs mano nustebusį veidą tuojau pat paaiškino:

— Jam tapus pretoriumi, konsulų rinkimuose turėsiu vienu varžovu mažiau.

Ciceronas pasidėjo mano užrašų knygutę ant stalo ir atidžiai perskaitė. Paskui nuleido alkūnes, įrėmė smakrą sau į delnus, palinko į priekį ir dar kartą perskaitė. Aš įsivaizdavau, kaip srūva jo mintys — tarsi vanduo grindų plyšeliais, kuris iš pradžių teka pirmyn, o paskui išsilieja per kraštus, užpildo vieną ertmę, paskui kitą, šakojasi, plečiasi, raibuliuoja, kol galop užima visą plotą. Po kurio laiko Ciceronas galbūt pats sau, o galbūt man tarė:

— Tokios taktikos niekas nenaudojo nei iki Grakcho, nei po jo. Nieko nuostabaus. Ar tu įsivaizduoji, koks tai galingas ginklas? Tiek pergalės, tiek ir nesėkmės atveju dar ilgai jaustume jo pasekmes.

Jis pakėlė akis į mane ir tęsė toliau:

— Nesu tikras, Tironai. Gal vis dėlto būtų geriau, jei ištrintum tai, ką užrašei.

Tačiau išvydęs, kad žengiu stalo link, sulaikė mane.

— O gal nereikia.

Tada, liepęs pakviesti Laurėją ir dar porą vergų, išsiuntė juos pas visus Pompėjui palankius senatorius, kad jiems perduotų apie vakare, po darbo, kviečiamą susirinkimą.

— Ne pas mane, — trumpai paaiškino, — o pas Pompėjų.

Jiems išėjus, Ciceronas atsisėdo rašyti karvedžiui pranešimą, kurį netrukus įteikė vienam savo raiteliui, liepęs parnešti atsakymą.

— Ką gi, jei Krasas panoro prisišaukti Grakcho dvasią, — grėsmingai pareiškė jis, — mes jam galime padėti!

Nereikia nė sakyti, kad senatoriai netvėrė smalsumu, norėdami greičiau sužinoti, kokiu reikalu Ciceronas juos sukvietė, todėl, teismams ir kitoms įstaigoms baigus darbą, visi kviestieji sugužėjo į Pompėjaus rūmus ir, nieko nelaukdami, susėdo aplink stalą, didįjį krėslą iš pagarbos šeimininkui palikdami tuščią. Gali pasirodyti

keista, kad tokie protingi ir išsilavinę vyrai kaip Cezaris ir Varonas ničnieko nebuvo girdėję apie Grakcho metodus, šiam einant tribūno pareigas; tačiau nederėtų pamiršti, kad jis mirė prieš šešiasdešimt trejus metus, po to buvo daug svarbių įvykių, o šiuolaikinė istorija tuo metu dar nekėlė tokio didžiulio susidomėjimo kaip vėlesniais dešimtmečiais. Beje, tai buvo pamiršęs ir pats Ciceronas, todėl jeigu ne Kraso grasinimas, jis vargu ar būtų prisiminęs tai, ką buvo girdėjęs studijuodamas teisę. Kol Ciceronas skaitė metraščių ištraukas, senatoriai sėdėjo nuščiuvę, tačiau kai jis baigė, kilo didelis triukšmas. Vienintelis žilagalvis Varonas, vyriausias amžiumi iš visų susirinkimo dalyvių, dar prisimenantis tėvo pasakojimą apie Grakcho tribūnavimo metu kilusį didelį chaosą, išreiškė savo abejones.

— Juk tu sukurtum precedentą, — kalbėjo jis, — kuris leistų kiekvienam demagogui, pajutusiam, kad jį palaiko dauguma Romos giminių, sukviesti tautą ir susidoroti su nemėgstamu tribūnu. O kodėl reikėtų apsiriboti tik tribūnais? Kodėl gi nepašalinus pretoriaus arba paties konsulo?

— Precedentą sukurtume ne *mes*, — nekantriai įsiterpė Cezaris. — Jis jau sukurtas, ir jo autorius — Grakchas.

— Būtent, — pritarė Ciceronas. — Nors kilmingieji jį ir nužudė, tačiau jo iniciatyva priimto įstatymo neatšaukė. Žinau, ką Varonas turėjo omenyje, ir su juo iš dalies sutinku. Vis dėlto vyksta žūtbūtinė kova, ir mes priversti rizikuoti.

Pasigirdo pritariantis murmesys, o galiausiai lemiamą žodį tarė Gabinijus ir Kornelijus — tie, kuriems reikėjo išstoti tautos akivaizdoje ir parengti kelią įstatymui priimti, o tai reiškė užsitraukti kilmingųjų nemalonę, galinčią pasireikšti tiek fiziniu susidorojimu, tiek ir teisinėmis sankcijomis.

— Žmonės laukia nesulaukia, kada bus priimtas nutarimas dėl vyriausiojo vado pareigų, ir realiausiu kandidatu laiko Pompėjų, — savo nuomonę išsakė Gabinijus. — Tai, kad Krasas sėdi ant pinigų maišo ir gali papirkti du tribūnus, tautai neturi sukliudyti išreikšti savo valią.

Afranijus panoro sužinoti paties Pompėjaus nuomonę.

— Štai pranešimas, kurį šįryt jam išsiunčiau, — tarė Ciceronas ir kilstelėjo laišką. — Apačioje matote Pompėjaus atsakymą, kurį jis netrukus parašė ir kurį gavau vos tik jums atvykus.

Visi išvydo didelėmis, ryškiomis raidėmis parašytą žodį „*Pritariu*". Tolesnės diskusijos buvo nereikalingos. Po kurio laiko Ciceronas man liepė šį laišką sudeginti.

Tą rytą gerokai spustelėjo šaltis, o po forumą, aplink kolonas ir šventyklas siautėjo ledinis vėjas. Tačiau šaltis nesutrukdė įvykti numatytam tautos susirinkimui. Jei turėdavo įvykti svarbus balsavimas, tribūnai iš rostros persikeldavo į Kastoro šventyklą, kur buvo daugiau erdvės, todėl balsavimo išvakarėse čia visą naktį triūsdavo darbininkai, statydami medinius laiptus, kuriais žmonės lips prie balsadėžių. Ciceronas atvyko labai anksti, stengdamasis neatkreipti į save dėmesio; jį lydėjome tik mudu su Kvintu — leisdamasis nuo kalvos šeimininkas pasakė, kad jis šįkart esąs tik režisieriaus pagalbininkas, o ne pagrindinio vaidmens atlikėjas. Trumpai šnektelėjęs su giminių vyresniaisiais, jis kartu su manimi pasitraukė prie Emilijos bazilikos portiko, iš kur buvo galima ne tik stebėti įvykius, bet ir prireikus duoti vienokius ar kitokius nurodymus.

Netrukus išvydome didingą reginį, ir aš esu vienas iš nedaugelio gyvų šio įvykio liudytojų. Ant suolų susėdo dešimt tribūnų, tarp kurių išvydau ir „samdomus gladiatorius" — Pompėjaus šalininkus Gabinijų su Kornelijumi ir Krasui palankius Trebelijų bei Roscijų; šventyklos laiptų viršuje išsirikiavo žyniai ir augūrai; žiemos pilkumoje ant aukuro pleveno oranžinė liepsna, o visą forumą buvo užėmusi didžiulė minia balsuoti atvykusių romėnų šalčio nurausvintais veidais, besibūriuojančių aplink dešimties pėdų aukštyje iškeltas giminių vėliavas. Ant kiekvienos vėliavos puikavosi didelėmis raidėmis užrašytas giminės vardas — EMILIJA, KAMILIJA, FABIJA ir t. t. — todėl žmonės, net ir pasiklydę, būtų rodę savo giminiečius. Forumas šurmuliavo, — vieni juokavo, kiti derėjosi, — kol pagaliau

trimitas paskelbė susirinkimo pradžią. Tada oficialus šauklys skardžiu balsu dar kartą perskaitė įstatymo projektą, o Gabinijus, išėjęs į priekį, pasakė trumpą kalbą. Jis pareiškė turįs džiugią naujieną, kurios meldė visa tauta. Pompėjus Didysis, giliai sukrėstas tautos kančios, nusprendė pakeisti savo ankstesnįjį sprendimą ir tapti vyriausiuoju vadu, tačiau tik su sąlyga, kad to norės visi.

— Ar jūs to norite? — paklausė Gabinijus, o visi susirinkusieji suskato entuziastingai džiūgauti.

Žmonių emocijos, kurias vis pakurstė giminių vyresnieji, liejosi per kraštus. Tiesą sakant, žmonėms rimstant, Ciceronas slapčia duodavo ženklą dviem vyresniesiems, o šie perduodavo jį kitiems, ir netrukus vėliavos vėl imdavo plaikstytis, sukeldamos naują ovacijų bangą. Galiausiai Gabinijus mostelėjo ranka, prašydamas rimties.

— Taigi, išreikškime savo valią balsuodami!

Tuo metu nuo tribūnų suolo pakilo Trebelijus, — reikia pripažinti, kad atsistodamas daugiatūkstantinės minios akivaizdon jis pasielgė labai drąsiai, — ir, žengęs keletą žingsnių į priekį, pakėlė ranką prašydamas žodžio. Gabinijus, paniekinamai jį nužvelgęs, griausmingu balsu paklausė:

— Ką gi, piliečiai, ar leisime jam kalbėti?

— Ne! — pasigirdo vieningas atsakymas.

Trebelijus, akivaizdžiai susijaudinęs, veriamai sušuko:

— Tuomet aš vetuoju šį įstatymo projektą!

Keturis amžius, išskyrus tuos metus, kai Tiberijus Grakchas ėjo tribūno pareigas, tai būtų reiškę neginčijamą nuosprendį pateiktam įstatymo projektui. Tačiau aną lemtingą rytą Gabinijus davė ženklą švilpiančiai miniai nurimti.

— Ar Trebelijus kalba jūsų visų vardu?

— Ne! — suskato šaukti minia. — Ne! Ne!

— Ar jis kam nors atstovauja?

Buvo girdėti, kaip ūžauja vėjas, kadangi net Trebelijų palaikantys senatoriai neišdrįso atsiliepti, puikiai suprasdami, kad jie stovi visiškai beginkliai, o minia jiems to nedovanotų.

— Atsižvelgdamas į Tiberijaus Grakcho sudarytą precedentą, pareiškiu, kad Trebelijus paniekino priesaiką, duotą prieš pradedant eiti tribūno pareigas, ir nebeatstovauja tautai, todėl siūlau jį atstatydinti. Balsuoti kviečiu nedelsiant!

Ciceronas atsigręžė į mane ir tarė:

— Spektaklis prasideda.

Kurį laiką žmonės dirsčiojo vienas į kitą, paskui ėmė linksėti galvomis, o netrukus pasigirdo vis stiprėjantis gausmas. Praėjus tiek daug laiko, sėdėdamas mažame savo darbo kambarėlyje ir bandydamas prisiminti ano meto įvykius, manau, kad šis gausmas liudijo jų supratimą, jog jie gali tai padaryti, o senato didžiūnai bejėgiai juos sulaikyti. Katulas, Hortenzijus ir Krasas, didžiai išsigandę, puolė brautis į priekį reikalaudami juos išklausyti, bet Gabinijus laiptų apačioje pastatė keletą Pompėjaus armijos veteranų, kurie jų paprasčiausiai nepraleido. Įprastai šaltakraujiškas Krasas buvo visiškai praradęs savitvardą. Raudonu ir pykčio perkreiptu veidu jis mėgino jėga prasiveržti į tribunolą, tačiau buvo nubloškstas atgal. Pamatęs jį stebintį Ciceroną, parodė į jį ir ėmė kažką šaukti, tačiau buvo per toli, o triukšmas per didelis, todėl nieko nesupratome. Ciceronas jam meiliai nusišypsojo. Šauklys perskaitė Gabinijaus siūlymą balsuoti, — „Tauta nebenori, kad Trebelijus būtų jos tribūnu", — o tarnautojai užėmė savo vietas. Kaip įprastai, pirmiausia balsavo Suburanos giminės vyrai, kurie, išsirikiavę poromis, pasilypėdavo laipteliais, įmesdavo savo balsus, tada nusileisdavo akmeniniais laiptais žemyn ir sugrįždavo į forumą. Po jų sekė kitos mieste gyvenančios giminės, kurios vieningai balsavo už tai, kad Trebelijus būtų pašalintas iš pareigų. Įkandin jų sekė užmiestyje įsikūrusios giminės. Kol vyko balsavimas, išblyškęs Trebelijus gan dažnai šnekučiavosi su savo draugužiu Roscijumi. Vienu metu jis pasišalino iš tribunolo. Aš nemačiau, kur jis nuėjo, tačiau spėju, jog pas Krasą maldauti, kad šis atleistų jį nuo įsipareigojimo. Forume nedidelėmis grupelėmis ėmė būriuotis senatoriai, kurių giminės buvo baigusios balsuoti, o netrukus ten pasirodė ir Katulas su Hortenzijumi rūškanais veidais. Laiko veltui neleido ir Ciceronas — jis irgi sukiojosi tarp senatorių,

su kai kuriais iš jų, pavyzdžiui, Torkvatu ir savo senu geru bičiuliu Marcelinu, kurį slapta įkalbinėjo prisidėti prie Pompėjaus šalininkų, pasikalbėdamas ilgiau.

Pagaliau, kai septyniolikta iš eilės giminė nubalsavo už Trebelijaus atstatydinimą, Gabinijus paskelbė pertrauką. Jis iškvietė Trebelijų priešais tribunolą ir pasiteiravo, ar šis sutinkąs paklusti tautos valiai ir tokiu būdu išsaugoti tribūno pareigas, ar reikia tęsti balsavimą ir, nubalsavus aštuonioliktai giminei, pašalinti jį iš pareigų. Trebelijus gavo progą įeiti į istoriją kaip ištikimas savo principams žmogus, todėl aš dažnai pagalvodavau, ar jis, sulaukęs senyvo amžiaus, gailėjosi dėl šio žingsnio, ar ne. Vis dėlto man atrodo, kad jis dar tikėjosi padaryti politinę karjerą. Trumpai pagalvojęs, jis sutiko ir atsiėmė veto. Negaliu nepriminti, kad po to jis užsitraukė abiejų pusių panieką, ir daugiau apie jį nebuvo girdėti.

Visų akys įsmigo į antrąjį Kraso tribūną, Roscijų, ir kaip tik tuo metu, saulei persiritus vakarop, šventyklos laiptų papėdėje vėl pasirodė Katulas ir, pridėjęs prie lūpų išgaubtus delnus, sušuko Gabinijui suteikti jam galimybę kalbėti. Kaip jau buvau minėjęs anksčiau, Katulą žmonės gerbė už jo patriotizmą. Be abejo, Gabinijui buvo sunku jam paprieštarauti — bent jau dėl to, kad šis buvo vyriausias amžiumi ekskonsulas senate. Jis mostelėjo ranka veteranams, kad jie praleistų Katulą, ir senukas, tarsi būtų pamiršęs, kiek jam metų, lyg driežas metėsi aukštyn.

— Tai klaida, — sumurmėjo Ciceronas.

Vėliau Gabinijus Ciceronui pasakojo pamanęs, kad aristokratai, supratę savo pralaimėjimą, norėjo nusileisti vardan tautos vienybės. Tačiau jis apsiriko. Katulas griežtai sukritikavo *lex Gabinia* ir pareiškė, kad priemonės, kuriomis siekiama jį įteisinti, prieštarauja įstatymui. Tai beprotybė, pareiškė jis, respublikos saugumą patikėti vienam asmeniui. Karas yra pavojingas užsiėmimas, ypač jūroje, todėl reikia gerai pagalvoti apie tai, kas mūsų lauktų žuvus Pompėjui. Kas perimtų jo pareigas? Kažkas šūktelėjo: „Tu!“, tačiau Katului, nors tai ir paglostė jo savimeilę, reikėjo kitokio atsakymo. Jis puikiai suprato, jog kariauti yra jau per senas. Jam rūpėjo tik viena: įtikinti tautą, kad

vadovauti turėtų abu — Krasas ir Pompėjus. Nors jis, tiesa, asmeniškai labai nemėgo Kraso, bet tikėjosi, kad turtingiausias romėnas bus bent jau tinkamas atsvaras Pompėjaus įtakai. Gabinijus suprato, kad leisdamas Katului pasisakyti padarė klaidą. Žiemą dienos trumpos. Balsavimą reikėjo užbaigti iki saulėlydžio. Netrukus jis griežtai pertraukė buvusį konsulą ir pareiškė, kad šis jau išsakė savo nuomonę, todėl būtų pats laikas balsuoti. Tuo metu iš savo vietos staiga pašoko Roscijus, norėdamas oficialiai pasiūlyti rinkti du vadus, tačiau žmonės buvo susierzinę ir tiesiog neleido jam prabilti. Kilo toks baisus triukšmas, kad žmonės pasakoja matę, kaip nuo jo kritusi tuo metu virš forumo skridusi varna. Roscijui liko vienintelė išeitis: iškelti du pirštus ir vetuoti įstatymo projektą, drauge siūlant tautai rinkti du vadus. Gabinijus puikiai suprato, kad surengus balsavimą antrajam tribūnui atstatydinti pradėtų temti, o tai reikštų, jog vyriausiojo vado rinkimus tektų atidėti, ir kas žino, kaip per naktį pasikeistų situacija, nes aristokratai laiko veltui tikrai neleistų. Todėl jis atsuko Roscijui nugarą ir, nekreipdamas į jį dėmesio, paskelbė įstatymo projektą esant patvirtintą.

— Pagaliau, — tarė man Ciceronas, balsavimą prižiūrintiems tarnautojams skubant į savo vietas. — Mes laimėjome. Bėk pas Pompėjaus namiškius ir pasakyk, kad jie greičiau duotų žinią mūsų karvedžiui. Užrašyk: „Įstatymas priimtas. Esi vyriausiasis vadas. Nieko nelaukdamas ruoškis į Romą. Laukiame tavęs šįvakar. Tu reikalingas, kad būtų išsaugota tautos vienybė ir rimtis. Ciceronas."

Pasitikslinau, ar viską teisingai užrašiau, ir išskubėjau vykdyti pavedimo, tuo tarpu Ciceronas vėl įsimaišė į minią tęsti savo misijos — įtikinėti, užjausti, o retsykiais ir pagąsdinti besirengiančius balsuoti romėnus. Jis buvo įsitikinęs, kad žodžiais įmanoma pasiekti viską.

Taigi visos giminės vieningai balsavo už *lex Gabinia*, vėliau turėjusį svarbių pasekmių tiek visiems su juo susijusiems asmeniškai, tiek Romai, tiek ir visam pasauliui.

Pradėjus temti, forumas ištuštėjo, ir abi kovojančios pusės išsiskirstė kas sau: kietakakčiai aristokratai — į Katulo rūmus pačioje Palatino kalvos viršūnėje; Kraso šalininkai — į kur kas kuklesnį Kraso namą tos pačios kalvos šlaite; na, o vyriausiuoju vadu tapusio Pompėjaus rėmėjai nuskubėjo į didžiojo karvedžio rūmus Eskvilinos kalvoje. Žinoma, sėkmė, kaip įprastai, stebuklingai padidino gerbėjų būrį, todėl į Pompėjaus tabulinumą ragauti vyno ir laukti sugrįžtančio nugalėtojo sugužėjo mažų mažiausiai dvidešimt senatorių. Kambaryje, apšviestame didžiulio kandeliabro, buvo juntamas vyno ir prakaito kvapas, o triukšmingi vyrų pokalbiai liudijo, kad įtampa pagaliau atslūgo. Prie Cezario, Afranijaus, Palikano, Varono, Gabinijaus ir Kornelijaus prisidėjo dar gausesnis būrys naujokų. Visų jų vardų net nepamenu. Be abejo, dalyvavo Liucijus Torkvatas ir jo pusbrolis Aulas, taip pat dar pora įžymybių, galėjusių pasigirti mėlynu krauju — Metelas Nepas ir Lentulas Marcelinas. Čia išvydau ir Kornelijų Siseną (beje, jis buvo vienas iš aktyviausių Verio šalininkų), kuris Pompėjaus tabulinume elgėsi lyg savo namuose ir sėdėjo susikėlęs kojas ant stalo, o jo pavyzdžiu pasekė ir du ekskonsulai — Lentulas Klodianas ir Gelijus Publikola (tas pats Gelijus, kuris vis dar jautėsi įskaudintas Cicerono sąmojo apie filosofinę konferenciją). Tuo metu man buvo keista matyti jį tokį neįprastai tylų, tačiau dabar manau, kad intuicija jam tuomet pakuždėjo, jog respublikoje įvyko kažkas nepataisoma, prieš ką bejėgiai netgi jo žodžiai. Tą vakarą jis kartkartėm mane siuntinėjo į prieangį pasižiūrėti, ar negrįžta Pompėjus.

Prieš pat vidurnaktį atvykęs pasiuntinys pranešė, kad miesto *Via Latina* link artėja Pompėjus. Prie Kapenos vartų išsirikiavo dvi dešimtys jo armijos veteranų, su degančiais deglais pasiryžusių lydėti jį namo, — niekas nežinojo, ko tokioje beviltiškoje situacijoje gali griebtis Pompėjaus priešai, nors Kvintas, su atskirų Romos rajonų vyresniaisiais visą vakarą vaikštinėjęs po miestą, savo broliui pranešė, kad gatvėse ramu. Galų gale iš ovacijų gatvėje supratome, kad šeimininkas jau atvyko, o netrukus išvydome ir jį patį; jis at-

rodė aukštesnis negu įprastai, šypsojosi pašaipia šypsena, visiems iš eilės spaudė ranką ir tapšnojo per nugarą; netgi man draugiškai stuktelėjo į petį. Senatoriai ėmė reikalauti, kad Pompėjus pasakytų kalbą, tačiau Ciceronas akivaizdžiai per garsiai paaiškino: „Jis dar negali kalbėti. Aš dar neparašiau, ką jis turės pasakyti." Pastebėjau, kaip Pompėjaus veidu staiga šmėkštelėjo šešėlis, bet Cezaris ir vėl išgelbėjo Ciceroną, pratrūkdamas garsiai kvatoti, o Pompėjui išsišiepus ir juokais pagrasius pirštu, susirinkusieji pasijuto laisviau ir ėmė draugiškai juoktis.

Turėdamas omenyje žodį *imperium*, visada pagalvoju apie Pompėjų — tą vakarą, kai jis, atsistojęs prie Viduržemio jūros žemėlapio, lengva ranka, tarsi pilstydamas vyną, dalijo savo pagalbininkams sausumą ir jūrą („Marcelinai, gali sau turėti Libijos jūrą, o tu, Torkvatai, pasilaikyk sau rytų Ispaniją..."), ir kitą rytą, kai jis nusileido į forumą atsiimti laimėjimo. Metraštininkai vėliau teigė, jog tąryt pamatyti, kaip Pompėjus bus paskelbtas pasaulio vadu, į Romos centrą suplūdo dvidešimt tūkstančių smalsuolių. Minia buvo tokia didelė, kad net Katulas su Hortenzijumi neišdrįso dar kartą pasipriešinti jos valiai, nors, esu tuo tikras, jie tiesiog netvėrė savame kailyje ir nori nenori buvo priversti stovėti kartu su kitais senatoriais ir nerodyti savo nepasitenkinimo; o Krasas, negalėdamas susitvardyti, laikėsi visiškai nuošaliai. Pompėjus kalbėjo trumpai — mat Ciceronas, kurdamas jam kalbą, apsiribojo keliomis iškilmingomis padėkomis, o paskui kreipėsi į tautą, prašydamas vienybės. Tiesą sakant, jam netgi nereikėjo kalbėti: jau vien dėl to, kad jis sugrįžo į Romą, grūdų kaina turguose nukrito perpus. Vadinasi, savo pasirodymu jis įkvėpė žmonėms pasitikėjimą. Savo kalbą jis užbaigė pačiu nuostabiausiu teatrališku gestu, kurio autoriumi galėjo būti tik Ciceronas: „Aš ir vėl užsivelku kadaise man tokią brangią ir tokią įprastą uniformą — šventą raudoną romėnų armijos vado apsiaustą, kurį vilkėdavau mūšyje, — ir nenusivilksiu jos tol, kol nelaimėsime karo. Priešingu atveju tokios gėdos nepakelčiau!" Jis sveikindamasis iškėlė ranką ir nulipo nuo pakylos, teisingiau sakant, nusklendė ant

audringų pritarimo šūkių sparnų. Aplodismentai dar tebeaidėjo, kai Pompėjus staiga vėl pasirodė, tik šįkart jis jau kopė Kapitolijaus laiptais, vilkėdamas *paludamentum* — skaisčiai raudoną apsiaustą, kurį aktyvioje tarnyboje vilki kiekvienas Romos prokonsulas. Žmonės, apimti entuziazmo, tiesiog staugė, o aš tuo metu apsidairiau ir išvydau greta Cezario stovintį Ciceroną. Jo veido išraiška bylojo apie antipatiją, tuo tarpu Cezaris atrodė susižavėjęs, tartum būtų matęs savo paties ateitį. Paskui Pompėjus nuėjo prie Kapitolijaus triados, kur paaukojo Jupiteriui jautį, ir netrukus, nė neatsisveikinęs nei su Ciceronu, nei su kuo nors kitu, išvyko. Atgal jis sugrįžo tik po šešerių metų.

XIII

Pompėjus laimėjo tą vasarą vykusius kasmetinius pretorių rinkimus. Tai buvo sunki, daug ginčų ir pykčio sukėlusi kampanija, kuriai didelę įtaką turėjo prieš tai vykusi žūtbūtinė kova dėl *lex Gabinia*, stipriai supriešinusi politines jėgas. Priešais save turiu Cicerono laišką, tą vasarą rašytą Atikui, kuriame jis išreiškė savo pasibjaurėjimą ne tik politika, bet ir apskritai visuomeniniu gyvenimu: „Tiesiog neįtikėtina, kaip per tokį trumpą laiką viskas pasikeitė į bloga.“ Du kartus balsavimą nutraukė Marso lauke kilusios riaušės. Ciceronas įtarė Krasą pasamdžius būrį galvažudžių, kad šie sutrikdytų rinkimus, bet jis negalėjo to įrodyti. Šiaip ar taip, aštuoni naujai išrinkti pretoriai tik rugsėjo mėnesį galėjo atvykti į senato rūmus ir pasiskirstyti pareigomis — kuriam teismui kuris ateinančiais metais vadovaus. Tai nulemdavo burtai.

Labiausiai geidžiamas buvo miesto pretoriaus postas, kadangi šis žmogus anais laikais vadovavo visai teisinei sistemai ir buvo laikomas trečiu asmeniu respublikoje, kadangi jis savo įtaka nusileisdavo tik abiem konsulams; be visų kitų savo pareigų miesto pretorius rengdavo ir Apolono žaidynes. Šios pareigos buvo laikomos gardžiausiu kąsniu ir jas užminti svajodavo kiekvienas, o vadovauti grobstymo bylas nagrinėjančiam teismui nenorėjo niekas.

— Na, žinoma, kad norėčiau tapti miesto pretoriumi, — prisipažino man Ciceronas pakeliui į senatą tą rugsėjo rytą. — Atvirai kalbant, tai verčiau pasikarti, negu visus metus narplioti turtinius nusikaltimus.

Ciceronas atrodė itin žvalus. Pagaliau rinkimai baigėsi, ir jis surinko daugiausia balsų. Pompėjus buvo išvykęs ne tik iš Romos,

bet ir iš Italijos, todėl jam jau nebereikėjo dirsčioti į galingesniojo šešėlį. Jis buvo visiškai arti savo išsvajoto konsulo posto — taip arti, kad galėjo beveik ranka paliesti.

Burtų traukimo ceremonijos, kuriose persipindavo politika ir žaidimas atsitiktinumu, būdavo labai populiarios, tad nieko nuostabaus, kad mums atvykus čia jau buvo susirinkę dauguma senatorių. Ciceronui pasirodžius priimamajame, pasigirdo džiaugsmingi senų jo šalininkų *pedarijų* šūksniai, o tuo tarpu aristokratai sutiko jį užgauliojimais. Čia buvo ir Krasas, kuris, kaip įprastai, sėdėjo išsidrėbęs pirmajame, konsulams skirtame, suole ir prisimerkęs lyg katinas, apsimetantis miegąs, tačiau iš tikrųjų stebintis aplinkui strikinėjantį paukštelį, žvilgčiojo į Ciceroną. Rinkimai baigėsi taip, kaip Ciceronas ir tikėjosi, todėl, sužinoję naujų konsulų vardus, nesunkiai susidarysite vaizdą apie to meto politinę padėtį.

Iš laukiančių savo eilės mesti burtus Ciceronui savo talentu galėjo prilygti tik du naujieji pretoriai. Be jokios abejonės, iš jų akivaizdžiai išsiskyrė Akvilijus Galas, kurį, beje, daugelis laikė geresniu advokatu netgi už Ciceroną, juolab kad jis buvo jau plačiai žinomas ir gerbiamas teisėjas; tiesą sakant, jis atrodė tikras tobulumo pavyzdys — gabus, kuklus, teisingas, geros širdies ir turintis gerą skonį žmogus, gyvenąs prabangiuose rūmuose Viminalo kalvoje. Visa tai turėdamas omenyje, Ciceronas laikė jį realiausiu savo varžovu konsulų rinkimuose. Po Galo, bent jau orumo atžvilgiu, sekė Sulpicijus Galba, kilęs iš garsios aristokratų giminės ir savo atriume laikęs visą eilę konsulų kaukių; atrodė tiesiog neįsivaizduojama, kad jis nepajėgtų konkuruoti su Ciceronu, deja, nepaisant savo sąžiningumo ir gabumų, šis vyras buvo šiurkštus ir pasipūtęs, o tai gerokai sumažintų jo šansus nugalėti didelės savitvardos reikalaujančiuose rinkimuose. Nors Ciceronas ir šaipydavosi iš jo kvailysčių, ketvirtuoju, vertinant pagal gabumus, laikyčiau Kvintą Kornificijų, turtingą religinį fundamentalistą, be perstojo kalbėdavusį apie būtinybę atgaivinti žlugusią Romos moralę (Ciceronas jį vadino „dievų kandidatu“). Tarp šių ir kitų naujai išrinktų pretorių buvo didžiulis skirtumas; kėlė nuostabą, kad visi mano dar nepaminėti anksčiau buvo pašalinti iš senato arba

dėl pinigų stygiaus, arba dėl amoralaus elgesio. Vyriausias iš jų amžiumi buvo Varinijus Glaberas — vienas iš tų protingų ir savimi pasitikinčių žmonių, kurie gyvenime tikisi daug pasiekti, o pralaimėję negali tuo patikėti; jis buvo išrinktas pretoriumi dar prieš septynerius metus, senatas jam buvo pavedęs vadovauti armijai malšinant Spartako vergų sukilimą, tačiau jo legionai buvo kelis kartus sumušti ir jam iš visuomeninio gyvenimo teko gėdingai pasitraukti. Tarp naujai išrinktųjų pretorių buvo ir Kajus Orchivijus, — „energingas, bet netalentingas", anot Cicerono, — remiamas gan nemažos rinkėjų grupės. Septintuoju pagal protinius sugebėjimus Ciceronas laikė Kasijų Lionginą, „taukų statinę", laikomą storiausiu žmogumi visoje Romoje. Aštuntuoju liko ne kas kitas, o Antonijus Hybrida, girtuoklis, gyvenęs su verge kaip su žmona, kuriam Ciceronas buvo pažadėjęs savo paramą rinkimuose, žinoma, su išskaičiavimu, kad vėliau bent dėl vieno pretoriaus ambicijų nereikės sukti sau galvos.

— Ar žinai, kodėl žmonės jį vadina Hybrida? — kartą manęs paklausė Ciceronas. — Todėl kad jis pusiau žmogus, pusiau silpnaprotis. Aš asmeniškai neduočiau jam nė pusės.

Tačiau dievai, kuriems tarnavo Kornificijus, nepakentė tokios puikybės ir tądien kaip reikiant nubaudė Ciceroną. Burtai buvo sumesti į seną urną, kuri tam tikslui tarnavo jau kelis amžius, ir vyriausiasis to meto konsulas Glabrijus ėmė kviesti naujuosius pretorius abėcėlės tvarka, o tai reiškė, kad pirmasis burtus traukė Antonijus Hybrida. Jis įkišo savo drebančią ranką į urną, ištraukė burtą ir ištiesė jį Glabrijui, kuris kilstelėjęs antakius balsu perskaitė: „Miesto pretorius". Kuriam laikui stojo visiška tyla, kurią sekė toks garsus juoko protrūkis, kad pastogėje tupėjęs pulkas balandžių staiga purptelėjo aukštyn, virš galvų sukeldamas išmatų ir plunksnų lietų. Hortenzijus ir dar keletas aristokratų, žinodami apie Cicerono paramą Hybridai, ėmė pirštais rodyti į oratorių ir tyčiodamiesi tapšnoti vienas kitam per petį. Krasas iš džiaugsmo vos nenukrito nuo suolo, tuo tarpu pats Hybrida, greitai iškilsiantis iki trečiojo pagal svarbą asmens respublikoje, stovėjo tiesiog spinduliuodamas iš laimės, pajuoką palaikęs džiūgavimu dėl jo sėkmės.

Cicerono veido neįžiūrėjau, bet spėjau, kad jis jau buvo pasirengęs blogiausiam — vadovauti grobstymo bylų teismui. Antrasis prie urnos priėjo Galas, o burtai jam lėmė vadovauti teismui, užsiimančiam rinkimine teise; storasis Lionginas išsitraukė burtą, jam skyrusį išdavystės bylas nagrinėjantį teismą; dievų kandidatui Kornificijui tapus kriminalinio teismo vadovu, burtai nieko gero nebežadėjo, todėl nusiteikiau pačiam blogiausiam. Laimė, burtą, lėmusį vadovavimą grobstymo bylų teismui, išsitraukė Orchivijus. Galbai tapus valstybinių nusikaltimų teismo galva, Ciceronui liko dvi galimybės: gerai pažįstamas turto prievartavimo teismas, kuriame yra tekę itin dažnai lankytis, arba užsienio reikalų pretoriaus postas, kuris iš esmės reikštų Hybrido pavaduotojo pareigas, o tai protingiausiam Romoje žmogui būtų negailestingas smūgis. Užlipęs ant pakylos traukti savojo burto, Ciceronas liūdnai palingavo galva, tarsi norėdamas pasakyti, jog politikoje galima daug planuoti, bet galiausiai viskas priklauso nuo sėkmės. Jis nuleido į urną ranką ir ištraukė... turto prievartavimo teismą. Gražus sutapimas, kad šią žinią paskelbė Glabrijus, žmogus, pats vadovavęs teismui, kuriame Ciceronas įgijo gerą vardą. Užsienio reikalų pretoriumi liko Varinijus, Spartako sumuštos armijos vadas. Teismai galėjo pradėti savo darbą, o kandidatai į konsulus išsirikiavo artėjančioms kautynėms.

Visą savo dėmesį sutelkęs į politinius įvykius, nepaminėjau, kad Pomponija pavasarį ėmė lauktis kūdikio — tai buvo ženklas, kaip laiške Atikui, išvardijęs visas naujienas, džiaugsmingai rašė Ciceronas, jog Kvinto šeimyninės problemos pagaliau turėtų išsispręsti. Netrukus po pretorių rinkimų gimė sveikas ir stiprus berniukas. Tai, kad mane devintąją dieną po Kvinto sūnaus gimimo pakvietė dalyvauti apsivalymo apeigose, liudijo mano įgautą statusą šioje šeimoje. Apeigos vyko Teros šventykloje, stovinčioje greta jų gyvenamojo namo. Abejoju, ar esama pasaulyje sūnėno, kurio dėdė būtų jį mylėjęs labiau negu Ciceronas savąjį (beje, tąsyk vardo suteikimo proga jis padovanojo sidabrakalio nukaltą nuostabaus grožio

amuletą). Tačiau tik tuomet, kai žynys pašventino mažąjį Kvintą šventu vandeniu ir Ciceronas paėmė jį ant rankų, supratau, koks nelaimingas jis jaučiasi, pats neturėdamas sūnaus. Vienas iš svarbesnių veiksnių vyrui siekti konsulo titulo — kad jo sūnus, vaikaitis ir vaikaičių vaikai visose ateinančiose kartose galėtų naudotis *ius imaginum* ir, jam mirus, šeimos atriume iškabintų jo kaukę. Kokia prasmė garsinti giminės vardą, jei giminės linija nutrūksta nė neprasidėjusi? Paskui, žiūrėdamas į kitoje šventyklos pusėje stovinčią Terenciją, atidžiai stebėjusią savo vyrą, kai šis mažuoju pirštu palietė kūdikio skruostą, supratau, kad apie tą patį galvojo ir ji.

Vaiko gimimas dažnai priverčia kitomis akimis pažvelgti į ateitį, ir aš esu tikras, kad būtent tai paskatino Ciceroną netrukus po sūnėno gimimo paskubėti su Tulijos sužadėtuvėmis. Jai tuo metu buvo dešimt ir ji, kaip visuomet, buvo tėvo dėmesio centre. Nors jis būdavo labai užsiėmęs tiek teisine, tiek ir politine veikla, nedaug pasitaikė dienų, kad nerastų laiko jai paskaityti arba drauge pažaisti. Būdamas stipriai prisirišęs prie dukros, o kartu ir gudrus, apie savo planą jis pirmiau užsiminė ne Terencijai, bet Tulijai.

— Ar nenorėtum, — paklausė jis dukros vieną rytą, kai mes visi trys buvome jo darbo kambaryje, — kada nors ištekėti?

Išgirdęs teigiamą atsakymą, jis pasiteiravo, už ko labiausiai ji norėsianti tekėti.

— Už Tirono! — šūktelėjo ji, rankomis apsivydama mano liemenį.

— Hm, bijau, kad jis per daug užsiėmęs ir per savo tarnybą nerastų laiko vestuvėms, — atsakė jis iškilmingu tonu. — Už ko dar?

Jos pažįstamų suaugusių vyrų ratas buvo labai siauras, todėl kitas kandidatas, kurį Tulija pasirinko, Frugis, labai daug padėjęs Ciceronui Verio byloje, jau ir taip buvo tapęs kone šeimos nariu.

— Frugis! — sušuko Ciceronas, tarsi niekada anksčiau nebūtų apie jį pagalvojęs. — Kokia nuostabi mintis! O tu tikrai to nori? Tikrai? Ką gi, tuomet eime greičiau pas tavo mamą ir jai viską papasakokime.

Žinoma, Terencija suprato, kad vyras ją taip meistriškai pergudravo jos pačios teritorijoje, tarytum ji būtų buvusi koks silpnaprotis senatorius aristokratas. Ne, Frugiui ji neturėjo ką prikišti, — priešingai, toks švelnus ir uolus dvidešimt vienerių metų jaunuolis, kilęs iš tokios garsios šeimos, būtų netgi jai tikęs į porą. Tačiau ji buvo per gudri nesuprasti, kad Ciceronas, susiradęs užvadą, kurį galės lavinti ir ruošti valstybės tarnybai, ieško, kas galėtų jam atstoti sūnų. Be abejo, ši mintis ją išgąsdino, o apimta baimės Terencija nedelsdama puldavo į kovą. Lapkričio mėnesį įvykusios sužadėtuvių apeigos praėjo gana sklandžiai. Frugis, kaip visada švelnus, abiejų šeimų akivaizdoje droviai užmovė savo sužadėtinei ant piršto žiedą, ir buvo paskelbta, kad vestuvės įvyks po penkerių metų, kai Tulija jau bus subrendusi. Tačiau tą vakarą Ciceronas ir Terencija labai rimtai susipyko. Jų kivirčas tabulinume įsiplieskė man prie akių. Ciceronas užsiminė apie tai, kad Frugis Tulijai buvęs labai malonus, o Terencija, ilgą laiką grėsmingai tylėjusi, atsakė, jog *atsižvelgiant į aplinkybes* tai iš tiesų buvo puiku.

— Ką reiškia „atsižvelgiant į aplinkybes“? — pavargusiu balsu paklausė. Jis buvo tikras, kad ginčas su Terencija tą vakarą neišvengiamas, kaip neišvengiamas apsinuodijimas pavalgius sugedusių austrių, todėl norėjo kuo greičiau viską užbaigti.

— Atsižvelgiant į giminystės ryšius, kurie per santuoką bus užmegzti, — atsakė ji ir nedelsdama griebėsi savo įprastos taktikos — ėmė priekaištauti Ciceronui dėl pataikavimo Pompėjui ir jo provincialų gaujai, dėl ko nuo jų šeimos nusigręžė visa Romos aukštuomenė, taip pat ir dėl ochlokratijos, kuri tapo įmanoma, neteisėtai priėmus *lex Gabinia*.

Visko dabar neprisimenu, bet argi tai ką nors keičia? Ciceronas su Terencija, kaip ir dauguma besiginčijančių vyrų ir žmonų, nukrypo nuo temos ir, užuot kalbėję apie tai, kas svarbiausia, tai yra apie Terencijos nesugebėjimą pagimdyti sūnaus ir Cicerono pusiau tėvišką prisirišimą prie Frugio, puolė ginčytis dėl šalutinių dalykų. Vis dėlto pamenu, kaip Ciceronas atkirto, kad nepaisant visų Pompėjaus trūkumų niekas neneigia jį esant šauniu kariu, tai jis įrodė

ir išrinktas vyriausiuoju vadu: surinkęs kariuomenę, nužygiavo prie jūros ir per keturiasdešimt devynias dienas sumušė piratus. Tačiau aš gerai atsimenu ir jos triuškinamą atsakymą: jei piratai iš tikrųjų buvo nugalėti per septynias savaites, tai galbūt jie ir nebuvo tokie pavojingi, kaip apie juos kalbėjo Ciceronas ir jo draugai, laikydami juos didžiausia grėsme respublikai! Tuo metu aš nepastebimai išsėlinau iš kambario ir grįžau į savo kambarėlį, todėl nežinau, kuo viskas baigėsi. Vis dėlto atmosfera namuose artimiausiomis dienomis buvo trapi lyg Neapolio stiklas.

— Ar tu matai, kaip mane puola? — kitą rytą pasiguodė Ciceronas, krumpliais trindamas kaktą. — Niekada neturiu ramybės — nei dirbdamas, nei ilsėdamasis.

Terencija tuo tarpu vis labiau išgyveno dėl savo tariamo nevaisingumo ir kasdien eidavo melstis į Gerosios deivės šventyklą ant Aventinos kalvos, kurios prieigose šliaužiojo nepavojingos gyvatės, turinčios grąžinti vaisingumą, o įžengti į pačią šventyklą neturėjo teisės joks vyras. Iš Terencijos tarnaitės girdėjau, kad ji savo miegamajame buvo įsirengusi kažką panašaus į mažą Junonos šventyklą.

Manau, Ciceronas paslapčia pritarė Terencijos nuomonei dėl Pompėjaus. Pergalė prieš piratus kėlė ne tik susižavėjimą, bet ir įtarimą („kampanija buvo suorganizuota žiemos pabaigoje, — samprotavo Ciceronas, — pradėta ankstyvą pavasarį, o baigta vidurvasary"), kad lygiai taip pat sėkmingai su šia užduotimi būtų susidorojęs ir jokių ypatingų įgaliojimų neturintis vadas. Žinoma, Pompėjaus sėkmės niekas negalėjo paneigti. Piratai buvo suvynioti tartum kilimas, išstumti iš Sicilijos ir Afrikos vandenų į rytus, per Ilirijos jūrą Achajos link, o paskui nuo jų išvalyta ir visa Graikija. Galiausiai paties Pompėjaus vadovaujami kariai užklupo priešus Kilikijoje įsikūrusioje paskutinėje jų tvirtovėje, Koracesiume, ir sausumoje bei vandenyje vykusiame didžiuliame mūšyje žuvo dešimt tūkstančių piratų, buvo nuskandinta apie keturi šimtai laivų, dar dvidešimt tūkstančių paimta į nelaisvę. Tačiau, užuot pasekęs Kraso pavyzdžiu ir juos nukryžiavęs, Pompėjus liepė piratus kartu su jų šeimomis apgyvendinti žemyno gilumoje, apleistuose Graikijos ir Mažosios

Azijos miestuose, o vieną iš jų su sau būdingu kuklumu pervadino į Pompėjopolį. Visa tai jis padarė neatsiklausęs senato.

Ciceronas stebėjo neįtikėtiną savo globėjo sėkmę, apimtas dvejopų jausmų („Pompėjopolis! Brangieji dievai, koks vulgarumas!“) iš dalies todėl, kad jis suprato, jog kuo didesnė sėkmė lydės Pompėjų, tuo ilgesnis jo šešėlis kris ant Cicerono karjeros. Mėgiamiausia Pompėjaus taktika buvo skrupulingas planavimas ir didelis kiekybinis pranašumas, ir šią taktiką jis naudojo tiek mūšiuose, tiek Romoje, todėl pasibaigus pirmajam kampanijos etapui, — sumušus piratus, — forume prasidėjo antrasis etapas, kai Gabinijus ėmė agituoti nušalinti Lukulą nuo vadovavimo Rytų legionams ir naujuoju jų vadu paskirti Pompėjų. Jis griebėsi tos pačios gudrybės, kaip ir prieš tai — pasinaudodamas savo, kaip tribūno, teise sukvietė į rostrą liudytojus, kurie labai neigiamai atsiliepė apie karą prieš Mitradatą. Dalis legionų, jau visus metus negaunančių atlyginimų, paprasčiausiai atsisakė išvykti iš savo žiemos stovyklos. Apgailėtiną Romos mūšiuose dalyvaujančių karžygių padėtį Gabinijus pastatė prieš jų aristokratiškos kilmės vado turtus, kuriuos šis laivais gabeno namo, o paskui už juos prie pat Romos vartų įsigijo visą kalvą, ant jos pasistatė sau prabangius rūmus, o visas iškilmių sales pavadino dievų vardais. Gabinijus iškvietė į rostrą visus pas Lukulą dirbusius architektus ir pareikalavo, kad šie susirinkusiems žmonėms parodytų brėžinius ir modelius. Nuo to meto Lukulo vardas tapo piktinančios prabangos sinonimu, o tą dieną įtūžę Romos gyventojai forume sudegino jo atvaizdą.

Gruodžio mėnesį Gabinijus ir Kornelijus baigė eiti tribūnų pareigas, o tautos susirinkimuose jo interesus ėmė ginti naujasis tribūnas, Pompėjaus statytinis Kajus Manilijus. Jis nedelsdamas pasiūlė Pompėjų romėnų karo prieš Mitradatą vadovu ir Azijos, Kilikijos bei Bitinijos valdytoju (beje, dvi pastarąsias iki tol valdė Lukulas). Iki to laiko Ciceronas dar galėjo kažkiek tikėtis, kad bus paliktas ramybėje, bet vieną dieną pas jį su laišku iš Pompėjaus apsilankius Gabinijui, visos viltys žlugo. Savo laiške įžymusis karvedys jam perdavė kuo geriausius linkėjimus ir išreiškė viltį, kad Ciceronas

palaikys *lex Manilia* „su visomis jo sąlygomis“ ne tik privačiai, bet ir viešai, iš rostros.

— „Su visomis jo sąlygomis“, — kvailai šypsodamasis pakartojo Gabinijus. — Turėtum nutuokti, ką tai reiškia.

— Spėju, kad omenyje turimas punktas, pagal kurį būsi paskirtas vadovauti prie Eufrato dislokuotiems legionams, o šios pareigos tau garantuos teisinę neliečiamybę pasibaigus tavo, kaip tribūno, kadencijai.

— Teisingai, — pritarė Gabinijus ir, vykusiai pamėgdžiodamas Pompėjų, pasislinko į priekį ir išpūtė žandus. — Argi jis ne protingas, gerbiamieji? Argi nesakiau, kad jis protingas?

— Nusiramink, Gabinijau, — pavargusiu balsu tarė Ciceronas. — Patikėk manimi: kam jau kam, bet tau tai tikrai nelinkėčiau trenktis prie Eufrato.

Politikoje pavojinga būti įžymaus žmogaus atpirkimo ožiu. Tačiau Ciceronui dabar atiteko būtent šis vaidmuo. Tie, kas niekuomet nebūtų išdrįsę įžeisti arba atvirai kritikuoti Pompėjaus, galėjo nebaudžiami atsigriebti ant jo pakaitinio-teisininko, puikiai žinodami, kad kiekvienas supras, kam jie iš tiesų taiko. Vis dėlto nevykdyti vyriausiojo vado įsakymo jis negalėjo, todėl Ciceronui neliko nieko kito, kaip tik ruoštis savo pirmajai kalbai iš rostros. Ciceronas prie jos sugaišo nemažai — pirmiausia keletą dienų savo tekstą diktavo man, o paskui nunešė parodyti Kvintui bei Frugiui ir paprašė, kad šie pasakytų savo nuomonę. Nuo Terencijos jis savo kalbą išmintingai slėpė, nes negalėjo joje išsiversti be liaupsių, juolab kad kopiją reikėjo išsiųsti ir pačiam Pompėjui. (Pavyzdžiui, žiūrėdamas į juodraštį matau, kaip Kvintui patarus Ciceronas „antžmogišką Pompėjaus kaip vado genialumą“ ištaisė į „antžmogišką *ir neįtikimą* Pompėjaus kaip vado genialumą“). Būtent tada ir gimė žinomas posakis Pompėjaus sėkmei apibūdinti: „vienas įstatymas, vienas žmogus, vieneri metai“. Jis ištisas valandas nesitraukdavo nuo teksto, nes puikiai suprato, kad nesėkmė reikštų karjeros pabaigą, o priešai sakytų, kad jis nemokėjęs palaikyti gerų santykių su Romos plebėjais. Išaušus tai atmintinai dienai, kai reikėjo sakyti kalbą, jis taip stipriai nervinosi, kad keletą

kartų bėgo į išvietę, o aš sekiojau jam iš paskos su rankšluosčiu ir klausiausi, kaip jis žiaukčioja. Ciceronas atrodė toks išblyškęs, kad ėmiau abejoti, ar jis pajėgs pėsčiomis nusileisti iki forumo. Tačiau jis buvo įsitikinęs, kad geras savo vaidmens atlikėjas, kad ir koks jis būtų patyręs, prieš eidamas į sceną visuomet turi jausti baimę, — „nervai turi būti įtempti kaip lanko templė, antraip neiššausi strėlės", — todėl, kai pagaliau pasiekėme rostrą, jis buvo pasirengęs. Manau, nereikia nė priminti, kad jis neturėjo su savimi jokių užrašų. Išgirdome, kaip Manilijus paskelbė Cicerono vardą ir kilo aplodismentų banga. Rytas išaušo labai gražus, giedras ir saulėtas, todėl forume buvo susirinkę labai daug žmonių. Ciceronas pasitaisė rankoves, atsitiesė ir neskubėdamas užlipo ten, kur sklido triukšmas ir šviesa.

Katulas su Hortenzijumi ir šį kartą vadovavo opozicijai, deja, visi jų argumentai buvo tie patys, kaip ir diskusijose dėl *lex Gabinia*, todėl Ciceronas nusprendė iš jų pasišaipyti.

— Taigi, ką sako Hortenzijus? — ėmė erzinti Ciceronas. — Jei vyriausiuoju vadu turi būti vienas žmogus, tai tas žmogus yra Pompėjus, tačiau visą valdžią suteikti vienam žmogui nevalia, taip? Tai pasenęs mąstymas, ir tai, kad jis yra klaidingas, buvo įrodytas ne tiek žodžiais, kiek darbais. Tai tu, Hortenzijau, pasmerkei šį drąsų vyrą, Gabinijų, už jo pasiūlymą priimti įstatymą, pagal kurį karui su piratais vadovautų vienas žmogus. Dabar aš tavęs visų dievų vardu noriu paklausti, ar šiandien Roma būtų tokia garbinga ir viešpatautų visame pasaulyje, jei romėnai būtų labiau paisę tavo nuomonės, o ne galvoję apie savo šalį? Be to, jei Pompėjus norėjo, kad Gabinijus būtų vienas iš jo legionų vadų, privalome į tai atsižvelgti, nes nėra kito žmogaus, išskyrus patį Pompėjų, kuris būtų labiau prisidėjęs prie šios pergalės.

— Kai dėl manęs, — baigdamas tarė Ciceronas, — tai savo ištikimybę, išmintį, energiją, talentą ir visa tai, ką pasieksiu, eidamas jūsų man paskirtas pretoriaus pareigas, aš paskirsiu šiam įstatymui įgyvendinti. Savo liudytojais šaukiuosi visus dievus, o ypač tuos, kurie saugo šią šventovę ir permato kiekvieno, einančio visuomenines pareigas, širdį, ir pareiškiu, kad šitaip elgiuosi ne pataikaudamas

Pompėjui, ne tikėdamasis iš jo kokio nors atlygio sau, bet tik siekdamas gerovės savo šaliai.

Jam belipant nuo rostros, forumas aidėjo nuo aplodismentų. Įstatymas buvo priimtas, Lukulas neteko savo posto, o Gabinijus buvo paskirtas legatu. Ciceronas įveikė dar vieną kliūtį pakeliui į konsulatą, tačiau užsitraukė dar stipresnę negu bet kada anksčiau aristokratų neapykantą.

Po kurio laiko jis gavo Varono laišką su aprašymu, kaip Pompėjus reagavo į žinią, jog jis įgavo absoliučią valdžią Rytuose dislokuotai romėnų kariuomenei. Į Efezo štabą jo pasveikinti atvykusiems karininkams Pompėjus, susiraukęs ir trinktelėjęs ranka sau per šlaunį, pareiškė („pavargusiu balsu", anot Varono): „Kaip aš pavargau nuo nesibaigiančių darbų ir vis naujų pareigų! Jau geriau būti niekam nežinomam ir kartu su žmona ramiai sau gyventi kur nors nuošaliame kaimelyje, negu dieną naktį neturėti poilsio ir kęsti nuolatinį pavydą." Tokia vaidyba buvo sunku patikėti, ypač kai visas pasaulis žinojo apie jo troškimą vadovauti.

Ciceronui tapus pretoriumi, pasikeitė jo visuomeninė padėtis. Dabar jis turėjo šešis liktorius, kurie lydėdavo jį kiekvieną kartą, kai tik jis išeidavo iš namų. Jis savo sargybiniais visiškai nesirūpino. Tai buvo tikri stačiokai, pasamdyti šioms pareigoms dėl savo jėgos ir žiaurumo — jie vykdydavo nuosprendžius mirties bausme nuteistiems romėnams ir turėjo daug patirties plakant bei kapojant galvas. Jų pareigos būdavo neterminuotos, todėl kai kurie liktoriai per daugelį metų taip įsijausdavo į savo vaidmenį, kad į magistratus, kuriuos reikėdavo saugoti, jie gan dažnai žiūrėdavo iš aukšto, kaip į trumpalaike garbe besidžiaugiančius politikus, šiandien žinomus, o ryt būsiančius užmirštus. Ciceronui nepatiko, kad jie pernelyg grubiai stumdydavo nuo tako minias ir liepdavo pretoriaus akivaizdoje nusiimti galvos apdangalus arba nulipti nuo arklio — vis dėlto šie žmonės buvo jo rinkėjai. Jis buvo nurodęs elgtis mandagiau, ir kurį laiką jie pakluso, tačiau greitai vėl ėmėsi senųjų metodų. Ypač

bjaurus buvo jų vadas, *proximus lictor*, visuomet turėdavęs būti šalia Cicerono. Nepamenu jo vardo, tačiau gerai prisimenu, kad jis visada perduodavo Ciceronui paskalas apie kitus pretorius, šniukštinėdavo savo tarnybos draugus, nesuprasdamas, kad tokiu savo elgesiu yra užsitraukęs Cicerono įtarimą, nes mano šeimininkas žinojo, jog gandai yra tam tikra prekyba, ir po kurio laiko mainais į ką nors bus pasiūlyta informacija apie jį patį.

— Šie žmonės, — vieną rytą man pasiguodė Ciceronas, — tai perspėjimas, kas nutinka šaliai, turinčiai tarnautojų, metų metais einančių tas pačias pareigas. Jie pradeda kaip mūsų tarnai, o baigia įsivaizduodami esą mūsų šeimininkais!

Šeimininkui tapus pretoriumi, išaugo ir mano paties statusas. Asmeniškai patyriau, kad su patikimu pretoriaus metraštininku aplinkiniai elgiasi neįprastai mandagiai. Ciceronas dar iš anksto mane įspėjo, kad, galimas daiktas, ateityje man bus siūloma pinigų už tai, kad pasinaudodamas savo įtaka užtarčiau prašytoją, o išgirdęs mane prisiekinėjant, esą taip niekada nepasielgsiu, griežtai pertraukė.

— Ne, Tironai. Tau reikia turėti ir savų pinigų. Kodėl gi ne? Aš tik noriu paprašyti, kad visuomet pasisakytum, kas tau sumokėjo, ir kiekvienam besitikinčiam tavo užtarimo paaiškintum, kad manęs papirkti neįmanoma, nes aš atsižvelgsiu tik į jų nuopelnus. Be to, aš pasitikiu tavimi ir leidžiu elgtis savo nuožiūra.

Šis pokalbis man reiškė nepaprastai daug. Aš visada tikėjausi, kad galų gale Ciceronas suteiks man laisvę; gavęs leidimą asmeninėms santaupoms, aš tai supratau kaip rimtą žingsnį mano išsvajoto tikslo link. Gaudavau labai nedaug, — kartais penkiasdešimt, kartais šimtą, — o už tai iš manęs buvo tikimasi atkreipti pretoriaus dėmesį į vieną ar kitą dokumentą arba perduoti jam pasirašyti rekomendacinį laišką. Pinigus laikiau mažame maišelyje, paslėptame savo kambario sienoje, iš kurios buvau ištraukęs vieną plytą.

Iš Cicerono, kaip pretoriaus, buvo tikimasi, kad jis priims keletą gabių vaikų iš gerų šeimų, idant šie galėtų studijuoti teisę, todėl gegužės mėnesį, po senato atostogų, pas jį namuose atsirado naujas jaunas studentas. Tai buvo Markas Celijus Rufas iš Interaminos,

turtingo bankininko ir žinomo rinkimų tarnautojo iš Velinos giminės sūnus. Ciceronas padarė tam tikrą politinę paslaugą ir sutiko berniuko lavinimu pasirūpinti dvejus metus, o jau tada jo mokinys užbaigs savo studijas pas Krasą, nes šis buvo Celijaus tėvo kompanionas, o bankininkui labai rūpėjo, kad jo įpėdinis išmoktų naudotis turtu. Tėvas buvo žemo ūgio, garsėjo kaip baisus palūkininkas ir mėgstantis veikti iš pasalų žmogus, o savo sūnų jis laikė investicija, neduodančia reikiamų pajamų.

— Jį reikia reguliariai lupti, — pareiškė jis, vesdamas sūnų į pirmąjį susitikimą su Ciceronu. — Jis yra pakankamai protingas, tik aikštingas ir pasileidęs. Leidžiu plakti jį tiek, kiek reikės.

Ciceronas su nepasitikėjimu pažvelgė į jį, nes per savo gyvenimą dar nebuvo nieko plakęs, tačiau su jaunuoju Celijumi, kuris buvo stebėtinai nepanašus į tėvą, netrukus ėmė visiškai neblogai sutarti. Jis buvo aukštas ir dailus vaikinas, absoliučiai nesidomintis nei pinigais, nei verslu, kas Ciceroną labai pralinksmino. Tačiau aš juo ne itin džiaugiausi, nes visas nuobodžias užduotis, nuo kurių Celijus stengdavosi išsisukti, tekdavo atlikti man. Vis dėlto dabar, žvelgdamas atgal, turiu pripažinti, kad jis buvo ganėtinai malonus.

Į pretoriaus Cicerono veiklos detales nesigilinsiu. Juk rašau ne teisės vadovėlį ir jaučiu, kaip nekantraujate greičiau pasiekti mano pasakojimo kulminaciją ir sužinoti apie konsulų rinkimus. Užtenka paminėti, kad Ciceronas buvo laikomas garbingu ir sąžiningu teisėju, o su savo pareigomis, būdamas kompetentingas, susidorojo labai nesunkiai. Jei pasitaikydavo ypač sudėtingas jurisprudencijos kazusas ir reikėdavo nuomonės iš šalies, jis konsultuodavosi su savo senu bičiuliu Servijumi Sulpicijumi, su kuriuo kartu studijavo pas Moloną, arba nuvykdavo pas žmonių gerbiamą rinkiminės teisės teismo pretorių Akvilijų Galą, gyvenusį ant Viminalo kalvos. Pati rimčiausia byla, kurios nagrinėjimui jam teko vadovauti, buvo Kraso giminaičio ir šalininko Kajaus Lisinijaus Makero, buvusio Makedonijos valdytojo, byla. Jos nagrinėjimas užsitęsė keletą savaičių, o Ciceronas pasirodė labai garbingai, nors vienąkart ir nesusilaikė nepašmaikštavęs. Makeras buvo kaltinamas dėl neteisėtai gauto pusės

milijono vertės atlygio. Iš pradžių jis tai neigė. Tačiau teismo proceso metu buvo įrodyta, kad lygiai tokia pat suma buvo įnešta vienai paskolas teikiančiai kompanijai, kuriai jis pats ir vadovavo. Tuomet Makeras pakeitė parodymus ir pareiškė, kad jis jau prisiminė gavęs atlygį, bet manęs, jog tai yra visiškai teisėta.

— Gali būti, — tarė Ciceronas prisiekusiesiems, — kad kaltinamasis tuo tikėjo.

Jis padarė pauzę, laukdamas, kol kai kurie iš jų ims juoktis, o pats nutaisė griežtą veidą.

— Ne, ne, jis iš tiesų galėjo tuo patikėti. Tuo atveju, — jis vėl trumpam nutilo, — turime rimtą pagrindą manyti, kad šis žmogus buvo per kvailas atstovauti Romai Makedonijoje.

Man buvo tekę dalyvauti jau ne viename teisme, todėl iš juoko pliūpsnio supratau, kad Ciceronui pavyko įrodyti įtariamojo kaltę, ir padarė jis tai ne ką blogiau už kaltintoją. Tačiau Makeras, kuris buvo tikrai ne kvailys, o kaip tik protingas, — toks protingas, kad visus kitus laikė kvailiais, — nejausdamas jokio pavojaus, prisiekusiesiems pradėjus balsavimą, išvyko iš tribunolo namo, norėdamas suspėti persirengti ir apsikirpti, mat tą vakarą buvo numatęs atšvęsti savo pergalę. Kol Makeras buvo namie, prisiekusieji jį pripažino kaltu, o tą akimirką, kai jis žengė per namų slenkstį, ketindamas grįžti atgal į teismą, susidūrė su Krasu, kuris skubėjo pranešti, kas įvyko. Vieni pasakoja, kad jis ten pat, ant slenksčio, ir kritęs nuo širdies smūgio, tačiau kiti tvirtina, kad jis įėjęs atgal į namą ir ten nusižudęs, siekdamas apsaugoti savo sūnų nuo pažeminimo — tėvo tremties. Bet kuriuo atveju, jis mirė, o Krasui tai buvo dar viena priežastis, jei tik jam jos reikėjo, nekęsti Cicerono.

Apolono žaidynės, startuodavusios liepos šeštąją, tradiciškai ženklindavo rinkimų laikotarpio pradžią, nors iš tiesų tais laikais atrodė, kad rinkimai vyksta ištisus metus. Vos tik baigdavosi viena kampanija, kandidatai puldavo ruoštis naujai. Ciceronas juokavo, kad valstybės valdymas buvo reikalingas tik tam, kad būtų ką veikti

tarp rinkimų. Tikriausiai viena iš Respublikos žlugimo priežasčių buvo jos persisotinimas balsavimu. Šiaip ar taip, už Apolono pagerbimą masinėmis linksmybėmis buvo atsakingas miesto pretorius, kurio pareigas tuo metu ėjo Antonijus Hybrida.

Nieko gero tais metais iš žaidynių romėnai nesitikėjo, teisingiau sakant, išvis nieko nesitikėjo, nes buvo kalbama, kad Hybrida pragėręs ir pralošęs visus savo pinigus. Todėl visi nepaprastai nustebo, kai jis ne tik surengė nemažai puikių teatrinių pasirodymų, bet ir keletą prabangių spektaklių Maksimo Cirke su dvylikos vežimų lenktynėmis, atletų varžybomis ir laukinių žvėrių — panterų ir įvairiausių egzotiškų gyvūnų — medžiokle. Aš pats ten nedalyvavau, bet sužinojau iš vakare namo grįžusio šeimininko, kuris viską išsamiai papasakojo. Tiesą sakant, jis neturėjo su kuo daugiau pasikalbėti. Ciceronas išsidrėbė ant vienos iš lovų tuščiame valgomajame — Terencija su Tulija buvo išvykusios į užmiestį — ir įsileido pasakoti apie iškilmingą eiseną į Cirką, kurioje dalyvavo vežėjai ir pusnuogiai atletai (kumštynių meistrai, imtynininkai, bėgikai, ieties ir disko metikai), fleitininkai, lyrikai, šokėjai, apsirengę lyg per bakchanalijų šventę, satyrai, smilkalų degikai, o jiems iš paskos sekė aukojimui atrinkti jaučiai, ožiai ir telyčios paauksuotais ragais, laukiniai žvėrys narvuose, gladiatoriai... Jis atrodė apstulbintas reginio.

— Kiek visa tai galėjo kainuoti? Aš nesilioviau savęs klausinėjęs. Hybridai dabar belieka sudėti viltis į provinciją, kurion jis grįš baigęs pretoriaus kadenciją. Tau reikėjo išgirsti susižavėjimo kupinus šūksnius, jam įžengiant ir išeinant! Nematau kitos išeities, Tironai. Teks kandidatų sąraše daryti pakeitus. Eime.

Mudu kartu nuėjome į darbo kambarį, aš atidariau seifą ir išėmiau iš jo visus dokumentus, susijusius su artėjančia rinkimine Cicerono kampanija. Tarp jų buvo daug slaptų dokumentų, pavyzdžiui, rėmėjų, aukotojų ir potencialių šalininkų, kuriuos dar reikėjo patraukti savo pusėn, sąrašai, taip pat ir sąrašų su išvardytais miestais ir regionais, kuriuose Ciceronas turėjo daugiausia šansų laimėti ir kuriuose mažiausiai. Tačiau svarbiausias dokumentas čia buvo sąrašas svarbiausių jo konkurentų kartu su visa įmanoma informacija

pro ir *anti*. Pirmasis šiame sąraše buvo įrašytas Galba, po jo sekė Galas, toliau — Kornificijus ir galiausiai Palikanas. Ciceronas paėmė plunksną ir rūpestingai savo aiškiu ir smulkiu braižu prirašė penktąjį vardą, kurio, beje, niekada nesitikėjo išvysti konkurentų sąraše: Antonijus Hybrida.

Tai, kas įvyko po kelių dienų, vėliau lėmė ir Cicerono likimą, ir visos valstybės ateitį, nors tuo metu jis nieko panašaus neįtarė. Šis įvykis man primena vieną iš tų nekaltai atrodančių spuogelių, kurį vieną rytą savo odoje atsitiktinai pastebėjęs žmogus į jį iš pradžių per daug nekreipia dėmesio, tačiau vėliau pamato, kad jis ima plėstis, o po kelių mėnesių tampa didžiuliu augliu. Spuogelis šiuo atveju buvo laiškas, kurį Ciceronas gavo visiškai netikėtai, kviečiantis jį pas vyriausiąjį žynį Metelą Pijų. Ciceroną kvietimas labai suintrigavo, kadangi Pijus, mažiausiai šešiasdešimt ketverių metų labai orus seniokas, anksčiau niekada nesiteikė jo netgi užkalbinti, o ką jau kalbėti apie kvietimą pas save į svečius. Netrukus išvykome kartu su liktoriais, kurie kaip įprastai ėjo pirma mūsų.

Tais laikais oficiali valstybinės religijos vadovo rezidencija stovėjo prie pat *Via Sacra*, šalia namo, kuriame gyveno vestalės, ir aš gerai pamenu, kaip Ciceronas labai norėjo, kad jį pastebėtų įeinantį vidun, nes tai iš tikrųjų buvo pati švenčiausia vieta Romoje, ir nedaug kam yra tekę peržengti jos slenkstį. Mus palydėjo iki laiptų, o paskui nuvedė per galeriją, kurios langai išėjo į vestalių sodą. Slapčia vyliausi užmesti akį į kurią nors iš šešių paslaptingų, baltais drabužiais vilkinčių mergelių, bet sode nebuvo nė gyvos dvasios, o gaišti negalėjome, nes kitoje pusėje laukdamas jau nekantriai mindžikavo kreivakojis Pijus, o greta jo iš kairės ir dešinės stovėjo pora žynių. Jis visą savo gyvenimą tarnavo kariuomenėje, ir tai atsispindėjo jo išvaizdoje. Jis nepaspaudė rankos, nepasiūlė atsisėsti, bet iškart, be jokios įžangos, prabilo:

— Pretoriau, man reikia su tavimi pasikalbėti apie Sergijų Katiliną.

Išgirdęs šį vardą, Ciceronas sustingo, nes Katilina buvo mirtinai nukankinęs jo tolimą pusbrolį, populistą Gratidianą, sulaužęs jam galūnes, išplėšęs akis ir liežuvį. Katilina pasižymėjo ūmiu bepročio žiaurumu. Jis galėdavo būti mielas, kultūringas ir draugiškas, bet užtekdavo kam nors pasakyti visiškai nepiktą pastabą arba tariamai nepagarbiai į jį dirstelėti, ir Katilina tą pačią akimirką prarasdavo savitvardą. Sulos proskripcijos laikais, kai pasmerktųjų myriop sąrašai būdavo iškabinami forume, jis pasireiškė kaip vienas iš labiausiai pagarsėjusių žudytojų, kurio įrankiai būdavo kūjis ir peilis, — *percussores*, — ir pralobo iš nužudytųjų turto. Katilina nužudė netgi savo svainį. Tačiau jis pasižymėjo neabejotina charizma, ir jeigu savo žiaurumą išliedavo ant vieno, tai savo besaikiu dosnumu apdovanodavo du ar tris. Katilina buvo didelis pasileidėlis. Prieš septynerius metus jis buvo kaltinamas turėjęs lytinių santykių su jauna vestale, beje, Terencijos įsesere Fabija. Už šį nusikaltimą grėsė mirties bausmė, — ne tik jam, bet ir jai, — todėl jeigu jis būtų buvęs pripažintas kaltu, ji, kaip vestalė, sulaužiusi šventus skaistumo įžadus, tradiciškai būtų buvusi gyva sudeginta tam tikslui skirtoje mažoje patalpoje už Kolinos vartų. Tačiau Katulo vadovaujami aristokratai užtarė Katiliną, galiausiai jis buvo išteisintas ir galėjo toliau tęsti savo politinę karjerą. Katilina prieš porą metų buvo išrinktas pretoriumi, o paskui išvyko valdytoju į Afriką, todėl įvykiuose, susijusiuose su *lex Gabinia*, nedalyvavo. Dabar jis buvo ką tik sugrįžęs.

— Mano giminė, — tęsė Pijus, — dar nuo tų laikų, kai mano tėvas prieš pusę amžiaus buvo Afrikos valdytojas, rūpinasi šia provincija ir jos gyventojais. Jie tikisi, kad aš juos apginsiu, todėl turiu jums, pretoriau, pasakyti, kad dar niekas nėra jų taip įsiutinęs kaip Sergijus Katilina. Jis nuniokojo visą provinciją, užkrovė jiems nepakeliamus mokesčius, žudė juos, plėšė jų šventyklas, prievartavo žmonas ir dukteris. Sergijai! — sušuko jis pasipiktinęs, paskui atsikrenkštė ir tiesiai sau po kojomis išspjovė didelį geltoną skreplį. — Kilę iš trojėnų, jei tikėtume jų pačių kalbomis, ir per du šimtus metų tarp jų neatsirado nė vieno padoraus žmogaus! Girdėjau, tu esi

atsakingas pretorius, kad šis tipas būtų patrauktas atsakomybėn už visus savo darbelius.

Nužvelgęs Ciceroną nuo galvos iki kojų, jis tęsė toliau.

— Nuostabu! Nežinau, po perkūnais, kas tu per žmogus, bet yra kaip yra. Ir ką gi tu ketini daryti?

Ciceronas, kai jį kas nors bandydavo įžeisti, išlikdavo šaltakraujiškas. Jo atsakymas buvo trumpas:

— Ar afrikiečiai turi surašę parodymus?

— Taip, turi. Jų delegacija jau atvyko į Romą ir dabar ieško tinkamo kaltintojo. Į ką jiems reikėtų kreiptis?

— Negaliu į tai atsakyti. Būdamas teismo vadovas, privalau išlikti nešališkas.

— Nesąmonės. Pasikalbėkime kaip teisininkai. Privačiai. Akis į akį.

Pijus pamojo pirštu Ciceronui, kad šis prieitų arčiau. Įvairiose kautynėse jis buvo netekęs daugumos dantų, todėl kai ėmė kalbėti pašnibždomis, pasigirdo švilpimą primenantis garsas.

— Tu apie teismus dabar nusimanai geriau negu aš. Kas galėtų imtis šios bylos?

— Atvirai kalbant, tai bus nelengva, — atsakė Ciceronas. — Katilina garsėja žmogžudžio reputacija. Apkaltinti tokį įžūlų nusikaltėlį galėtų tik drąsus žmogus. Be to, ateinančiais metais jis tikriausiai ketina kandidatuoti konsulų rinkimuose. Taigi priešas galingas.

— Konsulas? — Pijus staiga trinktelėjo kumščiu sau į krūtinę. Jo palydovai net šoktelėjo nuo tokio stipraus dunkstelėjimo. — Sergijus Katilina netaps konsulu, — nei ateinančiais, nei jokiais kitais metais, — kol šitame susenusiame kūne rusens gyvybė! Romoje turi būti žmogus, galintis jį nuteisti. Jei ne... ką gi, aš dar nesu toks nukriošęs, kad nežinočiau, kaip Romoje reikia kovoti! O tu, pretoriau, — baigdamas tarė jis, — iš anksto paskirk pakankamai laiko bylai nagrinėti.

Po šių žodžių, bambėdamas kažką sau po nosimi, jis nušlepsėjo koridoriumi, lydimas šventųjų patarnautojų.

Žvelgdamas jam pavymui, Ciceronas suraukė antakius ir papurtė galvą. Net ir po trylikos tarnavimo jam metų aš ne itin susigaudydavau politikos subtilybėse, todėl niekaip neįstengiau suprasti, kodėl šis pokalbis jį taip paveikė. Ciceronas iš tikrųjų buvo sukrėstas, todėl, mums jau keliaujant *Via Sacra*, jis įsitikino, kad *proximus lictor* negirdi, ir tarė man:

— Patekau į labai keblią padėtį, Tironai. Turėjau tai numatyti.

Man pasiteiravus, kodėl jam taip svarbu, ar Katilinai bus iškelta baudžiamoji byla, ar nebus, jis šiurkščiai atkirto:

— Ogi todėl, *tuščiagalvi*, kad nevalia dalyvauti rinkimuose, jei esi kaltinamas padaręs nusikaltimą. Tai reiškia, kad jei afrikiečiams pavyks rasti drąsuolį, kuris užsiims šiuo reikalu, ir Katilinai bus pareikštas kaltinimas, o bylos nagrinėjimas užsitęs iki ateinančios vasaros, jam bus uždrausta kelti savo kandidatūrą konsulų rinkimuose, kol teismas nepaskelbs savo sprendimo. O jeigu jį išteisintų, tuomet jis keltų savo kandidatūrą *tais pačiais* metais kaip ir *aš*.

Nežinau, ar Romoje buvo kitas senatorius, sugebėjęs pažvelgti taip toli į ateitį — apsvarstyti tiek daug *jei* ir iš anksto nujausti galimus pavojus. Tiesa, Kvintas, išgirdęs brolio nuogąstavimus, viską nuleido juokais: „O *jei* tave, Markai, būtų nutrenkęs žaibas, *jei* Metelas Pijus būtų prisiminęs, kokia tai buvo savaitės diena...

Tačiau Ciceronas ir toliau nesiliovė nervintis, todėl slapčia iššniukštinėjo, kaip afrikiečiams sekasi ieškoti sau patikimo užtarėjo. Kaip jis ir tikėjosi, nepaisant išsamios informacijos, kurią jie buvo surinkę apie Katilinos nusikaltimus, o pats Pijus senatui pateikė rezoliuciją, smerkiančią buvusį Afrikos valdytoją, jiems nesisekė. Niekas nenorėjo tokio pavojingo priešo, bijodami vieną naktį būti atrasti plūduriuojantys Tiberyje. Atrodė, kad bent jau tuo metu Katilinai pareikšti kaltinimų nepavyks, todėl Ciceronas aprimo. Deja, ramybė tęsėsi neilgai.

XIV

Baigdamas pretoriaus kadenciją, Ciceronas gavo teisę metus padirbėti kurios nors provincijos valdytoju. Respublikos laikais tai buvo įprasta praktika. Tokiu būdu buvo galima įgyti administravimo patirties ir papildyti pretoriaus tarnybos metu gerokai suplonėjusias pinigines. Po metų jis būtų sugrįžęs atgal, įvertinęs esamą politinę situaciją ir vasarą galėjęs dalyvauti konsulų rinkimuose. Pavyzdžiui, Antonijus Hybrida, kuris organizuodamas ištaigingas Apolono žaidynes įklimpo į milžinišką skolą, išvyko į Kapadokiją apsižvalgyti, gal būtų galima ką nors nugvelbti. Tačiau Ciceronas atsisakė jam priklausančios teisės į provinciją. Viena vertus, jis nenorėjo susikomplikuoti padėties, jei kas nors būtų pateikęs jam suklastotą kaltinimą, o paskui keletą mėnesių kiekvieną jo žingsnį būtų šniukštinėjęs kaltintojas. Antra vertus, jam iš atminties vis dar neišdilo magistrato metai Sicilijoje, po kurių jis negalėdavo išvykti iš Romos ilgiau kaip savaitei ar dviem. Vargu ar būtų atsiradęs žmogus, labiau negu Ciceronas mėgęs miesto gyvenimą. Būtent gatvių, teismo senato ir forumo šurmulyje jis įgaudavo naujų jėgų, o perspektyva metus praleisti kažkur nuobodžioje provincijoje, tegul ir labai naudingoje finansiniu požiūriu, pavyzdžiui, Kilikijoje arba Makedonijoje, jam reiškė prakeikimą.

Be to, jis turėjo daug advokato įsipareigojimų, pradedant buvusio Pompėjaus tribūno Kajaus Kornelijaus, aristokratų kaltinamo išdavyste, gynimu teisme. Bent penki garsūs senatoriai patricijai — Hortenzijus, Katulas, Lepidas, Markas Lukulas ir netgi senasis Metelas Pijus — keršijo Kornelijui už tai, kad šis prisidėjo priimant Pompėjui palankų įstatymą, ir kaltino jį sąmoningai ignoravus kito

tribūno veto teisę. Prasidėjus tokiam puolimui, nė neabejojau, kad jo laukia neišvengiama tremtis. To paties tikėjosi ir Kornelijus, kuris buvo susikrovęs visą savo turtą ir pasirengęs išvykti. Tačiau užteko Ciceronui pamatyti priešingoje pusėje Hortenziją ir Katulą ir jis negalėjo praleisti tokios progos neišrėžęs pavyzdinės kaltinamąjį išteisinančios kalbos.

— Nejaugi apie tradicines tribūnų teises, — kalbėjo jis, — mus dabar mokys šie penki iškilūs vyrai, taip uoliai gynę tas pačias teisies panaikinusius Sulos įstatymus? Ar kuris nors iš šių įžymybių teikėsi apginti narsųjį Gnėjų Pompėjų, kai šis, tapęs konsulu, pirmiausia sugrąžino tribūnams jų veto teisę? Galiausiai patys savęs paklauskime: nejaugi iš tikrųjų rūpestis tribūnų teisėmis privertė šiuos žmones atsitraukti nuo žuvų knibždančių tvenkinių, palikti savo portikus ir atvykti į teismą? O gal greičiau taip pasielgti juos paskatino visiškai kitos, jų širdims daug mielesnės „tradicijos" — savanaudiškumas ir kerštas?

Visos Cicerono kalbos, pasakytos tąsyk, nepamenu, tačiau visą laiką jis kalbėjo panašiu tonu. Jam baigus, penketas garbingų bylininkų (jie, beje, padarė klaidą susėsdami greta vienas kito) atrodė perpus mažesni, ypač Pijus, kuriam buvo per sunku ištverti ilgą teismo posėdį ir kuris, pridėjęs delną prie ausies, kad geriau girdėtų, kankintojui vaikštinėjant po teismą, be perstojo sukiojosi savo krėsle. Tai buvo paskutinis senojo kario pasirodymas viešumoje prieš susergant ilgai jį kamavusia liga. Teisėjui paskelbus išteisinamąjį nuosprendį Kornelijui, Pijus, iš visų pusių aidint patyčioms ir juokui, išėjo iš teismo toks suglumęs, koks gali būti tik senas žmogus (šį bruožą aš vis labiau ir labiau dabar atpažįstu savyje).

— Puiku, — tarė Ciceronas, ir jo balse išgirdau pasitenkinimo gaidelę, mums susiruošus keliauti namo, — šiaip ar taip, manau, kad jis apie tai jau žino.

Aš nepasakosiu apie visas to meto Cicerono bylas, kadangi jų buvo begalė ir jos visos atitiko jo strategiją įpareigoti kuo daugiau įtakingų žmonių paremti jį konsulų rinkimuose, taip pat nuolatos priminti rinkėjams apie save. Žinoma, savo klientus jis rinkosi labai

rūpestingai, ir mažų mažiausiai keturi iš jų buvo senatoriai: Fundanijus, turėjęs įtakos dideliam rinkėjų sindikatui; Orchivijus, vienas iš buvusių pretorių; Galijus, kuris buvo nusitaikęs į pretoriaus postą, ir Mucijus Orestinas, apkaltintas plėšikavimu, bet ketinantis dalyvauti tribūnų rinkimuose ir su savo byla atėmęs nemažai laiko.

Esu tikras, kad Ciceronas pirmasis į politiką ėmė žiūrėti kaip į rimtą darbą, o kartą per savaitę jo darbo kambaryje buvo šaukiamas pasitarimas rinkiminės kampanijos eigai apžvelgti. Dalyviai ateidavo ir išeidavo, tačiau branduolį sudarėme penkiese: pats Ciceronas, Kvintas, Frugis, aš ir oficialus Cicerono mokinys Celijus; pastarasis, nors ir labai jaunas (o gal kaip tik būtent todėl, kad jaunas), sukiodavosi po miestą, uoliai rinkdamas gandus. Kvintas ir šįkart koordinavo mūsų veiksmus, tačiau dabar jis veržėsi dar ir vadovauti. Retsykiais atlaidžiai nusišypsodamas arba kilstelėdamas antakius, jis leisdavo suprasti, kad Ciceronas, nors ir genijus, be jo praktiško proto tebūtų žemės kojomis nesiekiantis svajotojas intelektualas, o šis ir toliau jam nuolaidžiavo.

Jei turėčiau pakankamai laiko, parašyčiau, manau, įdomią studiją apie brolius politikoje. Be abejo, būtinai paminėčiau brolius Grakchus, Tiberijų ir Kajų, mėginusius turtuolių turtus dalyti vargstantiems ir abu už tai nužudytus. Mano laikais gyveno Markas ir Liucijus Lukulai, patricijai, vienas po kito ėję konsulų pareigas, taip pat broliai iš Metelų ir Marcelinų giminių. Žmonių veikloje, kurioje draugystė yra laikina, o sąjungos kuriamos tam, kad būtų nutrauktos, žinojimas, jog kito žmogaus vardas, kad ir ką moiros iškrėstų, amžiams susietas su tavuoju, suteikia jėgų. Santykiai tarp abiejų Ciceronų, kaip ir tarp daugelio brolių, manau, buvo išausti iš švelnumo ir nuoskaudų, pavydo ir ištikimybės. Be Cicerono Kvintas būtų buvęs nuobodus ir kompetentingas armijos kariškis, vėliau — nuobodus ir kompetentingas Arpinumo ūkininkas, tačiau Ciceronas ir be Kvinto būtų buvęs Ciceronas. Tai suprasdamas, o kartu suprasdamas, kad tą patį jaučia ir jo brolis, Ciceronas stengėsi prie jo prisitaikyti, geraširdiškai apgaubdamas jį spindinčia savo šlovės mantija.

Tą žiemą Kvintas daug laiko praleido sudarinėdamas *Rinkimų vadovą*, savo broliškų patarimų Ciceronui rinkinį, kuriame užrašytus pamokymus jis mėgo cituoti pačiomis įvairiausiomis progomis tartum kokią Platono *Respubliką*. *„Gerai suprask, kas tai per miestas,* — buvo rašoma pradžioje, — *ko tu sieki ir kas esi. Kasdien leisdamasis į forumą kartok: „Esu pašalinis. Siekiu tapti konsulu. Čia yra Roma."* Aš dar ir šiandien prisimenu kai kuriuos trumpus jo pamokymus. *„Visur pilna apgaulės, klastos ir išdavystės. Gerai įsidėmėk Epicharmo žodžius, jog išminties pagrindas, jos kaulai ir sausgyslės yra šis patarimas: „Niekuomet nepasitikėk aklai." „Neužmiršk atkreipti aplinkinių dėmesio į tai, kiek daug ir kokių įvairių draugų turi." „Man labai rūpi, kad tave visada suptų minia gerbėjų." „Jei kas nors tavęs prašo ką nors padaryti, neatsisakyk net jeigu negali." „Galiausiai pasistenk, kad tavo rinkimų kampanija būtų puikus, nuostabus, pritrenkiantis ir tautos mėgiamas spektaklis; jei yra galimybė, tegul žmonės girdi apie tavo konkurentų nusikaltimus, paleistuvystes ir papirkinėjimą."*

Kvintas labai didžiavosi savo *Vadovu*, o po kelių metų jį netgi paviešino, taip išgąsdindamas Ciceroną, kuris buvo įsitikinęs, kad šlovė politinėje arenoje, kaip ir mene, priklauso nuo gero savo metodų įslaptinimo.

Pavasarį Terencija šventė savo trisdešimtąjį gimtadienį, ir Ciceronas jos garbei surengė nedideles vaišes. Jose dalyvavo Kvintas su Pomponija, Frugis su savo tėvais ir išrankusis Servijus Sulpicijus su savo neįtikėtinai dailia žmona Postumija; svečių turėjo būti ir daugiau, bet prabėgę metai ištrynė juos iš mano atminties. Prievaizdas Erosas trumpam sukvietė visus namiškius, o mes palinkėjome Terencijai paties geriausio; prisimenu, kaip tuomet, pasirodžius šeimininkei, pagalvojau, kad niekada anksčiau nebuvau matęs jos tokios gražios ir taip linksmai nusiteikusios. Jos trumpai kirpti, tamsūs garbanoti plaukai tiesiog blizgėjo, akys švytėjo ir net jos liesas kūnas atrodė ne toks sudžiūvęs kaip įprastai, o kažkoks apvalesnis. Šeimi-

ninkui su šeimininke nusivedus svečius į valgomąjį, savo pastebėjimu pasidalijau su jos tarnaite, o ši apsidairiusi, ar niekas mūsų nemato, ranka padarė apvalų pilvą vaizduojantį judesį. Iš pradžių nesupratau, ką ji norinti man pasakyti, todėl sukėliau jos juoką, ir tik tada, kai ji, vis dar juokdamasi, nubėgo laiptais, supratau, koks kvailas aš buvau; žinoma, ne tik aš. Be abejo, normalus vyras tokius simptomus taip pat būtų pastebėjęs anksčiau, bet Ciceronas buvo labai užsiėmęs, namo grįždavo tik temstant, o tada jam dar reikėdavo parašyti kalbą arba laišką, todėl būtų buvęs stebuklas, jeigu jis išvis būtų radęs laiko savo, kaip sutuoktinio, pareigoms. Šiaip ar taip, įpusėjus vaišėms, pasigirdo garsus, susijaudinimo kupinas šauksmas, kurį sekė plojimai, reiškiantis, kad Terencija, pasinaudojusi gimtadienio šventimu, pranešė besilaukianti kūdikio.

Vėlai vakare Ciceronas atėjo į darbo kambarį plačiai šypsodamasis. Jis išklausė mano sveikinimą trumpai linktelėdamas.

— Ji tikra, kad tai berniukas. Matyt, Geroji Deivė bus pranešusi jai šį faktą tik moterims suprantamais nežemiškais ženklais.

Ciceronas nekantraudamas energingai trynė rankas ir nesiliovė šypsojęsis.

— Kūdikis rinkimų metu yra tikras stebuklas, Tironai, kuris teikia vilties, kad atėjus metui jis bus puikus kandidatas ir doras šeimos galva. Pasakyk Kvintui, kad į rinkimų kampaniją įtrauktų ir kūdikio pasirodymą, — tarė jis ir parodė į mano vaško lentelę.

— Juokauju, kvaily! — nusijuokė jis, išvydęs kvailą mano veido išraišką, ir dėjosi norįs suduoti man per ausį.

Nežinau, ar tai, kad aš vis dar nesuprasdavau, *kada* jis juokauja, daugiau pasako apie jį, ar apie mane.

Nuo to meto Terencija ėmė daug griežčiau laikytis religinių apeigų, todėl kitą dieną po gimtadienio paprašė Ciceroną palydėti ją į Junonos šventyklą ant Kapitolijaus kalvos, kur nupirko žyniui avinėlį ir paprašė jį paaukoti kaip jos padėką už nėštumą ir santuoką. Ciceronas buvo patenkintas galėdamas padaryti jai paslaugą, nes mintis apie dar vieną vaiką jį nepaprastai džiugino, be to, jis puikiai žinojo, kad viešai parodytas pamaldumas nelieka nepastebėtas rinkėjų.

*

O dabar, atrodo, pats laikas sugrįžti prie vis didėjančio auglio, kurio vardas — Sergijus Katilina.

Praėjus kelioms savaitėms po Cicerono apsilankymo pas Metelą Pijų, įvyko tų metų konsulų rinkimai. Tačiau dėl papirkinėjimo, kuris rinkimų metu buvo labai paplitęs, rezultatai buvo anuliuoti ir pakartotinai surengti spalio mėnesį. Ta proga savo kandidatūrą iškėlė ir Katilina. Tačiau Pijus suskubo pakišti jam koją, — manau, kad tai buvo paskutinis mūšis, iš kurio senasis karys išėjo kaip nugalėtojas, — ir senatas priėmė nutarimą, kad dalyvauti rinkimuose turi teisę tik tie, kurių vardai buvo įrašyti pirmuosiuose rinkimų biuleteniuose. Ši žinia sukėlė eilinį Katilinos įsiūtį, ir netrukus jis kartu su savo įtūžusiais draugais ėmė sukiotis po forumą, grasindamas susidoroti, todėl senatas nubalsavo už tai, kad konsulams būtų paskirti asmens sargybiniai. Visiškai nenuostabu, kad niekas neišdrįso atsiliepti į afrikiečių prašymus ir imtis šios bylos. Vieną kartą užsiminiau apie tai Ciceronui, klausdamas, ar jis nemanąs, kad ši byla dar labiau prisidėtų prie jo populiarumo, nes sutramdęs Verį jis tapo pačiu garsiausiu advokatu pasaulyje. Tačiau Ciceronas papurtė galvą.

— Veris prieš Katiliną buvo tik kačiukas. Be to, Verio niekas per daug nemėgo, tuo tarpu Katilina turi savo šalininkų.

— Kodėl jis toks populiarus? — pasiteiravau.

— Pavojingi žmonės visada traukia šalininkus, bet man susirūpinimą kelia ne tai. Jei kalbėtume tik apie minias gatvėje, jis būtų ne toks pavojingas. Esmė ta, kad jį remia nemažai aristokratų, galbūt ir Katulas, o kur Katulas, ten greičiausiai ir Hortenzijus.

— O aš maniau, kad Hortenzijus dėl jo nesivargintų.

— Oho, Hortenzijus žino, kaip ir kada pasinaudoti tokiu gatvės mušeika. Tvarkingą namą dažnai saugo piktas šuo. Neužmirškime, jog Katilina yra dar ir Sergijus, tad nieko keista, kad toks žmogus traukia jų dėmesį. Prastuomenė ir aristokratija — rinkimuose tokia sąjunga būtų didelė jėga. Tikėkimės, kad jis nedalyvaus šią vasarą

vyksiančiuose konsulų rinkimuose. Džiaugiuosi, kad man šitos užduoties, atrodo, neteks imtis.

Išgirdęs jį šitaip kalbant, suklusau, nes tai buvo vienas iš tų pastebėjimų, kurie įrodo dievų buvimą — kiekvieną kartą, kai tik jie savo dangiškose sferose girdi panašius nusiraminimo žodžius, jiems knieti parodyti savo galybę. Netrukus po mūsų pokalbio Celijus Rufas pranešė Ciceronui nerimą keliančią naujieną. Tuo metu Celijui buvo septyniolika metų ir, kaip anksčiau pasakojo Ciceronui jį atvedęs tėvas, vaikiną buvo labai sunku suvaldyti. Jis buvo aukštas ir gerai sudėtas, todėl savo išvaizda atrodė panašus į dvidešimtmetį, kalbėjo žemu balsu ir želdino trumpą ožišką barzdelę, kuri buvo madinga tarp jo draugų. Jis išsėlindavo iš namo jau sutemus, kai Ciceronas būdavo užsiėmęs savo darbu, o visi kiti miegodavo; gan dažnai jis sugrįždavo tik rytui brėkštant. Jis žinojo, kad aš turiu susitaupęs truputį pinigų, todėl visuomet kaulydavo šiek tiek paskolinti. Vieną vakarą, kai aš eilinį kartą atsisakiau jam padėti, sugrįžęs į savo kambarėlį pamačiau, kad jis aptikęs mano slėptuvę ir paėmęs iš jos visas santaupas. Visą naktį negalėjau užmigti, o ryte, kai jį sutikęs pagrasinau pranešiąs apie tai Ciceronui, jo akyse išvydau ašaras ir išgirdau pažadą viską sugrąžinti. Tiesą sakant, jis savo pažadą ištęsėjo ir pinigus grąžino su neblogomis palūkanomis, o aš po ano karto įsirengiau naują slėptuvę ir apie ją nė vienu žodžiu neužsiminiau.

Naktimis jis ūždavo mieste su grupe labai blogos reputacijos kilmingų jaunuolių. Vienas iš jų buvo dvidešimtmetis Gajus Kurijus, kurio tėvas anksčiau ėjo konsulo pareigas ir buvo uolus Verio šalininkas. Tarp jų buvo ir Markas Antonijus, Hybridos sūnėnas šiam, man atrodo, tuo metu buvo aštuoniolika. Tačiau tikrasis gaujos vadas, — greičiausiai dėl to, kad buvo vyriausias ir turtingiausias, be to, galėjo pamokyti juos tokių darbelių, apie kokius jie nė nesapnuodavo, — buvo Klodijus Pulcheras. Jis buvo įpusėjęs trečią dešimtį ir aštuonis metus tarnavęs romėnų kariuomenėje Rytuose, kur ne kartą buvo patekęs į įvairiausius nemalonumus, vadovavęs maištui prieš Lukulą, — šis, pasirodo, buvo jo svainis, — o paskui piratų buvo paimtas į nelaisvę. Tačiau dabar, grįžęs į Romą, jis ieškojo progos iš-

garsėti, todėl vieną naktį pareiškė, kad jis jau žinąs, kaip tai padaryti. Anot Celijaus, tai bus linksmas pokštas ir rizikingas iššūkis — *jis patrauksiąs teisman Katiliną.*

Celijui greitakalbe pranešus šią žinią, Ciceronas iš pradžių nenorėjo patikėti. Apie Klodiją jis buvo susidaręs nuomonę iš įvairiausių gandų, pavyzdžiui, apie tai, kaip šis miegojęs su savo paties seserimi, — šios kalbos, beje, neliko be atgarsio, nes pats Lukulas įvardijo tai kaip vieną iš priežasčių, dėl kurių jis išsiskyręs su žmona.

— Ką gi šis žmogysta galėtų veikti teismuose? — paniekinamai tarė Ciceronas. — Nebent sėdėti kaltinamųjų suole.

Tačiau Celijus sau įprasta maniera Ciceronui atkirto, kad senatorius galįs labai paprastai įsitikinti jo žodžių teisingumu po valandos arba dviejų apsilankęs turto prievartavimo bylas nagrinėjančiame teisme, į kurį Klodijus ketino kreiptis dėl bylos prieš Katiliną. Be abejo, Ciceronas negalėjo atsispirti pagundai pamatyti šį spektaklį, todėl priėmęs svarbesnius savo lankytojus pasikvietė mane kartu su Celijumi ir netrukus mes jau leidomės nuo kalvos gerai pažįstamos Kastoro šventyklos link.

Kaip visuomet, kažkokiu paslaptingu būdu pasklido kalbos, jog turi įvykti kažkas svarbaus, todėl laiptų papėdėje jau būriavosi šimtas, o gal ir daugiau smalsuolių. Tuometinis pretorius, Orbijus, vėliau tapęs Azijos valdytoju, buvo ką tik atsisėdęs į savo sostą ir, nieko nesuprasdamas, dairėsi aplink, kai nuo Palatino pusės pasirodė šešetas ar septynetas kvailai besišypsančių jaunuolių. Jų išvaizda — ilgi plaukai, trumpos barzdelės, masyvūs, gausiai puošti ir atleisti diržai — bylojo, kad jie laiko save labai madingais, nors, tiesą sakant, ir aš apie juos taip galvojau.

— O, dievai, kas per spektaklis! — sumurmėjo Ciceronas, jiems einant pro šalį, užuodęs stiprų krokų aliejaus ir tepalo kvapą. — Jie labiau panašūs į moteris negu į vyrus!

Vienas iš jų atsiskyrė nuo visos grupės ir ėmė kopti laiptais pas pretorių. Pusiaukelėje jis sustojo ir atsigręžė į susirinkusius žmones. Vulgariai kalbant, jis buvo „dailus berniukas“ ilgomis šviesiomis garbanomis, putliomis raudonomis lūpomis ir saulėje įdegusia

oda — tikras jaunas Apolonas. Tačiau jam prabilus išgirdome stebėtinai tvirtą ir vyrišką balsą su tariamai plebėjišku akcentu, kuris giminės vardą „Klaudijus" buvo pakeitęs į „Klodijus" (žinoma, tai buvo dar viena madinga afektacija).

— Esu Publijus Klodijus Pulcheras, sūnus konsulo Apijaus Klaudijaus Pulchero, palikuonis konsulų aštuoniose iš eilės kartose. Atvykau šiame teisme pareikšti kaltinimą Sergijui Katilinai dėl visų jo nusikaltimų, kuriuos jis yra padaręs Afrikoje.

Paminėjus Katilinos vardą, forume pasigirdo murmesys ir švilpčiojimas, o netoli mūsų stovėjęs žaliūkas šūktelėjo:

— Ei, mergužėle, pasaugok savo užpakalį!

Tačiau neatrodė, kad Klodijus būtų sunerimęs.

— Tegul mano protėviai ir dievai palaimina šį žingsnį ir padeda pasiekti tikslą.

Jis spėriai užkopė pas Orbijų ir, bendrininkams karštai plojant, įteikė jam *postulatus*, susuktus į cilindrą, užantspauduotus antspaudu ir perrištus raudona juosta. Prie džiūgaujančių bendrininkų prisidėjo ir Celijus, tačiau Ciceronas, įdėmiai į jį pažvelgęs, privertė liautis.

— Bėk ir surask mano brolį, — paprašė jo senatorius. — Pranešk jam, kas atsitiko, ir pasakyk, kad mums reikia nedelsiant pasimatyti.

— Betgi tai vergo pareiga, — paprieštaravo susiraukęs Celijus, kuris, be abejo, bijojo prarasti reputaciją draugų akyse. — Manau, kad tai padaryti galėtų Tironas.

— Daryk, kas tau įsakyta, — atšovė Ciceronas, — ir podraug surask Frugį. Turėtum būti dėkingas, kad aš dar nepranešiau tavo tėvui, su kokia gėdinga kompanija susidėjai.

Tai išgirdęs, Celijus bemat persigalvojo ir netrukus nuskuodė iš forumo Cereros šventyklos link, kur tuo metu įprastai rinkdavosi plebėjų edilai.

— Aš jį visiškai išpaikinau, — grįžtant namo, pavargusiu balsu pratarė Ciceronas, — ir žinai kodėl? Todėl kad jis turi kažkokio žavesio, pačios bjauriausios iš visų savybių, o aš nesugebu prisiversti nenuolaidžiauti žavingiems žmonėms.

Už bausmę ir todėl, kad juo jau nebepasitikėjo, Ciceronas neleido Celijui dalyvauti tądien vykusiame susirinkime ir liepė jam eiti rašyti ataskaitos. Palaukęs, kol mokinys pranyks iš akių, jis papasakojo Kvintui ir Frugiui paskutines naujienas. Kvintas susidariusią situaciją vertino optimistiškai, bet Ciceronas buvo absoliučiai tikras, kad ateinančiais metais konsulų rinkimuose jam teks susigrumti būtent su Katilina.

— Žvilgtelėjau į teismo kalendorių — tikriausiai dar pamenate, kaip vyksta jo darbas, — ir įsitikinau, jog Katilinos byla iki liepos nebus išnagrinėta, o tai reiškia, kad šiemet jis jokiu būdu negalės dalyvauti konsulų rinkimuose. Vadinasi, mes susikausime tarpusavyje.

Staiga jis trinktelėjo kumščiu į stalą ir prisiekė (tai jis darydavo labai retai):

— Šią situaciją numačiau dar prieš metus — tai gali paliudyti Tironas.

Kvintas paklausė:

— O gal vis dėlto Katilina bus pripažintas kaltu ir ištremtas?

— Manai, kad šitas išsikvepinęs kaltintojas gali laimėti bylą? Tasai, kurį kiekvienas Romos vergas žino kaip sesers meilužį? Ne, ne, tu buvai teisus, Tironai. Derėjo pačiam imtis Katilinos bylos, kol turėjau tokią galimybę. Teisme jį būtų buvę lengviau nugalėti negu rinkimuose.

— Galbūt dar ne per vėlu? — užsiminiau aš. — Gal įmanoma Klodijų perkalbėti, kad šį reikalą perduotų tau?

— Ne, jis nė už ką nenusileistų, — atsakė Ciceronas. — Jūs tik pažiūrėkite į jį — šis pasipūtėlis yra tikras Klaudijų giminės atstovas. Juk jis gavo progą išgarsėti ir jos jokiu būdu nepaleis. Verčiau atnešk, Tironai, galimų kandidatų sąrašą. Mums reikia kuo greičiau susirasti patikimą porininką.

Tais laikais kandidatai į konsulus rinkimų kampanijoje įprastai dalyvaudavo poromis, ir tokia taktika pasiteisindavo, kadangi jie galėdavo paprasčiausiai papildyti vienas kitą. Ciceronui iš tiesų reikėjo tokio porininko, įžymaus ir turinčio aristokratų užnugarį. Ciceronas galėtų atsilyginti populiarumu tarp *pedarijų* ir prastuomenės, taip

pat ir savo paties suburto rinkėjų sindikato palaikymu. Jis visada tikėjosi, kad norėdamas susirasti sau tokį porininką didesnių problemų neturės. Tačiau tąsyk, kai peržiūrėjome visų potencialių kandidatų sąrašą, supratau jo nerimo priežastį. Iš Palikano rinkiminėje kampanijoje naudos nebūtų. Kornificijus neturėjo jokių galimybių laimėti. Hybrida buvo tiesiog pusprotis. Liko Galba ir Galas. Tačiau Galba buvo aristokratas, kuris nieko bendra su Ciceronu nenorėjo turėti, o Galas, nepaisant visų nuolankių Cicerono prašymų, tvirtai pareiškė, kad konsulo pareigos jam visiškai nerūpi.

— Ar jūs galite patikėti? — nusiskundė Ciceronas, mums susispietus aplink jo stalą ir nagrinėjant galimų kandidatų sąrašą.

— Pasiūlau žmogui patį svarbiausią pasaulyje postą ir nieko iš jo man nereikia, išskyrus dieną ar dvi pastovėti šalia manęs. Tačiau jis vis tiek tvirtina, kad mieliau užsiims jurisprudencija!

Jis paėmė plunksną ir užbraukė Galo vardą, o sąrašo apačioje prirašė Katiliną. Paskui šalia jo tingiai pabaksnojo, pabraukė, apvedė ir, pasižiūrėjęs į kiekvieną iš mūsų paeiliui, pareiškė:

— Žinoma, yra vienas galimas porininkas, kurio nepaminėjome.

— Ir kas jis toks? — pasiteiravo Kvintas.

— Katilina.

— *Markai!*

— Aš kalbu visiškai rimtai, — atsakė Ciceronas. — Nagi, gerai pagalvokime. Tarkime, užuot pabandęs apkaltinti, pasisiūlau jį ginti. Jei man pavyktų jį išteisinti, jis būtų priverstas paremti mane konsulų rinkimuose. Antra vertus, jei jis būtų pripažintas kaltu ir ištremtas — jam būtų galas. Man tinka abu variantai.

— Tu gintum *Katiliną*? — Kvintas gerai pažinojo savo brolį ir labai nustebo tai išgirdęs, tačiau tądien jis buvo nekalbus.

— Aš ginčiau patį baisiausią pragaro velnią, jei tik jam reikėtų advokato. Tokia yra mūsų teisinė sistema. — Ciceronas paniuro ir suirzęs papurtė galvą. — Lygiai taip pat elgėmės prieš pat vargšelio Liucijaus mirtį. Nagi, brolau, nežiūrėk į mane tokiu priekaištaujančiu veidu! Pats esi rašęs: *„Esu pašalinis. Siekiu tapti konsulu. Čia yra*

Roma." Tie trys trumpi sakiniai pasako viską. Esu pašalinis, niekas kitas man nepadės, išskyrus jus, mano bičiuliai, todėl pats turiu savimi pasirūpinti. Siekiu tapti konsulu, o tai reiškia, nemariu; dėl tokio prizo verta pakovoti, ar ne? Čia yra Roma — *Roma* — ne koks nors abstraktus filosofijos centras, bet šlovingas miestas, pastatytas ant nešvankybių upės kranto. Jei reikės, aš ginsiu Katiliną, o paskui nedelsdamas jo atsikratysiu. Lygiai tą patį jis padarytų man. Toks jau yra mūsų pasaulis.

Ciceronas atsilošė savo krėsle ir iškėlė abi rankas.

— Roma.

Ciceronas neskubėjo, mat nusprendė palaukti ir pirmiausia įsitikinti, ar Katilinai iš tikrųjų bus pateiktas kaltinimas. Daugelis manė, kad Klodijus paprasčiausiai nori pasirodyti arba bando nukreipti dėmesį nuo gėdingų savo sesers skyrybų. Vis dėlto įpusėjus vasarai, laikantis visų formalumų, prasidėjo parengiamasis etapas — *postulatio, divinatio ir nominis delatio,* — buvo atrinkti prisiekusieji ir numatyta teismo sesijos pradžia — paskutinioji liepos savaitė. Šansų, jog Katilina konsulų rinkimų metu nebus patrauktas teisman, nebeliko; nominacijų sąrašas buvo galutinai patvirtintas.

Tuo metu Ciceronas nutarė, jog atėjo laikas Katilinai sužinoti apie jo ketinimus. Jis ilgai mąstė, kaip tai padaryti, kadangi nenorėjo susigadinti savo reputacijos, jei Katilina būtų atsisakęs jo pasiūlymo, taip pat nenorėjo, kad apie tai sužinotų senatas. Galiausiai jis griebėsi subtilaus plano. Pasikvietęs į darbo kambarį Celijų, liepė jam prisiekti, kad niekam neišduos to, ką dabar išgirs, ir pareiškė, kad sumanęs ginti Katiliną, todėl dabar norįs išgirsti, ką apie tai manąs Celijus. („Bet atsimink, niekam apie tai nė žodžio!") Tačiau tokius gandus Celijus ypač mėgo, todėl negalėjo paslaptimi nepasidalyti su draugais, tarp kurių buvo ir Markas Antonijus, Hybridos sūnėnas ir artimo Katilinos draugo Lentulo Suros įsūnis.

Atrodo, praėjo tik pusantros dienos, ir prie Cicerono namų slenksčio išdygo pasiuntinys su Katilinos laišku rankose, kuriame

šis klausė, ar senatorius negalėtų jo aplankyti, ir siūlė susitikti jau sutemus, kad niekas to nepastebėtų.

— Ką gi, žuvis užkibo, — rodydamas laišką, tarė man Ciceronas ir liepė Katilinos vergui perduoti šeimininkui, kad vakare jį aplankysiąs.

Terencija skaičiavo paskutines nėštumo dienas, todėl liepos karščiai Romoje jai buvo nepakeliami. Ji gulėjo ant lovos tvankiame valgomajame ir sunkiai dūsavo, šalia jos iš vienos pusės buvo įsitaisiusi Tulija, kuri savo romiu balseliu jai kažką skaitė, o iš kitos pusės sėdėjo tarnaitė su vėduokle. Jeigu ji įprastai greitai plykstelėdavo, tai tuo metu ištisai liepsnojo. Pradėjus temti ir uždegus kandeliabrus, ji pastebėjo Ciceroną susiruošus kažkur vykti ir tučtuojau pareikalavo pasisakyti, kur išeinąs. Išgirdusi labai abstraktų atsakymą, ji apsipylė ašaromis ir įsileido šaukti, kad jis turįs sugulovę, pas kurią dabar keliaująs, nes ji nematanti kitos priežasties, dėl kurios toks orus vyras sutemus trenktųsi iš namų. Jam neliko nieko kito, kaip tik nenoromis prisipažinti, kad vykstąs pas Katiliną. Žinoma, jos tai nė kiek nenuramino, net priešingai — dar labiau įsiutino. Tada ji pareikalavo atsakyti, kaip jis galįs bent akimirką būti šalia siaubūno, išniekinusio jos seserį, vestalę mergelę, o Ciceronas jai į tai sąmojingai atkirto, kad Fabija visada buvusi „labiau vestalė negu mergelė“. Terencija bandė atsistoti, bet jai nepavyko, o mes išeidami dar ilgai girdėjome jos keiksmus, kurie Ciceronui, tiesa, kėlė vien juoką.

Vakaras priminė edilų rinkimų išvakares, kai mes vykome susitikti su Pompėjumi. Tvyrojo toks pat nepakeliamas karštis ir švietė toks pat ryškus mėnulis; dvelkė toks pat lengvas vėjelis, kuris nuo kapinių anapus Eskvilinos vartų į miestą atnešė pūvančių lavonų dvoką. Nusileidome į forumą, kur vergai gatvėje degiojo žibintus, praėjome pro tamsoje tyliai stūksančias šventyklas, o paskui ėmėme kopti į Palatiną, kur stovėjo Katilinos namas. Aš, kaip įprastai, nešiausi dėklą su dokumentais, o Ciceronas ėjo sunėręs rankas sau už nugaros ir nuleista galva, iš kurios supratau, kad jis giliai paskendęs mintyse. Tomis dienomis Palatino kalva buvo apstatyta kur kas mažiau negu šiandien, o atstumas tarp pastatų buvo didesnis negu

šiandien. Netoliese čiurleno upelis, kvepėjo sausmedžiais ir erškėtrožėmis.

— Štai kur gera vieta gyventi, Tironai, — prabilo Ciceronas, sustojęs ant laiptų. — Čia mes apsigyvensime, kai jau nebeliks nelaimėtų rinkimų ir aš nebekreipsiu tiek daug dėmesio į žmonių nuomonę. Įsivaizduok sodą, kuriame galėsiu ramiai skaityti, po kurį galės bėgioti vaikai.

Jis atsigręžė atgal, Eskvilinos link.

— Gimęs kūdikis bus paguoda visiems tuo suinteresuotiems. Atrodo, tarsi lauktume, kada nurims audra.

Katilinos namą suradome nesunkiai, nes jis stovėjo greta Lunos šventyklos, kurią mėnulio deivės garbei naktimis apšviečia deglai. Gatvėje mūsų jau laukė vergas; jis nuvedė mus tiesiai į Sergijų rūmų prieangį, kur Ciceroną pasveikino nepaprasto grožio moteris. Tai buvo Aurelija Orestila, Katilinos žmona, kurios dukrą, kaip buvo manoma, jis buvo suvedžiojęs anksčiau už ją pačią, ir dėl kurios jis, sklido gandai, nužudė savo sūnų iš pirmos santuokos (berniokas grasino verčiau nužudysiąs Aureliją, bet visiems žinomos prostitutės niekada nepripažinsiąs savo nauja motina). Ciceronas ją gerai žinojo, todėl atžariai linktelėjęs nutraukė jos jausmingą pasisveikinimą.

— Gerbiamoji, — tarė jis, — aš atvykau susitikti su tavo vyru, o ne su tavimi.

Tai išgirdusi, ji prikando lūpą ir tuojau pat nutilo.

Šis namas buvo vienas seniausių Romoje, todėl nieko nuostabaus, kad mums sekant įkandin vergo girdėjome, kaip girgžda medis, o viduje buvo juntamas senų dulkėtų apmušalų ir smilkalų kvapas. Man pasirodė labai keista, kad visi vertingesni daiktai buvo kažkur išgabenti ir dar visiškai neseniai, nes ant sienų, kur anksčiau kabėjo paveikslai, buvo likę tik neryškūs stačiakampiai kontūrai, o apskritimai ant grindų žymėjo vietas, kur ne per seniausiai stovėta statulų. Atriume buvo likę vien tik pageltę nuo dūmų vaškiniai Katilinos protėvių atvaizdai. Ten pat stovėjo ir pats Katilina, mane pirmiausia nustebinęs savo ūgiu, nes buvo visa galva, o gal ir daugiau, aukštesnis už Ciceroną, ir, antra, kad už jo stovėjo Klodijus. Šis

vaizdas Ciceroną turėjo priblokšti, tačiau jis buvo pernelyg šaltakraujiškas teisininkas, kad imtų ir išsiduotų. Jis skubiai ištiesė ranką Katilinai, o paskui Klodijui, mandagiai atsisakė jam pasiūlyto vyno, ir trijulė nedelsdama pradėjo pokalbį.

Prisimindamas tą vakarą, stebiuosi, kokie panašūs buvo Katilina ir Klodijus. Tai buvo vienintelis kartas, kai aš juos mačiau drauge viename kambaryje; juodu galėjo būti tėvas ir sūnus — taip panašiai kalbėjo, lėtai tardami kiekvieną žodį, ir stovėjo vienas šalia kito, tarsi būtų pasirengę užvaldyti visą pasaulį. Tikriausiai tai ir yra vadinama veisimu. Keturis šimtus metų tuokėsi puikiausios romėnų giminės, kol gimė šiedu piktadariai, grynaveisliai lyg arabų žirgai — tokie pat greiti, užsispyrę ir pavojingi.

— Štai koks mūsų sandėris, — prabilo Katilina. — Jaunasis Klodijus išrėš puikią kaltinamąją kalbą, kurią išgirdę visi pripažins, kad jis esąs naujasis Ciceronas, o man esą šįkart nepavyks išsisukti nuo bausmės. Tačiau tavo, Ciceronai, argumentai bus dar svaresni, todėl mano išteisinimas nenustebins nieko. Tiesą sakant, surengsime gražų vaidinimą, kuris sustiprins mūsų pozicijas. Aš visų romėnų akivaizdoje būsiu paskelbtas nekaltu. Klodijus pelnys drąsaus ir daug žadančio vyro vardą. O tu teisme pasieksi dar vieną šlovinga pergalę, apgindamas neeilinį žmogų, kuriam neprilygsta joks kitas tavo klientas.

— O ką, jei prisiekusieji nuspręs kitaip?

— Dėl jų nesirūpink. — Katilina paplekšnojo sau per kišenę. — Prisiekusiaisiais aš jau pasirūpinau.

— Įstatymas yra toks *brangus!* — šypsodamasis tarė Klodijus. — Kad galėtų pasitikėti teisingumu, vargšas Katilina turėjo išparduoti visas šeimos relikvijas. Juk tai iš tikrųjų skandalas! Ir įsigudrina gi žmonės!

— Man reikės susipažinti su bylos medžiaga, — pareiškė Ciceronas. — Kiek dar lieka iki sesijos?

— Trys dienos, — atsakė Katilina ir mostelėjo ranka prie durų stovėjusiam tarnui. — Ar užteks tiek laiko pasiruošti?

— Jeigu su prisiekusiaisiais jau susitarta, man pakaks keturių žodžių: „Štai Katilina. Paleiskime jį.“

— O ne! Aš noriu išgirsti tikrą Cicerono kalbą! — paprieštaravo Katilina. — Noriu girdėti: „Šis kkkilmingas pppilietis... garbingos gggiminės kkkraujas... argi nnnematote ašarų jo žžžmonos ir dddraugų akyse?..“

Energingai mojuodamas aukštyn iškelta ranka, jis šiurkščiai mėgdžiojo nežymų Cicerono mikčiojimą. Klodijus kvatojo — mat abu buvo truputį išgėrę.

— Nnoriu, kad „Afrikos bbbarbarai sssuterštų šį teismą, mmmenantį senovę...“ Noriu, kad netektų žado Kartagina ir Troja, ir Didonė, ir Enėjas...

— Darbas bus atliktas nepriekaištingai, — griežtai pertraukė jį Ciceronas.

Tuo metu grįžo vergas, nešinas bylos medžiaga, o aš ėmiau ją skubiai grūsti į dėklą, nes jaučiau, kad veikiant vynui auga įtampa, ir norėjau, kad Ciceronas kuo greičiau iš čia išeitų.

— Mums reikės susitikti ir aptarti parodymus, — tęsė jis tokiu pat šaltu tonu. — Geriausia būtų ryt, jeigu jus tai tenkina.

— Būtinai. Neturiu iš ko rinktis. Ketinau šią vasarą dalyvauti konsulų rinkimuose, kaip tau yra žinoma, kol šitas intrigantas manęs nesulaikė.

Sunku tuo patikėti, tačiau toks aukštas vyras buvo labai judrus. Jis staiga metėsi pirmyn, raumeninga ranka griebė Klodijui už kaklo ir palenkė vaikino galvą žemyn, suriesdamas šį dvilinką. Vargšelis Klodijus, nors ir nebuvo iš silpnųjų, prislopintu balsu sušuko, o pirštais įsikibo į Katilinos ranką. Tačiau Katilina buvo nežmoniškai stiprus, todėl aš bijau, kad dar akimirka, ir jis būtų nusukęs savo svečiui sprandą, jei Ciceronas nebūtų ramiu balsu taręs: „Būdamas tavo advokatu, Katilina, turiu perspėti, kad nužudydamas kaltintoją padarytum nepataisomą klaidą.“

Tai išgirdęs, Katilina apsisuko aplink ir piktai pažiūrėjo į Ciceroną, tartum būtų pamiršęs, kas toks šis žmogus buvo. Tada ėmė garsiai juoktis ir, sušiaušęs Klodijaus garbanas, jį paleido. Vaikinas

susverdėjo, žingtelėjo atatupstas, užsikosėjo, o paskui ėmė masažuoti smakrą ir kaklą. Netrukus, nužvelgęs jį neapykantos kupinu žvilgsniu, taip pat įsileido kvatoti ir pagaliau atsitiesė. Jie apsikabino, Katilina šūktelėjo atnešti daugiau vyno, ir mes išėjome.

— Nieko sau bendrininkai, — kone šūktelėjo Ciceronas, kai grįždami namo ėjome pro Lunos šventyklą. — Nenustebčiau, jei iki ryto jie nugalabytų vienas kitą.

Mums grįžus namo, Terencijai buvo prasidėję sąrėmiai. Apsirikti negalėjome. Klyksmą išgirdome dar būdami lauke. Įžengęs į atriumą, Ciceronas sustojo lyg įbestas, jis buvo išblyškęs ir apimtas panikos, nes Tulijai gimstant jo nebuvo namie, o filosofiniai veikalai, kuriuos jis skaitydavo, tokiam įvykiui neparuošė.

— O, mielieji dievai, atrodo, kad ją kas kankina. Terencija!

Ciceronas puolė prie laiptų ir netrukus atsidūrė jos kambaryje, tačiau viena iš pribuvėjų jį sulaikė.

Valgomajame praleidome nemažai laiko. Ciceronas paprašė pasilikti, tačiau buvo per daug išsigandęs, kad galėtų imtis kokio nors darbo. Kartkartėmis jis priguldavo ant lovos, kurioje prieš mums išvykstant gulėjo Terencija, tačiau išgirdęs dar vieną klyksmą pašoko ir pasileido vaikščioti ratu. Viduje tvyrojo nepakeliama tvankuma, žvakių liepsnelės buvo sustingusios, o siauri juodų dūmų ruoželiai atrodė tartum nuo lubų žemyn nuleisti svambalai. Iš dėklo ištraukiau visus dokumentus, parsineštus iš Katilinos, ir ėmiau juos rūšiuoti — kaltinimai, raštiški parodymai, dokumentinių įrodymų santraukos. Galiausiai, norėdamas užsimiršti, Ciceronas kniūbsčias parkrito ant lovos, ištiesė ranką ir, imdamas ritinį po ritinio, ėmė skaityti priešais žvakę, kurią jam buvau pastatęs. Jis nesiliovė krūpčiojęs ir virpėjęs, tačiau aš nesupratau, ar jį neramino riksmai viršuje, ar baisūs Katilinos nusikaltimai, — žmogžudystės ir prievartavimai, — apie kuriuos bylojo raštiški liudijimai, gauti beveik iš visų Afrikos miestų — nuo Utikos ir Tėnų, nuo Tapsos iki Teleptos. Po valandos ar dviejų senatorius pasibjaurėjęs bloškė juos šalin ir paprašė atnešti

jam pergamento — mat norėjo parašyti keletą laiškų, pradedant laišku Atikui. Jis atsigulė aukštielninkas ir, norėdamas sutelkti dėmesį, užsimerkė. Jo laišką Atikui dabar turiu priešais save.

Praėjo nemažai laiko nuo tavo paskutiniojo man rašyto laiško. Apie savo rinkimų kampaniją jau esu pasakojęs. Šiuo metu planuoju teisme ginti Katiliną, su kuriuo ketinu kartu dalyvauti rinkimuose. Prisiekusieji yra savi, o su kaltintoju viskas suderinta. Jei kaltinamąjį pavyks išteisinti, jis kampanijos metu bus labiau linkęs bendradarbiauti su manimi. Tačiau jei įvyktų priešingai, pakelsiu tai filosofiškai.

— Cha! Iš tikrųjų. — Jis vėl užsimerkė.

Reikia, kad tu greičiau sugrįžtum. Žmonės vis labiau kalba, kad tavo kilmingieji draugai žada prieštarauti mano kandidatūrai...

Šioje vietoje mano rašymas nutrūko, nes vietoje riksmo mus iš viršaus pasiekė visiškai kitoks garsas — gurguliuojantis naujagimio verksmas. Ciceronas stryktelėjo nuo lovos ir strimgalviais užlėkė laiptais į Terencijos kambarį. Po kurio laiko jis nusileido žemyn, o tada, netaręs nė žodžio, paėmė iš manęs laišką ir pačiame viršuje savo ranka užrašė:

Turiu garbės pranešti, jog tapau sūnelio tėvu. Terencija jaučiasi gerai.

Kaip pasikeičia namai gimus sveikam kūdikiui! Esu tikras, taip yra todėl, kad vaiko gimimas yra dvejopa palaima, nors ne visi tai supranta. Neapsakomos baimės, kurios lydi kiekvieną gimdymą, —

agonijos, mirties ir išsigimimo baimės, — pagaliau dingsta ir įvyksta naujos gyvybės stebuklas. Apima palengvėjimas ir džiaugsmas.

Žinoma, man nebuvo leista užlipti į viršų pas Terenciją, bet po kelių valandų Ciceronas nusileido kartu su sūnumi ant rankų ir išdidžiai parodė jį visai šeimynai ir lankytojams. Kalbant atvirai, tai nelabai buvo į ką žiūrėti, išskyrus mažą piktą ir raudoną veidą bei tamsių plaukų kuokštelį. Jis buvo tvirtai suvystytas vilnoniais vystyklais, kuriuose daugiau kaip prieš keturiasdešimt metų gulėjo ir Ciceronas. Senatorius rankose laikė sidabrinį barškutį, kuriuo jis pats žaisdavo, ir barškino juo virš smulkaus veidelio. Paskui, švelniai glausdamas prie savęs, nusinešė jį į atriumą ir parodė tą vietą, kur, kaip jis svajojo, vieną dieną bus pakabintas konsulo Cicerono atvaizdas.

— O tu, — sušnabždėjo jis, — tu būsi Markas Tulijus Ciceronas, sūnus konsulo Marko Tulijaus Cicerono. Neblogai skamba, ar ne? Tavęs niekas nepravardžiuos naujoku! Ei, Tironai, susipažink su nauja politine dinastija.

Jis ištiesė man ryšulėlį, o aš įsitempęs, kaip ir visi bevaikiai, paėmiau jį ant rankų, bet tuojau pat nurimau, nes netrukus priėjusi auklė paėmė jį iš manęs.

Tuo tarpu Ciceronas vėl žiūrėjo į tuščią vietą ant atriumo sienos ir buvo eilinį kartą paskendęs savo mintyse. Bandau atspėti, galbūt jis ten matė savo paties mirties kaukę, žvelgiančią tiesiai į jį tarsi veidas iš veidrodžio? Po kurio laiko pasiteiravau apie Terencijos savijautą; jis išsiblaškiusio žmogaus balsu atsakė:

— O, ji jaučiasi labai gerai. Labai stipri. Juk tu ją pažįsti. Pakankamai stipri, kad galėtų mane apkulti dėl sandėrio su Katilina.

Pagaliau jis atitraukė žvilgsnį nuo tuščios sienos ir atsiduses tarė:

— O dabar, manau, pats metas į pasimatytą su šituo niekšu.

Nuėję pas Katiliną, radome buvusį Afrikos valdytoją puikiai nusiteikusį. Vėliau Ciceronas buvo sudaręs jo „paradoksalių savybių" sąrašą, kurį dabar norėčiau pacituoti, nes jame yra tikrai daug tiesos: „sužavėti žmones savo draugiškumu ir būti jiems ištikimu; dalytis

su visais savo nuosavybe ir padėti kiekvienam į nelaimę patekusiam draugui pinigais, įtaka, pastangomis ir prireikus netgi nusižengiant įstatymui; derinti savo įgimtą temperamentą prie aplinkybių; būti santūriu su rimtais, būti nuolaidžiu su liberaliais, oriu su seniais, draugišku su jaunimu, drąsiu su nusikaltėliais, amoraliu su pasileidėliais..." Toks buvo Katilina, kuris laukė mūsų atvykstant. Jis jau buvo girdėjęs apie Ciceronui gimusį sūnų, todėl pirmiausia šiltai pasveikino savo advokatą, paspausdamas jam ranką, o paskui išsitraukė dailią veršio oda aptrauktą dėžutę ir ištiesė ją Ciceronui, primygtinai prašydamas ją atidaryti. Viduje buvo sidabrinis amuletas kūdikiui, kurį Katilina parsivežė iš Utikos.

— Tai vietinių gyventojų dėvimas niekutis, skirtas atbaidyti ligoms ir piktosioms dvasioms, — paaiškino jis. — Prašau, perduok jį su pačiais geriausiais mano palinkėjimais savo berniukui.

— Gražus poelgis, Katilina, — atsakė Ciceronas.

Amuletas buvo gana dailiai išraižytas, žinoma, tai buvo ne šiaip sau niekutis. Ciceronui jį kilstelėjus aukštyn ir palaikius priešais šviesą, išvydau jame pavaizduotus įvairius vienas kitą medžiojančius egzotiškus žvėris, kurie buvo sujungti besiraitančių gyvačių motyvais. Kurį laiką jis dar žaidė juo, paskui pakilnojo delne, įdėjo atgal į dėžutę ir grąžino ją Katilinai.

— Deja, negaliu priimti.

— Kodėl gi? — Katilinos sumišimą išdavė jo šypsena. — Todėl kad esi mano advokatas, o advokatai negali gauti atlyginimo? Koks principingumas! Bet juk tai tik paprasčiausias mažmožis naujagimiui!

— Tiesą sakant, — giliai atsidusęs tarė Ciceronas, — atėjau tau pasakyti, kad nebūsiu tavo advokatu.

Aš tuo metu traukiau iš dėklo dokumentus ir dėjau juos ant nedidelio stalelio, kuris stovėjo tarp šeimininko ir Cicerono, į kuriuos retsykiais užmesdavau akį, tačiau tai išgirdęs nuleidau galvą ir pasiskubinau kuo greičiau viską iškraustyti. Po ilgos — bent jau man taip pasirodė — pauzės išgirdau Katiliną tyliai klausiant:

— Kodėl?

— Būsiu atviras. Todėl, kad esi akivaizdžiai nusikaltęs.

Dar viena pauzė, po kurios Katilina prabilo dar tyliau:

— O kaip Fontėjus? Jis buvo apiplėšęs galus, bet tau tai nesutrukdė jį ginti teisme.

— Tiesa. Tačiau kaltė kaltei nelygi. Fontėjus buvo sugedęs, bet nepavojingas. O tu esi ne tik sugedęs.

— Tai turi įrodyti teismas.

— Įprastai aš su tavimi sutikčiau. Tačiau tu jau iš anksto esi užsitikrinęs sau palankų teismo sprendimą, o aš nenoriu bendrininkauti su tavimi, dumiant žmonėms akis. Tavo dėka aš negalėčiau patikėti, kad elgiuosi garbingai. O jei nepatikėčiau aš pats, tai negalėčiau įtikinti nei kitų — žmonos, brolio, taip pat, ir tai svarbiausia, savo sūnaus, kai jis bus pakankamai didelis ir pajėgs tai suprasti.

Vis dėlto išdrįsau žvilgtelėti į Katiliną. Jis stovėjo tartum sustingęs, rankos buvo nuleistos palei šonus, ir aš prisiminiau, kad panašiai atrodo gyvūnas, priešais save netikėtai išvydęs varžovą. Tokia plėšrūno ramybė atrodo apgaulinga, nes jis išlieka budrus ir bet kurią akimirką pasirengęs mestis pirmyn.

— Manau, tu puikiai supranti, kad toks tavo poelgis man neturės jokių pasekmių, o vien tik tau? Nėra jokio skirtumo, kas bus mano advokatas; man tai nieko nekeičia. Aš vis tiek būsiu išteisintas. O kai dėl tavęs... užuot turėjęs draugą, tu įsigysi priešą.

Jis pasakė tai nerūpestingai, tačiau man jo nerūpestingumas pasirodė nenatūralus. Ciceronas gūžtelėjo pečiais.

— Aš nesu linkęs turėti priešų, bet jeigu kitos išeities nėra, ištversiu ir priešiškumą.

— Tu dar nežinai, ką reiškia turėti tokį priešą kaip aš. Aš tave įspėju. Pasiteirauk afrikiečių. — Jis išsiviepė. — Pasiteirauk Gratidiano.

— Tu išplėšei Gratidiano liežuvį, Katilina. Vargu ar pavyktų susikalbėti.

Katilina nežymiai palinko pirmyn, todėl tą akimirką pamaniau, kad jis galėtų padaryti Ciceronui tą patį, ką jis beveik padarė — nedaug betrūko — praeitą vakarą Klodijui, bet tai būtų buvusi visiška

beprotystė, o Katilina niekada nebuvo visiškas beprotis (tiesą sakant, tokiu atveju viskas būtų buvę kur kas paprasčiau). Tačiau jis susivaldė ir tarė:

— Ką gi, manau, kad turiu tave paleisti.

Ciceronas linktelėjo.

— Taip, turi. Tironai, palik visus dokumentus. Mums jų neprisireiks.

Neprisimenu, ar jie dar persimetė vienu kitu žodžiu, ar ne. Nemanau, kad jie būtų turėję ką pasakyti vienas kitam. Katilina ir Ciceronas atsuko vienas kitam nugarą, o tai įprastai reiškė priešiškumą. Išėję iš šių senų, ištuštėjusių ir girgždančių rūmų, patekome į Romos vasaros kaitrą.

XV

Prasidėjo sunkiausias ir pats neramiausias Cicerono gyvenimo periodas, ir aš esu tikras, kad mano šeimininkas dažnai gailėdavosi įsigijęs tokį priešą kaip Katiliną, užuot paprasčiausiai kokiu nors būdu išsisukęs nuo įsipareigojimo ginti jį teisme. Jis ne kartą yra pastebėjęs, kad buvo galimi tik trys artėjančių konsulų rinkimų scenarijai, ir nė vienas jo netenkino. Net jeigu jis taptų konsulu, o Katilina pralaimėtų, kas žino, kokių priemonių griebtųsi įsižeidęs ir nugalėtas konkurentas? Žinoma, jei konsulu taptų Katilina, o Ciceronas — ne, tuomet naujasis konsulas padarytų viską, kas tik įmanoma, Ciceronui sužlugdyti. Tiesa, konsulais galėjo tapti abu, tačiau šis variantas atrodė pats blogiausias, nes tokiu atveju išsvajotoji aukščiausioji *imperium* virstų visus metus trunkančia kova, o jų vaidai suparalyžiuotų respublikos gyvenimą.

Po dviejų dienų prasidėjęs Katilinos teismas šokiravo jau nuo pat pradžios — pagrindiniu kaltinamojo advokatu buvo ne kas kitas, o pats vyriausiasis to meto konsulas Liucijus Manlijus Torkvatas, vienos iš seniausių ir garbingiausių giminių visoje Romoje galva. Katiliną į teismo posėdį atlydėjo tradicinė aristokratų palyda — Katulas su Hortenzijumi, Lepidas ir vyresnysis Kurijus. Ciceroną guodė vien tai, kad Katilinos nusikaltimai buvo daugiau negu akivaizdūs, o Klodijus, kuriam rūpėjo jo paties reputacija, rinkdamas parodymus atliko tikrai sąžiningą darbą. Nors Torkvatas buvo miestietis ir puikus advokatas, jis tesugebėjo, kalbant to meto kalba, pakvepinti šūdą kvepalais. Tiesa, prisiekusieji buvo papirkti, tačiau Katilinos nusikaltimų Afrikoje sąrašas buvo pritrenkiamas, todėl jis buvo išteisintas tik *per infamiam*, tai yra turėjo gėdingai

palikti teismą. Klodijus, bijodamas Katilinos ir jo šalininkų keršto, netrukus išvyko iš Romos ir gavo tarnybą pas naująjį Tolimosios Galijos valdytoją Liucijų Mureną.

— O, kad aš pats būčiau buvęs Katilinos kaltintoju! — dūsavo Ciceronas. — Jis dabar kartu su Veriu sėdėtų Masilinos pakrantėje ir stebėtų į krantą dūžtančias bangas!

Jis dabar tegalėjo guostis, kad išvengė negarbės, kurią būtų užsitraukęs gindamas Katiliną, ir nuo to karto labiau atsižvelgdavo į Terencijos nuomonę.

Ciceronas, ruošdamasis rinkimams, nusprendė keturiems mėnesiams išvykti iš Romos ir keliauti į šiaurę, iki pat Italijos pakraščių, į Artimąją Galiją, kur ketino organizuoti savo rinkiminę kampaniją. Neteko girdėti, kad kas nors iš konsulų rinkimuose dalyvaujančių kandidatų kada nors būtų daręs ką nors panašaus, tačiau Ciceronas, nors jis nebuvo linkęs ilgesniam laikui išvykti iš Romos, tikėjo tokio žingsnio būtinybe. Tais metais, kai jis kandidatavo edilų rinkimuose, registruotų rinkėjų buvo apie keturi šimtai tūkstančių, tačiau vėliau, balsavimo teisę suteikus ir gyvenantiems pačioje šiaurėje, prie Po upės, cenzoriai, patikslinę rinkėjų sąrašus, nustatė, kad šį kartą rinkimuose dalyvaus kone milijonas rinkėjų. Žinoma tik nedaugelis iš jų teiksis sukarti tokį ilgą kelią iki Romos, kad asmeniškai galėtų pareikšti savo valią. Tačiau Ciceronas manė, kad užtektų bent vieną iš dešimties potencialių rinkėjų įkalbėti dalyvauti rinkimuose, ir jis jau galėtų tikėtis pranašumo Marso lauke.

Išvykti jis buvo numatęs tuojau pat po Romėnų žaidynių, prasidėjusių kaip įprastai rugsėjo penktąją. Tačiau Ciceronas nenujautė, kas jo laukia žaidynių metu — gal tai ir nebuvo didelis smūgis, bet tikrai daugiau negu staigmena. Romėnų žaidynes visada rengdavo edilai, o vienu iš jų tais metais buvo Cezaris. Iš jo, kaip ir iš Antonijaus Hybridos, niekas daug nesitikėjo, nes Cezaris buvo laikomas neturtingu. Vis dėlto jis ėmėsi pagrindinio vaidmens ir iškilmingai pareiškė, kad žaidynės vyks ne tik Jupiterio, bet ir jo mirusio tėvo garbei. Jo įsakymu darbininkai forume pastatė kolonadas, buvo atgabenta įvairių žvėrių, pasamdyta ne mažiau kaip trys šimtai dvi-

dešimt porų gladiatorių sidabriniais šarvais (tiek daug jų Roma niekada nebuvo regėjusi). Jis rengė vaišes, eisenas, vaidinimus, o auštant pirmajai žaidynių dienai romėnai atsibudę išvydo per naktį Kapitolijaus prieigose išdygusią populistų didvyrio Marijaus — aristokratų labiausiai nekenčiamo žmogaus — statulą.

Katulas nedelsdamas pareikalavo sušaukti senato sesiją ir mygo statulą tučtuojau nugriauti. Tačiau Cezaris į šį reikalavimą nekreipė dėmesio, o jo populiarumas Romoje buvo toks didelis, kad senatas neišdrįso spausti. Visi suprato, kad Cezariui pinigų šiam reikalui galėjo paskolinti tik Krasas, todėl Ciceronas, prisimenu kaip šiandien, iš Romėnų žaidynių sugrįžo toks pat prislėgtas kaip ir iš Hybridos Apolono žaidynių. Ne todėl, kad šešeriais metais už jį jaunesnis Cezaris būtų galėjęs rimtai konkuruoti su juo rinkimuose, bet greičiau jausdamas, kad Krasas kažką sumanė, tačiau niekaip neįstengė atspėti ką. Tą vakarą Ciceronas trumpai pasidalijo su manimi savo įspūdžiais.

Į arenos vidurį buvo išvestas kažkoks nelaimėlis, nuogai išrengtas nusikaltėlis, ginkluotas mediniu kalaviju, o netrukus iš narvo buvo išleisti kelias savaites nešerti pantera ir liūtas. Iš tikrųjų, turėdamas vienintelį privalumą, protą, kurio neturi gyvūnai, jis surengė mums įspūdingą spektaklį, o kurį laiką atrodė, kad jam net pavyks supjudyti žvėris, ir šie, užuot sudraskę jį, puls vienas kitą. Įsiaudrinusi minia jį drąsino, bet nelaimėlis suklupo, ir įsiutę žvėrys suplėšė jį į gabalus. Apsidairęs į šalis, išvydau linksmai plojančius Hortenzijų ir jo bičiulius aristokratus, o priešingoje pusėje — šalia vienas kito sėdinčius Krasą ir Cezarį, ir pats sau tariau: *„Ciceronai, tas vyras — tai tu.“*

Jo asmeniniai santykiai su Cezariu visuomet buvo nuoširdūs — iš dalies todėl, kad Cezaris mėgo jo sąmojus, tačiau senatorius juo niekada nepasitikėjo, o kilus įtarimui dėl Cezario ir Kraso sandėrio, jis ėmė laikytis atokiau. Beje, papasakosiu dar vieną nutikimą su Cezariu. Maždaug panašiu metu pas Ciceroną atvyko Palikanas prašyti jo paramos konsulų rinkimuose. O, mielasis vargšelis Palikanas! Jis yra gyvas įspėjimas, liudijantis, kas gali atsitikti politikui, kai šis tampa pernelyg priklausomas nuo įžymaus veikėjo malonės. Jis

buvo ištikimas Pompėjui tribūnas, vėliau ne mažiau ištikimas pretorius, bet niekada negavo sau priklausančios grobio dalies, kurios tikėjosi Pompėjui tapus vyriausiuoju vadu. Priežastis labai paprasta — jis neturėjo kuo atsilyginti. Jis buvo visiškai išsunktas. Įsivaizduoju Palikaną, diena iš dienos sėdintį namie ir nenuleidžiantį akių nuo gigantiško Pompėjaus biusto arba vienui vieną vakarieniaujantį po Pompėjaus-Jupiterio freska. Tiesą sakant, jo šansai tapti konsulu buvo ne ką geresni už mano. Vis dėlto Ciceronas draugiškai jį nuramino, sakydamas, kad nors ir negalėtų kartu su juo sudaryti rinkiminės sąjungos, tačiau pažadėjo padėti ateityje (be abejo, savo pažado jis taip ir neištęsėjo). Baigiantis pokalbiui, kai Palikanas jau atsistojo eiti, Ciceronas, norėdamas užbaigti šį susitikimą draugiška gaida, paprašė šį perduoti linkėjimus savo dukrai, raudonskruostei storulei Polijai, kuri buvo ištekėjusi už Gabinijaus.

— Ak, neprimink man šitos kalės! — atsiliepė Palikanas. — Tikriausiai jau girdėjai? Dabar visas miestas vien tik apie tai kalba! Ją kasdien dulkina Cezaris!

Ciceronas jį patikino, kad nieko panašaus nėra girdėjęs.

— Cezaris, — piktai suniurnėjo Palikanas. — Tas dviveidis niekšas! Sakyk, nejaugi tada, kai tavo draugas už tūkstančio mylių kovoja už savo šalį, yra laikas miegoti su jo žmona?

— Negarbinga, — pritarė Ciceronas.

— Paklausyk, — kreipėsi jis į mane, Palikanui jau išėjus, — jei ketini taip padaryti, tai, mano galva, tinkamesnės progos nebus. Žinoma, nesu šitų reikalų specialistas.

Pakraipęs galvą, jis tęsė toliau:

— Iš tikrųjų, Cicerono elgesys daug pasako. Jei žmogus gviešiasi tavo žmonos, vadinasi, jis gali iš tavęs atimti ir visa kita.

Aš ir vėl buvau beišsižiojąs papasakoti, ką mačiau Pompėjaus namuose, bet nusprendžiau geriau patylėti.

Saulėtą rudens rytą Ciceronas jausmingai atsisveikino su Terencija, Tulija ir mažuoju Marku, ir išvykome į didžiąją rinkimų

kampaniją šiaurėje. Kvintas, kaip įprastai, liko namie rūpintis politiniais Cicerono brolio reikalais, tuo tarpu Frugiui buvo pavesti teisiniai rūpesčiai. Kai dėl jaunojo Celijaus, tai jis pagaliau atsisveikino su Ciceronu ir išvyko tęsti savo praktikos pas Krasą.

Mes keliavome trimis keturračiais jaučių traukiamais vežimais — vienas buvo skirtas Ciceronui kaip miegamasis, kitas pritaikytas darbui, o trečiasis iki pat viršaus prikrautas mantos ir dokumentų; iš paskos dardėjo keletas mažesnių vežimų, skirtų senatorių lydintiems raštininkams, patarnautojams, mulų varovams, virėjams ir dar dievai žino kam, tarp kurių buvo keletas žaliūkų, ėjusių asmens sargybinių pareigas. Mes išvykome pro Fontinalijaus vartus, ir niekas mūsų nė nepastebėjo. Tuo metu šiaurinėse Romos kalvose dar tebeaugo pušų giraitės, išskyrus vieną, ant kurios Lukulas buvo bebaigiąs statyti savo garsiuosius rūmus. Patricijų remiamas karvedys jau buvo sugrįžęs iš Rytų, tačiau negalėjo, kaip planavo, įžengti į miestą, demonstruodamas triumfo eisenoje savo karinę *imperium*. Todėl jis tebelūkuriavo tarp gausybės savo karinių trofėjų, laukdamas, kada jo bičiuliai aristokratai senate įgys daugumą ir nubalsuos už jo teisę į *triumfą*, tačiau Pompėjaus šalininkai, tarp kurių buvo ir Ciceronas, nė neketino nusileisti. Dabar netgi jis pats, pakėlęs akis nuo savo raštų, ilgokai žvelgė į šį kolosalų statinį, kurio stogas buvo išlindęs pro medžių viršūnes, ir aš slapčia tikėjausi, kad išvysime trumpam šmėkštelint patį rūmų šeimininką, tačiau, be abejo, jo niekur nesimatė. (Beje, ne per seniausiai iš Kretos buvo sugrįžęs ir Kvintas Metelas, vienintelis likęs gyvas iš trijų brolių Metelų; jis irgi lūkuriavo kažkur už miesto, laukdamas, kada išmuš jo valanda ir jis galės įžengti į Romą triumfo eisenoje; deja, pavydusis Pompėjus darė viską, kad ir jis nebūtų pripažintas triumfuojančiu nugalėtoju. Ciceronas, turėdamas omenyje Lukulo ir Metelo padėtį, ironizavo: „karvedžiai ėmė ir įstrigo Triumfo vartuose!“) Prie Mulvijaus tilto trumpam stabtelėjome, nes Ciceronas norėjo paskutinį kartą pamojuoti Terencijai. Paskui kirtome ištvinusį Tiberį ir pasukome šiaurės kryptimi, į Flaminijų kelią.

Pirmoji kelionės diena buvo gana sėkminga, ir mes prieš pat sutemstant pasiekėme Orikulumą maždaug už trisdešimties mylių nuo Romos. Ten mus pasitiko garbingas vietos gyventojas, apgyvendinęs Ciceroną savo namuose, o kitą rytą senatorius miesto forume pradėjo savo rinkiminę kampaniją. Reikia pastebėti, kad jos sėkmė priklauso nuo pagalbininkų veiklos parengiamuoju laikotarpiu, ir šiuo atžvilgiu Ciceronui labai pasisekė, nes jis buvo pasamdęs du šios srities profesionalus, Ranunkulą ir Filiumą, kurie keliavo pirma senatoriaus ir užtikrino, kad kiekvienoje vietovėje, į kurią vykdavome, susirinktų pakankamas skaičius šalininkų. Nebuvo nieko, kas susiję su rinkimais, ko šiedu nedorėliai nežinotų, pavyzdžiui, kuris iš vietos valdytojų labai įsižeistų, jei Ciceronas nesiteiktų išreikšti jam savo pagarbos ir pas jį neapsilankytų, o kurio reikėtų vengti iš tolo; kurios giminės ir centurijos kurioje srityje buvo įtakingiausios ir kurių palaikymo buvo galima labiausiai tikėtis; kokie rūpesčiai kamavo vietos gyventojus ir kokių pažadų jie tikėjosi mainais už savo balsus. Be politikos, jie neturėdavo apie ką daugiau kalbėti, tačiau Ciceronas galėdavo su jais kalbėtis iki pat išnaktų, tarytum jie būtų buvę filosofai arba išminčiai.

Net jeigu ir prisiminčiau visas rinkimų kampanijos detales, nevarginčiau jūsų smulkmeniškais pasakojimais. O, dievai, kokia nereikšminga pelenų krūva virsta pasiekusieji politikos viršūnes, kai apie juos liaujiesi galvojęs! Kadaise aš galėdavau atmintinai išvardyti visus paskutiniojo šimtmečio Romos konsulus ir daugelį pretorių, ėjusių šias pareigas per paskutiniuosius keturiasdešimt metų. O dabar jų visų žvaigždės užgeso lyg vidurnaktį Neapolio įlankoje užgesinti laužai. Nieko nuostabaus, kad visa Cicerono rinkimų kampanija šiandien dabar atrodo lyg vienas ilgokai užsitęsęs susitikimas — rankų paspaudimai, ilgos istorijos, įvairios nuobodybės, prašymai, sąmojai, įsipareigojimai ir vietiniai didikai. Tuo metu Cicerono vardas jau buvo žinomas ne tik Romoje, bet ir už jos ribų, todėl žmonės *en masse* veržėsi jį pamatyti, ypač didesniuose miestuose, kur buvo praktikuojama teisė, nes Verio teismui jo parengtos kalbos, netgi jo nepasakytos, buvo perrašinėjamos ir platinamos. Jis buvo laikomas

didvyriu tiek žemesniuose visuomenės sluoksniuose, tiek ir tarp gerbiamų vietos didikų, kurie jame matė didžiausią aristokratijos godumo ir išdidumo priešą. Todėl tik kelios kilmingųjų šeimos atvėrė jam savo namų duris, o kiekvieną kartą, prisiartinę prie kurio nors įžymaus patricijaus rūmų, turėdavome kęsti ne tik užgauliojimus, bet keletą kartų buvome apmėtyti akmenimis.

Mes keliavome tolyn Flaminijaus keliu, kasdien užsukdami į kurį nors iš didesnių miestų, — Narnijai, Karsuloms, Melvanijai, Fulginijoms, Nucerijai, Tadinoms ir Kalesui, — kol galų gale, po dviejų savaičių kelionės, atsidūrėme Adrijos pakrantėje. Paskutinį kartą jūrą buvau matęs prieš keletą metų, todėl pro dulkių debesis ir krūmokšnius pasirodžius raibuliuojančiai mėlynei susijaudinau lyg mažas vaikas. Dangus buvo giedras, dvelkė silpnas vėjelis, todėl vakaras priminė seniai praėjusią vasarą. Ciceronas, pagautas staigaus entuziazmo, liepė sustabdyti vežimus, kad galėtume pasivaikščioti jūros pakrante. Galvoju, kokie keisti dalykai įstringa galvoje — nors nebeprisimenu daugelio įžymių politikų, kuo aiškiausiai pamenu kiekvieną mūsų trumpo pasivaikščiojimo detalę: jūros dumblių kvapą ir drykso skonį man ant lūpų, saulės šilumą ant skruostų, žvirgždo tarškėjimą, bangoms skalaujant krantą, ir šnypštimą, joms pasitraukiant, taip pat ir Cicerono juoką, jam bandant pademonstruoti, kaip Demostenas gerino dikciją, kalbėdamas pilna pajūrio akmenukų burna.

Po keleto dienų ties Arminumu išvažiavome į Emilijų kelią ir pasukome į vakarus, tolyn nuo jūros, Artimosios Galijos kryptimi. Tuo metu pajutome pirmuosius artėjančios žiemos grybštelėjimus. Mums iš kairės stūksojo purpuru dažyti tamsūs Apeninų kalnai, o dešinėje iki pat horizonto plytėjo pilka Po delta. Mane apėmė keistas jausmas, tarytum būtume paprasčiausi vabalai, ropojantys palei didžiulio kambario sieną. Didžiausia politinė problema Artimojoje Galijoje tais laikais buvo balsavimo teisė. Gyvenusieji į pietus nuo Po upės turėjo balsavimo teisę, tuo tarpu šiauriniai gyventojai jos neturėjo. Populistai, vadovaujamai Pompėjaus ir Cezario, buvo linkę suteikti Romos pilietybę ir tiems, kurie gyveno anapus upės, iki

pat Alpių; aristokratai, atstovaujami Katulo, tame įžvelgė sąmokslą siekiant susilpninti jų įtaką, todėl tokiam siūlymui prieštaravo. Žinoma, Ciceronas pasisakė už balsavimo teisę iki pat tolimiausių pakraščių, todėl šis klausimas šiose vietovėse tapo svarbiausiu jo rinkiminės kampanijos akcentu.

Vietiniai gyventojai niekada anksčiau nebuvo matę kandidato į konsulus, todėl netgi mažuose miesteliuose jo pasiklausyti susirinkdavo po kelis šimtus žmonių. Ciceronas įprastai kalbėdavo atsistojęs kurio nors vežimo gale ir kaskart sakydavo tą patį, taigi netrukus jo žodžius mokėjau atmintinai. Jis nesąmone pavadino logiką, kuria vadovaujantis viename upės krante gyveno romėnas, o jo pusbrolis kitame krante buvo barbaras, nors ir vienas, ir kitas kalbėjo ta pačia lotynų kalba.

— Roma — tai ne tik geografinė teritorija, — kalbėdavo Ciceronas. — Roma negali būti apribota upėmis, kalnais ir netgi jūromis; Roma — tai ne kraujas, ne rasė ir ne religija; Roma — tai idealas. Roma yra tobuliausias laisvės ir įstatymo įkūnijimas, kurį žmonija pasiekė dar prieš dešimt tūkstančių metų, kai mūsų protėviai, nusileidę nuo štai šitų kalnų, išmoko gyventi kaip bendrija, besivadovaujanti įstatymu.

Todėl jeigu jo klausytojai turi balsavimo teisę, baigdavo savo kalbą senatorius, jie privalo pasinaudoti ja ir už tuos, kurie jos neturi, nes tai yra neatskiriama civilizacijos dalis, ypatinga dovana, tokia pat brangi kaip ir ugnies paslaptis. Kiekvienas žmogus prieš mirdamas turįs pamatyti Romą. Todėl ateinančią vasarą, kai keliauti bus kur kas paprasčiau, jie turėtų nukakti į Romą ir dalyvauti Marso lauke vykstančiame balsavime, o jei kas nors paklaustų, kodėl jie sukorė tokį ilgą kelią, jie galėsią atsakyti, kad „siuntė Markas Ciceronas!“ Tada jis nušokdavo žemėn ir braudavosi pro jam plojančias minias, pilnomis saujomis dalydamas avinžirnius iš maišo, kurį jam įkandin nešė vienas iš patarnautojų, o aš stengdavausi visuomet būti šalia, kad nepražiopsočiau kokio nors nurodymo ir prireikus užrašyčiau jo padiktuotus vardus.

Rinkimų kampanija man leido pažinti Ciceroną. Nors kartu su juo buvau praleidęs nemažai metų, iš tikrųjų nepažinojau senatoriaus tol, kol nepamačiau jo viename iš miestelių į pietus nuo Po, — tarkime, Favencijoje, o gal Klaternoje, — vėlyvo rudens sutemoms gaubiant žemę, nuo kalnų pučiant šaltam vėjui, mažose krautuvėlėse blyksint žibintams, o vietiniams ūkininkams iš nuostabos nenuleidžiant akių nuo įžymaus senatoriaus, stovinčio viename iš savo vežimų ir trimis ištiestais pirštais bylojančio apie Romos garbę. Tąsyk supratau, kad jis, nepaisant savo išprusimo, tebebuvo vienas iš jų — žmogus iš mažo provincijos miestelio, puoselėjantis idealizuotą svajonę apie respubliką ir pilietybę, jį užvaldžiusių vis stipriau, nes jis, kaip ir jie, buvo pašalietis.

Ištisus du mėnesius Ciceronas visą savo dėmesį skyrė Artimosios Galijos rinkėjams, ypač gyvenusiems aplink provincijos sostinę Placentiją, įsikūrusią abiejuose Po krantuose, kuriems painus pilietybės klausimas taip pat nedavė ramybės. Savo viešnagės šioje provincijoje metu jis susilaukė didelės jos valdytojo Pizono — to paties Pizono, kuris Pompėjui, užsimojusiam siekti vyriausiojo vado titulo, grasino Romulo likimu, — paramos. Vis dėlto Pizonas buvo praktiškas žmogus, be to, jo šeima anapus Po turėjo prekybinių interesų, todėl jis taip pat pasisakė už išplėstą balsavimo teisę. Nieko nuostabaus, kad jis, naudodamasis savo autoritetu, davė Ciceronui specialų leidimą, suteikiantį didesnę keliavimo laisvę. Saturnalijų šventę, gausiai sningant, praleidome Pizono namuose, todėl negalėjau nepastebėti, kad valdytojas vis labiau žavisi Cicerono manieromis ir išmintimi, kol galiausiai vieną vakarą, išgėrus daugokai vyno, jis patapšnojo senatoriui per petį ir pareiškė:

— Ciceronai, tu iš tiesų esi geras žmogus. Geresnis žmogus ir didesnis patriotas, negu aš įsivaizdavau. Kai dėl manęs, tai aš mielai norėčiau, kad tu taptum konsulu. Gaila, kad mano norams nelemta išsipildyti.

Ciceronas labai nustebo.

— Ir kodėl tu taip įsitikinęs?

— Todėl kad aristokratai niekada šito neleistų, o jų įtakoje yra labai daug rinkėjų.

— Tai tiesa, jie daro didžiulę įtaką, — sutiko Ciceronas. — Betgi mane palaiko Pompėjus!

Pizonas pratrūko kvatoti.

— Oho, kaip tau pasisekė! Jis valdo visą pasaulį, tačiau — nejaugi nepastebėjai — dėl kitų niekada nesiteiks pajudinti nė piršto. Žinai ko, būdamas tavimi, pasisaugočiau?

— Katilinos?

— Taip, ir jo. Tačiau labiausiai turėtum nerimauti dėl Antonijaus Hybridos.

— Betgi jis yra pusprotis!

— Ciceronai, tu mane stebini. Nuo kada silpnaprotystė yra kliūtis siekti karjeros politikoje? Paklausyk, ką aš tau pasakysiu: aristokratai balsuos už Hybridą, o tau teks susikauti dėl antros vietos su Katilina, todėl dairytis į Pompėjų nėra ko.

Ciceronas šyptelėjo ir apsimetė visiškai abejingu, tačiau Pizono pastebėjimai privertė jį kuo greičiau, vos tik aprimo snigti, keliauti atgal į Romą.

Namo grįžome sausio viduryje, ir iš pradžių viskas atrodė gerai. Ciceronas karštligiškai pasinėrė į advokatūrą ir bėgiojo iš vieno teismo į kitą, o jo rinkimų kampanijos būrys vėl rinkdavosi kartą per savaitę; jam kaip ir anksčiau vadovavo Kvintas, kuris patikino brolį, kad šis turi stiprų užnugarį. Tarp mūsų nebebuvo jaunojo Celijaus, tačiau jo netektį su kaupu kompensavo seniausias ir artimiausias Cicerono draugas Atikas, po dvidešimties Graikijoje praleistų metų sugrįžęs į Romą.

Jaučiu pareigą apie Atiką papasakoti daugiau, nes apie jį iki šiol užsimindavau tik retsykiais, o jis Cicerono gyvenime vėliau suvaidino nepaprastai svarbų vaidmenį. Atikas jau ir taip buvo turtingas, tačiau ne per seniausiai paveldėjo puikų namą Kvirino kalvoje ir dvidešimt milijonų grynaisiais, kuriuos jam mirdamas paliko dėdė

Kvintas Cecilijus, vienas iš labiausiai nemėgiamų mizantropų ir didžiausių kreditorių visoje Romoje. Atiką geriausiai apibūdina faktas, kad jis vienintelis iki pat šio bjauraus žmogaus mirties palaikė su juo pakenčiamus tarpusavio santykius. Gal kas nors jį ir įtarinėjo prisitaikėliškumu, bet iš tiesų Atikas griežtai laikėsi savo filosofinių nuostatų niekada su niekuo nesipykti. Jis stropiai laikėsi Epikūro mokymo, kad malonumas yra laimės pagrindas, tačiau šioje vietoje skubu pridurti, jog Atikui svarbiausia buvo ne prabanga, kaip tradiciškai klaidingai manoma apie epikūrininkus, bet tai, ką graikai vadina *ataraxia*, tai yra laisvė nuo bet kokio nerimo. Todėl jis vengdavo bet kokių ginčų ir nemalonumų (savaime suprantama, jis buvo nevedęs) ir norėjo tik vieno — dieną studijuoti filosofiją, o vakarais vaišintis su kultūringais draugais. Jis buvo įsitikinęs, kad to siekia visi žmonės, tačiau labai sutrikdavo sužinojęs, kad taip nėra; Ciceronas turėdavo jam kartkartėmis priminti, kad ne visi paveldi turtus. Atikas niekuomet, net labai trumpam, nesusimąstydavo apie tokį neramų ir pavojingą užsiėmimą kaip politika, tačiau norėdamas apsidrausti ateičiai stengėsi palaikyti gerus santykius su visais per Atėnus keliaujančiais aristokratais, — turint omenyje, kad jis ten praleido du dešimtmečius, susidarė nemažas pažinčių ratas, — dovanodamas jiems savo paties sudarytus ir vergų iliustruotus jų genealoginius medžius. Be to, jis buvo labai apsukrus su pinigais. Trumpai tariant, nebuvo kito tokio žmogaus, kuris, siekdamas nežemiškų dalykų, būtų taip prisirišęs prie žemės kaip Titas Pomponijus Atikas.

Jis buvo trejais metais vyresnis už Ciceroną, ir šis jam jautė didelę pagarbą ne tik dėl jo materialinės padėties, bet ir dėl jo ryšių su įtakingais žmonėmis, nes aukštuomenės pripažinimo galėjo tikėtis tik turtingas ir gerą galvą turintis penktą dešimtį įpusėjęs viengungis, nuoširdžiai besidomintis vakarienės pasikvietusių šeimininkų ir šeimininkių genealogijomis. Dėl šios ypatybės jis buvo neįkainojamas informacijos šaltinis, padėjęs Ciceronui susivokti, su kokia grėsminga opozicija jam teko susidurti. Pirmiausia vienos vakarienės metu Atikas iš artimos savo draugės Servilijos, Katono sesers,

išgirdo, kad Antonijus Hybrida iš tikrųjų pasiryžęs siekti konsulo posto. Vėliau, praėjus kelioms savaitėms, Atikas papasakojo, jog iš Hortenzijaus (dar vienas jo pažįstamas) sužinojo apie tai, kad Hybrida su Katilina rinkimuose ketina dalyvauti kartu. Tai buvo rimtas perspėjimas Ciceronui, todėl nepaisant jo pastangų reaguoti sąmojingai, — „ką gi, puiku, į dvigubai didesnį taikinį dvigubai lengviau pataikyti", — supratau, kad senatorius sukrėstas, nes jis pats ne tik neturėjo porininko, bet jo ir nenusimatė.

Tačiau pati blogiausia žinia jį pasiekė netrukus po senato pavasario atostogų. Atikas pranešė, kad jis norįs kuo skubiausiai susitikti su broliais Ciceronais, todėl, vos tik teismai baigė savo darbą, visi trys nuskubėjome pas jį į namus. Tai buvo idealus viengungiui būstas, stovintis ant paties kyšulio šalia Salijaus šventyklos, ne per didelis, su nuostabiu vaizdu į miestą, atsiveriančiu iš bibliotekos, kurią Atikas buvo pavertęs svarbiausia namo dalimi. Palei jos sienas rikiavosi įžymių filosofų biustai ir daugybė mažų minkštasuolių, nes jis laikėsi taisyklės niekada neskolinti knygų; tuo tarpu jo draugai galėdavo čia apsilankyti kada tik panorėdavo ir ne tik skaityti, bet ir persirašinėti tekstus. Būtent bibliotekoje mes jį tą vakarą ir radome, apsirengusį laisvai krintančią baltą tuniką, kokias dėvėdavo graikai, ir skaitantį, jei neklystu, *Kyriai doxai*, svarbiausią Epikūro veikalą.

Jis iškart prabilo apie reikalą.

— Vakar teko vakarieniauti Palatine, pas Metelą Kelerą ir ponią Klodiją, o tarp svečių buvo ir ekskonsulas, niekas kitas, kaip kilmingas aristokratas... — jis pūstelėjo tariamą trimitą, — Publijus Kornelijus Lentulas Sura.

— O, dievai, — šypsodamasis tarė Ciceronas, — tai bent draugija!

— Ar žinote, kad Lentulas bandys grįžti į politiką, vasarą dalyvaudamas pretorių rinkimuose?

— Nejaugi? — Ciceronas susiraukė ir pasitrynė kaktą. — Žinoma, jis yra geras Katilinos draugas. Manau, juodu sudarys sąjungą. Štai kaip toji niekšų gauja auga!

— Taip, formuojasi politinė sąjunga — jis, Katilina ir Hybrida. Man susidarė įspūdis, kad jų yra daugiau, bet kitų vardų jis neminėjo. Vienu metu jis išsitraukė pergamento skiautę su kažkokio orakulo užrašyta pranašyste, kad Lukulas būsiąs trečiuoju Romos diktatoriumi iš Kornelijų giminės.

— Senasis Miegalius? Diktatorius? Manau, tai išgirdęs, tu tik nusikvatojai?

— Ne, — atsakė Atikas. — Man tai pasirodė visiškai rimta. Tau, Ciceronai, vertėtų bent retsykiais, užuot laidžius kandžias pastabas, taip pat įsiklausyti. Aš leidau jam išsikalbėti, todėl jis toliau gėrė puikųjį Kelero vyną, o aš klausiausi, kol galop jis mane prisaikdino niekam neišduoti jo paslapties, kurią jis man papasakos.

— Ir kas gi tai per paslaptis? — paklausė Ciceronas, pasilenkdamas į priekį, nes gerai suprato, kad Atikas mus pasikvietė ne šiaip sau.

— Juos parems Krasas.

Stojo tyla.

— Krasas balsuos už juos? — paklausė Ciceronas.

Manau, kad tokios kvailystės iš jo lūpų dar nebuvau girdėjęs. Atrodo, jis buvo ne juokais sunerimęs.

— Ne, — irzliai atsakė Atikas. — Jis juos remia. Tu gi žinai, ką aš noriu pasakyti. Finansuoja. Nupirks jiems visus balsus, anot paties Lukulo.

Ciceronas atrodė praradęs kalbos dovaną. Stojo dar viena ilga pauzė, po kurios prabilo Kvintas:

— Netikiu. Tikriausiai Lukulas buvo gerokai padauginęs, jei galėjo kalbėti tokias kvailystes. Nematau priežasties, dėl kurios Krasas trokštų jų išėjimo valdžion.

— Tam, kad spjautų man į veidą! — atgavęs balsą, pareiškė Ciceronas.

— Nesąmonė! — piktai sušuko Kvintas.

Kodėl jis taip supyko? Greičiausiai bijojo, kad tai tiesa, o jis galiausiai pasirodys esąs kvailys, nes broliui ne kartą tvirtino, kad pasiruošimas rinkimams vyksta sklandžiai.

— Visiška nesąmonė! — pakartojo jis, tačiau tikrumo jo balse šįkart buvo mažiau. — Juk puikiai žinome, kad Krasas labai daug investuoja į Cezario ateitį. Jūs tik pagalvokite, kiek jam atsieitų, jeigu jis, be viso to, pirktų balsus dviem konsulams ir pretoriui? Kalbama ne apie milijoną, bet apie keturis ar net penkis milijonus. Taip, Markai, visi žino, kad jis tavęs neapkenčia. Tačiau nejaugi jo neapykanta tau didesnė už jo godumą pinigams? Abejoju.

— Nieko panašaus, — griežtai nukirto Ciceronas. — Deja, Kvintai, man atrodo, kad tu klysti. Rgis, tai bus tiesa, todėl man belieka tik kaltinti save už tai, kad nepajutau pavojaus gerokai anksčiau.

Jis dabar vaikščiojo ratu — taip elgdavosi visuomet, kai įtemptai galvodavo.

— Viskas prasidėjo nuo Hybridos surengtų Apolono žaidynių, kurias veikiausiai finansavo Krasas. Žaidynės atgaivino politiškai mirusį Hybridą. O Katilina — nejaugi, pardavęs keletą statulų ir paveikslų, jis sugebėjo papirkti prisiekusiuosius? Žinoma, kad ne. Net jeigu ir taip, tai kas dabar dengia jo rinkimų kampanijos išlaidas? Man teko buvoti šio žmogaus namuose, todėl galiu pasakyti, kad jis yra prasiskolinęs.

Ciceronas apsisuko aplink, jo žvilgsnis klaidžiojo dešinėn ir kairėn, akys bėgiojo tokiu pat greičiu kaip ir jo mintys.

— Aš kažkur giliai visada jaučiau, kad su šiais rinkimais kažkas negerai. Nuo pat pradžios jaučiau kažkokią nematomą prieš mane nukreiptą jėgą. Hybrida ir Katilina! Normaliuose rinkimuose būtų neįmanoma šioms žmogystoms apskritai tapti *kandidatais*, o ką jau kalbėti apie rimčiausius pretendentus. Jie yra paprasčiausi įrankiai kažkieno rankose.

— Vadinasi, kovojame prieš Krasą? — galiausiai nusileido Kvintas.

— Taip, prieš Krasą. O galbūt prieš Cezarį, kuris naudojasi Kraso pinigais? Rodos, kiekvieną kartą, kai tik apsidairau, man prieš akis šmėkšteli ir tuojau pat pradingsta Cezario mantija. Jis laiko save

gudresniu už visus, ir galbūt jis teisus. Tačiau tik ne šį kartą. Atikai, — Ciceronas suėmė delnais abi draugo rankas, — mano senas geras bičiuli. Ir kuo gi aš tau galėčiau atsidėkoti?

— Už ką? Aš tik klausiausi, ką kalba šitas nuoboda, ir pilsčiau jam vyną. Vargu ar padariau ką nors daugiau.

— Taigi. Tam, kad galėtum klausytis nuobodų, turi būti ištvermingas, o ištvermė yra esminis dalykas politikoje. Būtent iš nuobodžių plepalų mes daugiausia ir sužinome.

Ciceronas draugiškai suspaudė jam rankas, paskui atsigręžė į savo brolį ir tęsė:

— Mums reikia įrodymų, Kvintai. Ranunkulas ir Filiumas turi neblogą uoslę. Ne tiek jau daug šiame mieste vyksta rinkiminių akcijų, kad jie nesusidorotų su šia užduotimi.

Kvintas jam pritarė, kova su įsivaizduojamu varžovu pagaliau buvo baigta, prasidėjo tikras mūšis.

XVI

Norėdamas išsiaiškinti, kas gi iš tikrųjų vyksta, Ciceronas sumanė klastą. Užuot ėmęs ir tiesiog išsiklausinėjęs apie Kraso sumanymus, — iš to jis nebūtų turėjęs jokios naudos, tik priešai būtų supratę, kad jis kažką įtaria, — jis pasikvietė Ranunkulą ir Filiumą ir paprašė, kad šie Romoje paskleistų kalbas, neva jie atstovauja vienam savo vardo nenorinčiam skelbti senatoriui, kuris domisi savo galimybėmis artėjančiuose konsulų rinkimuose ir yra nusiteikęs rinkėjų sindikatui mokėti penkiasdešimt sestercijų už balsą.

Ranunkulas buvo neūžauga paliegusiu kūnu ir plokščiu, apvaliu veidu, dėl savo išvaizdos žmonių vadinamas Buožgalviu. Tuo tarpu Filiumas priminė milžinišką verpstą arba vaikščiojantį vėzdą. Jau jų tėvai ir seneliai garsėjo kaip papirkėjai, todėl ir jie gerai orientavosi panašiose situacijose. Jie išmaišė skersgatvius ir užeigas, o maždaug po savaitės Ciceronui pranešė, kad mieste dedasi kažkokie keisti dalykai. Bendradarbiauti su jais nesutiko nė vienas iš žinomų papirkėjų.

— Tai reiškia, — cypiančiu balseliu paaiškino Ranunkulas, — kad pirmąkart per tris šimtus metų Romoje neįmanoma rasti nesąžiningų žmonių arba visi balsai, kuriuos buvo galima nupirkti, jau nupirkti.

— Vis tiek turi būti kas nors, kas parsiduotų už aukštesnę kainą, — neatlyžo Ciceronas. — Geriau eikite dar kartą ir šį kartą siūlykite šimtą.

Jie dar kartą iškeliavo, bet po savaitės vėl sugrįžo ir pasakojo tą pačią istoriją. Pinigų suma, kurią prieš juos mokėjo papirkėjai, buvo tokia didelė, o savo paslaptingąjį užsakovą jie taip bijojo supykdyti,

kad nebebuvo ką papirkinėti, o apie dosnųjį pirkėją niekas nieko nebuvo girdėjęs. Kadangi buvo kalbama apie keletą tūkstančių rinkėjų, kilo visiškai pagrįstas klausimas, kokiu būdu tokią didžiulę operaciją pavyko išlaikyti paslaptyje? Atsakymas galėjo būti tik vienas: ji buvo labai sumaniai organizuota, o dalyvavo joje ne daugiau kaip tuzinas agentų arba, kaip jie buvo vadinami, *interpretuotojų*, žinančių, kas yra tikrasis balsų pirkėjas (deja, turiu pasakyti, kad praeityje Ranunkulas su Filiumu taip pat yra buvę *interpretuotojais*). Šie žmonės susitikdavo su rinkėjų sindikatų atstovais ir pasiūlydavo pradinę kainą, pavyzdžiui, už penkiasdešimt balsų, o jei sindikatas didesnis — iškart už penkis šimtus. Kadangi šiame žaidime niekas niekuo nepasitikėjo, pinigai papirkoms būdavo pavedami saugoti antrosios kategorijos agentams, vadinamiems *tarpininkams*, kurių saugomą sumą būdavo galima bet kada patikrinti. Galiausiai, rinkimams pasibaigus ir nurimus aistroms, į darbą išeidavo trečiosios kategorijos nusikaltėliai, vadinamieji *dalytojai*, kurie išdalydavo papirkas. Tokiu būdu ką nors susekti būdavo be galo sunku, kadangi net ir dalytojas, sučiuptas su įkalčiais rankoje, galėjo ničnieko nežinoti apie patį užsakovą. Vis dėlto Ciceronas nenorėjo patikėti, kad šiuo atveju neįmanoma gauti jokios informacijos.

— Mes turime reikalą su papirkėjais, — kartą nesusivaldęs ėmė šaukti Ciceronas (reikia pripažinti, kad tokie pykčio protrūkiai būdavo labai reti), — o ne su senosios Romos didikais! Vis tiek atsiras žmogus, kuris už gerus pinigus išduos net ir tokį pavojingą šeimininką kaip Krasas. Eikite greičiau ir jį suraskite, sužinokite kainą — nejaugi teks eiti man pačiam?

Tuo metu — jei neklystu, buvo birželis, mėnuo iki konsulų rinkimų, — visi puikiai suprato, kad dedasi keisti dalykai. Vyko pati įsimintiniausia ir aršiausia kampanija iš visų, kurias tik Roma buvo kada nors regėjusi — joje dalyvavo net septyni tais metais savo šansus panorėję išmėginti pretendentai. Realiausiais kandidatais buvo laikomi Katilina, Hybrida ir Ciceronas. Po jų sekė kandusis snobas Galba ir dievotasis Kornificijus. Buvo dar du pretendentai, tačiau jie jokių vilčių neturėjo — buvęs pretorius apkūnusis Kasijus Lionginas

ir Gajus Licinijus Sacerdas, dar prieš Verį ėjęs Sicilijos valdytojo pareigas ir mažiausiai dešimtį metų vyresnis už savo konkurentus. (Sacerdas buvo vienas iš tų erzinančių kandidatų, kurie dalyvauja rinkimuose „ne dėl kokių nors asmeninių ambicijų", kaip jie patys mėgsta kartoti, bet norėdami „spręsti problemas"; „Visada saugokitės žmogaus, kuris tvirtina, kad rinkimuose dalyvauja ne dėl savęs, — sakydavo Ciceronas, — nes niekingesnio už jį kandidato nėra.") Suprasdami, kad papirkėjai tapo kaip niekada anksčiau aktyvūs, kai kurie kandidatai įkalbėjo vyresnįjį konsulą Marsijų Figulą, kad šis pasiūlytų senatui priimti griežtesnį įstatymą, kuris užkirstų kelią galimiems piktnaudžiavimams rinkimų kampanijos metu; šis įstatymas vėliau tapo žinomas kaip *lex Figula*. Iki tol nusikaltimu buvo laikomas rinkėjų papirkinėjimas, o pagal naująjį įstatymą jam turėjo būti prilygintas ir papirkos gavimas.

Prieš pradedant senate diskusijas dėl įstatymo projekto, konsulas pirmiausia priėjo prie kiekvieno kandidato ir pasiteiravo jų nuomonės. Pirmasis, kaip vyriausias amžiumi kandidatas, kalbėjo Sacerdas ir labai entuziastingai palaikė siūlomą įstatymą; Ciceronas, suerzintas jo banalybių, tuo metu ėmė neramiai muistytis. Hybrida, savaime suprantama, pasisakė prieš, tačiau, kaip įprastai, nuolat painiodamasis ir labai nuobodžiai — niekas nebūtų patikėjęs, kad jo tėvas kadaise galėjo būti populiariausias advokatas Romoje. Katilina dėl akivaizdžių priežasčių įstatymo projektui taip pat prieštaravo ir, reikia pripažinti, kalbėjo labai įspūdingai. Iškilęs virš visų aplink jį sėdinčių senatorių, jis visiškai ramiai dėstė savo mintis, kol galų gale, baigdamas savo kalbą, parodė į Ciceroną ir užgriaudėjo, kad dar vienas įstatymas naudingas tik advokatams, į ką aristokratai atsakė pritarimo šūksniais. Ciceronas buvo atsidūręs keblioje situacijoje, todėl atėjus jo eilei kalbėti nekantriai laukiau, ką jis pasakys, nes, viena vertus, senatorius akivaizdžiai pritarė siūlomam įstatymui, tačiau, antra vertus, artėjant svarbiausiems jo gyvenime rinkimams, nenorėjo konfrontuoti su rinkėjų sindikatais, kuriems naujasis įstatymas atrodė kaip pasikėsinimas į jų garbę. Jis atsakė labai gudriai.

— Apskritai, aš pritariu įstatymo projektui, — prabilo Ciceronas, — nes jis nukreiptas prieš tuos, kurie kalti. Doriems piliečiams įstatymo, draudžiančio balsų pirkimą, baimintis nėra ko, tuo tarpu nesąžiningiems jis primins, kad balsavimas — tai šventa pareiga ir atsakomybė, o ne kasmetinė proga papildyti savo kapšą. Tačiau matau jame vieną trūkumą, disbalansą, kurį reikia atitaisyti. Nejaugi norime pasakyti, kad vargšas, pasiduodantis pagundai, yra labiau baustinas negu sąmoningai jį gundantis turtuolis? Drįstu teigti priešingai: jei išleidžiame įstatymą, skirtą pirmiesiems, tai privalome sugriežtinti sankcijas antriesiems. Todėl jums, Figulai, leidus, noriu pasiūlyti pataisą jūsų įstatymui. *„Kiekvienas, kuris siūlosi pirkti rinkėjų balsus, ketina tai padaryti arba kokiu nors būdu verčia juos parduoti, turi būti baudžiamas dešimčia metų tremties.“* Iš visų pusių pasigirdo pratisas „Oho!“

Iš ten, kur sėdėjau, Kraso veido nemačiau, bet Ciceronas vėliau pasidžiaugė, kad jis staiga nusidažė tamsiai raudonai, nes frazė *arba kokiu nors būdu verčia juos parduoti* buvo taikoma konkrečiai jam, ir visi tai suprato. Konsulas ramiai priėmė pataisą ir pasiteiravo senato narių, ar niekas jai neprieštarauja. Tačiau dauguma buvo per daug nustebę, kad išvis reaguotų, o tokie senatoriai kaip Krasas nenorėjo išsiduoti, todėl atvirai oponuoti nedrįso. Taigi pataisai neprieštaravo niekas, o paskui didele balsų persvara buvo pritarta ir įstatymo projektui. Figulas, pirma kurio žengė liktoriai, išėjo iš senato salės, o visi senatoriai vorele nutipeno saulėkaiton pasižiūrėti, kaip šis užlipa į rostrą ir įteikia įstatymo projektą šaukliui, kad šis jį perskaitytų visiems forume susirinkusiems žmonėms. Tuo metu pastebėjau, kaip Hybrida žengė prie Kraso, tačiau Katilina suspėjo pagriebti jį už rankos, o Krasas paskubomis išrūko iš forumo, nenorėdamas būti pastebėtas kartu su savo proteguojamais kandidatais. Iki visuotinio balsavimo dėl įstatymo projekto turėjo praeiti kaip įprastai trys turgūs, vykdavę kartą per savaitę, vadinasi, tauta savo valią dėl jo išreikš vos ne konsulų rinkimų išvakarėse.

Ciceronas buvo patenkintas tuo, kas tądien įvyko, nes, priėmus *lex Figula*, o jam pralaimėjus rinkimus, jis turėtų galimybę apkaltinti

ne tik Katiliną ir Hybridą, bet ir didžiausią savo priešą Krasą. Buvo praėję vos dveji metai po to, kai dviem konsulams teko atsistatydinti dėl neteisėtų veiksmų rinkimų metu. Tačiau tam reikėjo įrodymų, todėl jis dar labiau spaudė savo agentus. Kiekvieną rytą, vos prabudęs, jis eidavo į gatvę, kur jo laukdavo didžiulės šalininkų minios, tikėdamasis sužinoti ką nors nauja, bet visada apsieidavo be *nomenklatoriaus*, kuris būtų ėjęs šalia ir pasakinėjęs sutiktų rinkėjų vardus; Ciceronas labai didžiavosi, kad, kitaip negu jo varžovai, galėdavo prisiminti tūkstančius vardų, o tais retais atvejais, kai vis dėlto kurį nors pamiršdavo, sugebėdavo sau įprastu būdu išsisukti.

Tuo metu aš juo nepaprastai žavėjausi, nes jis puikiai suprato, kad jėgos nelygios ir pralaimėjimas neišvengiamas. Pizono prognozės apie Pompėjų pasirodė labai tikslios, kadangi įžymusis karvedys nesiteikė nė piršto pajudinti, kad padėtų rinkimams besirengiančiam Ciceronui. Jis įsikūrė Amise, rytinėje Juodosios jūros pakrantėje, iki kurios iš Romos reikėjo sukarti nemažą kelio galą, kur, norėdami išreikšti savo pagarbą, jį aplankė ne mažiau kaip dvylika vietos karalių. Sirija tuo metu buvo užgrobta, Mitradatas galvotrūkčiais traukėsi tolyn. Pompėjaus namas Eskvilinos kalvoje buvo dekoruotas visų penkiasdešimties nelaisvėn paimtų piratų triremų priekinėmis dalimis ir vadinamas *domus rostra* — tai buvo tikra šventykla jo gerbėjams visoje Italijoje. Nejaugi Pompėjui dar rūpėjo niekingos eilinių romėnų kovos? Į Cicerono laiškus niekas nesiteikė atsakyti. Kvintas buvo įpykęs dėl tokio negirdėto nedėkingumo, bet Ciceronas vertino fatališkai: „Jei nori dėkingumo, įsigyk šunį“.

Likus trims dienoms iki konsulų rinkimų, balsavimo dėl papirką draudžiančio įstatymo išvakarėse, įvyko ilgai lauktas persilaužimas. Įbėgo uždusęs Ranunkulas, kuris norėjo tučtuojau pasimatyti su Ciceronu: jam pavyko rasti agentą, vardu Gajus Salinatorius, kuris tvirtino galįs parduoti tris šimtus balsų po šimtą dvidešimt sestercijų už vieną. Jis buvo užeigos pavadinimu „Bakchantė“ Suburoje savininkas, ir Ranunkulas jam pažadėjo vakare pasakyti kandidato,

už kurį turės balsuoti papirktieji, vardą, o kartu vienam iš patikimų *dalytojų* perduos reikiamą pinigų sumą. Išgirdęs šią žinią, Ciceronas labai susijaudino ir atkakliai kartojo, kad eis drauge su Ranunkulu, atsargumo dėlei, kad kartais jo kas nors neatpažintų, užsimaukšlinęs ant akių gobtuvą. Kvintas prieštaravo tokiam sumanymui, manydamas, jog tai būtų pernelyg pavojinga, tačiau Ciceronas nesiliovė įrodinėjęs, kad jam reikalingi įrodymai iš pirmų lūpų.

— Mane apgins Ranunkulas ir Tironas, — pareiškė jis (manau, kad tai buvo vienas iš jo sąmojų), — o dar geriau, jei kur nors netoliese vaišintųsi keletas ištikimų šalininkų, kurie prireikus atbėgtų į pagalbą.

Man tuo metu buvo jau beveik keturiasdešimt, o kadangi daug metų buvau praleidęs tarnaudamas metraštininku, mano rankos atrodė minkštos kaip mergelės. Pavojaus valandą man pačiam tektų šauktis Cicerono, kad *mane* apgintų, nes jis, kasdien mankštindamasis, buvo pasiekęs neblogą fizinę formą. Vis dėlto aš atidariau seifą ir ėmiau skaičiuoti sidabrines monetas. (Mano šeimininkas rinkimų kampanijai turėjo nemažą pinigų sumą, kurią jam buvo padovanoję gerbėjai, ir iš šios sumos jis apmokėjo savo kelionės į Artimąją Galiją išlaidas; nors tai nebuvo kyšiai tradicine prasme, rėmėjus guodė mintis, kad Ciceronas garsėjo kaip niekada neužmirštąs vardų.) Šiaip ar taip, sidabriniai atsidūrė pinigų dirže, kuriuo tąsyk susijuosiau, o netrukus, sunkiai statydamas kojas, — tiesiogine ir perkeltine prasme, — išėjau paskui Ciceroną į sutemose skęstančią Suburą. Vakaras buvo šiltas, todėl Ciceronas, apsirengęs iš vieno savo vergo pasiskolintą tuniką su gobtuvu, atrodė gana keistai. Tačiau vargšų gyvenamuose lūšnynų kvartaluose panašiai apsirengę keistuoliai nebuvo jokia naujiena, todėl žmonės, išvydę vyrą, užsimaukšlinusį ant veido gobtuvą, traukdavosi šalin, greičiausiai bijodami, kad jis gali sirgti raupsais arba kokia kita užkrečiama, veidą bjaurojančia liga. Mes sekėme paskui Ranunkulą, kuris kaip tikras buožgalvis vikriai sukiojosi jam gerai pažįstamu skurdžių skersgatvių labirintu, kol pagaliau priėjome kampinį namą, į kurio sieną atsirėmę vyrai leido per rankas puodynę su vynu. Šalia durų, tiesiai virš jų, kabojo paveikslas,

vaizduojantis besišlapinantį Bakchą, o pačios vietos tvaikas iš tikrųjų atitiko paveikslą. Ranunkulas įėjo vidun, pasuko pro prekystalį ir siaurais mediniais laiptais užvedė mus visus viršun, į kambarį po gegnėmis, kur mūsų jau laukė Salinatorius ir dar vienas vyras, *dalytojas*, kurio vardo aš taip ir nesužinojau.

Jie taip nekantravo pamatyti pinigus, kad į vyrą, slėpusį veidą po gobtuvu, beveik nekreipė dėmesio. Turėjau nusisegti savo diržą ir parodyti saują monetų, tuo tarpu *dalytojas* paėmė mažas svarstykles ir ėmė sverti sidabrą. Salinatorius, glebnas ir pilvotas vyrėkas glotniai sušukuotais plaukais, kurį laiką stebėjo veiksmą, paskui kreipėsi į Ranunkulą:

— Atrodo, pakankamai. O dabar galėtum pasakyti užsakovo vardą.

— Aš esu užsakovas, — prabilo Ciceronas, nusimesdamas gobtuvą.

Be abejo, Salinatorius jį atpažino tą pačią akimirką ir, apimtas panikos, šoko į šalį, atsitrenkdamas į *dalytoją* ir jo svarstykles. Agentas stengėsi atsipeikėti, beviltiškai lankstydamasis ir nerišliai vapaliodamas, kokia jam garbė pasitarnauti senatoriui jo kampanijoje, ir taip toliau, bet Ciceronas tuojau pat jį pertraukė:

— Man iš tokių kaip tu niekšų nereikia jokios pagalbos! Aš reikalauju informacijos.

Salinatorius ėmė verkšlenti, kad jis nieko nežinojęs, tačiau tuo metu *dalytojas* metė šalin svarstykles ir puolė prie laiptų. Jis buvo nusileidęs maždaug pusę kelio, kai tiesiai priešais jį išdygo augalotasis Kvintas, kuris staiga jį sučiupo, apsuko atgal ir, sugriebęs viena ranka už apykaklės, o kita — už tunikos maždaug ties sėdyne, tiesiog įmetė atgal į kambarį. Lipdamas laiptais paskui Kvintą, nurimau pamatęs porą kresnų jaunų vaikinų, kurie dažnai lydėdavo Ciceroną kaip apsaugininkai. Išvydęs tiek daug vyrų ir užkluptas garsiausio visoje Romoje advokato, Salinatorius tapo kur kas nuolankesnis. Tačiau, Ciceronui pagrasinus nutempti jį pas Krasą ir papasakoti apie jo sumanymą dukart perparduoti balsus, šis galutinai pasidavė. Kraso bausmės jis bijojo labiau už viską, o aš tuomet prisiminiau prieš ke-

letą metų girdėtus Cicerono žodžius, jog Plikis yra „pavojingiausias iš visų bandos jaučių".

— Taigi, tavo užsakovas yra Krasas? — paklausė Ciceronas. — Prieš sakydamas „ne" gerai pagalvok.

Salinatoriaus smakras nežymiai truktelėjo, mat linktelėti jis neišdrįso.

— Vadinasi, tu turėjai pasirūpinti, kad už Katiliną ir Hybridą konsulų rinkimuose balsuotų trys šimtai rinkėjų?

Salinatorius vėl bandė linktelėti.

— Taip, už juos, — prisipažino jis, — ir už kitus.

— Ir už kitus? Turi omenyje Lentulą Surą pretorių rinkimuose?

— Taip. Jį. Ir dar kitus.

— Tu vis kartoji tą patį — „kitus", — nepatenkintas susiraukė Ciceronas. — Kas tie „kiti"?

— Prikąsk liežuvį! — riktelėjo *dalytojas*, tačiau, Kvintui stuktelėjus į paširdžius, sugargaliavo ir apsivertė.

— Nekreipk dėmesio, — draugiškai tarė Ciceronas. — Jis tau ne draugas. Pažįstu aš tokius. Gali drąsiai manimi pasikliauti.

Jis padrąsinamai uždėjo savo ranką ant agento rankos. — Kas gi tie kiti?

— Koskonijus, — nervingai žvilgčiodamas į ant grindų besiraičiojantį vyrą, pratarė Salinatorius.

Tačiau po akimirkos, įkvėpęs oro, jis kone pašnibždomis greitakalbe išbėrė:

— Pomptinas. Balbas. Cecilijus. Labijenas. Faberijus. Guta. Bulbas. Kalidijus. Tudicijus. Valgijus. Dar Rulas.

Jam tariant naują vardą, Ciceronas vis labiau stebėjosi.

— Viskas? — tarė jis, kai Salinatorius nutilo. — Esi tikras, kad nepamiršai nė vieno senatoriaus?

Ciceronas pasižiūrėjo į nemažiau apstulbusį Kvintą.

— Vadinasi, ne tik du kandidatai į konsulus, — prabilo Kvintas. — Trys kandidatai į pretorius ir dešimt į tribūnus. Krasas nori nupirkti visą valdžią!

Ciceronas nebuvo iš mielai demonstruojnčių savo nuostabą, tačiau netgi jis tą vakarą neįstengė apsimesti esąs ramus.

— Betgi tai visiškas absurdas, — paprieštaravo jis. — Kiek kainuoja vienas balsas?

— Šimtą dvidešimt už konsulą, — atsakė Salinatorius, tarytum turguje pardavinėdamas kiaules. — Aštuoniasdešimt už pretorių. Penkiasdešimt už tribūną.

— Vadinasi, nori pasakyti, — tarė Ciceronas susiraukęs, lyg būtų įtemptai skaičiavęs, — jog Krasas nusiteikęs sumokėti tris ketvirčius milijono tik už tris šimtus balsų tavo sindikate?

Salinatorius linktelejo, šį kartą jau gerokai drąsiau, netgi džiaugsmingai ir su tam tikru profesiniu išdidumu.

— Tai pati nuostabiausia rinkimų kampanija iš visų, kurias Roma prisimena.

Ciceronas atsigręžė į Ranunkulą, kuris pro langą stebėjo, kas vyksta lauke.

— Kaip manai, kiek balsų už tokią kainą galėtų nupirkti Krasas?

— Kad pasijustų užtikrintai? — paklausė Ranunkulas, bandydamas įvertinti šį reikalą blaiviai. — Maždaug septynis ar aštuonis tūkstančius.

— *Aštuonis tūkstančius?* — pakartojo Ciceronas. — Aštuoni tūkstančiai jam kainuos *dvidešimt milijonų*. Ar kada esi ką nors panašaus girdėjęs? O svarbiausia, kad ne jis pats taiko į valdžią, bet deleguoja tokius mulkius kaip Hybrida ir Lentulas Sura.

Tada jis kreipėsi į Salinatorių.

— Ar jis tau paaiškino tokio savo elgesio motyvus?

— Ne, senatoriau. Krasas nėra tas žmogus, kuris būtų nusiteikęs atsakinėti į klausimus.

Kvintas nusikeikė.

— Ką gi, tuomet jam teks atsakyti į mūsų klausimus, — tarė jis ir, norėdamas išlieti savo nusivylimą, dar kartą smogė bandančiam atsikelti *dalytojui* į paširdžius, o šis, garsiai suvaitojęs, su dideliu trenksmu parkrito ant grindų.

*

Kvintas buvo pasiryžęs išmušti iš nelaimingųjų agentų visą įmanomą informaciją, o paskui arba nuvesti juos pas Krasą ir pareikalauti, kad šis atsisakytų savo kėslų, arba nutempti juos į senatą, garsiai perskaityti jų prisipažinimus ir pareikalauti atidėti rinkimus. Tačiau Ciceronas mąstė blaiviau. Jis rimtu veidu padėkojo Salinatoriui už jo atvirumą, pasiūlė Kvintui išgerti taurę vyno ir nurimti, o man liepė surinkti mūsų sidabrą. Vėliau, sugrįžus namo, jis įsitaisė savo darbo kambaryje ir ėmė iš vienos rankos į kitą mėtyti savo mažąjį odinį kamuoliuką, o Kvintas tuo tarpu niršo, kad buvo toks kvailas ir leido abiem agentams visiškai netrukdomiems pasišalinti, todėl šie dabar greičiausiai nubėgo įspėti Kraso arba sprunka iš miesto.

— Jie nedarys nei vieno, nei kito, — atsakė Ciceronas. — Nueiti pas Krasą ir papasakoti, kas atsitiko, reikštų pasirašyti sau mirties nuosprendį. Krasas tokių inkriminuotų liudininkų nepaliktų gyvų, ir jie tai gerai supranta. O bėgdami iš miesto jie susilauktų to paties, išskyrus tai, kad Krasas ilgiau užtruktų jų ieškodamas.

Kamuoliukas be perstojo šokinėjo iš vienos rankos į kitą.

— Be to, nebuvo jokio nusikaltimo. Papirką net geriausiu atveju per daug sudėtinga įrodyti, juolab kad balsavimas dar nė neprasidėjęs. Krasas kartu su senatu iš mūsų tik pasijuoktų. Ne, dabar geriausia būtų palikti juos ramybėje — juk mes žinome, kur juos surasti — ir palaukti rinkimų rezultatų, kad pralaimėjimo atveju galėtume jiems pateikti kaltinimą.

Jis išmetė kamuoliuką aukštyn ir staigiu judesiu jį sugavo.

— Šiaip ar taip, tu, Kvintai, dėl vieno dalyko buvai teisus.

— Nejaugi? — piktai paklausė Kvintas. — Miela girdėti tave taip kalbant.

— Kraso veiksmai neturi nieko bendra su jo priešiškumu man. Jis neišleistų dvidešimties milijonų vien tam, kad sužlugdytų *mano* viltis. Dvidešimt milijonų jis gali investuoti tik tuo atveju, jeigu jam

tai *gausiai* atsipirktų. Kas tai galėtų būti? Šiuo klausimu aš priverstas pasiduoti.

Kurį laiką jis žvelgė tiesiai į sieną.

— Tironai, tu neblogai sutardavai su jaunuoju Celijum Rufu, tiesa?

Prisiminiau, kaip už jį atlikdavau darbus, nuo kurių jis išsisukdavo, kaip meluodavau, kad padėčiau jam išvengti nemalonumų, taip pat tą dieną, kai pavogė visas mano santaupas ir maldavo neįskųsti jo Ciceronui.

— Gana neblogai, senatoriau, — atsakiau jam atsargiai.

— Nueik rytoj ryte pas jį pasikalbėti. Pasistenk jį pergudrauti. Pasidomėk, galbūt iš jo bus galima ką nors išpešti apie tai, ką numatęs Krasas. Vis dėlto jie dabar gyvena po vienu stogu. Jis turėtų ką nors žinoti.

Aš iki vėlumos negalėjau sudėti bluosto, mąsčiau apie gautą užduotį ir vis labiau nerimavau dėl rytdienos. Ciceronas taip pat ilgai neužmigo. Girdėjau jį vaikščiojant po kambarį viršuje. Atrodė, kad jo koncentracijos jėga prasiskverbia kiaurai grindis į mano kambarėlį, todėl, nors miegas mane vėliau ir suėmė, miegojau labai neramiai.

Ryte palikau Laurėją vietoj savęs, kad šis padėtų Ciceronui susitvarkyti su aibe klientų, o pats išsiruošiau maždaug mylios kelionei į Kraso namus. Dar ir šiandien, matydamas giedrą dangų, o vidurvasariui alsuojant karščiu, saulei dar nepatekėjus, aš pats sau sušnabždu: „Rinkimų oras!“ Tokiomis dienomis aš ir vėl pajuntu, kaip nuo susijaudinimo ima stipriau plakti širdis. Buvo girdėti, kaip forume stuksena plaktukai ir pjaustomos lentos, mat darbininkai artėjo prie pabaigos, aplink Kastoro šventyklą statydami pandusus ir aptvarus, nes tą dieną turėjo įvykti balsavimas dėl naujojo įstatymo. Aš kirtau šventyklos kiemą ir trumpam stabtelėjau prie Juturnos fontano atsigerti drungno vandens. Visiškai nenutuokiau, ką reikės pasakyti Celijui. Žinojau, kad esu visiškai nevykęs melagis, — visada toks buvau, — todėl pamaniau, kad pirmiausia vertėjo pasiklausti Ciceroną patarimo, bet buvo jau per vėlu. Užlipau takeliu į Palatiną,

o atsidūręs priešais Kraso namą paaiškinau durininkui, kad turiu svarbią žinią Celijui Rufui. Jis pasiūlė man užeiti vidun ir lukteleti, bet aš atsisakiau. Jam nuėjus pakviesti jaunuolio, perėjau į kitą gatvės pusę, kad tik niekam nekrisčiau į akis.

Kraso namas, kaip ir pats jo šeimininkas, aplinkiniams atrodė labai kuklus, tačiau aš jau buvau girdėjęs, kad jo išorė yra apgaulinga, o patekęs vidun atsiduri ilgame koridoriuje. Durys buvo tamsios, žemos ir siauros, bet tvirtos, o iš abiejų jų pusių buvo dveji nedideli grotuoti langai. Per apsilupusią šviesia ochra dažytą sieną vijosi gebenė. Terakotinis stogas atrodė ne ką naujesnis, o virš grindinio išsikišusios aptrupėjusios ir pajuodavusios čerpės priminė eilę nuskeltų dantų. Galėjai pamanyti, kad šiame name gyvena ne itin gudrus bankininkas arba sunkiai dirbantis kaimo žemvaldys, neturintis laiko pasirūpinti savo namo būkle. Manau, Krasas šitaip norėjo pademonstruoti, kad yra toks turtingas, jog gali nesirūpinti išvaizda, tačiau gatvėje, kurioje gyveno milijonieriai, tai tik dar labiau traukė akį ir atrodantį labai neskoningai. Juodos mažos durys, zujant lankytojams, be perstojo atsidarinėjo ir užsidarinėjo, leisdamos užmesti akį į šurmulį viduje; visa tai man priminė zvimbiantį vapsvų lizdą, iš išorės atrodo kaip nedidelė landa. Nė vieno iš svečių nepažinau, išskyrus išeinantį iš namo Julijų Cezarį. Jis praėjo visiškai netoli nuo manęs ir nutolo forumo link, lydimas savo metraštininko, kuris nešėsi dėklą su dokumentais. Netrukus durys vėl atsidarė, ir ant slenksčio pasirodė Celijus. Jis stabtelėjo, prisidengė delnu nuo saulės akis ir tuojau pat leidosi per gatvę pas mane. Aš iškart supratau, kad jis ir vėl praleido bemiegę naktį, todėl neatrodė esąs patenkintas tuo, kad jį pažadino. Jo smakrą dengė tankūs šeriai, o iš burnos vis lindo liežuvis, kuris, kaip atrodė, Celijui buvo toks bjaurus, kad šis norėjo jį išspjauti. Jis atsargiai prisiartino prie manęs ir paklausė, ko, vardan dievų, aš čia atsibeldęs, o man neliko nieko kito, kaip tik suveblenti, kad atėjau pasiskolinti šiek tiek pinigų.

Jis dėbtelėjo į mane, negalėdamas patikėti savo ausimis.

— Kam?

— Mergina... — bejėgiškai atsakiau prisiminęs, kad taip visada sakydavęs Celijus, kai tik jam prisireikdavo pinigų, o aš neturėjau tiek nuovokos, kad sugalvočiau kokią kitą versiją.

Pabandžiau nusitempti jį kiek toliau nuo namo, kad kartais išėjęs Krasas mūsų nepastebėtų. Deja, Celijus tik atstūmė mano ranką ir, atsistojęs nutekamajame griovelyje, ėmė svyruoti.

— Mergina? — pakartojo jis. — Tau?

Tai taręs, jis įsileido kvatoti, tačiau nuo to jam, matyt, suskaudo galvą, todėl jis nutilo ir pirštais suspaudė smilkinius.

— Jei tik aš jų turėčiau, mielai tau, Tironai, duočiau. Man būtų be galo miela tave pamatyti su kuo nors kitu, tik ne su Ciceronu. Tačiau to niekada nebus. Deja, tokiems kaip tu merginos nerūpi. Vargšas Tironai, tu nepanašus nė į vieną iš mano kada nors sutiktų žmonių.

Jis pervėrė mane savo skvarbiu žvilgsniu.

— Ko tau iš tikrųjų reikia?

Iš jo burnos dvelktelėjo išsivadėjusio vyno kvapas, ir aš nejučiom krūptelėjau, o jis pamanė, kad tai yra ženklas, jog nenoriu sakyti tiesos.

— Tu meluoji, — pareiškė jis, ir jo šeriuotu veidu pamažu nuslinko pašaipi šypsena. — Tai Ciceronas bus tave siuntęs kažką iššniukštinėti.

Aš maldavau paėjėti į šalį, toliau nuo namo, ir jis šįsyk nusileido. Tačiau eiti jam, matyt, buvo per sunku. Jam vėl sustojus ir pakėlus pirštą, pamačiau, koks išblyškęs jo veidas. Staiga Celijaus akys išvirto, jį ėmė tąsyti traukuliai, o po akimirkos iš gailiai sudejavusio vaikino gerklės išsiveržė tiek daug vėmalų, kad aš nejučiomis prisminiau kambarinę, pro viršutinį langą pilančią gatvėn pamazgas. (Dabar man belieka tik nusijuoti, kad po šešiasdešimties metų prisimenu tokias nereikšmingas detales.) Vis dėlto jam tai išėjo tik į naudą, nes veidas ėmė atgauti pirmykštę spalvą. Galop Celijus manęs pasiteiravo, kokiu reikalu Ciceronas mane siuntęs.

— O kaip tu pats manai? — paklausiau jo kiek nekantraudamas.

— Norėčiau, Tironai, tau padėti, — tarė jis, atgalia ranka šluostydamasis lūpas. — Tu pats žinai — jei galėčiau, tikrai padėčiau. Gyvenimas pas Krasą gerokai sunkesnis negu pas Ciceroną. Plikis yra pats baisiausias tipas, baisesnis netgi už mano tėvą. Jis mane visą dieną moko sąskaitybos — nieko kvailesnio, išskyrus komercinę teisę, kuri manęs vos nepribaigė praeitą mėnesį, dar neišrasta. O prie politikos, man keliančios tik juoką, jis stengiasi manęs neprileisti nė iš tolo.

Aš uždaviau jam dar keletą klausimų, pavyzdžiui, apie Cezario apsilankymą šį rytą, bet netrukus įsitikinau, kad jis apie Kraso planus tikrai nieko nežino. (Be abejo, galėjo ir meluoti, tačiau turint omenyje jo įgimtą plepumą, toks įtarimas atrodo labai abejotinas.) Kai aš padėkojęs apsisukau eiti, Celijus sulaikė mane už alkūnės.

— Ciceronui turėtų būti labai riesta, jei jis kreipėsi į mane pagalbos, — tarė visiškai rimtu, jam nebūdingu veidu. — Pasakyk jam, kad man dėl to labai liūdna. Jis vertas dvylikos tokių kaip Krasas ir mano tėvas draugėn sudėjus.

Aš nebesitikėjau greitai pasimatyti su Celijumi ir visiškai išmečiau jį iš galvos, nes tądien laukė balsavimas dėl papirkas draudžiančio įstatymo. Ciceronas labai energingai sukiojosi tarp daugelio forume susirinkusių giminių, eidamas kartu su savo palyda nuo vienų prie kitų ir aiškindamas apie Figulo siūlomo įstatymo projekto naudą. Jis ypač nudžiugo išvydęs vėliavą, ant kurios buvo užrašyta VENTURIJA, ir po ja besibūriuojančius Artimosios Galijos gyventojus, kurie atsiliepė į jo raginimą ir pirmą kartą atvyko balsuoti. Senatorius pasikalbėjo su jais apie tai, kodėl taip svarbu uždrausti balsų pirkimą, o vėliau, kai nusigręžė nuo jų eiti, jo akyse pastebėjau ašaras.

— Vargšai žmonės, — sumurmėjo Ciceronas, — atėjo tokį ilgą kelią, o Kraso pinigai gali viską paversti niekais. Jeigu tik pavyktų priimti įstatymą, gaučiau į rankas ginklą, prieš kurį šis niekšas neatsilaikytų.

Buvau susidaręs įspūdį, kad jo agitacija duos vaisių ir *lex Figula* bus priimtas, nes dauguma vis dėlto nebuvo papirkta. Tačiau, nors įstatymo projektas yra teisingas ir protingas, tai dar nereiškia, kad jis bus priimtas — mano patirtis liudijo veikiau priešingai. Po pietų tiesiai priešais rostrą išėjo populistų tribūnas Mucijus Orestinas, — turėtumėte jį prisiminti, nes prieš kurį laiką jis buvo kaltinamas plėšikavimu ir Ciceronas jį gynė teisme, — ir pareiškė, kad siūlomas įstatymas yra aristokratų sąmokslas nukreiptas prieš plebėjus. Jis ypač išskyrė Ciceroną, tvirtindamas, esą „šis žmogus neturi teisės tapti konsulu", — jis taip ir pasakė, — nes dedasi esąs liaudies draugas, o iš tikrųjų dėl jos nedaro nieko, jeigu jam pačiam iš to nėra jokios naudos. Tai išgirdę, vieni ėmė švilpti ir juoktis iš Mucijaus, o kiti — greičiausiai tie, kurie buvo įpratę pardavinėti savo balsus ir neketino liautis, — jam entuziastingai pritarė.

Ciceronas to nebegalėjo pakęsti. Vos tik prieš metus jo pastangomis Mucijui pavyko išvengti bausmės, o dabar ši žvilganti žiurkė sprunka iš skęstančio laivo; tai galėjo reikšti ne ką kita, kaip tik neišvengiamą laivo katastrofą. Senatorius raudonu nuo karščio ir pykčio veidu prasiskynė kelią iki šventyklos laiptų ir pareikalavo, kad jam būtų leista atsakyti į kaltinimą.

— Kas moka už *tavo* balsą, Mucijau? — sušuko jis, bet Mucijus apsimetė neišgirdęs.

Buvusi aplinkui mus minia rodė į Ciceroną, stūmė jį pirmyn ir reikalavo, kad tribūnas leistų jam kalbėti, tačiau Mucijus šito mažiausiai norėjo. Be to, jis buvo pasiryžęs užkirsti kelią balsavimui, kuris galėjo būti lemtingas. Iškėlęs ranką, jis iškilmingai pareiškė vetuojąs įstatymo projektą; akimirksniu kilo baisi erzelynė, kai kurie priešingų stovyklų atstovai į darbą paleido netgi kumščius, o *lex Figula* nebuvo priimtas. Netrukus atsistojo Fugulas ir pareiškė, kad jis rytoj kviečia senatą pasitarimui.

Ciceronui tai buvo iš tiesų sunkus metas, todėl mums sugrįžus į namus ir visą senatoriaus šalininkų minią palikus gatvėje išsigandau, kad jį ir vėl, kaip edilų rinkimų išvakarėse, gali ištikti kolapsas. Jis pirmą kartą buvo taip pavargęs, kad nebeturėjo jėgų žaisti su Tulija.

Netgi tada, kai iš viršaus su mažuoju Marku ant rankų nusileidusi Terencija parodė, kaip jų kūdikis neprilaikomas sugeba nusvirduliuoti porą žingsnių, jis nepaėmė jo ir neišmetė aukštyn, kaip buvo įpratęs, bet tik paplekšnojo jam per skruostą ir švelniai žnybtelėjo ausį, o paskui nuėjo tiesiai į darbo kambarį, kur ant slenksčio tiesiog sustingo iš nuostabos: prie jo stalo sėdėjo ne kas kitas, kaip Celijus Rufas.

Laurėjas, kuris tuo metu laukė šeimininko stovėdamas darbo kambaryje prie pat durų, atsiprašė jo ir paaiškino, kad Celijui būtų liepęs, kaip ir visiems, laukti tabulinume, tačiau šis atkakliai tvirtino atvykęs čia labai konfidencialiu reikalu, todėl nenorįs, kad jį kas nors pastebėtų.

— Viskas gerai, Laurėjau. Aš visada džiaugiuosi matydamas jaunąjį Celijų. Nors, tiesą sakant, bijau, — pridūrė jis, spausdamas Celijui ranką, — kad po tokios ilgos ir varginančios dienos būsiu tau nuobodus pašnekovas.

— Ką gi, — kreivai šypsodamasis prabilo Celijus, — galbūt mano naujienos pakels ūpą.

— Mirė Krasas?

— Priešingai, — nusijuokė Celijus, — jis labai gyvas ir šįvakar, savo triumfo išvakarėse, kviečia didelį susirinkimą.

— Nejaugi? — pasitikslino Ciceronas. Išgirdęs šį ne itin reikšmingą gandą, jis ėmė pamažu atsigauti tarytum lietaus palaistyta apvytusi gėlė.

— Katilina, Hybrida, Cezaris. Apie kitus nežinau, bet man išeinant buvo statomi krėslai. Visa tai sužinojau iš vieno Kraso raštininko, kuris tuo metu, kai buvo ruošiamasi balsavimui, bėgiojo po visą miestą, dalydamas kvietimus.

— Puiku, puiku, — murmėjo Ciceronas. — Ko tik aš neatiduočiau už galimybę priglausti nors vieną ausį prie rakto skylutės!

— Tai visiškai įmanoma, — tuojau pat atsakė Celijus. — Susirinkimas įvyks menėje, kur vyksta visi dalykiniai Kraso susitikimai. Dažniausiai — tik ne šįvakar, kaip pasakojo mano informatorius, — juose Kraso pageidavimu dalyvauja ir jo metraštininkas, kuris užra-

šinėja kalbas, tiesa, niekam apie tai nežinant. Tam tikslui yra įrengta nedidelė patalpa klausymuisi. Paprasčiausia kabina, užmaskuota dekoratyviniu gobelenu. Jis pats, aiškindamas apie tai, koks turi būti rimtas politikas, man ją parodė.

— Vadinasi, nori man pasakyti, kad Krasas slapta klausosi *savo* pokalbių? — nustebęs paklausė Ciceronas. — Kokia prasmė valstybės veikėjui taip elgtis?

— „Žmogus, manantis, kad pokalbyje niekas daugiau nedalyvauja, gali lengvai ir neapgalvotai ką nors pažadėti" — tai jo paties žodžiai.

— Tai tu manai, kad galėtumei ten pasislėpti ir užrašinėti, kas bus kalbama?

— Ne aš, — nusišaipė Celijus. — Aš ne metraštininkas. Tam reikalui labiausiai tinka šioje srityje neprilygstamas Tironas, — paaiškino jis, tapšnodamas man per petį.

Norėčiau pasigirti, kad labai entuziastingai priėmiau šią savižudišką užduotį, tačiau tai būtų netiesa. Priešingai, aš į Celijaus planą atsakiau įvairiausiais praktiniais klausimais. Kaip aš nepastebėtas pateksiu į Kraso namus? Kaip iš ten išeisiu? Kaip, sėdėdamas už širmos ir girdėdamas tik klegesį, atskirsiu, kuris iš pasitarimo dalyvių kalba? Deja, Celijus atsakė į visus mano klausimus. Svarbiausia, kad aš buvau ne juokais išsigandęs.

— O ką, jeigu mane sučiups? — ėmiau prieštarauti Ciceronui, galiausiai prisipažindamas, kas man labiausiai nedavė ramybės. — O jeigu kankins? Negaliu pažadėti, kad būsiu toks tvirtas ir tavęs neišduosiu.

— Ciceronas gali paprasčiausiai išsiginti, kad jis nieko nežinojo apie tavo poelgį, — paaiškino Celijus, bet jo žodžiai manęs nepaguodė. — Be to, visi žino, kad parodymai, išgauti kankinant, nepatikimi.

— Jaučiu, kad aš tuojau apalpsiu, — bandžiau pajuokauti.

— Nurimk, Tironai, — prabilo Ciceronas, kuris kuo toliau, tuo labiau žavėjosi šiuo sumanymu. — Atsimink, nebus jokio kankinimo, jokio teismo. Aš tuo pasirūpinsiu. Jei tave aptiktų, pasirūpinčiau tavo išvadavimu ir sumokėčiau bet kokią kainą, kad tik niekas tavęs nė pirštu nepaliestų.

Jis abiem delnais suėmė mano ranką ir pažiūrėjo tiesiai man į akis.

— Tu man esi ne tiek vergas, kiek antrasis mano brolis, Tironai, ir tokiu man tapai dar prieš daugelį metų, kai Atėnuose kartu studijavome filosofiją — ar prsimeni tuos laikus? Aš jau ne kartą norėjau aptarti su tavimi klausimą dėl tavo laisvės, tačiau vis atsirasdavo naujų rūpesčių, kurie užgoždavo visa kita. Todėl, kartu su mumis esant Celijui kaip mano liudytojui, noriu pasakyti, kad žadu tau suteikti laisvę. Taip, ir tavo išsvajotą paprasto žmogaus gyvenimą kaime. Aš regiu tą dieną, kai atvyksiu į tavo ūkį, atsisėsime kartu sode ir, stebėdami tolumoje besileidžiančią saulę, pilkšvą alyvmedžių giraitę arba vynmedžius, prisiminsime kadaise drauge patirtus nuotykius.

Jis paleido mano ranką, o kaimiška idilija dar kurį laiką tvyrojo vakaro prieblandoje, kol galiausiai ištirpo ore.

— O dabar įsidėmėk, — žvaliai tarė jis. — Šis mano pasiūlymas yra besąlygiškas ir niekuo nesusijęs su šia misija. Noriu, kad tu suprastum, jog jau daugel kartų nusipelnei laisvės. Aš niekuomet nesiųsčiau tavęs į pavojų. Tu pats žinai, kokioje nepavydėtinoje situacijoje esu atsidūręs. Daryk taip, kaip tau atrodo geriau.

Būtent tai jis pasakė aną vakarą — jo žodžių aš nepamiršau iki šiol.

XVII

Susirinkimas buvo numatytas temstant, o tai reiškė, kad laiko buvo likę visiškai nedaug. Saulei leidžiantis anapus Eskvilinos briaunos, antrąkart tą pačią dieną kopdamas Palatino kalvos šlaitu aukštyn, negalėjau atsikratyti įkyrios minties, kad einu tiesiai į spąstus. Iš kur galėjau žinoti, — tas pats galiojo ir Ciceronui, — kad Celijus dabar nėra ištikimas Krasui? Tiesa, argi žodis „ištikimybė" nėra absurdiškas, kalbant apie besikeičiančius mano jaunojo kompaniono užgaidas ir įnorius? Tačiau jau nebegalėjau nieko pakeisti. Celijus vedė mane siauru takeliu už Kraso namo. Praskleidęs tankią gebenės šakų uždangą, jis man parodė žemas, geležimi kaustytas duris, kurios atrodė jau senokai nebedarinėjamos. Tačiau užteko mano vedliui jas staiga stumtelėti petimi, ir durys tyliai atsidarė, o mes paskubomis įsmukome į tuščią sandėliuką.

Kraso, kaip ir Katilinos, namas buvo jau labai senas, todėl jo šeimininkai per daugelį amžių vis ką nors pristatydavo — nieko nuostabaus, kad eidamas vingiuotu koridoriumi netrukus pamečiau kelią. Krasas garsėjo kaip laikantis daug sumanių vergų, o jis juos prireikus išnuomodavo, tad nepastebėtiems pasiekti kelionės tikslą atrodė neįmanoma. Romoje studijuodamas teisę, Celijus vieną dalyką buvo tikrai gerai išmokęs — kaip nepastebėtam pareiti ir išeiti. Mes kirtome vidinį kiemą, bet pastebėję į mus artėjančią tarnaitę pasislėpėme prieškambaryje, o paskui įžengėme į didelį tuščią kambarį, kurio sienas dengė gražiausi Babilonijos ir Korinto gobelenai. Pačiame kambario centre puslankiu stovėjo maždaug dvidešimt paauksuotų krėslų, o aplink buvo pristatyta aibė uždegtų žibintų ir

kandeliabrų. Celijus akimoju stvėrė vieną žibintą, greitu žingsniu perėjo per menę ir kilstelėjo sunkaus vilnonio audeklo, vaizduojančio Dianą, ietimi nudobiančią elnią, kraštą. Už jo pamačiau nišą, kurioje būtų tilpusi statula, pakankamai aukštą ir gilią, kad joje išsitektų ir žmogus, o jos viršuje buvo pritvirtintas kablys žibintui pakabinti. Išgirdęs artėjančius vyrų balsus, vikriai šmurkštelėjau vidun. Celijus pridėjo sau prie lūpų pirštą, mirktelėjo ir atsargiai nuleido uždangą. Pasigirdo skubiai tolstantys žingsniai, ir aš likau vienui vienas.

Iš pradžių buvo tamsu nors į akį durk, tačiau tolydžio apsipratau su man už peties kabojusio alyvinio žibinto spingsule. Atsisukęs į nišą maskuojantį gobeleną, jame pastebėjau mažas skylutes stebėjimui, kurios tankiame audinyje buvo taip pradurtos, kad leido matyti visą menės vaizdą. Tuojau pat pasigirdo žingsniai, visą vaizdą staiga užstojo plikas, rausvas ir raukšlėtas kažkieno pakaušis ir tiesiog čia pat sugriaudė Kraso balas, — taip garsiai, kad aš, apimtas baimės, kone puoliau bėgti, — visus svečius draugiškai kviečiantis sekti paskui jį. Pagaliau jis nuėjo į vidurį, o jam įkandin prie krėslų nusekė ir susirinkimo dalyviai: lankstusis Katilina, Hybrida išpurtusiu girtuoklio veidu, elegantiškasis dabita Cezaris, nepriekaištingasis Lentulas Sura, dienos didvyris Mucijus ir pora visiems gerai žinomų papirkomis užsiimančių vyrukų — juos, kaip ir keletą kitų į tribūnus nusitaikiusių senatorių, atpažinau iš karto. Jie visi atrodė geros nuotaikos, linksmai juokavo, todėl Krasas, norėdamas atkreipti visų susirinkusiųjų dėmesį, suplojo rankomis.

— Garbingieji, — prabilo jis, stovėdamas tiesiai priešais juos, o man atsukęs nugarą, — dėkoju jums, kad atvykote. Turime daug ką aptarti, o laiko liko nebedaug. Pirmoji darbotvarkės tema — Egiptas. Cezari?

Krasui atsisėdus į savo vietą, atsistojo Cezaris. Jis krestelėjo galvą, atmesdamas atgal ant akių užkritusią retų plaukų sruogą, kurią paskui smiliumi užsikišo sau už ausies. Labai atsargiai, stengdamasis neišsiduoti, atsiverčiau savo užrašus, išsiėmiau rašomąją lazdelę ir, Cezariui prabilus jam vienam būdingu šaižiu balsu, ėmiau rašyti.

*

Prašyčiau atleisti man, kad dabar trumpam nukrypsiu nuo temos, nekukliai pasigirdamas savo nuostabiu stenografavimo išradimu. Žinau, kad beveik prieš keturis amžius iki manęs Ksenofonas jau buvo sugalvojęs kažką panašaus, tačiau tai buvo daugiau asmeninio pobūdžio pagalbinė priemonė rašant negu tikra stenografija, be to, ji tiko tik graikų kalbai, tuo tarpu naudojantis mano metodu visą lotynų kalbą su jos plačiu žodynu ir gramatika galima suvesti į keturis tūkstančius simbolių. Dar vienas šios sistemos privalumas — kad ją gali perprasti bet kuris mokinys, žinoma, jei jis pats to nori; teoriškai stenografuoti galėtų netgi moteris.

Visi, kurie yra susipažinę su stenografija, gerai žino, kad viena iš didžiausių blogybių rašant yra drebantys pirštai. Jei stenografuotojas nerimauja, jo pirštai būna ne ką vikresni už Lukanijos dešreles, todėl aš baiminausi, kad nervindamasis nesugebėsiu greitai rašyti. Tačiau vos tik pradėjęs rašyti keistai nusiraminau. Neturėjau nė akimirkos stabtelėti ir pasitikrinti, ką buvau užrašęs. Girdėjau žodžius, kurių reikšmės nesupratau, — Egiptas, kolonistai, valstybinė žemė, vietininkai, — tačiau man nieko daugiau nereikėjo, tik viską užrašyti. Tiesą sakant, blogiausia buvo karštis; šiame kambarėlyje jaučiausi lyg krosnyje; prakaito lašai varvėjo man į akis, o slidi lazdelė nuolat slydo iš drėgnų pirštų. Vieną kartą, dirstelėjęs pro skylutę, norėdamas pamatyti, kas kalba, labai aiškiai supratau, kaip smarkiai aš rizikuoju. Tą akimirką pasijutau visiškai pažeidžiamas, juolab kad atrodė, jog susirinkusieji gan dažnai dirsčioja tiesiai į mane. Mano slėptuvę dengusiame audinyje pavaizduota scena labai sužavėjo Katiliną, todėl blogiausia manęs laukė po to, kai Krasas paskelbė susirinkimo pabaigą.

— Kai susitiksime kitą kartą, — tarė jis, — visų mūsų ir pačios Romos likimas bus galutinai nulemtas.

Nutilus plojimams, Katilina atsistojo ir žengė tiesiai prie mano slėptuvės. Išsigandęs prisiplojau prie sienos, o jis tuo metu kilstelėjo ranką ir perbraukė ja per gobeleną — jam tereikėjo ištiesti ranką

per visą jos ilgį ir būtų pasiekęs mano prakaituotą veidą. Šis vaizdas, kurį tuomet stebėjau tiesiai sau prieš akis, dar ir šiandien persekioja sapnuose ir priverčia pabusti iš miego. Tačiau jis norėjo tik pasakyti Krasui komplimentą, todėl po trumpo pokalbio — kur jis šį gobeleną įsigijęs ir kiek šis kainavęs — abu vyrai pasišalino.

Aš dar gana ilgai kiūtojau, o kai pagaliau išdrįsau iškišti iš savo slėptuvės galvą, įsitikinau, kad menėje nėra nė gyvos dvasios. Įvykusį susirinkimą liudijo tik išstumdyti krėslai. Reikėjo valios pastangų neišeiti iš savo nišos ir nepulti prie durų, tačiau mes buvome susitarę, kad aš lauksiu Celijaus. Šiaip ne taip prisiverčiau įlįsti atgal, nugara atsirėmiau į sieną, rankomis apsivijau kelius ir ėmiau klausytis. Nežinojau, nei kiek laiko užtruko susirinkimas, išskyrus tai, kad jis tęsėsi pakankamai ilgai, nes prirašiau visas keturias knygeles, kurias buvau pasiėmęs su savimi, nei kiek laiko aš čia sėdėjau. Galimas dalykas, kad buvau netgi užmigęs, nes sugrįžus Celijui buvo užgesusios visos lempos ir žvakės, taip pat ir mano. Jam atitraukus gobeleno kraštą, aš stryktelėjau. Netardamas nė žodžio, jis ištiesė ranką, norėdamas padėti man išlįsti, ir netrukus per miegančius rūmus abu nusėlinome prie sandėliuko. Tik atsidūręs ant tako, vedančio per vidinį kiemą, aš išdrįsau pašnibždomis padėkoti.

— Nėr už ką, — taip pat pašnibždomis atsiliepė Celijus.

Mėnulio šviesoje pastebėjau, kaip žybtelėjo jo akys, kai jis tuojau pat pridūrė:

— Džiaugiuosi.

Aš žinojau, kad jis nesipuikuoja — šį kartą kvailelis sakė tiesą.

Namo grįžau gerokai po vidurnakčio. Visi jau miegojo, tačiau valgomajame manęs laukė Ciceronas. Iš besimėtančių ant lovos knygų supratau, kad jis čia pralaukė keletą valandų. Vos tik jis mane išvydo, nedelsdamas pašoko ant kojų.

— Viskas gerai? — paklausė.

Man linktelėjus, jis įgnybo į žandą ir pareiškė, kad esu narsiau-

sias ir protingiausias iš visų kada nors gyvenusių metraštininkų. Paskui išsitraukiau iš kišenės savo užrašus, o jis ištiesė ranką ir, paėmęs vieną knygutę, ją tuojau pat atsivertė.

— Na, žinoma, juk čia tik tavo prakeikti hieroglifai, — tarė jis mirktelėdamas. — Ateik, sėskis prie stalo, aš atnešiu tau vyno, ir tada galėsi viską papasakoti. Ar norėtum ko nors valgyti?

Jis apsidairė; tiesą sakant, tarno vaidmuo jam nelabai tiko.

Netrukus aš jau sėdėjau priešais Ciceroną, ant stalo stovėjo nepaliesta vyno taurė, kurią jis buvo atnešęs kartu su obuoliu, ir lyg mokinys, paprašytas atsakinėti, skaičiau savo užrašus.

Aš nebeturiu šių vaškinių lentelių, tačiau Ciceronas tarp savo slapčiausių dokumentų išsaugojo ir mano paties perrašytas jų kopijas, todėl dabar žiūriu į jas ir nė kiek nesistebiu, kad tąsyk negalėjau normaliai sekti diskusijos. Savaime suprantama, konspiratoriai buvo ne kartą prieš tai susitikę ir daug ką aptarę, todėl tą vakarą jie vienas kitą suprato kur kas geriau negu aš juos. Susitikimo metu jie daug kalbėjo apie įstatymų leidybą, įstatymų pataisas ir pareigų pasidalijimą. Tik nemanykite, kad aš paprasčiausiai skaičiau tai, ką buvau užsirašęs, ir viskas iškart buvo aišku. Mes keletą valandų praleidome aiškindamiesi, ką reiškia viena ar kita nesuprantama pastaba, kol galiausiai priešais akis turėjome aiškų tekstą. Ciceronas dažnai šūktelėdavo „Gudrūs velniai! Tikri velniai!“, atsistodavo ir, pasiblaškęs po kambarį, vėl sugrįždavo prie stalo. Trumpai tariant, paaiškėjo, kad sąmokslas, kurį Cezaris ir Krasas rezgė daug mėnesių, buvo padalytas į keturis etapus. Pirma, jie rengėsi perimti respublikos valdymą, tai yra užimti svarbiausius postus, todėl buvo nusitaikę ne tik į abi konsulų vietas, bet ir į visas dešimt vietų tribūnate bei į dvi pretorių vietas. Romėnų papirkinėjimu užsiimantys agentai informavo, kad rinkimų rezultatai yra daugmaž aiškūs, o Cicerono šalininkų gretos kasdien vis labiau retėja. Antrajame etape gruodžio mėnesį tribūnai turėjo pateikti naują žemės reformos įstatymą, pagal kurį visuomeninės paskirties žemė, ypač derlingos Kampanijos lygumos, būtų nedelsiant išdalyta penkiems tūkstančiams miesto plebėjų. Trečiajame etape kovo mėnesį būtų išrinkti dešimt Krasui ir Ceza-

riui pavaldžių vietininkų, kurie turėtų neribotas galias pardavinėti užkariautas žemes, o už gautus pinigus masiškai supirkinėti sklypus pačioje Italijoje ir taip užtikrinti, kad reforma įgautų vis platesnį mastą. Baigiamajame etape ateinančių metų vasarą lauktų Egipto užkariavimas, o jo dingstimi taptų ginčijamas vieno iš mirusių Ptolemėjų dinastijos karalių septyniolikos metų senumo testamentas, kuriuo jis, kaip spėjama, visą savo šalį pavedė Romai; visos iš to gautos pajamos vėlgi atitektų vietininkams, kurie toliau supirkinėtų žemę Italijoje.

— O, dievai, juk tai ne kas kita kaip *perversmas*, kuris bus įvykdytas, prisidengiant žemės reformos įstatymu! — sušuko Ciceronas, kai mes galų gale baigėme skaityti mano užrašus. — Juk šalį iš tikrųjų valdys dešimt vietininkų, kuriems vadovaus Krasas su Cezariu, o konsulai ir visi kiti magistratai bus tuščia vieta. O jų įtaką šalyje nuolat stiprins pajamos, gaunamos iš užgrobtų teritorijų.

Jis vėl atsisėdo, sukryžiavo rankas, nuleido galvą ir, įrėmęs smakrą krūtinėn, kurį laiką nepratarė nė žodžio.

Po viso to, ką man teko išgyventi, buvau visiškai išsekęs ir norėjau tik vieno — išsimiegoti. Tačiau tuo metu į kambarį ėmė skverbtis pirmieji vasaros saulės spinduliai, kurie priminė, kad dirbome kiaurą naktį ir aušta rinkimų išvakarės. Nuskambėjo pirmosios rytinio choro trelės, o netrukus išgirdome girgždant laiptus. Jais leidosi Terencija, vilkinti naktiniais marškiniais, palaidais, susivėlusiais plaukais, užmiegotu veidu, smulkius pečius apsigobusi skara. Aš pagarbiai atsistojau ir sutrikęs nukreipiau žvilgsnį į šalį.

— Ciceronai! — šūktelėjo ji, į mane išvis nekreipdama dėmesio. — Ką tu čia, po galais, tokiu metu veiki?

Jis pakėlė akis į Terenciją ir pavargusiu balsu paaiškino, kas įvyko. Ji labai gerai orientavosi politikoje ir piniginiuose reikaluose, todėl turėdama tokį charakterį greičiausiai būtų nemažai pasiekusi, jeigu nebūtų gimusi moterimi. Išgirdusi Cicerono pasakojimą, ji labai pasipiktino, nes visa savo esybe buvo aristokratė, o užuomina apie valstybinės žemės nusavinimą ir išdalijimą plebėjams jai reiškė ne ką kitą kaip Romos žlugimo pradžią.

— Tu privalai kovoti, kad to neįvyktų, — paragino ji Ciceroną. — Taip laimėtum ir rinkimus. Tave palaikytų visi dori piliečiai.

— Oho, tu taip manai? — Ciceronas pakėlė nuo stalo vieną iš mano užrašų knygelių. — Atvira opozicija man skaudžiai atsilieptų. Didžiulė senatorių frakcija — pusė iš jų nusiteikę patriotiškai, o kita pusė yra paprasčiausi grobuonys, — visada puoselėjo planus užkariauti Egiptą. O šūkiai gatvėse „Žemę — visiems!“, atrodo, jau iš anksto skelbia Katilinos ir Hybridos pergalę. Padėtis be išeities.

Neatitraukdamas akių nuo susirinkimo protokolo, Ciceronas vangiai pajudino galvą, lyg būtų aktorius, liūdna veido išraiška stebintis savo talentingo konkurento pasirodymą.

— Tai iš tikrųjų ne eilinis planas, o tikro politinio genijaus smūgis. Jo autorius gali būti tik Cezaris. O kai dėl Kraso, tai jis, išleidęs vos dvidešimt milijonų, gali tapti didesnės dalies Italijos ir viso Egipto valdovu. Manau, net ir tu turėtum pripažinti, kad tai nebloga investicija.

— Bet tu privalai kažką daryti, — Terencija atkakliai laikėsi savo. — Negali leisti, kad taip atsitiktų.

— Ir ką gi tu man patartum daryti?

— Taip kalba tasai, kuris laikomas protingiausiu žmogumi Romoje? — susierzinusi paklausė ji. — Nejaugi tau dar neaišku? Šįryt nueik į senatą ir demaskuok jų užmačias! Įskųsk juos!

— Tavo taktika, Terencija, tiesiog nuostabi, — atšovė jis sarkazmo kupinu balsu. (Tapęs jų ginčo stebėtoju, jaučiausi vis kvailiau.) — Vadinasi, turiu paviešinti rengiamą įstatymo projektą, kurio visi nekantraudami laukia, ir tuo pat metu jį pasmerkti. Tu negirdi, ką aš tau sakau: šis įstatymas naudingiausias *mano* šalininkams.

— Tuomet neturi ko daugiau kaltinti, tik save patį, kad esi priklausomas nuo tokių prasčiokų! Tai tavo demagogijos problema, Ciceronai. Tu manai, kad gali kontroliuoti minią, bet minia tave praris. Nejaugi tu iš tiesų tiki, kad viešuose aukcionuose, kur prekiaujama principais, gali įveikti Krasą ir Katiliną?

Ciceronas susierzinęs kažką suniurnėjo; pastebėjau, kad jis su jos nuomone nesutiko.

— Nagi, atsakyk man, — Terencija nesiliovė jį erzinusi, — jeigu šis, kaip tu sakai, „neeilinis planas“, o mano manymu, „nusikalstamas sumanymas“, yra toks populiarus tautoje, tai kodėl jie susitikinėja naktimis? Kodėl neina į viešumą?

— Todėl, mano brangioji Terencija, kad aristokratai mąsto taip pat, kaip ir tu. Jie niekada tam nepritartų. Pirmiausia bus išdalyti didžiausi valstybinės žemės sklypai, o tada ateis eilė jų asmeninėms valdoms. Kiekvieną kartą, kai Cezaris ir Krasas kažką aprūpina žeme, jie įsigyja naują šalininką. O kai patricijai nebeteks žemės, jie bus galutinai sužlugdyti. Be to, kaip, tavo manymu, reaguotų Katulas su Hortenzijumi, jeigu jiems imtų įsakinėti tautos išrinkta dešimties žmonių grupė? Tautos! Jiems tai prilygtų revoliucijai, tai reikštų, kad sugrįžta Tiberijus Grakchas.

Ciceronas numetė mano užrašus ant valgomojo stalo.

— Jie, kaip įprastai, imtų regzti pinkles, papirkinėti ir žudyti, kad tik išlaikytų *status quo*.

— Ir jie būtų teisūs!

Terencija žybtelėjo į jį akimis. Jos kumščiai buvo sugniaužti, todėl buvau pradėjęs nerimauti, kad ji puls muštis.

— Jie buvo teisūs panaikinę tribūnų galias, lygiai taip pat buvo teisūs, kai bandė užkirsti kelią provincijos išsišokėliui Pompėjui. Jei turėtum nors kiek proto, tuojau pat nueitum su šitais raštais pas juos ir tartum: „Gerbiamieji, štai ką sumanė Krasas su Cezariu. Padėkite man, ir aš pasistengsiu jiems sukliudyti!

Ciceronas susierzinęs atsiduso ir sudribo ant lovos. Paskui staiga pakėlė į ją akis ir tyliai prabilo:

— Dievai mato, Terencija, kokia tu gudri furija.

Jis stryktelėjo nuo lovos ir pabučiavo ją į skruostą.

— Mano puikioji, gudrioji furija, tu visiškai teisi. Teisingiau sakant, iš dalies teisi, kadangi *man* išvis nebūtina ką nors daryti! Užtenka tai perduoti Hortenzijui.

— Tironai, — netrukus jis kreipėsi į mane, — per kiek laiko perrašytum šią stenogramą? Nebūtinai visą, užtektų vien sužadinti Hortenzijui apetitą.

— Kelių valandų, — atsakiau jam, suglumintas tokios staigios nuotaikos kaitos.

— Greičiau! — paragino Ciceronas. Turiu pripažinti, kad taip entuziastingai nusiteikusio šeimininko jau senokai nebuvau matęs. — Paduok man plunksną ir pergamento!

Netrukus įvykdžiau, kas man buvo liepta. Jis pamirkė plunksnos smaigalį į indą su rašalu, akimirką susimąstė, o paskui, man ir Terencijai žiūrint per petį, ėmė rašyti:

Nuo Marko Tulijaus Cicerono
Kvintui Hortenzijui Hortalui
Sveikinimai!

Jaučiu patriotinę pareigą pasidalyti su tavimi praeitą naktį M. Kraso namuose vykusio susitikimo, kuriame dalyvavo G. Cezaris, L. Katilina, G. Hybrida, P. Sura ir tau gerai žinomi kandidatai į tribūnus, protokolu. Šiandien senate sakysiu kalbą ir demaskuosiu kai kuriuos iš čia išvardytų asmenų, todėl jei ši žinia tave sudomintų ir norėtum sužinoti daugiau, mane vėliau bus galima rasti mūsų bendro draugo, gerbiamojo T. Atiko, namuose.

— Jis turėtų užkibti, — tarė Ciceronas, pūsdamas į pergamento lapą, kad greičiau nudžiūtų rašalas. — O dabar, Tironai, pasistenk padaryti kuo geresnį nuorašą, nepraleisdamas nė vieno fragmento, nuo kurių jų mėlynas kraujas sustingtų gyslose. Paskui nunešk jį kartu su mano laišku Hortenzijui, — įsidėmėk, asmeniškai Hortenzijui, o ne kuriam nors iš jo pagalbininkų, — bet pasistenk tai padaryti bent valandą prieš senatui pradedant darbą. Beje, nusiųsk vieną iš arklininkų pas Atiką — tegul paprašo, kad atvyktų pas mane, kol aš dar neišėjęs.

Padavęs man laišką, senatorius išskubėjo pro duris.

— Ar paprašyti, kad Sositėjus ir Laurėjas įleistų lankytojus? — sušukau jau pavymui, nes išgirdau, kad jie jau nerimauja stodami gatvėje į eilę. — Kada atidaryti duris?

— Šįryt jokių lankytojų! — atsakė Ciceronas, lipdamas laiptais aukštyn. — Jei norės, galės lydėti mane į senatą. Tau reikia rašyti, o aš einu ruoštis kalbai.

Išgirdęs jo žingsnius tiesiai virš savo galvos, supratau, kad jis jau įėjo į kambarį. Likau kartu su Terencija. Ji palietė ranka savo skruostą, į kurį ką tik buvo pabučiavęs Ciceronas, ir nustebusi pasižiūrėjo į mane.

— Kalbai? — pratarė ji. — Apie kokią kalbą jis čia šneka?

Deja, turėjau prisipažinti, kad ničnieko nežinau, ir tai iš tikrųjų buvo tiesa: prie šios ypač užgaulingos kalbos, kuri vėliau visam pasauliui tapo žinoma kaip *In toga candida*, niekuo neprisidėjau.

Stengiausi rašyti greitai ir kruopščiai, kiek tik nuovargis man leido, o dokumentas atrodė panašus į vaidinimo scenarijų — pirmiausia buvo nurodytas kalbančiojo vardas, o po jo sekė žodžiai. Pašalinau iš teksto viską, kas man pasirodė nereikšminga, tačiau baigdamas darbą susimąsčiau, ar aš esu toks kompetentingas spręsti, kas reikšminga, o kas — ne. Todėl nusprendžiau savo užrašus laikyti prie savęs — ką gali žinoti, o gal man jų dieną dar prisireiks. Baigęs perrašinėti, užantspaudavau nuorašą, įsidėjau jį į cilindrą ir išėjau. Man teko brautis pro gatvę užtvindžiusią minią priėmimo laukiančių lankytojų ir gerbėjų, bandančių nutverti mane už tunikos ir kamantinėjančių, kada pasirodys senatorius.

Hortenzijaus namą, stovėjusį ant Palatino kalvos, po daugelio metų įsigijo mūsų brangus ir mylimas imperatorius, ir tai, manau, yra geriausias šio namo įvertinimas. Man niekada anksčiau neteko jame buvoti, todėl turėjau net keletą kartų pasiklausti kelio. Jis stovėjo pačiame kalvos viršuje, pietvakarių pusėje, iš kur per tamsiai žalią girią atsivėrė vaizdas į sidabrinį Tiberio vingį ir anapus jo plytinčius laukus. Kaimynystėje gyveno jo svainis Katulas, kurį, man atrodo, jau buvau minėjęs. Kvepėjo sausmedžiai ir mirtos, čiulbėjo paukšteliai — vieta, primenanti labiau kaimą nei miestą, iškalbingai bylojo apie gerą turtingų protėvių skonį. Netgi prievaizdas atrodė

tikras aristokratas, todėl išgirdęs, kad atnešiau jo šeimininkui laišką nuo senatoriaus Cicerono, taip išsiviepė, kad buvo galima pamanyti, jog aš garsiai pagadinau orą. Man atsisakius paduoti jam atsineštą cilindrą, prievaizdas liepė palaukti atriume, kur tiesiai į mane savo tuščiomis, negyvomis akimis žvelgė visų Hortenzijaus protėvių konsulų kaukės. Pačiame kampe, ant trikojo stalo, stovėjo sfinksas, meistriškai iškaltas iš didžiulio dramblio kaulo, greičiausiai tas pats, kurį prieš daugelį metų savo advokatui padovanojo Veris ir kuris Ciceronui buvo sukėlęs tiek daug juoko. Aš pasilenkiau, norėdamas jį įdėmiau apžiūrėti, bet tuo metu į atriumą įėjo pats Hortenzijus.

— Taigi, — prabilo jis, man staiga atsitiesus, — niekada nesitikėjau po savo protėvių stogu išvysti Marko Cicerono pasiuntinį. Kas nutiko?

Jis vilkėjo senatoriaus drabužiais, tik vietoje batų buvo įsispyręs į šlepetes, todėl aiškiai matėsi, kad ketina vykti į rytinį posėdį. Man buvo neįprasta matyti senąjį priešą ne kovos arenoje, o tokioje taikioje aplinkoje. Aš perdaviau jam Cicerono laišką, kurį jis čia pat atplėšė ir mano akivaizdoje perskaitė. Išvydęs jame minimus vardus, Hortenzijus nužvelgė mane tokiu žvilgsniu, iš kurio supratau, kad jis užkibo, nors būdamas gerai išauklėtas stengėsi neišsiduoti.

— Pasakyk jam, kad turėdamas laiko paskaitysiu, — tarė jis paėmęs iš manęs dokumentą ir išėjo.

Iš Hortenzijaus elgesio buvo galima pamanyti, kad tokio neįdomaus laiško savo išpuoselėtose rankose jis dar nėra laikęs, nors aš esu tikras, kad vos tik pasitraukęs man iš akiračio jis nuskubėjo į savo biblioteką ir ten tuojau pat nulaužė antspaudą. Tuo tarpu aš išėjau laukan ir Kako laiptais nusileidau į miestą. Pasirinkau šį kelią iš dalies todėl, kad iki senato posėdžio turėjau pakankmai laiko, taigi galėjau neskubėti, o iš dalies dar ir todėl, kad kitas kelias ėjo ne per toliausiai nuo Kraso namų, kuriuos, tiesą sakant, norėjau aplenkti iš tolo. Nusileidęs žemyn, išėjau į Etruskų kelią, palei kurį buvo išsidėstę visos kvepalų ir smilkalų krautuvės, todėl nuo jų kvapo ir nuovargio įsisvaigo galva. Jaučiausi atitrūkęs nuo realaus gyvenimo ir jo rūpesčių. Ryt tuo pat metu, galvojau aš, Marso lauke vyks bal-

savimas, ir mes grečiausiai sužinosime, ar taps Ciceronas konsulu, ar ne, tačiau, nepriklausomai nuo to, saulė švies kaip švietusi, o rudenį ims lyti lietus. Pasukęs į Boarijaus forumą, kurį laiką stebėjau žmones, perkančius gėles, vaisius ir visa kita, bandydamas įsivaizduoti save neturintį nieko bendra su politika ir tiesiog gyvenantį, kaip sakė poetas, *vita umbratilis*, šešėlyje. Būtent tokį gyvenimą aš ir ketinau pradėti, Ciceronui dovanojus laisvę ir ūkį. Aš valgyčiau savo paties užsiaugintus vaisius ir gerčiau ožkų, kurias pats prižiūrėčiau, pieną; nakčiai užsidaryčiau vartus, o artėjantys rinkimai man būtų nė motais.

Tuo metu, kai pasiekiau forumą, du šimtai, o gal ir daugiau, senatorių jau buvo senakulume, o juos stebėjo minia žioplių, kurie, sprendžiant iš jų kaimietiškos aprangos, buvo atvykę iš provincijos į rinkimus. Senato rūmų tarpduryje pastatytame konsulo soste sėdėjo Figulas ir kartu su šalia jo stovinčiais augūrais laukė, kada susirinks kvorumas ir bus galima pradėti posėdį, o kiekvieną kartą forume pasirodžius kuriam nors pretendentui į konsulus, apsuptam būrio šalininkų, kildavo nedidelis sąmyšis. Mačiau, kaip atvyko Katilina, lydimas keistai atrodančios kompanijos, sudarytos iš jaunų aristokratų ir gatvės padugnių, o netrukus pasirodė ir Hybrida, kurio triukšmingi palydovai — skolininkai ir aferistai, kaip antai Sabidijus ir Pantera, — palyginti su jais, atrodė gana padorūs. Senatoriai ėmė rinktis į salę, ir aš jau buvau pradėjęs nerimauti, ar Ciceronui neatsitiko kokia nelaimė, kai nuo Argileto pusės pasigirdo būgnelių ir fleitų garsai, o kiek vėliau iš už kampo forume pasirodė dvi voros jaunų vyrų su aukštai virš galvų iškeltomis žaliuojančiomis medžių šakomis rankose ir būrelis aplink šokinėjančių vaikų. Jiems iš paskos slinko minia gerbiamų Romos didikų, vadovaujamų Atiko, ir Kvintas su kokiu tuzinu senatorių, kurie senate sėdėdavo paskutinėse eilėse. Kelios tarnaitės barstė rožių žiedlapius. Konkurentų eitynės nė iš tolo neprilygo tam, ką išvydome į forumą įžengiant Ciceronui, todėl nieko nuostabaus, kad aplink susirinkusi minia pasveikino jį plojimais. Pačiame sūkurio centre, tarsi galingo uragano „akyje“,

žengė pats kandidatas, vilkintis, kaip ir trijuose ankstesniuose pergalingai pasibaigusiuose rinkimuose, sniego baltumo *toga candida*. Retai kada turėdavau galimybę stebėti jį iš toliau, kadangi įprastai žingsniuodavau greta, todėl pirmą kartą per visą laiką savo akimis įsitikinau, kad mano šeimininkas iš prigimties buvo aktorius, nes kiekvieną kartą, apsirengęs naujais drabužiais, jis tapdavo ir nauju personažu. Ciceronui einant pro šalį, man pasirodė, kad jo tvirtas kūnas ir ryžtingas žvilgsnis tiesiog įkūnija tas savybes, kurias, kaip manoma, simbolizuoja balta spalva, tai yra tyrumą, dorumą ir skaistumą. Iš jo eisenos ir abejingumo aplinkai galėjau pasakyti, kad jis visą savo dėmesį sukoncentravęs į kalbą. Aš prisidėjau prie eisenos uodegos ir, išgirdęs Cicerono šalininkų ovacijas bei oponentų švilpimą, supratau, kad jis žengia į senatą.

Mes turėjome palaukti, kol savo vietą užims paskutinis senatorius, ir tik tada galėjome pulti prie užtvaro. Užėmęs įprastinį stebėjimo punktą prie pat durų staktos šulo, pajutau, kad mane kažkas įdėmiai stebi. Tai buvo Atikas, kurio išblyškęs veidas bylojo didelį jo nerimą.

— Ar jam pavyks? — išgirdau Atiko klausimą, bet man dar nespėjus atsakyti atsistojo Figulas ir pranešė, kad jo pateiktas įstatymo projektas visuotiniame susirinkime buvo atmestas.

Jis dar kurį laiką monotoniškai kažką kalbėjo, o paskui pakvietė Muciją, kad šis paaiškintų motyvus, dėl kurių vetavo senato jau patvirtintą projektą. Senate tvyrojo slogi atmosfera ir aiškiai jautėsi įtampa. Pastebėjau tarp aristokratų sėdinčius Katiliną su Hybrida, tiesiai priešais juos, konsulams skirtame suole, įsitaisiusį Katulą, o šiek tiek toliau, per kelias vietas nuo jo, Krasą. Toje pačioje salės pusėje, buvusiems edilams rezervuotame suole, sėdėjo Cezaris. Mucijus oriu balsu ėmė aiškinti, kad jo einamos šventos pareigos paskatino jį užsistoti žmones, nes *lex Figula*, užuot gynęs jų interesus, būtų kėlęs grėsmę jų saugumui ir juos pažeminęs.

— Nesąmonė! — šūktelėjo kažkas priešingoje pusėje. Iš balso nesunkiai atpažinau Ciceroną. — Tave papirko!

Atikas sugriebė mane už rankos ir tarė:

— Tai jis!

— Mano sąžinė... — tęsė Mucijus.

— Tavo sąžinė čia niekuo dėta, melagi! Tu parsidavei kaip kekšė!

Pasigirdo žemas gaudesys, kurį sukelia vienu metu ėmę murmėti keli šimtai vyrų; tuo tarpu atsistojo Ciceronas ir, iškėlęs ranką, pareikalavo žodžio. Tą pačią akimirką sau už nugaros išgirdau reikalavimą praleisti į priekį, o prasiskyrę išvydome, kad vėluojantis senatorius yra Hortenzijus. Jis skubiai nužingsniavo pirmyn, nusilenkė konsului ir užėmė savo vietą šalia Katulo, su kuriuo tuojau pat kažką susišnibždėjo. Cicerono šalininkai *pedarijai* ėmė šaukti reikalaudami, kad jam būtų leista kalbėti, o tai reiškė, kad jis, būdamas pretorius, turi pirmenybę prieš Mucijų. Kad ir labai nenoriai, Mucijus nusileido aplink jį sėdintiems senatoriams, kurie tiesiog pasodino jį atgal į vietą, o Ciceronas išraiškingai parodė į jį — jo tiesi ir tvirta ranka priminė statulos, vaizduojančios triumfuojantį Teisingumą, ranką, — ir prabilo:

— Tu esi kekšė, Mucijau, ir dar išdavikas, nes vakar visuotiniame tautos susirinkime pareiškei, kad aš netinkamas būti konsulu, — aš, į kurį, apkaltintas plėšikavimu, pirmiausia kreipeisi pagalbos! Tave, Mucijau, galiu ginti, bet romėnus — ne? O vis dėlto, ar ne per daug dėmesio tau skiriu, juk visas pasaulis žino, kad tau už manęs šmeižimą gerai sumokėjo!

Mucijus išraudo. Jis ėmė mojuoti kumščiu ir užgaulioti senatorių, bet tokiame triukšme aš jo žodžių neišgirdau. Ciceronas paniekinamai jį nužvelgė ir kilstelėjo ranką prašydamas tylos.

— Tačiau kas gi toks tas Mucijus? — tęsė jis, kandžiai ištardamas šį vardą ir sprigtelėdamas pirštais. — Mucijus tėra viena kekšė dideliame samdomų prostitučių pulke. Tačiau jų šeimininkas kilęs iš garbingos giminės, o instrumentas, kurį jis geriausiai įvaldęs, yra papirkimas. Patikėkite manimi — jis groja juo lyg fleita! Jis papirkinėja prisiekusiuosius, rinkėjus ir tribūnus. Todėl nieko nuostabaus, kad

įstatymas, draudžiantis papirkimą, jam nepatiko, ir jis, pasinaudodamas savo įprastu metodu, papirkimu, jį vetavo!

Jis trumpam nutilo ir nuleido balsą.

— Norėčiau su senatu pasidalyti šiokia tokia informacija.

Senato nariai nuščiuvo.

— Praeitą naktį Antonijus Hybrida ir Sergijus Katilina kartu su kitais buvo susirinkę kilmingo žmogaus namuose...

— Koks jo vardas?! — sušuko kažkas, ir tą akimirką pamaniau, kad Ciceronas jį įvardys.

Jis taip įdėmiai pažiūrėjo į priešingoje pusėje sėdintį Krasą, kad aiškesnio atsakymo būti negalėjo. Tuo tarpu Krasas įsitempė ir, neatitraukdamas akių nuo Cicerono, nežymiai palinko į priekį; jis greičiausiai dar nesuprato, kas gi čia vyksta. Visi sulaikė kvėpavimą. Tačiau Cicerono planas buvo kitoks, todėl jis ne be valios pastangų nukreipė žvilgsnį nuo Kraso ir tęsė:

— Šis, kaip aš jau minėjau, kilmingas žmogus, papirkomis sutrukdęs priimti jas draudžiantį įstatymą, jau rezga naują planą. Dabar jis ketina papirkomis prasimušti į konsulus, tiesa, ne pats asmeniškai, bet per du savo statytinius — Hybridą ir Katiliną.

Savaime suprantama, abu staiga pašoko iš savo vietų ir ėmė protestuoti, ko Ciceronas, žinoma, ir tikėjosi. Jie savo rangu nebuvo aukštesni, todėl jis galėjo nekreipti į juos dėmesio ir kalbėti toliau.

— Štai jie, — pareiškė Ciceronas, atsisukdamas į suolus jam už nugaros. — Geriausia, ką galima nupirkti už pinigus!

Jis luktelėjo, kol nuvilnys juoko banga, o tada, sulaukęs tinkamo momento, pridūrė:

— Kaip mes, teisininkai, sakome: *caveat emptor!*

Politikui nėra nieko baisesnio už pajuoką, todėl ją geriausia ignoruoti. Tačiau Hybrida su Katilina, girdėdami iš visų pusių sklindantį juoką, negalėjo apsispręsti, kaip jiems derėtų pasielgti — įžūliai stovėti ar atsisėsti ir apsimesti abejingais. Galiausiai jie pabandė daryti ir viena, ir kita, todėl atrodė panašūs į du darbininkus prie siurblio rankenos, ir dėl to sukėlė dar daugiau juoko. Katilina akivaizdžiai prarado savitvardą, nes, kaip ir visi arogantiški žmonės

negalėjo pakęsti, jeigu jį kas nors erzindavo. Jiems į pagalbą bandė ateiti Cezaris, kuris atsistojęs paklausė, ką Ciceronas norįs tuo pasakyti, tačiau šis atsisakė veltis į diskusiją, ir netrukus konsulas, kuriam, kaip ir daugeliui, šis spektaklis patiko, leido senatoriui kalbėti toliau.

— Pirmiausia pradėkime nuo mažesnių blogybių, — tęsė Ciceronas, abiem jo taikiniams pagaliau atsisėdus į savo vietas. — Tu, Hybrida, niekada nebūtumei tapęs pretoriumi, jeigu aš nebūčiau tavęs pagailėjęs ir rekomendavęs centurijoms. Tu atvirai gyveni su paleistuve, nesugebi kalbėti viešumoje ir be *nomenklatoriaus* pagalbos vargu ar prisimintumei savo vardą. Valdant Sulai, tu buvai vagis, o vėliau prasigėrei. Trumpai tariant, esi pajuokų objektas, bet pajuokų pačia blogiausia prasme, nes tavo kvailystės tęsiasi jau per ilgai.

Senate stojo visiška tyla, nes taip įžeistas žmogus tapdavo amžinu jį įžeidusiojo priešu, o aš pajutau, kaip Atikas dar tvirčiau suspaudė man ranką, nes Ciceronas tuo metu pasisuko į Katiliną.

— O dėl tavęs, Katilina, tai tu mums atsakyk, ar tavo svajonės tapti konsulu nėra pranašiškas ženklas, bylojantis apie sunkius Romai laikus? Ar tu kieno nors pasiklausei? Galbūt Romos vyresniųjų, kurie prieš dvejus metus tau neleido netgi kelti savo kandidatūros? Galbūt didikų, kuriuos nužudei? O galbūt tautos, kuri dar neužmiršo, kaip žiauriai susidorojai su jai vadovavusiu mano giminaičiu Gratidianu, kai gatvėmis nešei jo dar kvėpuojančią galvą į Apolono šventyklą? Ar pasiklausei senatorių, kurie buvo nusiteikę panaikinti visus tavo titulus ir atiduoti tave afrikiečių nelaisvėn?

— Mane išteisino! — užriaumojo Katilina, pašokdamas ant kojų.

— Išteisino! — nusišaipė Ciceronas. — Tave? Išteisino? Tave — iškrypėlį, susiteršusį įvairiais iškrypimais? Tave, kurio rankos suteptos baisomis žmogžudystėmis? Tave, kuris apiplėšei savo sąjungininkus ir paniekinai teisę ir teismus? Tave, kuris svetimoteriaudamas vedei motiną, prieš tai suvedžiojęs jos dukrą? Išteisintas? Tuomet Romos didžiūnai buvo melagiai, o garbingiausio miesto pateikti dokumentiniai įrodymai buvo suklastoti; tuomet melavo ir

Kvintas Metelas Pijus, ir afrikiečiai. Išteisintas! O, niekingas žmogau, kaip tu nesupranti, kad buvai ne išteisintas, bet paliktas laukti griežtesnio teismo ir kur kas sunkesnės bausmės!

To būtų buvę per daug net ir santūresniam žmogui, todėl nieko nuostabaus, kad Katilina tiesiog pamišo. Žvėriškai užriaumojęs, jis metėsi tiesiai per suolus pirmyn, prasibrovė pro Hortenziją ir Katulą, o paskui, išbėgęs į praėjimą, puolė prie savo kankintojo. Žinoma, Ciceronas to ir siekė. Jis krūptelėjo, bet liko stovėti kaip stovėjęs, o Kvintas ir keletas buvusių kareivių bematant apjuosė jį gyva užkarda; tiesa, to iš tikrųjų nė neprisireikė, nes Katiliną, nors jis buvo ir labai augalotas, tuoj pat sulaikė konsulo liktoriai. Jo draugai, tarp kurių buvo ir Krasas su Cezariu, greitai stvėrė jį už rankų ir ėmė traukti atgal, nors jis, be abejo, iš įniršio rangėsi, keikėsi ir spardėsi. Visi senatoriai sukilo ant kojų, norėdami pamatyti, kas vyksta, o Figului beliko atidėti posėdį, kol bus įvesta tvarka.

Visiems sugrįžus į savo vietas, Hybridai ir Katilinai buvo suteikta teisė kalbėti, ir abu, drebėdami iš pykčio, Ciceronui išsakė daug įprastų kaltinimų, esą jis yra ambicingas, nepatikimas, klastingas, pašalietis, karinės tarnybos išvengęs bailys, o jų šalininkai pareigingai palaikė juos pritariančiais šūksniais.

Vis dėlto jų kalba turėjo nuvilti netgi pačius uoliausius šalininkus, nes nei vienas, nei kitas neatsakė į svarbiausią Ciceronui jiems mestą kaltinimą, kad jų dalyvavimas konsulų rinkimuose grįstas paslaptingojo rėmėjo pinigais. Jiems baigus kalbėti, pastebėjau, kad Hortenzijus ir netgi Katulas plojo labai santūriai. Na, o Ciceronas, kaip ir dera jo profesijos atstovui, sėdėjo šypsodamasis, nes jų rėksmingos tirados jį baugino ne ką daugiau negu liūtis antį. Tik vėliau, po to, kai Kvintas ir jo karingai nusiteikę draugai, norėdami apsaugoti Ciceroną nuo dar vieno Katilinos išpuolio, skubiai išlydėjo jį iš senato pastato, kai sėkmingai pasiekėme Kvirinalio kalvą ir, užšovę duris tvirtu skląsčiu, saugiai užsidarėme Atiko namuose, jis ėmė suprasti rimtumą to, ką buvo padaręs.

XVIII

Ciceronas neturėjo kito pasirinkimo kaip tik laukti Hortenzijaus reakcijos. Mes kelias valandas praleidome Atiko bibliotekos tyloje, apsupti senovės išminties ir stebimi didžiųjų filosofų; anapus terasos pamažu geso diena, o liepos karščio nualintas miestas grimzdo į gelstančią miglą. Norėčiau pastebėti, kad laiko veltui neleidome, bet ėmėme iš lentynos visiškai atsitiktines knygas ir diskutavome apie tai, ką įžvalgesnio apie demokratiją yra pasakę Epikūras, Zenonas, Aristotelis arba Ciceronas.Tiesą sakant, teoriniams samprotavimams nebuvome nusiteikęs nė vienas, ypač Kvintas, kuris buvo suplanavęs priešrinkiminę agitaciją judriame Emilijos portike, todėl erzinosi, kad brolis veltui leidžia tokį brangų laiką. Mes iš naujo išgyvenome senate vykusią dramą, kurią sukėlė Cicerono kalba, — „Reikėjo pamatyti Kraso veidą, kai jis pamanė, kad aš ištarsiu jo vardą!", — ir svarstėme galimą aristokratų atsakymą. Jeigu jie neužkibs ant šio jauko, Ciceronas atsidurs labai pavojingoje situacijoje. Jis kartkartėmis manęs klausinėjo, ar aš esu visiškai tikras, kad Hortenzijus perskaitė laišką, o aš vis patikindavau, kad dėl to negalima abejoti, nes jis laišką perskaitė mano akyse.

„Ką gi, tuomet duosime jam dar vieną valandą", — tardavo Ciceronas ir imdavo vaikščioti, retsykiais stabtelėdamas ir paerzindamas Atiką savo ironiškais klausimais, pavyzdžiui, „Ar šitie tavo puošeivos visada tokie punktualūs?" arba „Nagi, sakyk, nejaugi žvilgčiojimas į laikrodį yra laikomas nusižengimu geroms manieroms?"

Dailusis Atiko saulės laikrodis rodė jau dešimtą valandą, kai bibliotekoje pasirodė vienas iš jo vergų ir pranešė, kad atvyko Hortenzijaus prievaizdas.

— Vadinasi, derėsimės su jo tarnais? — sumurmėjo Ciceronas.

Vis dėlto jis taip laukė naujienų, kad pats nuskubėjo į atriumą, o mes nusekėme jam iš paskos. Čia mūsų laukė tas pats kaulėtas ir pasipūtęs vyrukas, su kuriuo buvau susitikęs ryte, lankydamasis Hortenzijaus namuose; jis ir dabar buvo ne ką mandagesnis. Prievaizdas pareiškė, kad atvyko dviviečiu Hortenzijaus vežimu, idant nuvežtų Ciceroną į susitikimą su jo šeimininku.

— Aš turiu vykti kartu, — paprieštaravo Kvintas.

— Man duotas nurodymas atvežti tik senatorių Ciceroną, — paaiškino prievaizdas. — Susirinkimas slaptas. Bus reikalingas tik jo metraštininkas, kuris geba greitai rašyti.

Neapsidžiaugėme nei aš, nei Kvintas, — aš pabūgau, kad teks atsakinėti į Hortenzijaus klausimus, o Kvintas palaikė tai įžeidimu ir galbūt, — nebūkime jam tokie griežti, — buvo susirūpinęs brolio saugumu.

— O jeigu tai spąstai? — paklausė jis. — Iš kur mums žinoti, kad kur nors pakeliui nelaukia Katilina?

— Jus gins senatorius Hortenzijus, — tvirtai pasakė prievaizdas. — Visų čia esančių liudytojų akivaizdoje duodu jo garbės žodį.

— Viskas bus gerai, Kvintai, — tarė Ciceronas, uždėdamas ranką broliui ant peties. — Hortenzijus nesuinteresuotas, kad man atsitiktų kas nors bloga. Be to, — jo veide išvydau šypseną, — esu Atiko draugas, o tai yra didžiausia garantija, kad kelionė bus saugi. Eime, Tironai. Pats metas sužinoti, ką jis nori pasakyti.

Palikę laikiną prieglobstį mums suteikusią biblioteką, išėjome į gatvę, kur stovėjo puošnus dviratis vežimas, *carpentum*, su Hortenzijaus simboliu ant šono. Prievaizdas įsitaisė priekyje, greta vežiko, o mudu su Ciceronu susėdome gale, ir netrukus jau leidomės kalvos šlaitu žemyn. Tačiau užuot pasukę į pietus, Palatino kalvos link, nuriedėjome šiaurės kryptimi, apie Fontinalijaus vartų, ir įsiliejome į bendrą vakarop iš miesto išvažiuojančių vežimų srautą. Ciceronas savo baltos togos klostėmis apsigaubė galvą — neva apsisaugoti nuo iš po ratų kylančių dulkių debesų, bet iš tikrųjų nenorėdamas, kad

kas nors iš jo rinkėjų pamatytų jį sėdintį Hortenzijaus vežime. Tačiau išvažiavus už miesto jis nusiėmė apdangalą. Ciceronas buvo aiškiai nepatenkintas kelione už Romos ribų, nes puikiai suprato, kad užmiestyje inscenizuoti nelaimingą atsitikimą yra labai paprasta. Didžiulė saulė buvo jau visiškai prie pat laidos, ties šeimyninėmis kapavietėmis. Ištįsę ir juodi lyg degutas tuopų šešėliai krito ant kelio, kuriuo važiavome, todėl atrodė, kad jis sutrūkinėjęs. Kurį laiką iš lėto dardėjome paskui jaučio traukiamą vežimą, tačiau vežikui mostelėjus botagu nurūkome pirmyn, vos ne vos suspėję aplenkti jį tiesiai priešais Romos kryptimi riedėjusį vežimą. Tikriausiai tuo metu abu supratome, kur vykstame, nes Ciceronas vėl apsigaubė nuleistą galvą ir, sukryžiavęs ant krūtinės rankas, susimąstė. Įdomu, kokios mintys sukosi jo galvoje? Pagaliau išsukome iš pagrindinio kelio ir plačiu, ne per seniausiai žvyruotu taku ėmėme kilti aukštyn. Takas vingiavo tamsiomis maloniai kvepiančių pušų giraitėmis, kur vakaro sutemose burkavo balandžiai, pro sraunius upokšnius, kol galų gale atsidūrėme priešais didelius atvirus vartus, už kurių, apsupti parko, stūksojo Lukulo rūmai (atpažinau juos iš maketo, kurį kažkada forume susirinkusiai pavydžiai miniai demonstravo Gabinijus).

Net ir praėjus tiek daug metų, užuodęs šviežio cemeno ir nespėjusių nudžiūti dažų kvapą, prisimenu Lukulą ir tą didingą mauzoliejų, kurį jis pasistatė sau už Romos sienų. Tai buvo labai talentingas, bet nesėkmių prislėgtas žmogus, turbūt žymiausias iš aristokratijos per penkiasdešimt metų kilęs karvedys, iš kurio, nepaisant jo pergalės Rytuose, Pompėjus buvo paveržęs teisę į triumfą, ir kuris politinių priešų, tarp jų ir Cicerono, intrigų buvo pasmerktas daug metų gyventi už Romos, be jam deramos pagarbos ir netgi be teisės dalyvauti senato posėdžiuose, nes kirsdamas miesto ribą būtų pats atsisakęs teisės į triumfo eiseną. Jis buvo išsaugojęs savo karinę *imperium*, todėl prie namo budėjo sargyba, o koridoriuje ginkluoti lazdomis ir kirviais stovėjo paniurę liktoriai — jų buvo tiek daug,

kad Ciceronas nusprendė, jog čia turėtų būti dar vienas veikiančios kariuomenės vadas.

— Nemanai, kad čia rasime ir Kvintą Metelą? — sušnibdėjo jis, kai sekėme paskui prievaizdą į didžiulę patalpą. — O, dievai, man atrodo, kad čia yra ir jis!

Perėjome kelis kambarius, kurie buvo tiesiog užversti kariniais trofėjais, ir tik tada patekome į didelę salę, žinomą kaip Apolono menė, kurioje po freska, vaizduojančia dievą, iš auksinio lanko šaunantį ugninę strėlę, kalbėjosi šešetas vyrų. Išgirdę mūsų žingsnius marmurinėmis grindimis, jie liovėsi kalbėti, ir stojo ilga slogi tyla. Iš tikrųjų tarp jų išvydome ir Kvintą Metelą — apkūnesnį, labiau pražilusį ir vėjo nugairintu veidu negu prieš išvykstant į Kretą, tačiau tą patį Metelą, kuris bandė įbauginti siciliečius, kad šie atsiimtų Veriui pareikštą kaltinimą. Jam iš vienos pusės stovėjo senas jo sąjungininkas teisme Hortenzijus, kurio švelnių bruožų veidas atrodė visiškai bejausmis, o iš kitos — laibas tarsi skustuvo ašmenys Katulas. Čia radome ir vyriausią bei labiausiai gerbiamą senato narį Izauriką — nors tą liepos vakarą jam turėjo būti jau septyniasdešimt, jis atrodė jaunesnis (Izaurikas buvo iš tų žmonių, kurių išvaizda apie jų amžių nedaug ką tepasako; jis, beje, sulaukė devyniasdešimties metų ir palaidojo kone visus tąsyk susitikime pas Lukulą dalyvavusius vyrus). Pastebėjau, kad jis rankoje laikė stenogramos nuorašą, mano paliktą pas Hortenzijų. Be jų, čia dar buvo abu broliai Lukulai. Jaunesnįjį, Marką, pažinau iš matymo, mat jis senate sėdėdavo pirmojoje eilėje. Paradoksas, tačiau Liucijaus, įžymaus karvedžio, aš nepažinau, kadangi jis net aštuoniolika iš dvidešimt trejų pastarųjų metų praleido mūšio lauke. Tai buvo šeštą dešimtį įpusėjęs vyras, ir aš netrukus supratau, kodėl Pompėjus jo atžvilgiu buvo toks liguistai pavydus, kodėl jie, susitikę Galatijoje, kai Lukulas turėjo perduoti Pompėjui vadovavimą Rytuose, susimušė tiesiogine šio žodžio reikšme — nuo Lukulo sklido tokia šalta didybė, kad netgi Katulas jam nė iš tolo neprilygo.

Slogią tylą nutraukė Hortenzijus, išėjęs į priekį pristatyti Lukului Ciceroną. Senatoriui ištiesus ranką, pamaniau, kad Lukulas

gali ir nepasisveikinti, nes apie jį žinojo tik kaip apie Pompėjaus šalininką ir vieną iš politikų populistų, kurie prisidėjo prie jo pažeminimo. Galiausiai ir jis ištiesė savo dešinę — labai atsargiai, tartum būtų norėjęs pakelti prausykloje nukritusią nešvarią kempinę.

— Pagarba imperatoriui, — mandagiai nusilenkdamas tarė Ciceronas.

Paskui jis lygiai taip pat nusilenkė ir Metelui.

— Pagarba imperatoriui.

— O kas čia? — rodydamas į mane, piktai paklausė Izaurikas.

— Tai mano metraštininkas Tironas, — atsakė Ciceronas, — kuris užrašė pas Krasą vykusį pokalbį.

— Hm. Visų pirma aš tokiomis pasakomis netikiu, — atkirto Izaurikas, mostelėdamas į mane nuorašu. — Šitaip stenografuoti nesugebėtų niekas. Tai viršija žmogaus jėgas.

— Tironas naudojasi savo sukurtu stenografavimo metodu, — ėmė aiškinti Ciceronas. — Leiskite jam parodyti jums originalius užrašus.

Aš išsitraukiau iš kišenės savo užrašus ir padaviau jiems.

— Nuostabu, — įdėmiai tyrinėdamas stenogramą, pagyrė Hortenzijus. — Vadinasi, šie simboliai atstoja garsus, taip? Ar ištisus žodžius?

— Dažniausiai žodžius, — atsakiau, — ir pasikartojančias frazes.

— Įrodyk, — guviai liepė Katulas. — Rašyk, ką aš pasakysiu.

Akimirką luktelėjęs, kol aš atsiversiu naują lapą ir išsitrauksiu rašomąją lazdelę, jis berte išbėrė:

— Jei tai, ką aš čia perskaičiau, yra tiesa, tai šis nusikalstamas sąmokslas valstybei gresia pilietiniu karu. Jei tai, ką aš perskaičiau, yra klastotė, tai ji yra pati šlykščiausia klastotė visoje istorijoje. O aš šiaip jau netikiu, kad tai tiesa, nes netikiu, kad žmogus galėtų taip rašyti. Mes visi gerai žinome, jog Katilina karštakošis, bet vis dėlto jis yra tikras ir garbingas romėnas, o ne koks nors suktas ir ambicingas svetimšalis, todėl jo žodžiais aš visuomet tikėsiu labiau negu

kokio nors naujoko žodžiais, visuomet! Ko tu, Ciceronai, iš mūsų nori? Nejaugi po viso to, kas įvyko tarp mūsų, tu vis dar tikiesi, kad aš palaikysiu tavo kandidatūrą konsulų rinkimuose? Ką tai reiškia?

— Nieko, — maloniai atsakė Ciceronas. — Gavau šiokios tokios informacijos ir pamaniau, kad ji tave sudomintų. Paskui perdaviau ją Hortenzijui, ir tai viskas. Jei pameni, pats mane čia pasikvietei. Aš pats nesiprašiau. Tai aš galėčiau paklausti: „Ko *jūs*, gerbiamieji, iš manęs norite? Ar norite pakliūti tarp Pompėjaus bei jo kariuomenės Rytuose ir Kraso, Cezario bei miestiečių Italijoje, kad jie palengva išspaustų iš jūsų visą gyvybę? Ar pasikliaunate tais dviem žmonėmis, kuriuos remiate konsulų rinkimuose, iš kurių vienas yra bukagalvis, o kitas — pamišėlis? Betgi jie nesugeba tvarkytis net savo namuose, tai kaipgi susitvarkys su visos tautos reikalais? Ar jūs šito norite? Ką gi, tiek jau to. Mano bent jau rami sąžinė. Atlikau savo patriotinę pareigą, perspėjau apie tai, kas vyksta, nors jūs niekada nebuvote mano draugai. Be to, manau, kad šiandien savo drąsiu poelgiu senate įrodžiau, jog esu pasiryžęs pasipriešinti šiems nusikaltėliams. To dar nepadarė ir nepadarys joks kitas kandidatas į konsulus. Aš įsigijau priešų ir jūsų akyse juos demaskavau. Tačiau nei iš tavęs, Katulai, nei iš jūsų visų man *nieko* nereikia, o jeigu norite mane įžeisti, tuomet palinkėsiu jums labos nakties.

Ciceronas apsisuko ir patraukė durų link, o aš nusekiau iš paskos; tikriausiai jam tai atrodė pati ilgiausia kelionė iš visų, kurias kada nors yra tekę keliauti — mes jau buvome nuėję iki tamsoje skendinčio prieškambario, kuris senatoriui simbolizavo politinės karjeros pabaigą, tačiau tuo metu išgirdome šaukiant (tai buvo paties Lukulo balsas):

— Nagi, skaityk!

Ciceronas sustojo, ir mes abu atsigręžėme.

— Skaityk, ką užrašei! — pakartojo Lukulas. — Ką pasakė Katulas!

Ciceronas man linktelėjo, ir aš atsiverčiau savo užrašus.

— „Jei tai ką aš čia perskaičiau yra tiesa, — monotonišku balsu ėmiau skaityti stenogramą, — tai šis nusikalstamas sąmokslas vals-

tybei grasia pilietiniu karu jei tai ką aš perskaičiau yra klastotė tai ji yra pati šlykščiausia klastotė visoje istorijoje o aš šiaip jau netikiu kad tai tiesa nes netikiu kad žmogus galėtų taip rašyti..."

— Jis galėjo paprasčiausiai prisiminti, — pastebėjo Katulas. — Tai viso labo pigus triukas, panašus į tuos, kuriuos forume atlieka fokusininkai.

— O antroji dalis? — neatstojo Lukulas. — Perskaityk, ką baigdamas pasakė tavo šeimininkas.

Pirštu ėmiau vedžioti toliau.

— „...nors jūs niekada nebuvote mano draugai be to manau kad šiandien savo drąsiu poelgiu senate įrodžiau jog esu pasiryžęs pasipriešinti šiems nusikaltėliams to dar nepadarė ir nepadarys joks kitas kandidatas į konsulus aš įsigijau priešų ir jūsų akyse juos demaskavau tačiau nei iš tavęs Katulai nei iš jūsų visų man nieko nereikia o jeigu norite mane įžeisti tuomet palinkėsiu jums labos nakties."

Izaurikas švilptelėjo. Hortenzijus linktelėjo ir pratarė „Aš jums sakiau", o gal „Aš jus perspėjau", — tiksliai neprisimenu, — o Metelas į tai atsakė:

— Taip, turiu pripažinti, kad man įrodymų pakanka.

Katulas tik dėbtelėjo į mane.

— Sugrįžk, Ciceronai, — tarė Lukulas, pamodamas jam pirštu. — Patikėjau. Protokolas tikras. Atidėkime klausimą, kam kurio labiau reikia vėlesniam laikui ir pradėkime nuo prielaidos, kad mums reikia vienas kito.

— O manęs dar neįtikino, — burbtelėjo Katulas.

— Tuomet leisk man tave įtikinti. Vienu žodžiu, — nekantraudamas prabilo Hortenzijus. — Cezaris. Cezaris... su Kraso auksu, dviem konsulais ir dešimčia tribūnų!

— Nejaugi mums iš tikrųjų reikia kalbėtis su tokiais žmonėmis? — atsiduso Katulas.

— Tiek jau to, su Ciceronu gal ir galima, — tęsė jis jau nebe taip kategoriškai. — Tačiau tavęs mums tikrai nereikia, — atžariai mestelėjo man, kai aš iš įpročio buvau besekąs paskui savo šeimi-

ninką. — Aš nenoriu, kad šitas padaras su savo triukais maišytųsi man po kojom, klausytųsi, ką mes kalbame, ir savo abejotinu metodu viską užrašinėtų. Jei ką nors ir nutarsime, nenorėčiau, kad tai iškiltų aikštėn.

Ciceronas dvejojo.

— Gerai, — galų gale labai neryžtingai tarė jis, pažiūrėdamas į mane apgailestaujamu žvilgsniu. — Palauk kieme, Tironai.

Žinoma, neturėjau jokios teisės jaustis įžeistas. Visų pirma buvau tik vergas, atsarginė ranka, įrankis, „padaras“, anot Katulo. Vis dėlto šį pažeminimą išgyvenau labai skaudžiai. Susivyniojau savo užrašus, o paskui per prieškambarį ir ką tik ištinkuotas prabangias menes — Veneros, Merkurijaus, Marso, Jupiterio, — kuriose apsiavę minkštomis šlepetėmis su švytinčiais degtuvais rankose tylėdami sukiojosi vergai, uždegdami dievams žibintus ir kandeliabrus, nuėjau išėjimo link. Galiausiai atsidūriau parke — buvo šilta, žemę gaubė sutemos, svirpė cikados, — ir nė nepajutau, kaip skruostais ėmė riedėti ašaros; iš tikrųjų, net ir šiandien negaliu paaiškinti kodėl — tikriausiai buvau labai pavargęs.

Nubudau prieš pat auštant nutirpusiomis galūnėmis ir šlapias nuo rasos. Iš pradžių nesusigaudžiau nei kur esąs, nei kaip čia patekau, bet pagaliau supratau, kad guliu ant akmeninio suolo priešais rūmų fasadą, o mane pažadino Ciceronas. Jo veidas, palinkęs tiesiai virš manęs, atrodė liūdnas.

— Baigėme, — tarė jis. — Reikia kuo greičiau grįžti į miestą.

Jis pasižiūrėjo į tą pusę, kur laukė pakinkytas vežimas, ir, pridėjęs prie lūpų pirštą, perspėjo, kad girdint Hortenzijaus prievaizdui nieko neklausinėčiau. Todėl tylėdami įlipome į vežimą ir netrukus pajudėjome; prisimenu, kaip išvažiuojant iš parko paskutinį kartą žvilgtelėjau į tolstančius rūmus, kurių terasose vis dar liepsnojo deglai, blausioje ryto šviesoje beprarandantys visą savo ryškumą; aristokratų niekur nesimatė.

Ciceronas, žinodamas, kad po dviejų su trupučiu valandų turės išvykti į Marso lauke vykstančius rinkimus, be perstojo ragino vežiką paskubėti, tad nelaimingų žirgų oda po šios kelionės greičiausiai buvo sukapota iki kraujo. Mums pasisekė, kad kelias buvo tuščias, išskyrus vieną kitą į miestą einantį ankstyvą rinkėją, todėl lėkėme šuoliais ir Fontinalijaus vartus pasiekėme kaip tik tuo metu, kai jie buvo atidaromi, o paskui akmenimis grįstu Eskvilinos kalvos šlaitu uždardėjome greičiau už geriausią bėgiką. Prieš pat Teros šventyklą Ciceronas paprašė sustoti, ir mes likusią kelio dalį ėjome pėsčiomis — tiesą sakant, šis Cicerono sumanymas man iš pradžių pasirodė keistas, bet vėliau supratau, kad jis nenorėjo būti pastebėtas šalininkų, kurie jau rinkosi tiesiai priešais pagrindines jo namo duris. Jis žirgliojo pirma manęs, kaip įprastai, sunėręs už nugaros rankas, ir nieko nepasakojo, o aš, sekdamas iš paskos, pastebėjau, kad jo dar vakar balta kaip sniegas toga buvo gerokai išpurvinta. Mes nepastebėti apėjome namą ir į vidų patekome pro siauras galines duris, skirtas tarnams, ir ten susidūrėme su atgrasiu Terencijos ūkvedžiu Filotimu, pareinančiu greičiausiai iš naktinio pasimatymo su kuria nors verge. Ciceronas, mąstydamas apie tai, kas įvyko ir kas dar turėjo įvykti, jo net nepastebėjo. Jo akys buvo paraudusios nuo nemigos, o veidas ir rudi plaukai papilkėję nuo dulkių. Liepęs man atidaryti duris ir įleisti lankytojus, pats užlipo aukštyn.

Vienas iš pirmųjų prie slenksčio stovėjo Kvintas, kuris tuoj pat panoro sužinoti, kas vyksta. Jis kartu su kitais Ciceronui artimais žmonėmis iki vidurnakčio sėdėjo Atiko bibliotekoje, laukdami jo sugrįžtant, todėl buvo ir įtūžęs, ir sunerimęs. Aš pasijutau labai nepatogiai, todėl vargais negalais išlemenau, kad jis savo klausimus užduotų asmeniškai broliui. Kalbant tarp mūsų, Cicerono susitikimas su didžiausiais jo priešais man dabar atrodė toks nerealus, kad aš beveik pamaniau, jog viską susapnavau. Žinoma, Kvintui tai nepatiko, bet mane nuo tolesnių nepatogumų išgelbėjo į vidų besi-veržiantys lankytojai. Apsimečiau, kad man reikia patikrinti, ar tabulinume viskas paruošta, ir, įsmukęs į savo kambarėlį, puoliau prie dubens su drungnu vandeniu ir ėmiau praustis veidą bei sprandą.

Po valandos išvydęs Ciceroną, eilinį kartą negalėjau atsistebėti jo sugebėjimu per tokį trumpą laiką atgauti jėgas (esu pastebėjęs, kad šia savybe pasižymi visi didieji politikai). Nė vienas iš tą rytą mačiusiųjų laiptais besileidžiantį senatorių, vilkintį ką tik išskalbta baltutėle toga, švariai nupraustu ir nuskustu veidu, sušukuotais ir iškvepintais plaukais, negalėjo nė įtarti, kad jis nemiegojo dvi pastarąsias naktis. Ankštas namas buvo sausakimšas šalininkų. Ciceronas ant pečių buvo atsargiai pasisodinęs lygiai prieš metus gimusį mažąjį Marką, todėl jiems pasirodžius kilo tokia didelė džiaugsmo banga, kad nuo jos, rodės, ims byrėti stogo čerpės; nieko nuostabaus, kad vargšas berniukas pravirko. Ciceronas, nenorėdamas, kad kas nors palaikytų tai bloga lemiančiu ženklu, greitai nukėlė jį sau nuo pečių ir ištiesė jam už nugaros, ant laiptų, stovinčiai Terencijai. Jis jai nusišypsojo ir kažką pasakė, o aš tą akimirką pirmą kartą supratau, kokie artimi jie buvo tapę: santuoka iš išskaičiavimo tapo neįveikiama bendryste. Negirdėjau, ką jie vienas kitam pasakė, o Ciceronas netrukus atsidūrė minioje.

Buvo susirinkę tiek daug žmonių, kad jis turėjo gerokai pasidarbuoti alkūnėmis, norėdamas per tabulinumą patekti į atriumą, kur gausaus senatorių būrio apsuptyje jo laukė Kvintas, Frugis ir Atikas. Tarp atvykusių pareikšti savo paramos buvo senas Cicerono bičiulis Servijus Sulpicijus, į konsulus atsisakęs pretenduoti garsusis teisės žinovas Galas, Frugis vyresnysis, su kuriuo Ciceronas ėmė vis labiau giminiuotis, taip pat ir Marcelinas, palaikęs Ciceroną Verio teismo metu; žinoma, atvyko ir visi tie senatoriai, kuriuos Ciceronas buvo gynęs teismuose — Kornelijus, Fundanijus, Orchivijus, taip pat Fontėjus, korumpuotas Galijos ekskonsulas. Čia išvydau netgi Katoną — tą patį Katoną, kuris, atsigavęs po nesėkmingo bandymo pasipiršti savo pusseserei, tuo metu ėjo Romos iždo kvestoriaus pareigas, varydamas iš proto visus tarnautojus, nes kiekvieną klausimą spręsdavo vadovaudamasis stoikų filosofija. Braudamasis paskui Ciceroną, pasijutau taip, tartum iš praeities būtų sugrįžę pastarieji dešimt metų kartu su visomis primirštomis bylomis, dėl kurių jis taip uoliai kovojo teismuose; susitikti su Ciceronu buvo atvykęs netgi

Popilijus Lėnas, kurio sūnėną, kaltinamą tėvo nužudymu, Ciceronui pavyko apginti būtent tą dieną, kai pasirodė Stenijus. Scena Cicerono namuose labiau priminė šeimos šventę negu susitikimą rinkimų dieną, o Ciceronas, kaip visuomet panašiais atvejais, jautėsi lyg žuvis vandenyje: vargu ar liko nors vienas šalininkas, su kuriuo jis nebūtų pasilabinęs rankos paspaudimu ir bent trumpai nešnektelėjęs, todėl žvelgiant iš šalies galėjo susidaryti įspūdis, kad tuo metu jam niekas kitas nerūpėjo.

Prieš pat mums išeinant laukan, Kvintas patraukė jį už rankos į šalį ir, gerai pamenu, gan piktai paklausė, kur, po galais, jis praleidęs visą naktį, — pasirodo, nedaug trūko, kad Kvintas būtų pasiuntęs keletą vyrų jo ieškoti, — tačiau Ciceronas, suprasdamas, kad jį gali išgirsti susirinkusieji, tyliai atsakė viską papasakosiąs vėliau. Tai išgirdęs Kvintas tik dar labiau supyko.

— Kuo tu mane laikai? — užsipuolė jis. — Tarnaite? Pasakok!

Ciceronui neliko nieko kito, kaip tik skubiai papasakoti apie išvyką į Lukulo rūmus, taip pat apie susitikimą, kuriame dalyvavo ir Metelas su Katulu bei Hortenzijus ir Izaurikas.

— Visas patricijų klanas! — sušnibždėjo nustebęs ir visą savo apmaudą pamiršęs Kvintas. — O, dievai, kas gi būtų išdrįsęs pagalvoti? Nejaugi jie mus palaikys?

— Kalbėjomės ne vieną valandą, bet galiausiai jie nusprendė, kad negali niekuo įsipareigoti nepasitarę su kitomis įtakingomis giminėmis, — paaiškino Ciceronas, nervingai dairydamasis į šalis ir bijodamas, kad kas neišgirstų. Vis dėlto ūžesys buvo per didelis, kad kas nors suprastų, ką jis sako. — Manau, Hortenzijus būtų iškart sutikęs. Katulas ir toliau instinktyviai prieštarauja. Tuo tarpu kiti pasielgs taip, kaip jiems atrodys naudingiau. Belieka laukti ir žiūrėti.

Visa tai girdėjęs Atikas pasiteiavo:

— Ar jie patikėjo, kad protokolas tikras?

— Manau, kad taip. Ačiū Tironui. Bet apie tai galėsime pasikalbėti vėliau. Drąsiau, gerbiamieji, — paragino jis, kiekvienam iš mūsų paeiliui spausdamas ranką, — turime šiuos rinkimus laimėti!

Vargu ar kurio nors iš kandidatų pasirodymas prilygo iškilmingai Cicerono eisenai į Marso lauką, už kurią jis turėjo būti labiausiai dėkingas Kvintui. Joje dalyvavo kokie trys ar keturi šimtai šalininkų — muzikantų, jaunų vaikinų su kaspinais perrištomis žaliuojančiomis medžių šakomis rankose, merginų, barstančių rožių žiedlapius, Cicerono draugų teatro aktorių, senatorių, didikų, pirklių, smulkesnių prekeivių, nuolatinių teismų žiūrovų, gildijų ir teismų tarnautojų, romėnų bendruomenių Sicilijoje ir Artimojoje Galijoje atstovų. Įeidami į balsavimui skirtą teritoriją, kurioje jau buvo susirinkusi didžiulė minia rinkėjų, surengėme triukšmingą spektaklį, džiaugsmo šūksniais išreikšdami Ciceronui savo paramą. Sakoma, kad daugiausia galimybių laimėti turi tas, kuris prieš rinkimus buvo labiausiai pastebimas, tačiau bent jau tą dieną nė vienas negalėjo būti tikras, kaip viskas toliau pakryps, juolab turint omenyje itin aktyviai veikusius papirkinėtojus, didelį skaičių kandidatų ir jų susipriešinimą, kurį sukėlė senate Cicerono pasakyta kalba, demaskavusi Katiliną ir Hybridą.

Mes buvome nusiteikę nemalonumams, todėl Kvintas ėmėsi atsargumo priemonių, paprašydamas, kad keletas tvirtesnio sudėjimo vyrų eitų priešais Ciceroną, o keletas iš paskos. Kai prisiartinome prie balsavimo aptvarų, aš ėmiau vis labiau nerimauti, kadangi priekyje, netoli rinkimų prižiūrėtojo palapinės, išvydau Katiliną ir jo rėmėjus. Kai kurie iš šių mušeikų, pamatę mus, ėmė tyčiotis, tačiau pats Katilina, paniekinamai dirstelėjęs Cicerono pusėn, tęsė pokalbį su Hybrida. Jaunajam Frugiui sumurmėjau, jog esu nustebintas, kad Hortenzijus nesigriebė jam įprastos bauginimo taktikos, o jis, būdamas gan protingas, man atsakė:

— Jis nemato jokio reikalo taip elgtis, nes yra tikras savo pergale.

Jo žodžiai mane privertė sunerimti.

Tačiau netrukus įvyko kažkas neįtikėtina. Ciceronas drauge su kitais senatoriais, iškėlusiais savo kandidatūrą konsulų arba pretorių rinkimuose, — maždaug pora tuzinų vyrų, — stovėjo kandidatams skirtoje nedidelėje teritorijoje, nuo šalininkų atitvertoje neaukšta,

avių gardui skirta tvora. Marcijus Figulas, tuo metu ėjęs vyresniojo konsulo pareigas, kalbėjosi su augūru, laukdamas, kada bus galima pradėti balsavimą, kai pasirodė Hortenzijus, lydimas kokių dvidešimties žmonių būrio. Minia prasiskyrė, leisdama jiems praeiti. Tada Hortenzijus prisiartino prie Cicerono, kuris nutraukė pokalbį su vienu iš kandidatų — jei neklystu, tai buvo Kornificijus, — ir žengė jo pasitikti. Tai nustebino susirinkusius žmones, nes senų konkurentų nemeilė vienas kitam niekam nebuvo paslaptis; be abejo, Katilina ir Hybrida į juos taip pat įsmeigė įdėmius žvilgsnius. Ciceronas su Hortenzijumi akimirką žiūrėjo vienas į kitą, paskui abu vienu metu nusilenkė ir, ištiesę dešines, neskubėdami pasisveikino. Abu tylėjo, bet netrukus Hortenzijus, tebelaikydamas Cicerono ranką, truputį pasisuko į už jo stovinčius žmones ir iškėlė ją sau virš galvos. Staiga nugriaudėjo aplodismentai, sumišę su priešiškai nusiteikusiųjų švilpimu ir aikčiojimu, nes tai, ką reiškia šis gestas, suprato visi, o aš niekuomet nieko panašaus nesitikėjau išvysiąs. *Aristokratai palaiko Ciceroną!* Netrukus Hortenzijaus palydovai apsisuko ir įsiliejo į minią, tikriausiai norėdami informuoti savo agentus centurijose, už ką dabar reikia balsuoti. Katilinos veide pastebėjau sumišimą, nes šis įvykis, kad ir koks jis reikšmingas, — žmonės vien tik apie jį tuo metu tekalbėjo, — buvo labai trumpas, ir Hortenzijus jau ėjo tolyn. Netrukus Figulas pakvietė kandidatus, kad šie užliptų ant pakylos ir būtų galima skelbti balsavimo pradžią.

Kiekvieniuose rinkimuose galima sutikti kvailį, kuris tvirtina žinąs, kas juos laimės. Tačiau rinkimai yra gyva būtybė — netgi galima sakyti, jog tai pati gyviausia būtybė, — su tūkstančių tūkstančiais smegenų, galūnių ir akių, minčių ir troškimų, besiranganti, besisukiojanti ir bėganti kryptimi, kurios niekas nebuvo numatęs, ir kartais ji taip elgiasi paprasčiausiai norėdama įrodyti visus išminčius buvus kvailiais. Būtent tai aš ir supratau anądien, tada, kai Marso lauke buvo ištirtos gyvulių žarnos, kai paaiškėjo, kur link skrenda paukščiai, ir buvo paprašyta dievų pagalbos, tada, kai visiems epilep-

tikams buvo duotas nurodymas palikti šį lauką (tais laikais epilepsijos priepuolis arba, kitaip tariant, *morbus comitialis*, bet kokį veiksmą savaime paversdavo negaliojančiu), o Romos prieigose, saugantis netikėto užpuolimo, buvo išrikiuotas legionas, tada, kai buvo pagarsintas kandidatų sąrašas, nuaidėjo trimitų garsai, virš Janikulumo kalvos suplevėsavo raudona vėliava ir Romos piliečiai ėmė mesti savo biuletenius.

Garbinga teisė balsuoti pirmai iš šimto devyniasdešimt trijų centurijų buvo nustatyta burtų keliu, o būti vienu iš *centuria praerogativa*, kaip ji būdavo vadinama, narių reiškė išskirtinę palaimą, nes pirmosios balsavusios centurijos sprendimas dažnai duodavo toną visai rinkimų eigai. Į šią teisę galėdavo pretenduoti tik labiausiai pasiturinčios centurijos, ir aš dar gerai prisimenu, kaip tų metų laimėtojai — augaloti pirkliai ir bankininkai — oriai perėjo mediniu tiltu ir pranyko anapus pertvarų. Jų rinkimų biuleteniai buvo greitai suskaičiuoti, Figulas išėjo tribunolo priekin ir paskelbė, kad daugiausiai balsų gavo Ciceronas, o antrasis liko Katilina. Daugelis net aiktelėjo iš nuostabos, nes visi kvailiai, apie kuriuos buvau užsiminęs, pranašavo, kad rinkimus laimės Katilina, o antrasis bus Hybrida, tačiau aikčiojimas netrukus virto Cicerono šalininkų džiūgavimu — supratę, kas įvyko, jie ėmė entuziastingai reikšti emocijas, kurios išplito po visą Marso lauką. Ciceronas tuo metu stovėjo po stogine, įrengta žemiau konsulams skirtos pakylos. Jis leido sau nusišypsoti tik trumpą akimirką, o jo, kaip gero aktoriaus, laikysena bylojo Romos konsului būtiną orumą ir valdingumą. Katilina, stovėjęs kiek tik įmanoma toliau nuo Cicerono, — tarp jų rikiavosi visi kiti kandidatai, — atrodė tarytum gavęs per veidą. Vienintelio Hybridos veidas atrodė visiškai abejingas, tik nežinia ar dėl to, kad jis vėl, kaip įprastai, buvo įkaušęs, ar dėl to, kad buvo pernelyg kvailas suvokti, kas vyksta. Tuo tarpu Krasas su Cezariu stoviniavo šnekučiuodamiesi ne per toliausiai nuo vietos, kurioje iš balsavimo aptvarų pasirodydavo savo biuletenius įmetę rinkėjai, o aš vos susivaldžiau nenusijuokęs — jų veiduose išskaičiau, kad jie negali patikėti tuo, ką išgirdo. Jie greitomis kažką aptarė, o paskui nuskubėjo į skirtingas puses — ži-

noma, išsiaiškinti, kodėl dvidešimties milijonų sestercijų nepakako *centuria praerogativa* paramai užsitikrinti.

Jei Krasas, anot Ranunkulo skaičiavimų, iš tiesų buvo nusipirkęs aštuonis tūkstančius balsų, jų būtų visiškai pakakę paakreipti balsavimą savo naudai. Tačiau dėl visoje Italijoje kilusio susidomėjimo rinkimai buvo kaip niekada įtempti, todėl prieš vidurdienį, suskaičiavus balsus, tapo akivaizdu, kad didžiausiam papirkėjui nepavyko įgyvendinti savo tikslų. Už Ciceroną visuomet aktyviai balsuodavo raitininkai, Pompėjaus šalininkai ir žemieji luomai. Hortenzijui, Katului, Meteliui, Izaurikui ir broliams Lukulams davus nurodymą, už ką balsuoti aristokratų įtakoje esančioms centurijoms, Ciceronas po kiekvieno balsavimo surinkdavo daugiausia balsų, tiesa, jo persvara dažnai būdavo nedidelė, bet jos visiškai užteko, kad liktų tik vienas neatsakytas klausimas, tai yra kas taps antruoju konsulu. Iki vidurdienio atrodė, kad juo turėtų būti Katilina, tai liudijo ir mano užrašai, kuriuos radau kitą dieną:

Ciceronas	*81 centurija*
Katilina	*34 centurijos*
Hybrida	*29 centurijos*
Sacerdas	*9 centurijos*
Lionginas	*5 centurijos*
Kornificijus	*2 centurijos*

Vėliau turėjo balsuoti šešios centurijos, kurioms priklausė vien tik aristokratai, *sex sufragia*, ir jos Katilinai sudavė mirtiną smūgį; todėl, jei manęs paklaustumėte, kas tą ypatingą dieną man labiausiai įstrigo atmintyje, atsakyčiau, jog tai buvo vorele išsirikiavę patricijai. Marso laukas plyti už miesto sienos, todėl niekas negalėjo uždrausti juose dalyvauti ir Liucijui Lukului su Kvintu Metelu, kurie atvyko balsuoti vilkėdami purpuro raudonumo apsiaustais ir kariškomis uniformomis; jau vien tik jų išvaizda sukėlė daugelio nuostabą, tačiau didžiausias šurmulys kilo paskelbus, kad jų centurija daugiausia balsavo už Ciceroną, antroje vietoje palikdama Hybridą. Po jų

balsuoti ėjo Izaurikas, Kurijus vyresnysis, Emilijus Alba, Klaudijus Pulcheras, Junijus Servilijus, kuris buvo Katono sesers Servilijos vyras, senukas Metelas Pijus, *pontifex maximus*, kuris jau nebegalėjo pats ateiti, todėl atvyko balsuoti neštuvuose, o jam iš paskos — jo įsūnis Skipijus Nasika... Kiekvienai centurijai baigus balsuoti, buvo suskaičuojami biuleteniai ir paskelbiami rezultatai, kurie išliko tokie patys: pirmoje vietoje — Ciceronas, antroje — Hybrida, pirmoje vietoje — Ciceronas, antroje — Hybrida, pirmoje vietoje — Ciceronas... Galiausiai, kai pro Katiliną į jį akių nepakeldami praėjo balsavimą baigę Hortenzijus ir Katulas, o tribūnas paskelbė, kad jų centurija irgi balsavo už Ciceroną ir Hybridą, šis turėjo suprasti, kad rinkimus jau pralaimėjo. Tuo metu už Ciceroną buvo balsavusios aštuoniasdešimt septynios centurijos, už Hybridą — trisdešimt penkios, o už Katiliną — trisdešimt keturios; Hybrida pirmą kartą per visą balsavimą pralenkė savo porininką, tačiau buvo dar svarbiau, kad aristokratai viešai pademonstravo priešiškumą vienam iš saviškių, ir ne bet kaip, o pačiu žiauriausiu būdu. Tuo metu galutinai paaiškėjo, jog Katilina jau nebeturi jokių šansų, tačiau elgėsi jis tikrai pagirtinai. Aš tikėjausi, kad jis tiesiog pasius iš pykčio arba plikomis rankomis puls Ciceroną, norėdamas jį pasmaugti. Vis dėlto jis visą dieną kantriai prastovėjo karštyje, pro šalį iš balsavimo aptvaro einant romėnams ir kartu su saule gęstant paskutinei vilčiai. Jis šaltakraujiškai ramus išliko net ir tuomet, kai Figulas paskutinį kartą išėjo priekin paskelbti galutinių rezultatų:

Ciceronas	*193 centurijos*
Hybrida	*102 centurijos*
Katilina	*65 centurijos*
Sacerdas	*12 centurijų*
Lionginas	*9 centurijos*
Kornificijus	*5 centurijos*

Mes džiūgavome, kol paskaudo gerkles, tačiau Ciceronas — žmogus, kuriam ką tik pavyko įgyvendinti savo didžiausias am-

bicijas, — atrodė labai susirūpinęs, todėl aš pasijutau nejaukiai. Tik vėliau supratau, kad tokia išvaizda turėjo tapti neatskiriama konsulo įvaizdžio dalimi: truputį pakeltas smakras, ryžtingai sučiauptos lūpos ir kažkur į tolį, į šlovingą ateitį, žvelgiančios akys. Hybrida ištiesė Katilinai ranką, bet šis, nekreipdamas į jį dėmesio, tartum būtų patekęs į transą, suskato leistis nuo pakylos. Jis buvo visiškai žlugęs, o po metų ar dvejų jo laukė ir pašalinimas iš senato. Ėmiau dairytis Kraso su Cezariu, tačiau jie dar prieš valandą, kai tik paaiškėjo, jog Cicerono pergalei balsų jau užtenka, dingo iš Marso lauko. Taip pat pasielgė ir aristokratai. Atsikratę Katilinos, jie išsiskirstė po namus, tarytum būtų atlikę labai nemalonų darbą, pavyzdžiui, nudobę mylimą, bet staiga pasiutusį medžioklinį šunį, ir dabar būtų norėję tik vieno — greičiau pamiršti savo širdgėlą.

Tokiu būdu Markas Tulijus Ciceronas, būdamas keturiasdešimt dvejų metų, tai yra sulaukęs reikiamo pagal įstatymą amžiaus, išsikovojo *imperium*, aukščiausią valdžią, — tapo Romos konsulu. Beje, už jį balsavo absoliučiai visos centurijos, o kadangi jis buvo „pašalinis", neturintis nei įtakingos giminės, nei turtų, nei už jo išsirikiavusios kariuomenės, šis atvejis neturėjo analogų nei anksčiau, nei vėliau. Tą vakarą, kai iš Marso lauko sugrįžome į jo kuklius namus, Ciceronas, padėkojęs savo šalininkams, atsisveikinęs su jais ir priėmęs savo vergų sveikinimus, liepė lovas iš valgomojo išnešti ant stogo, kaip aną vakarą, — rodos, taip seniai tas buvo, — kai jis pirmą kartą prabilo apie savo ambicijas tapti konsulu. Ciceronas pagerbė mane pakviesdamas prisidėti prie jo šeimos narių ir pareiškė, kad jis be manęs savo tikslo niekada nebūtų pasiekęs. Apimtas džiaugsmo, aš jau tikėjausi išgirsiąs apie man suteikiamą laisvę ir dovanojamą ūkį, tačiau jis apie tai nė neužsiminė, o aš jam nieko ir nepriminiau, nes tai nebuvo tinkamiausias tam metas. Jis buvo įsitaisęs ant vienos lovos su Terencija, Kvintas su Pomponija — ant kitos, Tulija sėdėjo šalia Frugio, o aš šalia Atiko. Nugyvenęs tiek daug metų, jau nelabai

pamenu, nei ką mes tą vakarą valgėme ar gėrėme, nei kitų aplinkybių, bet gerai prisimenu, kad kiekvienas dalijomės tą dieną patirtais asmeniniais įspūdžiais, iš kurių pats ryškiausias, be abejo, buvo aristokratų balsavimas *en masse* už Ciceroną.

— Sakyk, Markai, — išgėręs daugokai vyno, kreipėsi Atikas, — kaip tau pavyko juos įtikinti? Nors, kaip žinau, esi retorikos genijus, šie žmonės tavęs labai nekentė — jie negalėdavo pakęsti nei tavo kalbų, nei tavo užimamos pozicijos. Ką tu jiems dar pažadėjai be to, kad užkirsi kelią Katilinai?

— Žinoma, — atsakė Ciceronas, — aš turėjau pažadėti, kad vadovausiu Kraso, Cezario ir tribūnų opozicijai, kai šie pateiks žemės reformos įstatymo projektą.

— Tai bent užduotis! — tarė Kvintas.

— Ir tai viskas? — nenurimo Atikas.

(Po tiek daug metų prisimindamas šį įvykį manau, kad jis elgėsi kaip patyręs teisėjas ir jau iš anksto žinojo atsakymą, kurį jam greičiausiai pavyko sužinoti iš savo draugo Hortenzijaus.)

— Ir tu tikrai nieko daugiau nepažadėjai? Juk praleidai pas juos ne vieną valandą.

Ciceronas susiraukė.

— Taip, aš turėjau įsipareigoti, — nenoriai prabilo jis, — kad būdamas konsulu pasiūlysiu senatui suteikti Lukului teisę į triumfą... Taip pat ir Kvintui Metelui.

Tada aš pagaliau supratau, kodėl Ciceronas iš susitikimo su aristokratais išėjo toks nuliūdęs ir susimąstęs. Kvintas padėjo lėkštę, kurią prieš tai laikė rankoje ir su neslepiamu pasibjaurėjimu pažvelgė į brolį.

— Vadinasi, jie pirmiausia norėjo, kad pasipriešintum žemės reformos įstatymui ir tokiu būdu užsitrauktum tautos nemalonę, o paskui pareikalavo, kad taptum Pompėjaus priešu, leisdamas triumfuoti didžiausiems jo konkurentams?

— Atleisk man, brolau, — pavargusiu balsu atsakė Ciceronas, — bet aš nemanau, kad aristokratai būtų susikrovę sau tokius turtus, nemokėdami nusiderėti. Laikiausi tol, kol tai buvo įmanoma.

— O kodėl vis dėlto sutikai?

— Todėl, kad man reikėjo laimėti.

— O ką būtent laimėti?

Ciceronas tylėjo.

— Puiku, — įsiterpė Terencija, plekšnodama vyrui per kelį. — Man atrodo, kad tu pasirinkai teisingą taktiką.

— Nieko sau! — paprieštaravo jai Kvintas. — Bet Markas, tapęs konsulu, po kelių savaičių praras visus savo šalininkus. Tauta jį apkaltins išdavyste. Taip pat pasielgs ir Pompėjaus sąjungininkai. O ir patys aristokratai atsikratys jo tą pačią dieną, kai tik jis įvykdys visus savo įsipareigojimus. Kas jį tada gins?

— Aš tave ginsiu, — pareiškė tėvui Tulija, tačiau iš jos ryžto ir ištikimybės niekas nesijuokė, o ir pats Ciceronas tik vos ne vos šyptelėjo.

Tačiau netrukus jis atsigavo.

— Iš tikrųjų, Kvintai, — tarė jis, — tu mums gadini visą vakarą. Tarp dviejų kraštutinumų visuomet yra vidurio kelias. Krasą su Cezariu būtina sustabdyti, ir aš tai galiu padaryti. O dėl Lukulo, tai visi pripažįsta, kad jis už savo pergalę prieš Mitradatą šimtąkart labiau vertas triumfo.

— O Metelas? — pertraukė jį Kvintas.

— Esu tikras, kad rasčiau, už ką pagirti net ir Metelą. Tik duokite man laiko.

— O Pompėjus?

— Pompėjus, kaip mums visiems žinoma, yra nuolankus respublikos tarnas, — atsakė Ciceronas, gracingai mostelėdamas ranka. — O svarbiausia, — pridūrė jis bejausmiu veidu, — jo čia nėra.

Po trumpos pauzės Kvintas ėmė nenoriai kikenti.

— Jo čia nėra, — pakartojo jis. — Iš tikrųjų, tai tiesa.

Netrukus juokėmės visi; iš tiesų, mums reikėjo pasijuokti.

— O tai jau geriau! — nusišypsojo Ciceronas. — Štai jums pamoka visam gyvenimui: reikia spręsti problemas, kai jos iškyla, o ne graužti save, nerimaujant dėl jų iš anksto. Ypač šįvakar.

Jo akyje sublizgo ašara.

— Ar žinote, už ką turėtume išgerti? Esu tikras, kad būtina pakelti tostą mūsų brangaus pusbrolio Liucijaus atminimui — juk jis buvo čia tą vakarą, kai mes pirmąkart prakalbome apie konsulavimą, ir dabar labai džiaugtųsi, jei būtų sulaukęs šios dienos.

Ciceronas pakėlė savo taurę, o mes pasekėmė jo pavyzdžiu, tačiau aš tąsyk negalėjau neprisiminti paskutinio jam išsakyto Liucijaus priekaišto: *„Kalbos, kalbos, kalbos. Nejaugi tavo gudrybėms nėra galo?“*

Vėliau, kai visi jau buvo išsiskirstę, — kas į savo namus, kas į lovą, — Ciceronas atsigulė aukštielninkas ant vienos iš lovų, sunėrė po galva rankas ir įsistebeilijo į žvaigždes. Aš sėdėjau ant kitos lovos, tiesiai priešais jį, su atversta užrašų knygele tam atvejui, jeigu prisireiktų ką nors užrašyti. Stengiausi neužsnūsti. Tačiau naktis buvo šilta, o aš alpau iš nuovargio, todėl, kai ketvirtą ar penktą kartą knaptelėjau galva, jis pažiūrėjo į mane ir liepė eiti pailsėti.

— Tu dabar esi asmeninis naujojo konsulo metraštininkas. Todėl tavo protas turi būti aštrus kaip ir tavo rašomoji lazdelė.

Man atsistojus eiti, jis toliau stebėjo dangų.

— Ką apie mus manys būsimosios kartos, a, Tironai? — paklausė jis. — Tai vienintelis klausimas, kuris turi rūpėti politikui. Tačiau prieš teisdamos, jos turės prisiminti, kas mes buvome.

Aš šiek tiek luktelėjau manydamas, kad jis norės dar ką nors pridurti, bet Ciceronas tarytum pamiršo mane, ir aš išėjau palikęs jį toliau mąstyti.

„Didžiosios Britanijos rašytojas Robertas Harris savo naujajame romane *Imperium* beletrizuoja istorikams mažiau žinomą ankstyvąjį Cicerono, jauno, sparčiai karjeros laiptais kylančio advokato, gyvenimo periodą. Jis tapo intriguojantį politinės Romos „virtuvės" paveikslą, o Ciceroną šiuolaikiniam skaitytojui pristato kaip tiesioginį moderniųjų politikų protėvį. (...) *Imperium* yra patrauklus, informatyvus ir intriguojantis romanas apie senovės Romą."

— Marcel Theroux, *The New York Times Book Review*

„Harris, tarytum archeologas, dėliojantis į šipulius subyrėjusią mozaiką, savo knygoje visuomet, kai tik gali, naudoja istorinę medžiagą apie Romą, į pasakojimą sumaniai įterpdamas tikrų kalbų ir laiškų fragmentus. Jo eksperimentas yra drąsus ir netikėtas: romane pateikiama skrupulingai atrinkta istorinė informacija apie Romą skaitytoją sudomina labiau negu tradiciniai trilerių elementai. (...) Tokia meistriška antikinio ir modernaus žanro sintezė yra didelė retenybė."

— Tom Holland, *The Guardian*

„Labai lengvai skaitoma, sklandžiai parašyta knyga, kuri yra ir istorinė drama, ir politinis trileris, ir scenarijus neblogam kino filmui. (...) Misteris Harris dramatizuoja iš pažiūros visiškai kasdieniškus įvykius: stenografavimą, stenogramų skaitymą, įstatymų „kalimą". Tačiau jo meistriškumo dėka šios nuobodybės virsta įtemptais, holivudinėms susišaudymo scenoms prilygstančiais siužetais."

— *The Economist*

„Džiaugiuosi tuo, kad perskaičiau šią knygą, kurią galima vadinti geriausiu šiuolaikinės politikos veidrodžiu. Kol dar ne per vėlu, ji turėtų būti įvesta į moksleiviams privalomos perskaityti literatūros sąrašą."

— Manda Scott, *The Independent*

„*Imperium* su malonumu gali skaityti visi — žinantys Romos respublikos istoriją ir jos visiškai neišmanantys."

— Mary Beard, *The New York Review of Books*

„Tironas, kaip ir kiti *Imperium* personažai, suteikia naudingos istorinės informacijos ir leidžia susidaryti išsamų bei tikslų Romos politinių intrigų vaizdą."

— Erik Spanberg, *Christian Science Monitor*

ISBN 978-9955-13-124-3
9 789955 131243